Historia ecclesiastica gentis Anglorum

Beda Venerabilis

Textus Latinus ex Patrologia Latina, vol. 95 (1851), via Philologic / University of Chicago.

Praefatio

Historiam gentis Anglorum ecclesiasticam quam nuper edideram, libentissime tibi desideranti, rex, et prius ad legendum ac probandum transmisi, et nunc ad transcribendum ac plenius ex tempore meditandum retransmitto; satisque studium tuae sinceritatis amplector, quo non solum audiendis Scripturae sanctae verbis aurem sedulus accommodas, verum etiam noscendis priorum gestis sive dictis et maxime nostrae gentis virorum illustrium, curam vigilanter impendis. Sive enim historia de bonis bona referat, ad imitandum bonum auditor sollicitus instigatur; seu mala commemoret de pravis, nihilominus religiosus ac pius auditor sive lector devitando quod noxium est ac perversum, ipse sollertius ad exsequenda ea quae bona ac Deo digna esse cognoverit accenditur. Quod ipsum tu quoque vigilantissime deprehendens, Historiam memoratam in notitiam tibi simulque eis quibus te regendis divina praefecit auctoritas, ob generalis curam salutis latius propalari desideras. Ut autem in his quae scripsi, vel tibi [Al. add. magnanime rex] vel caeteris auditoribus sive lectoribus hujus Historiae occasionem dubitandi subtraham, quibus haec maxime auctoribus didicerim breviter

intimare curabo.

Auctor ante omnes atque adjutor opusculi hujus Albinus abba reverentissimus [Al., abbas reverendissimus] vir per omnia doctissimus extitit; qui in Ecclesia Cantuariorum a beatae memoriae Theodoro archiepiscopo et Hadriano abbate viris venerabilibus atque eruditissimis institutus, diligenter omnia quae in ipsa Cantuariorum provincia vel etiam in contiguis eidem [Al., ejusdem] regionibus a discipulis beati papae Gregorii gesta fuere, vel monimentis literarum vel seniorum traditione cognoverat: et [Al. om. et] ea mihi de his quae memoria digna videbantur, per religiosum Lundoniensis Ecclesiae presbyterum Nothelmum, sive literis mandata sive ipsius Nothelmi viva voce referenda, transmisit. Qui videlicet Nothelmus postea Romam veniens, nonnullas ibi beati Gregorii papae simul et aliorum pontificum epistolas, perscrutato ejusdem sanctae Ecclesiae Romanae scrinio permissu ejus qui nunc ipsi Ecclesiae praeest Gregorii pontificis, invenit, reversusque nobis nostrae Historiae inserendas, cum concilio praefati Albini reverentissimi Patris adtulit. A principio itaque voluminis hujus usque ad tempus quo gens Anglorum fidem Christi percepit, ex priorum maxime scriptis hinc inde collectis ea quae promeremus [Al. promemus] didicimus. Exinde autem usque ad tempora praesentia, quae in Ecclesia Cantuariorum per discipulos beati papae Gregorii sive successores eorum vel sub quibus regibus gesta sint, memorati abbatis Albini industria Nothelmo, ut diximus, perferente cognovimus. Qui etiam provinciae Orientalium simul et Occidentalium Saxonum nec non et Orientalium Anglorum atque Nordanhymbrorum, a quibus praesulibus vel quorum tempore regum gratiam Evangelii perceperint, nonnulla mihi ex parte prodiderunt. Denique hortatu praecipue ipsius Albini ut hoc opus adgredi auderem provocatus sum. Sed et Danihel [Al., Daniel quoque] reverentissimus Occidentalium Saxonum episcopus qui

nunc usque superest, nonnulla mihi de Historia ecclesiastica provinciae ipsius simul et proxima illi Australium Saxonum nec non et Vectae insulae, literis mandata declaravit. Qualiter vero per ministerium Ceddi et Ceadda religiosorum Christi sacerdotum, vel provincia Merciorum ad fidem Christi quam non noverat, pervenerit, vel provincia Orientalium Saxonum fidem quam olim exsufflaverat, recuperaverit, qualis etiam ipsorum Patrum vita vel obitus extiterit, diligenter a fratribus monasterii quod ab ipsis conditum Laestingaeu cognominatur, agnovimus. Porro in provincia Orientalium Anglorum quae fuerint gesta ecclesiastica, partim ex scriptis vel traditione priorum, partim reverentissimi abbatis Esi relatione comperimus. At vero in provincia Lindissi quae sint gesta erga fidem Christi, quaeve successio sacerdotalis extiterit, vel literis reverentissimi Antistitis Cynibercti, vel aliorum fidelium virorum viva voce didicimus. Quae autem in Nordanbymbrorum provincia ex quo tempore fidem Christi perceperunt usque ad praesens per diversas regiones in Ecclesia sint acta, non uno quolibet auctore, sed fideli innumerorum testium qui haec scire vel meminisse poterant adsertione cognovi, exceptis his quae per meipsum nosse poteram. Inter quae notandum, quod ea quae de sanctissimo Patre et antistite Cudbercto vel in hoc volumine vel in libello Gestorum ipsius conscripsi, partim ex eis quae de illo prius a fratribus Ecclesiae Lindisfarnensis scripta reperi adsumpsi simpliciter fidem Historiae quam legebam accommodans, partim vero ea quae certissima fidelium virorum adtestatione per me ipse cognoscere potui sollerter adjicere curavi. Lectoremque suppliciter obsecro, ut si qua in his quae scripsimus aliter quam se veritas habet posita repererit, non hoc nobis imputet qui, quod [Al., quae] vera lex historiae est, simpliciter ea quae fama vulgante collegimus ad instructionem posteritatis literis mandare studuimus.

Praeterea omnes ad quos haec eadem Historia pervenire poterit nostrae nationis legentes sive audientes suppliciter precor, ut pro meis infirmitatibus et mentis et corporis apud supernam clementiam saepius intervenire meminerint; et in suis quique provinciis hanc mihi suae remunerationis vicem rependant, ut qui de singulis provinciis sive locis sublimioribus quae memoratu digna atque incolis grata credideram diligenter adnotare curavi, apud omnes fructum piae intercessionis inveniam. BEDAE VENERABILIS PRESBYTERI ANGLO-SAXONIS HISTORIA ECCLESIASTICA.(Smith Historica ecclesiastica Anglicana.)

LIBER PRIMUS

CAPUT PRIMUM. De situ Brittaniae vel Hiberniae, et priscis earum incolis.

Brittania Oceani insula, cui quondam Albion nomen fuit, inter Septentrionem et Occidentem locata est, Germaniae, Galliae, Hispaniae, maximis Europae partibus multo intervallo adversa. Quae per milia passuum octingenta in Boream longa, latitudinis habet milia ducenta, exceptis duntaxat prolixioribus diversorum promontoriorum tractibus, quibus efficitur ut circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque milia compleat. Habet a Meridie Galliam Belgicam, cujus proximum litus transmeantibus aperit civitas quae dicitur Rutubi portus, a gente Anglorum nunc corrupte Reptacaestir vocata, interposito mari a Gessoriaco Morinorum gentis litore proximo, trajectu milium quinquaginta, sive, ut quidam scripsere, stadiorum quadrigentorum quinquaginta. A tergo autem, unde Oceano infinito patet, Orcadas insulas habet.

Opima [Al., optima] frugibus atque arboribus insula, et alendis apta pecoribus ac jumentis; vineas etiam quibusdam in locis germinans: sed et avium ferax terra marique generis diversi. Fluviis quoque multum piscosis, ac fontibus praeclara copiosis, et quidem praecipue issicio abundat et anguilla. Capiuntur autem saepissime et vituli marini et delphines, necnon et ballenae: exceptis variorum generibus conchyliorum; in quibus sunt et musculae, quibus inclusam saepe margaritam, omnis quidem

coloris optimam inveniunt, id est, et rubicundi, et purpurei, et jacintini et prasini, sed maxime candidi. Sunt et cochleae satis superque abundantes, quibus tinctura coccinei coloris conficitur, cujus rubor pulcherrimus nullo unquam solis ardore, nulla valet pluviarum injuria pallescere; sed quo vetustior est, eo solet esse venustior. Habet fontes salinarum, habet et fontes calidos, et ex eis fluvios balnearum calidarum omni aetati et sexui per distincta loca juxta suum cuique modum accommodos. Aqua enim (ut sanctus Basilius dicit) fervidam qualitatem recipit, quum per certa quaedam metalla transcurrit, et fit non solum calida, sed et ardens. Quae etiam venis metallorum, aeris, ferri, et plumbi et argenti faecunda, gignit et lapidem gagatem plurimum optimumque: est autem nigrogemmeus et ardens igni admotus, incensus serpentes fugat, adtritu calefactus adplicita detinet aeque ut succinum. Erat et civitatibus quondam viginti et octo nobilissimis insignita, praeter castella innumera, quae et ipsa muris, turribus, portis, ac seris erant instructa firmissimis.

Et quia prope sub ipso Septentrionali vertice mundi jacet, lucidas aestate noctes habet; ita ut medio saepe tempore noctis in quaestionem veniat intuentibus, utrum crepusculum adhuc permaneat vespertinum, an jam advenerit matutinum, utpote nocturno sole non longe sub terris ad Orientem Boreales per plagas redeunte: unde etiam plurimae longitudinis habet dies aestate, sicut et noctes contra in bruma, sole nimirum tunc Lybicas in partes secedente, id est, horarum decem et octo: plurimae item brevitatis noctes aestate et dies habet in bruma, hoc est, sex solummodo aequinoctialium horarum: cum in Armenia, Macedonia, Italia, caeterisque ejusdem lineae regionibus longissima dies sive nox quindecim, brevissima novem compleat horas.

Haec in praesenti, juxta numerum librorum quibus lex divina scripta est, quinque gentium linguis, unam eamdemque summae

veritatis et verae sublimitatis scientiam scrutatur et confitetur, Anglorum, videlicet, Brittonum, Scottorum, Pictorum et Latinorum, quae meditatione Scripturarum caeteris omnibus est facta communis. In primis autem haec insula Brittones solum a quibus nomen accepit, incolas habuit, qui de tractu Armoricano, ut fertur, Brittaniam advecti, Australes sibi partes illius vindicarunt.

Et cum plurimam insulae partem, incipientes ab Austro, possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia, ut perhibent, longis navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Brittaniae Hiberniam pervenisse, ejusque Septentrionales oras intrasse, atque inventa ibi gente Scottorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec inpetrare potuisse. Est autem Hibernia insula omnium post Brittaniam maxima, ad Occidentem quidem Brittaniae sita; sed sicut contra Aquilonem ea brevior, ita in Meridiem se trans illius fines plurimum protendens, usque contra Hispaniae Septentrionalia, quamvis magno aequore interjacente pervenit. Ad hanc ergo usque pervenientes navigio Picti, ut diximus, petierunt in ea sibi quoque sedes et habitationem donari. Respondebant Scotti, quia non ambos eos caperet insula, sed possumus, inquiunt, salubre vobis dare consilium quid agere valeatis. Novimus insulam aliam esse non procul a nostra, contra ortum solis, quam saepe lucidioribus diebus de longe aspicere solemus. Hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valetis: vel si qui restiterit, nobis auxiliariis utimini. Itaque petentes Brittaniam Picti, habitare per Septentrionales insulae partes coeperunt, nam Austrina [Al., Austrinas] Brittones occupaverant. Cumque uxores Picti non habentes peterent a Scottis, ea solum conditione dare consenserunt, ut ubi res perveniret in dubium, magis de feminea regum prosapia, quam de masculina regem sibi eligerent: quod usque hodie apud Pictos

constat esse servatum.

Procedente autem tempore Brittania post [Al., praeter] Brittones et Pictos, tertiam Scottorum nationem in Pictorum parte recepit; qui duce Reuda de Hibernia progressi, vel amicitia vel ferro sibimet inter eos sedes quas hactenus habent, vindicarunt: a quo videlicet duce usque hodie Dalreudini vocantur, nam lingua eorum daal partem significat. Hibernia autem et latitudine sui status, et salubritate, ac serenitate aerum multum Brittaniae praestat, ita ut raro ibi nix plusquam triduana remaneat: nemo propter hiemem aut foena secet aestate, aut stabula fabricet jumentis: nullum ibi reptile videri soleat, nullus vivere serpens valeat: nam saepe illo de Brittania adlati serpentes, mox ut proximante terris navigio, odore aeris illius adtacti fuerint, intereunt: quin potius omnia pene quae de eadem insula sunt contra venenum valent. Denique vidimus, quibusdam a serpente percussis, rasa folia codicum qui de Hibernia fuerant, et ipsam rasuram aquae immissam ac potui datam, talibus protinus totam vim veneni grassantis, totum inflati corporis absumsisse ac sedasse tumorem. Dives lactis ac mellis insula, nec vinearum expers, piscium volucrumque, sed et cervorum caprearumque venatu insignis. Haec autem proprie patria Scottorum est: ab hac egressi, ut diximus, tertiam in Brittania Brittonibus et Pictis gentem addiderunt. Est autem sinus maris permaximus, qui antiquitus gentem Brittonum a Pictis secernebat, qui ab Occidente in terras longo spatio erumpit, ubi est civitas Brittonum munitissima usque hodie quae vocatur Alcluith: ad cujus videlicet sinus partem Septemtrionalem Scotti, quos diximus, advenientes, sibi locum patriae fecerunt.

CAPUT II. Ut Brittaniam primus Romanorum Gaius

Julius adierit.

Verum eadem Brittania Romanis usque ad Gaium Julium Caesarem inaccessa atque incognita fuit: qui anno ab Urbe condita sexcentesimo nonagesimo tertio, ante vero Incarnationis Dominicae tempus anno sexagesimo, functus gradu consulatus cum Lucio Bibulo, dum contra Germanorum Gallorumque gentes qui Rheno tantum flumine dirimebantur, bellum gereret, venit ad Morinos, unde in Brittaniam proximus et brevissimus transitus est, et navibus onerariis atque actuariis circiter octoginta praeparatis, in Brittaniam transvehitur, ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam classis partem, et non parvum numerum militum, equitum vero pene omnem disperdidit. Regressus in Galliam, legiones in Hiberna [Al., Hibernia] dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit: quibus iterum in Brittaniam primo vere transvectus, dum ipse in hostem cum [Al. add. ingenti] exercitu pergit, naves in anchoris stantes, tempestate correptae, vel conlisae inter se, vel arenis inlisae ac dissolutae sunt: ex quibus quadraginta perierunt, caeterae cum magna difficultate reparatae sunt. Caesaris equitatus primo congressu a Brittanis victus, ibique Labienus tribunus occisus est: secundo praelio cum magno suorum discrimine victos Brittanos in fugam vertit: inde ad flumen Tamesim [Al., Tamensium] profectus. In hujus ulteriore ripa Cassobellauno duce, immensa hostium multitudo consederat, ripamque fluminis ac pene totum sub aqua vadum acutissimis sudibus praestruxerat: quarum vestigia sudium ibidem usque hodie visuntur, et videtur inspectantibus quod singulae earum ad modum humani femoris grossae, et circumfusae plumbo immobiliter erant in profundum fluminis infixae [Al. add. haereant]: quod ubi a Romanis deprehensum ac vitatum est, barbari legionum impetum non ferentes, silvis sese obdidere [Al., abdidere], unde crebris irruptionibus Romanos

graviter ac saepe lacerabant. Interea Trinovantum firmissima civitas cum Androgio duce datis quadraginta obsidibus Caesari sese dedit [Al., dedidit]: quod exemplum secutae urbes aliae complures in foedus Romanorum venerunt. Iisdem demonstrantibus, Caesar oppidum Cassobellauni inter duas paludes situm, obtentu insuper silvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem gravi pugna [Al., bello] cepit. Exin Caesar a Brittania reversus in Galliam, postquam legiones in Hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus et conflictatus est.

CAPUT III. Ut eamdem secundus Romanorum Claudius adiens, Orcadas etiam insulas Romano adjecerit imperio. Sed et Vespasianus ab eo missus, Vectam quoque insulam Romanis subdiderit.

Anno autem ab Urbe condita septingentesimo nonagesimo octavo Claudius imperator, ab Augusto quartus, cupiens utilem [Al. add. se] reipublicae ostentare principem, bellum ubique et victoriam undecunque quaesivit. Itaque expeditionem in Brittaniam movit, quae excitata in tumultum propter non redhibitos [Al., redditos] transfugas videbatur. Transvectus in insulam est, quam neque ante Julium Caesarem. neque post eum quisquam adire ausus fuerat, ibique sine ullo praelio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulae partem in deditionem recepit. Orcadas etiam insulas ultra Brittaniam in Oceano positas Romano adjecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense Romam rediit, filioque suo Brittanici nomen imposuit. Hoc autem bellum quarto imperii sui anno complevit, qui est annus ab Incarnatione Domini quadragesimus sextus, quo etiam anno fames gravissima per Syriam facta est, quae in Actibus

apostolorum per prophetam Agabum praedicta esse memoratur. Ab eodem Claudio Vespasianus, qui post Neronem imperavit, in Brittaniam missus, etiam Vectam insulam Brittaniae proximam a Meridie, Romanorum ditioni subjugavit; quae habet ab Oriente in Occasum triginta circiter milia passuum, ab Austro in Boream duodecim, in Orientalibus suis partibus mari sex milium, in Occidentalibus trium a meridiano Brittaniae litore distans. Succedens autem Claudio in imperium Nero, nihil omnino in re militari ausus est. Unde inter alia Romani regni detrimenta innumera Brittaniam pene amisit; nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque subversa sunt.

CAPUT IV. Ut Lucius Brittanorum rex missis ad Eleutherum papam litteris Christianum se fieri petierit.

Anno ab Incarnatione Domini centesimo quinquagesimo sexto Marcus Antoninus Verus, decimus quartus ab Augusto, regnum cum Aurelio Commodo fratre suscepit: quorum temporibus cum Eleutherus [Al., Eleutherius] vir sanctus pontificatui Romanae Ecclesiae praeesset, misit ad eum Lucius Brittaniarum [Al., Britannorum] rex epistolam, obsecrans ut per ejus mandatum Christianus efficeretur: et mox effectum piae postulationis consecutus est, susceptamque fidem Brittani usque in tempora Diocletiani principis inviolatam integramque quieta in pace servabant.

CAPUT V. Ut Severus receptam Brittaniae partem

vallo a caetera distinxerit.

Anno ab Incarnatione Domini centesimo octogesimo nono, Severus genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti, decimus septimus ab Augusto imperium adeptus, decem et septem [Al., octo] annis tenuit. Hic natura saevus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempublicam, sed laboriosissime rexit. Victor ergo civilium bellorum quae ei gravissima occurrerant, in Brittanias defectu pene omnium sociorum trahitur, ubi magnis gravibusque praeliis saepe gestis, receptam partem insulae a caeteris indomitis gentibus, non muro, ut quidam aestimant, sed vallo distinguendam putavit. Murus etenim de lapidibus, vallum vero quo ad repellendam vim hostium castra muniuntur fit de cespitibus, quibus circumcisis, e terra velut murus extruitur altus supra terram, ita ut in ante sit fossa, de qua levati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis praefiguntur. Itaque Severus magnam fossam firmissimumque vallum crebris insuper turribus communitum, a mari ad mare duxit: Ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit. Reliquit [Al., relinquens] duos filios, Bassianum et Getam: quorum Geta hostis publicus judicatus interiit; Bassianus [All. add. vero] Antonini cognomine adsumpto, regno potius est.

CAPUT VI. De imperio Diocletiani, et ut Christianos persecutus sit.

Anno Incarnationis Dominicae ducentesimo octogesimo sexto, Diocletianus tricesimus tertius ab Augusto imperator ab exercitu electus, annis viginti fuit, Maximianumque cognomento Herculium socium creavit imperii. Quorum tempore Carausius quidam, genere quidem infimus, sed consilio et manu promptus,

cum ab observanda Oceani litora quae tunc Franci et Saxones infestabant, positus, plus in perniciem quam in provectum reipublicae ageret, ereptam praedonibus praedam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando; accendens [Al., accedens] suspicionem, quia ipsos quoque hostes ad incursandos fines artifici [Al., artificii] negligentia permitteret. Quamobrem a Maximiano jussus occidi, purpuram sumpsit ac Brittanias occupavit; quibus sibi per septem annos fortissime vindicatis ac retentis, tandem fraude Alecti socii sui interfectus est. Alectus [Al. add. vero] postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit, quem Asclepiodotus praefectus praetorio [Al., praetorii] oppressit, Brittaniamque post decem annos recepit.

Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente, vastari Ecclesias, affligi interficique Christianos decimo post Neronem loco praeceperunt [CCCIV]: quae persecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque immanior fuit; nam per decem annos, incendiis Ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, caedibus martyrum incessabiliter acta est. Denique etiam Brittaniam tum plurima [Al., complurima] confessionis Deo devotae gloria sublimavit.

CAPUT VII. Passio sancti Albani et sociorum ejus, qui eodem [Al., eo] tempore pro Domino sanguinem fuderunt.

Siquidem in ea passus est sanctus Albanus [CCCV], de quo presbyter Fortunatus in Laude virginum, cum beatorum martyrum qui de toto orbe ad Dominum venirent [Al., venerunt] mentionem faceret, ait: Albanum egregium fecunda Britania profert. Qui videlicet Albanus paganus adhuc, cum perfidorum

principum mandata adversum Christianos saevirent, clericum quemdam persecutores fugientem hospitio recepit: quem dum orationibus continuis ac vigiliis die [Al., diu] noctuque studere conspiceret, subito divina gratia respectus exemplum fidei ac pietatis illius coepit aemulari, ac salutaribus ejus exhortationibus paulatim edoctus, relictis idolatriae tenebris Christianus integro ex corde factus est. Cumque praefatus clericus aliquot diebus apud eum hospitaretur, pervenit ad aures nefandi principis confessorem Christi cui necdum fuerat locus martyrii deputatus, penes Albanum latere. Unde statim jussit milites eum diligentius inquirere. Qui cum ad tugurium martyris pervenissent, mox se sanctus Albanus pro hospite ac magistro suo, ipsius habitu, id est, caracalla qua vestiebatur indutus, militibus exhibuit, atque ad judicem vinctus perductus est.

Contigit autem judicem ea hora qua ad eum Albanus adducebatur, aris adsistere ac daemonibus hostias offerre, numque vidisset Albanum, mox ira succensus nimia quod se ille ultro pro hospite quem susceperat militibus offerre ac discrimini dare praesumpsisset, ad simulacra daemonum quibus adsistebat eum jussit pertrahi: Quia rebellem, inquiens, ac sacrilegum celare quam militibus reddere maluisti, ut contemptor divum meritam blasphemiae suae poenam lueret, quaecumque illi debebantur supplicia tu solvere habes, si a cultu nostrae religionis discedere tentas. At sanctus Albanus qui se ultro persecutoribus fidei Christianum esse prodiderat, nequaquam minas principis metuit; sed accinctus armis militiae spiritalis, palam jussis illius parere nolle pronunciabat. Tum judex: Cujus, inquit, familiae vel generis es? Albanus respondit: Quid ad te pertinet [Al., refert] qua sim stirpe genitus? sed si veritatem religionis audire desideras, Christianum jam me esse, Christianisque officiis vacare cognosce. Ait judex: Nomen tuum quaero, quod sine mora mihi insinua. Et ille: Albanus, inquit, a parentibus vocor, et Deum

verum ac vivum qui universa creavit adoro semper et colo. Tum judex repletus iracundia dixit: Si vis perennis vitae felicitate perfrui, diis magnis sacrificare ne differas. Albanus respondit: Sacrificia haec quae a vobis redduntur daemonibus, nec auxiliari subjectis possunt, nec supplicantium sibi desideria vel vota complere. Quinimmo quicumque his sacrificia simulacris obtulerit, aeternas inferni poenas pro mercede recipiet. His auditis judex nimio furore commotus, caedi sanctum Dei confessorem a tortoribus praecepit, autumans se verberibus, quam verbis non poterat, cordis ejus emollire [Al., emoliri] constantiam. Qui cum tormentis afficeretur acerrimis, patienter haec pro Domino, immo gaudenter ferebat. At ubi judex tormentis illum superari vel a cultu Christianae religionis revocari non posse persensit, capite eum plecti jussit.

Cumque ad mortem duceretur, pervenit ad flumen quod muro et harena ubi feriendus erat, meatu rapidissimo dividebatur: viditque ibi non parvam hominum multitudinem utriusque sexus, conditionis diversae, et aetatis, quae sine dubio, divinitatis instinctu ad obsequium beatissimi confessoris ac martyris vocabatur, et ita fluminis ipsius occupabat pontem ut intra vesperam transire vix posset. Denique cunctis pene egressis, judex sine obsequio in civitate substiterat. Igitur sanctus Albanus cui ardens inerat devotio mentis ad martyrium ocius pervenire, accessit ad torrentem, et dirigens ad coelum oculos, illico siccato alveo, vidit undam suis cessisse ac viam dedisse vestigiis. Quod cum inter alios etiam ipse carnifex qui eum percussurus erat, vidisset, festinavit ei ubi ad locum destinatum morti venerat occurrere.: divino nimirum admonitus instinctu, projectoque ense quem strictum tenuerat, pedibus ejus advolvitur, multum desiderans ut cum martyre vel pro martyre quem percutere jubebatur, ipse potius mereretur percuti. Dum ergo is ex persecutore factus esset collega veritatis et fidei, ac jacente ferro

esset inter carnifices justa cunctatio, montem cum turbis reverentissimus Dei confessor ascendit: qui opportune laetus, gratia decentissima, quingentis fere passibus ab harena situs est, variis herbarum floribus depictus, immo usquequaque vestitus, in quo nihil repente arduum, nihil praeceps, nihil abruptum, quem lateribus longe lateque deductum in modum aequoris natura complanat, dignum videlicet eum, pro insita sibi specie venustatis, jam olim reddens qui beati martyris cruore dicaretur. In hujus ergo vertice sanctus Albanus dari sibi a Deo aquam rogavit, statimque incluso meatu ante pedes ejus fons perennis exortus est, ut omnes agnoscerent etiam torrentem martyri obsequium detulisse: neque enim fieri poterat ut in arduo montis cacumine martyr aquam quam in fluvio non reliquerat, peteret, si hoc opportunum esse non videret. Qui videlicet fluvius ministerio persoluto, devotione completa officii testimonium relinquens, reversus est ad naturam. Decollatus itaque martyr fortissimus ibidem accepit coronam vitae quam repromisit Deus diligentibus se. Sed ille qui piis cervicibus impias intulit manus gaudere super mortuum non est permissus: namque oculi ejus in terram una cum beati martyris capite deciderunt. Decollatus est ibi tum etiam miles ille, qui antea superno nutu correptus sanctum Dei confessorem ferire recusavit: de quo nimirum constat, quia etsi fonte baptismatis non est ablutus, sui tamen est sanguinis lavacro mundatus ac regni coelestis dignus factus est ingressu. Tum judex tanta miraculorum coelestium novitate perculsus, cessari mox a persecutione praecepit, honorem referre incipiens caedi sanctorum, per quam eos opinabatur prius a Christianae fidei posse devotione cessare. Passus est autem beatus Albanus die decimo Kalendarum Juliarum, juxta civitatem Verolamium, quae nunc a gente Anglorum Verlamacaestir sive Vaetlingacaestir appellatur, ubi postea redeunte temporum Christianorum serenitate ecclesia est mirandi operis, atque ejus martyrio condigna exstructa. In quo videlicet loco usque ad hanc

diem curatio infirmorum et frequentium operatio virtutum celebrari non desinit.

Passi sunt ea tempestate Aaron et Julius legionum urbis cives, aliique utriusque sexus diversis in locis perplures, qui diversis cruciatibus torti et inaudita membrorum discerptione lacerati, animas ad supernae civitatis gaudia perfecto agone miserunt.

CAPUT VIII. Ut, hac cessante persecutione, Ecclesia in Brittantiis aliquantulam [Al., aliquantulum] usque ad tempora Arrianae vesaniae pacem habuerit.

At ubi turbo persecutionis quievit [CCCXIII], progressi in publicum fideles Christi qui se tempore discriminis silvis ac desertis abditisve speluncis occulerant [Al., occultaverant], renovant ecclesias ad solum usque destructas, basilicas sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac veluti vitricia signa passim propalant, dies festos celebrant, sacra mundo corde atque ore conficiunt: mansitque haec in Ecclesiis Christi quae erant in Brittania pax usque ad tempora Arrianae vesaniae, quae corrupto orbe toto, hanc etiam insulam extra orbem tam longe remotam veneno sui infecit erroris: et hac quasi via pestilentiae trans Oceanum patefacta, non mora omnis se lues haereseos cujusque, insulae novi semper aliquid audire gaudenti et nihil certi firmiter obtinenti infudit.

His temporibus Constantinus qui vivente Diocletiano Galliam Hispaniamque regebat [CCCCVII], vir summae mansuetudinis et civitatis in Brittania morte [Al., mortem] obiit. Hic Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit. Scribit autem Eutropius, quod Constantinus in Brittania creatus imperator, patri in regnum successerit: cujus

temporibus Arriana haeresis exorta et in Nicaena synodo detecta atque damnata, nihilominus exitiabile perfidiae suae virus, ut diximus, non solum orbis totius, sed et insularum Ecclesiis aspersit.

CAPUT IX. Ut, regnante Gratiano, Maximus in Brittania imperator creatus, cum magno exercitu [Al. add. in] Galliam redierit.

Anno ab Incarnatione Domini trecentesimo septuagesimo septimo Gratianus quadragesimus ab Augusto, post mortem Valentis sex annis imperium tenuit; quamvis jamdudum antea cum Patruo Valente, et cum Valentiniano fratre regnaret: qui cum adflictum et pene conlapsum reipublicae statum videret, Theodosium Hispanum virum, restituendae reipublicae necessitate apud Syrmium purpura induit, Orientisque et Thraciae simul praefecit imperio. Qua tempestate Maximus, vir quidem strenuus et probus, atque Augusto dignus nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Brittania invitus propemodum ab exercitu imperator creatus in Galliam transiit. Ibi [Al., ubi] Gratianum Augustum subita incursione perterritum atque in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in Orientem refugiens, a Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est: clauso videlicet intra muros Aquileiae, [Al. add. et] capto atque occiso ab eis Maximo tyranno.

CAPUT X. Ut, Arcadio regnante, Pelagius Britto [Al., Brito, Breito, Bruto] contra gratiam Dei superba bella susceperit.

Anno ab Incarnatione Domini trecentesimo nonagesimo quarto [Al., septimo] Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio, quadragesimus tertius ab Augusto regnum suscipiens, tenuit annos tredecim. Cujus temporibus Pelagius Britto contra auxilium gratiae supernae venena suae perfidiae longe lateque dispersit, utens cooperatore Juliano de Campania, quem dudum amissi episcopatus intemperans cupido exagitabat: quibus sanctus Augustinus sicut et caeteri Patres orthodoxi multis sententiarum catholicarum millibus responderunt, nec eorum tamen dementiam corrigere valebant: sed quod gravius est correpta eorum vesania magis augescere contradicendo quam favendo veritati voluit emundari: quod pulchre versibus heroicis Prosper rhetor insinuat, cum ait: Contra Augustinum narratur serpere quidam Scriptor, quem dudum livor adurit edax. Quis caput obscuris contectum utcunque cavernis Tollere humo miserum propulit anguiculum? Aut hunc fruge sua aequorei pavere Britani, Aut hic Campano gramine corda tumet.

CAPUT XI. Ut, regnante Honorio, Gratianus et Constantinus in Brittania tyranni creati; et mox prior in Brittania, secundus in Gallia, sint interempti.

Anno ab Incarnatione Domini quadringentesimo septimo, tenente imperium Honorio Augusto filio Theodosii minore, loco ab Augusto quadragesimo quarto, ante biennium Romanae inruptionis quae per Alaricum regem Gothorum facta est, cum gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multaeque cum his

aliae protritis Francis, transito Hreno, totas per Gallias saevirent, apud Brittanias Gratianus municeps tyrannus creatur et occiditur. Hujus loco Constantinus ex infima militia, propter solam spem nominis sine merito virtutis eligitur: qui continuo ut invasit imperium in Gallias transiit; ibi saepe a barbaris incertis foederibus inlusus detrimento magis reipublicae fuit: unde mox jubente Honorio Constantius comes in Galliam cum exercitu profectus, apud Arelatem civitatem eum clausit, cepit, occidit: Constantemque filium ejus quem ex monacho Caesarem fecerat, Gerontius comes suus apud Viennam interfecit.

Fracta est autem Roma a Gothis anno millesimo sexagesimo quarto suae conditionis [CCCCIX], ex quo tempore Romani in Brittania regnare cessarunt, post annos ferme quadringentos septuaginta ex quo Gaius Julius Caesar eandem insulam adiit. Habitabant autem intra vallum quod Severum trans insulam fecisse commemoravimus, ad plagam Meridianam, quod civitates, farus [Al. fana fores], pontes, et stratae ibidem factae usque hodie testantur: caeterum ulteriores Brittaniae partes, vel eas etiam quae ultra Brittaniam sunt insulas jure dominandi possidebant.

CAPUT XII. Ut Brittones a Scottis vastati Pictisque, Romanorum auxilia quaesierint, qui secundo venientes, murum trans insulam fecerint; sed hoc confestim a praefatis hostibus interrupto [Al., hi interrupti], majore sint calamitate depressi.

Exin Brittania [Al. Brittania omni] in parte Brittonum, omni armato milite, militaribus copiis universis, tota floridae juventutis alacritate, spoliata quae tyrannorum temeritate

abducta nusquam ultra domum rediit, praedae tantum patuit, utpote omnis bellici usus prorsus ignara: denique subito duabus gentibus transmarinis vehementer saevis, Scottorum a Circio, Pictorum ab Aquilone, multos stupet gemitque per annos. Transmarinas autem dicimus has gentes, non quod extra Brittaniam essent positae; sed quia a parte Brittonum erant remotae, duobus sinibus maris [Al. finibus mari] interjacentibus, quorum unus ab Orientali mari, alter ab Occidentali, Britanniae terras longe lateque inrumpit, quamvis ad se invicem pertingere non possint. Orientalis habet in medio sui urbem Giudi [Al., Guidi], Occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui habet urbem Alcluith, quod lingua eorum significat petram Cluith; est enim juxta fluvium nominis illius.

Ob harum ergo infestationem gentium, Brittones legatos Romam cum epistolis mittentes [CCCCXIV], lacrymosis precibus auxilia flagitabant, subjectionemque continuam dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant. Quibus mox legio destinatur armata, quae ubi in insulam advecta et congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, caeteros sociorum finibus expulit: eosque interim a dirissima depressione liberatos hortata est instruere inter duo maria trans insulam murum qui arcendis hostibus posset esse praesidio: sicque domum cum triumpho magno reversa est. At insulani murum quem jussi fuerant, non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta vel sinus de quibus diximus maris, per millia passuum plurima: ut ubi aquarum munitio deerat, ibi praesidio valli fines suos ab hostium inruptione defenderent: cujus operis ibidem facti, id est, valli latissimi et altissimi usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme milium spatio a monasterio Aebercurnig ad Occidentem, in loco qui sermone Pictorum

Peanfahet, lingua autem Anglorum Penneltun appellatur; et tendens contra Occidentem terminatur juxta urbem Alcluith.

Verum priores inimici ut Romanum militem abisse conspexerant, mox advecti navibus inrumpunt terminos, caeduntque omnia, et quasi maturam segetem obvia quaeque metunt, calcant, transeunt: unde rursum mittuntur Romam legati [CCCCXVI], flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleretur, ne nomen Romanae provinciae quod apud eos tam diu claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quae inopinata tempore autumni adveniens magnas hostium strages dedit, eosque qui evadere poterant omnes trans maria fugavit, qui prius anniversarias praedas transmaria [Al. add., milite] nullo obsistente cogere solebant. Tum Romani denunciavere Brittonibus, non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere et certandi cum hostibus studium subire, qui non aliam ob causam quam si ipsi inertia solverentur eis possent esse fortiores. Quin etiam, quod et hoc sociis quos derelinquere cogebantur aliquid commodi adlaturum putabant, murum a mari ad mare recto tramite inter urbes quae ibidem ob metum hostium factae fuerant, ubi et Severus quondam vallum fecerat, firmo de lapide conlocarunt: quem videlicet murum hactenus [Al., vidimus hactenus] famosum atque conspicuum, sumptu publico privatoque, adjuncta secum Brittanorum [Al., Romanorum] manu construebant, octo pedes latum et duodecim altum, recta ab Oriente in Occasum linea, ut usque hodie intuentibus clarum est: quo mox condito dant fortia segni populo monita, praebent instituendorum [Al., instruendorum] exemplaria armorum. Sed et in litore Oceani ad Meridiem quo naves eorum habebantur, quia et inde Barbarorum inruptio timebantur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, et valedicunt sociis tanquam ultra non reversuri.

Quibus ad sua remeantibus, cognita Scotti Pictique reditus denegatione, redeunt confestim ipsi, et solito confidentiores facti omnem Aquilonalem [Al., Aquilonarem] extremamque insulae partem pro indigenis ad murum usque capessunt. Statuitur ad haec in edito arcies segnis, ubi trementi corde stupida die [Al., diu] noctuque marcebat. At contra non cessant uncinata hostium tela: ignavi propugnatores miserrime de muris tracti solo adlidebantur. Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt [Al. add. disperguntur.] Insequitur hostis, adcelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni a feris, ita miseri cives discerpuntur ab hostibus: unde a mansionibus ac possessiunculis suis ejecti, imminens sibi famis periculum latrocinio ac rapacitate mutua temperabant, augentes, externas domesticis motibus clades, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur.

CAPUT XIII. Ut, regnante Theodosio minore, cujus tempore Palladius ad Scottos in Christum credentes missus est, Brittones ab Aetio consule auxilium flagitantes non impetraverint.

Anno Dominicae Incarnationis quadringentesimo vigesimo tertio, Theodosius Junior post Honorium quadragesimus quintus ab Augusto regnum suscipiens viginti et sex annos tenuit; cujus anno imperii octavo Palladius ad Scottos in Christum credentes a pontifice Romanae Ecclesiae Caelestino primus mittitur episcopus [CCCCXXX]. Anno autem regni ejus vigesimo tertio, Aetius [Al., Boetius] vir inlustris, qui et patricius fuit, tertio cum Symmacho gessit consulatum. Ad hanc pauperculae Brittonum reliquiae mittunt epistolam [CCCCXLV], cujus hoc principium est: « Aetio ter consuli gemitus Brittanorum; » et in processu

epistolae, ita suas calamitates explicant: « Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros; inter haec oriuntur duo genera funerum, aut jugulamur, aut mergimur. » Neque haec tamen agentes quicquam ab illo auxilii impetrare quiverunt, utpote qui gravissimis eo tempore bellis cum Blaedla [Al., Bledda, Bleda] et Attila regibus Hunnorum erat occupatus. Et quamvis anno ante hunc proximo Bledla Attilae fratris sui sit interemptus insidiis, Attila tamen ipse adeo intolerabilis reipublicae remansit hostis, ut totam pene Europam excisis invasisque civitatibus atque castellis conroderet. Quin et iisdem temporibus fames Constantinopolim invasit: nec mora pestis secuta est; sed et plurimi ejusdem urbis muri cum quinquaginta septem turribus corruerunt; multis quoque civitatibus conlapsis fames et aerum pestifer odor plura [Al., plurima] hominum milia jumentorumque delevit.

CAPUT XIV. Ut Brittones fame famosa coacti [Al., fame coacti], Barbaros suis e finibus pepulerint; nec mora, frugum copia, luxuria, pestilentia, et exterminium gentis secutum sit.

Interea Brittones fames sua [Al., fames illa, fames] praefata magis magisque adficiens [CCCCXLVI], ac famam suae malitiae posteris diuturnam relinquens, multos eorum coegit victas infestis praedonibus dare manus, alios vero nunquam, quin potius confidentes in divinum ubi humanum cessabat auxilium, de ipsis montibus, speluncis ac saltibus continue rebellabant: et tum primum inimicis qui per multos annos praedas in terra agebant, strages dare coeperunt. Revertuntur ergo impudentes [Al., imprudentes] grassatores Hiberni domus [Al., domum], post non longum tempus reversuri; Picti in extrema parte insulae tunc

primum et deinceps quieverunt, praedas tamen nonnunquam exinde et contritiones de Brittonum gente agere non cessarunt. Cessante autem vastatione hostili, tantis frugum copiis insula quantas [Al., quantis] nulla retro aetas meminit, affluere coepit: cum quibus et luxuria crescere, et hanc continuo omnium lues scelerum comitari adceleravit, crudelitas praecipue, et odium veritatis amorque mendacii, ita ut si quis eorum mitior, et veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quasi Brittaniae subversorem, omnium odia telaque sine respectu contorquerentur. Et non solum haec saeculares viri, sed etiam ipse grex Domini ejusque pastores egerunt; ebrietati, animositati, litigio, contentioni, invidiae, caeterisque hujusmodi facinoribus sua colla, abjecto levi jugo Christi, subdentes. Interea subito corruptae mentis homines acerba pestis corripuit, quae in brevi tantam ejus multitudinem stravit ut ne sepeliendis quidem mortuis vivi sufficerent: sed ne morte quidem suorum nec timore mortis, hi qui supererant a morte animae qua peccando sternebantur, revocari poterant: unde non multo post acrior gentem peccatricem ultio diri sceleris secuta est. Initum namque est consilium quid agendum, ubi quaerendum esset praesidium ad evitandas vel repellendas tam feras tamque creberrimas gentium Aquilonalium [Al., Aquilonariarum] inruptiones: placuitque omnibus cum suo rege Vurtigerno ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent: quod Domini nutu dispositum esse constat, ut veniret contra inprobos malum, sicut evidentius rerum exitus probavit.

CAPUT XV. Ut invitata [Al., add. in] Brittaniam gens Anglorum, primo quidem adversarios longius ejecerit [Al., abire compulerit]; sed non multo post

juncto cum his foedere, in socios arma verterit.

Anno ab Incarnatione Domini quadringentisimo quadragesimo nono [Al., quadringentesimo nono], Marcianus cum Valentiniano quadragesimus sextus ab Augusto regnum adeptus, septem annis tenuit. Tunc Anglorum sive Saxonum gens, invitata a rege praefato, in Brittaniam tribus longis navibus advehitur, et in Orientali parte insulae jubente eodem rege locum manendi, quasi pro patria pugnatura, re autem vera hanc expugnatura, suscipit. Inito ergo certamine cum hostibus qui ab Aquilone ad aciem venerant, victoriam sumpsere Saxones. Quod ubi domi nuntiatum est, simul et insulae fertilitas, ac segnitia Brittonum: mittitur confestim illo classis prolixior armatorum ferens manum fortiorem, quae praemissae adjuncta cohorti invincibilem fecit exercitum. Susceperunt ergo qui advenerunt, donantibus Brittanis, locum habitationis inter eos, ea conditione ut hi pro patriae pace et salute contra adversarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent. Advenerant autem de tribus Germaniae populis fortioribus, id est, Saxonibus, Anglis, Jutis [Al., Vitis]. De Jutarum [Al., Vitarum] origine sunt Cantuarii et Victuarii [Al., vectuarii], hoc est, ea gens quae Vectam tenet insulam, et ea quae usque hodie in provincia Occidentalium Saxonum Jutarum natio nominatur, posita contra ipsam insulam Vectam. De Saxonibus, id est, ea regione quae nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venere Orientales Saxones, Meridiani Saxones, Occidui Saxones. Porro de Anglis, hoc est, de illa patria quae Angulus dicitur et ab eo tempore usque hodie manere desertus inter provincias Jutarum et Saxonum perhibetur, Orientales Angli, Mediterranei Angli, Merci, tota Nordanhymbrorum progenies, id est, illarum gentium quae ad Boream Humbri fluminis inhabitant caeterique Anglorum populi sunt orti. Duces fuisse perhibentur eorum primi duo fratres Hengist et Horsa [Al., Hengistus et Horsus]; e quibus

Horsa postea occisus in bello a Brittonibus, hactenus in Orientalibus Cantiae partibus monumentum habet suo nomine insigne. Erant autem filii Victgilsi, cujus pater Vitta, cujus pater Vecta [Al., filii Victgilsi cujus pater Vecta], cujus pater Voden, de cujus stirpe multarum provinciarum regium genus originem duxit. Non mora, ergo confluentibus certatim in insulam gentium memoratarum catervis, grandescere populus coepit advenarum, ita ut ipsis quoque qui eos advocaverant indigenis essent terrori. Tum subito inito ad tempus foedere cum Pictis quos longius jam bellando pepulerant, in socios arma vertere incipiunt. Et primum quidem annonas sibi eos affluentius ministrare cogunt, quaerentesque occasionem divortii, protestantur, nisi profusior sibi alimentorum copia daretur, se cuncta insulae loca rupto foedere vastaturos. Neque aliquando [Al., aliquando] segnius minas effectibus prosequuntur: siquidem, ut breviter dicam, accensus manibus paganorum ignis, justas de sceleribus populi, Dei ultiones expetiit, non illius inpar qui quondam a Chaldaeis succensus Hierosolymorum moenia, immo [Al., imo et] aedificia cuncta consumpsit. Sic enim et hic agente impio victore, immo disponente justo Judice, proximas quasque civitates agrosque depopulans, ab Orientali mari usque ad Occidentale, nullo prohibente, suum continuavit incendium, totamque prope insulae pereuntis superficiem obtexit. Ruebant aedificia publica simul et privata, passim sacerdotes inter altaria trucidabantur, praesules cum populis, sine ullo respectu honoris ferro pariter et flammis absumebantur, nec erat qui crudeliter interemptos sepulturae traderet. Itaque nonnulli de miserandis reliquiis, in montibus comprehensi acervatim [Al., catervatim] jugulabantur: alii fame confecti procedentes manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidiis aeternum subituri servitium, si tamen non continuo trucidarentur: alii transmarinas regiones dolentes petebant: alii perstantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, silvis, vel rupibus arduis suspecta semper mente

agebant.

CAPUT XVI. Ut Brittones primam de gente Anglorum victoriam, duce Ambrosio Romano homine, sumpserint.

At ubi hostilis exercitus, exterminatis dispersisque insulae indigenis, domum reversus est, coeperunt et illi paulatim vires animosque resumere, emergentes de latibulis quibus abditi fuerant, et unanimo [Al., unanimi] consensu auxilium caeleste precantes ne usque ad internecionem usquequaque delerentur. Utebantur eo tempore duce Ambrosio Aureliano viro modesto [CCCCLXVI], qui solus forte Romanae gentis praefatae tempestati superfuerat, occisis in eadem parentibus regium nomen et insigne ferentibus. Hoc ergo duce vires capessunt Brittones, et victores provocantes ad praelium, victoriam ipsi, Deo favente, suscipiunt. Et ex eo tempore nunc cives, nunc hostes vincebant, usque ad annum obsessionis Badonici montis [CCCCXCII], quando non minimas eisdem hostibus strages dabant, quadragesimo circiter et quarto anno adventus eorum in Brittaniam. Sed haec postmodum.

CAPUT XVII. Ut Germanus episcopus cum Lupo Brittaniam navigans, et primo maris, et postmodum Pelagianorum tempestatem divina virtute sedaverit.

Ante paucos sane adventus eorum annos haeresis Pelagiana per Agricolam inlata, Severiani episcopi filium, fidem Brittaniarum

foeda peste commaculaverat. Verum Brittani cum neque suscipere dogma perversum gratiam Christi blasphemando ullatenus vellent, neque versutiam nefariae persuasionis refutare verbis certando sufficerent, inveniunt salubre consilium, ut a Gallicanis antistitibus auxilium belli spiritalis inquirant. Quam ob causam collecta magna synodo quaerebatur in commune, qui illic [Al., illuc] ad succurrendum fidei mitti deberent: atque omnium judicio electi sunt [Al., eligebantur] apostolici sacerdotes Germanus Autissiodorensis, et Lupus Trecasenae [Al., Trecassinae] civitatis episcopi, qui ad confirmandam fidem gratiae caelestis Brittanias [Al., Brittaniam] venirent. Qui cum prompta devotione preces et jussa sanctae Ecclesiae suscepissent, intrant Oceanum, et usque ad medium itineris quo a Gallico sinu Brittanias usque tenditur, secundis flatibus navis tuta volabat. Tum subito occurrit pergentibus inimica [Al., occurrit inimica] vis daemonum, qui tantos talesque viros ad recuperandam tendere [Al., pertendere] populorum [Al., populis] salutem inviderent: concitant procellas, caelum diemque nubium nocte subducunt; ventorum furores vela non sustinent; cedebant ministeria victa nautarum; ferebatur navigium oratione, non viribus: et casu dux ipse vel pontifex fractus corpore, lassitudine ac sopore resolutus est. Tum vero quasi repugnatore cessante, tempestas excitata convaluit, et jam navigium superfusis fluctibus mergebatur. Tum beatus Lupus, omnesque turbati excitant seniorem elementis furentibus opponendum; qui periculi inmanitate constantior Christum invocat, et adsumpto in nomine sanctae [Al., sanctissimae] Trinitatis levi aquae spargine [Al., aspergine] fluctus saevientes opprimit, collegam commonet, hortatur universos, oratio uno ore et clamore profunditur: adest Divinitas, fugantur inimici, tranquillitas serena subsequitur, venti e contrario ad itineris ministeria revertuntur, decursisque brevi spatiis pelagi, optati littoris quiete potiuntur. Ibi conveniens ex diversis partibus multitudo excepit sacerdotes, quos venturos

etiam vaticinatio adversa praedixerat. Nunciabant enim sinistri spiritus quod timebant, qui imperio sacerdotum dum ab obsessis corporibus detruduntur, et tempestatis ordinem et pericula quae intulerant fatebantur, victosque se eorum meritis et imperio non negabant.

Interea Brittaniarum insulam apostolici sacerdotes raptim opinione, praedicatione, virtutibus impleverunt: divinusque [Al. add. et] per eos sermo, quotidie non solum in ecclesiis, verum etiam per trivia, per rura praedicabatur; ita ut passim et fideles catholici firmarentur, et depravati viam correctionis agnoscerent. Erat illis apostolorum instar, et gloria et auctoritas per conscientiam, doctrina per litteras, virtutes ex meritis. Itaque regionis universitas in eorum sententiam prompta transierat. Latebant abditi sinistrae persuasionis auctores, et more maligni spiritus, gemebant perire sibi populos evadentes, ad extremum diuturna meditatione concepta praesumunt inire conflictum. Procedunt conspicui divitiis, veste fulgentes, circumdati adsentatione multorum: discrimenque certaminis subire maluerunt, quam in populo quem subverterant pudorem taciturnitatis incurrere, ne viderentur se ipsi silentio damnavisse. Illic plane inmensa multitudo, etiam cum conjugibus ac liberis excita [Al., excitata] convenerat, aderat populus expectator, et futurus judex, adstabant partes dispari conditione dissimiles; hinc divina fides, inde humana praesumptio; hinc pietas, inde superbia; inde Pelagius auctor, hinc Christus. Primo in loco beatissimi sacerdotes [Al. add. Germanus atque Lupus] praebuerunt adversariis copiam disputandi, quae sola nuditate verborum, diu inaniter et aures occupavit et tempora: deinde antistites venerandi, torrentes eloquii sui cum apostolicis et evangelicis imbribus profuderunt: miscebatur sermo proprius cum divino, et adsertiones molestissimas lectionum testimonia sequebantur: convincitur vanitas, perfidia confutatur; ita ut ad

singulas verborum objectiones errare se, dum respondere nequiit [Al., nequivit], fateretur: populus arbiter vix manus continet, judicium tamen clamore testatur.

CAPUT XVIII. Ut idem filiam tribuni caecam inluminaverit, ac deinde ad sanctum Albanum perveniens, reliquias ibidem et ipsius acceperit, et beatorum apostolorum, sive aliorum martyrum posuerit.

Tum subito quidam tribunitiae potestatis cum conjuge procedit in medium, filiam decem annorum caecam curandam sacerdotibus offerens, quam illi adversariis offerri praeceperunt: sed hi conscientia puniente deterriti, jungunt cum parentibus preces, et curationem parvulae a sacerdotibus deprecantur: qui inclinatos animo adversarios intuentes, orationem breviter fundunt: ac deinde Germanus plenus Spiritu sancto, invocat Trinitatem; nec mora, adhaerentem lateri suo capsulam cum sanctorum reliquiis collo avulsam manibus comprehendit, eamque in conspectu omnium puellae oculis adplicavit, quos statim evacuatos tenebris lumen veritatis implevit. Exultant parentes, miraculum populus contremiscit: post quam diem ita ex animis omnium suasio iniqua deleta est, ut sacerdotum doctrinam sitientibus desideriis sectarentur.

Compressa itaque perversitate damnabili, ejusque auctoribus confutatis, atque animis omnium fidei puritate compositis, sacerdotes beatum Albanum martyrem, acturi [Al., auctori] Deo per ipsum gratias [Al. add. acturi] petierunt, ubi Germanus omnium apostolorum, diversorumque martyrum secum reliquias habens, facta oratione, jussit revelli sepulcrum, pretiosa ibidem

munera conditurus; arbitrans opportunum ut membra sanctorum ex diversis regionibus collecta, quos pares meritis receperat caelum, sepulcri quoque unius teneret hospitium. Quibus depositis honorifice, atque sociatis, de loco ipso, ubi beati martyris effusus erat sanguis, massam pulveris secum portaturus abstulit, in qua apparebat, cruore servato, rubuisse martyrum caedem, persecutore pallente. Quibus ita gestis, innumera hominum eodem die ad Dominum turba conversa est.

CAPUT XIX. Ut iidem causa infirmitatis ibidem detentus, et incendia domorum orando restinxerit; et ipse per visionem a suo sit languore curatus.

Unde dum redeunt, insidiator inimicus, casualibus laqueis praeparatis, Germani pedem lapsus occasione contrivit, ignorans merita illius, sicut Job beatissimi, afflictione corporis propaganda: et dum aliquandiu uno in loco infirmitatis necessitate teneretur, in vicina qua manebat casula exarsit incendium: quod consumptis domibus quae illic palustri harundine tegebantur, ad eum [Al., illud] habitaculum in quo idem jacebat, flabris stimulantibus ferebatur. Concursus omnium ad antistitem convolavit, ut elatus [Al., elatis] manibus periculum quod imminebat evaderet: quibus increpatis, moveri se, fidei praesumptione non passus est. At multitudo omnis desperatione perterrita, obviam currit incendio. Sed ut Dei potentia manifestior appareret, quidquid custodire tentaverat turba, consumitur; quod vero jacens et infirmus defenderat, reserato [Al., reservato] hospitio sancti viri, expavescens flamma transilivit, ultra citraque desaeviens, et inter globos flammantis incendii, incolume tabernaculum quod habitator inclusus servabat, emicuit. Exultat turba miraculo, et victam se divinis

virtutibus gratulatur. Excubabat diebus ac noctibus ante tugurium pauperis vulgus sine numero; hi animas curare cupientes, hi corpora. Referri nequeunt quae Christus operabatur in famulo, qui virtutes faciebat infirmus: et cum debilitati suae nihil remedii pateretur adhiberi, quadam nocte candentem niveis vestibus vidit sibi adesse personam, quae manu extensa jacentem videretur adtollere, eumque consistere firmis vestigiis imperabat: post quam horam ita fugatis doloribus recepit pristinam sanitatem ut die reddito itineris laborem subiret intrepidus.

CAPUT XX. Ut iidem episcopi Brittonibus in pugna auxilium caeleste tulerint, sicque domum reversi sint.

Interea Saxones, Pictique bellum adversum Brittones junctis viribus susceperunt, quos eadem necessitas in castra contraxerat: et cum trepidi partes suas pene inpares judicarent, sanctorum antistitum auxilium petierunt: qui promissum maturantes adventum, tantum paventibus fiduciae contulerunt, ut accessisse maximus crederetur exercitus. Itaque apostolicis ducibus Christus militabat in castris. Aderant etiam Quadragesimae venerabiles dies, quos religiosiores reddebat praesentia sacerdotum, in tantum ut cotidianis praedicationibus instituti, certatim populi ad gratiam baptismatis convolarent. Nam maxima exercitus multitudo undam lavacri salutaris expetiit, et ecclesia ad diem Resurrectionis dominicae frondibus contexta componitur, atque in expeditione campestri instra civitatis aptatur. Madibus baptismate procedit exercitus, fides fervet in populo, et conterrito [Al., contrito, contempto] armorum [Al., armatorum] praesidio, divinitatis expectatur auxilium. Institutio vel forma castitatis [Al., castrorum] hostibus nunciatur, qui victoriam

quasi de inermi exercitu presumentes, adsumpta alacritate festinant; quorum tamen adventus exploratione cognoscitur. Cumque emensa sollemnitate paschali, recens de lavacro pars major exercitus arma capere [Al., caperet], et bellum parare temtaret [Al., add. et], Germanus ducem se praelii profitetur [Al., profiteretur], eligit expeditos, circumjecta percurrit, et e regione qua hostium sperabatur adventus, vallem circumdatam mediis montibus intuetur. Quo in loco novum componit exercitum, ipse dux agminis. Et jam aderat ferox hostium multitudo, quam adpropinquare intuebantur in insidiis constituti. Tum subito Germanus signifer universos admonet, et praedicat ut voci suae uno clamore respondeant; securisque hostibus qui se insperatos adesse confiderent, Alleluiam [Al., alleluia] tertio repetitam [Al., repetitum] sacerdotes exclamant. Sequitur una vox omnium, et elatum [Al., elevatum] clamorem repercusso aere montium conclusa multiplicant: hostile agmen terrore prosternitur, ut [Al. add. ruisse] super se non solum rupes circumdatas, sed etiam ipsam caeli machinam contremiscunt, trepidationique injectae vix sufficere pedum pernicitas credebatur: passim fugiunt, arma projiciunt, gaudentes vel nuda corpora eripuisse discrimini: plures etiam timore praecipites, flumen quod [Al., mensi erant] transierant devoravit. Ultionem suam innocens exercitus intuetur, et victoriae concessae otiosus spectator efficitur. Spolia colliguntur exposita, et caelestis palmae gaudia miles religiosus amplectitur. Triumphant pontifices hostibus fusis sine sanguine, triumphant victoria fide obtenta, non viribus.

Composita itaque insula securitate multiplici, superatisque hostibus vel invisibilibus vel carne conspicuis, reditum moliuntur pontifices. Quibus tranquillam navigationem, et merita propria et intercessio beati martyris Albani paraverunt, quietosque eos suorum desideriis felix carina restituit.

CAPUT XXI. Ut renascentibus virgultis Pelagianae pestis Germanus cum Severo Brittaniam reversus, prius claudo juveni incessum, deinde et populo Dei, condemnatis sive emendatis haereticis, gressum recuperarit fidei.

Nec multo [Al. add. post] interposito tempore, nuntiatur ex eadem insula, Pelagianam perversitatem iterato paucis auctoribus dilatari: rursusque ad beatissimum virum preces sacerdotum omnium deferuntur, ut causam Dei, quam prius obtinuerat, tutaretur [Al., tueretur]. Quorum petitioni festinus obtemperat. Namque adjuncto sibi Severo totius sanctitatis viro, qui erat discipulus beatissimi Patris Lupi Trecassenorum episcopi, et tunc Treviris ordinatus episcopus gentibus primae Germaniae verbum [Al. add. Dei] praedicabat, mare conscendit, et consentientibus elementis tranquillo navigio Brittanias petiit.

Interea sinistri spiritus pervolantes [Al., provolantes] totam insulam, Germanum venire invitis vaticinationibus nunciabant; in tantum ut Elafius quidam regionis illius primus, ut in occursu [Al., occursum] sanctorum sine ulla manifesti nuncii relatione properaret, exhibens secum filium quem in ipso flore adolescentiae debilitas dolenda damnaverat. Erat enim arescentibus nervis contracto poplite, cui per siccitatem cruris usus vestigii negabatur. Hunc Elafium provincia tota subsequitur: veniunt sacerdotes, occurrit inscia multitudo, confestim benedictio, et sermonis divini doctrina profunditur. Recognoscunt populum in ea qua reliquerat [Al., reliquerant] credulitate durantem: intelligunt culpam esse paucorum, inquirunt auctores, inventosque condemnant. Cum subito Elafius

pedibus advolvitur sacerdotum, offerens filium, cujus necessitatem ipsa debilitas etiam sine precibus adlegabat: fit communis omnium dolor, praecipue sacerdotum, qui conceptam misericordiam ad divinam clementiam contulerunt: statimque adolescentem beatus Germanus sedere compulit, adtrectat poplitem debilitate curvatum, et per tota infirmitatis spatia medicabilis dextera percurrit, salubremque tactum sanitas festina subsequitur, ariditas succum, nervi officia receperunt, et in conspectu omnium filio incolumitas, patri filius restituitur. Implentur populi stupore miraculi, et in pectoribus omnium fides catholica inculcata firmatur. Praedicatio deinde ad plebem de praevaricationis emendatione convertitur, omniumque sententia pravitatis auctores qui erant expulsi insula, sacerdotibus adducuntur ad Mediterranea deferendi, ut et regio absolutione et illi emendatione fruerentur. Factumque est ut in illis locis multo ex eo tempore fides intemerata perduraret.

Itaque, compositis omnibus, beati sacerdotes ea qua venerant prosperitate redierunt. Porro Germanus post haec ad Ravennam pro pace Armoricanae gentis supplicaturus advenit, ibique a Valentiniano, et Placidia matre ipsius summa reverentia susceptus, migravit ad Christum. Cujus corpus honorifico agmine comitantibus virtutum operibus, suam defertur ad urbem. Nec multo post Valentinianus ab Aetii patricii quem occiderat satellitibus interimitur, anno imperii Marciani sexto, cum quo simul Hesperium concidit regnum.

CAPUT XXII. Ut Brittones, quiescentibus ad tempus exteris, civilibus sese bellis contriverint, simul et majoribus flagitiis submerserint.

Interea Brittania [Al., Brittaniae] cessatum quidem est parumper ab externis, sed non a civilibus bellis. Manebant exterminia civitatum ab hoste dirutarum ac desertarum, pugnabant contra invicem qui hostem evaserant cives. Attamen recente adhuc memoria calamitatis et cladis inflictae servabant utcumque reges, sacerdotes, privati, et optimates suum quique ordinem. At illis decedentibus, cum successisset aetas tempestatis illius nescia, et praesentis solum serenitatis statum experta, ita cuncta veritatis ac justitiae moderamina concussa ac subversa sunt, ut earum non dicam vestigium, sed ne memoria quidem, praeter [Al., praeterquam] in paucis, et valde paucis ulla appareret. Qui inter alia inenarrabilium scelerum facta, quae historicus eorum Gildus [Al., Gildas] flebili sermone describit, et hoc addebant [Al., addebat], ut nunquam genti Saxonum sive Anglorum secum Brittaniam incolenti, verbum fidei praedicando committerent. Sed non tamen divina pietas plebem suam, quam praescivit, deseruit, quin multo digniores genti memoratae praecones veritatis, per quos crederet, destinavit.

CAPUT XXIII. Ut sanctus papa Gregorius Augustinum cum monachis ad praedicandum genti Anglorum mittens, epistola quoque illos exhortatoria ne a laborando cessarent, confortaverit.

Siquidem anno ab Incarnatione Domini quingentesimo octogesimo secundo, Mauricius ab Augusto quinquagesimus quartus imperium suscipiens, viginti et uno [Al., uno et viginti] annis tenuit. Cujus anno regni decimo [DXCII] Gregorius, vir doctrina et actione praecipuus, pontificatum Romanae et apostolicae sedis sortitus, rexit annos tredecim menses sex, et dies decem; qui divino admonitus instinctu anno decimo quarto

ejusdem principis, adventus vero Anglorum in Britanniam anno circiter centesimo quinquagesimo, misit servum Dei Augustinum, et alios plures cum eo monachos timentes Dominum, praedicare verbum Dei genti Anglorum. Qui cum jussis pontificalibus obtemperantes, memoratum opus adgredi coepissent, jamque aliquantulum [Al., aliquantum] itineris confecissent, perculsi timore inerti, redire domum potius, quam barbaram, feram, incredulamque gentem, cujus ne linguam quidem nossent, adire cogitabant, et hoc esse tutius communi consilio decernebant. Nec mora, Augustinum, quem eis episcopum ordinandum si ab Anglis susciperentur disposuerat, domum remittunt, qui a beato Gregorio humili supplicatu obtineret ne tam periculosam, tam laboriosam, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias mittens litteras, in opus eos verbi, divino confisos auxilio, proficisci suadet. Quarum videlicet litterarum ista est forma:

Gregorius servus servorum Dei, servis Domini nostri.

« Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his quae coepta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi filii, oportet ut opus bonum quod, auxiliante Domino, coepistis, impleatis. Nec labor vos ergo itineris, nec maledicorum hominum linguae deterreant: sed omni instantia, omnique fervore, quae inchoastis, Deo auctore, peragite: scientes quod laborem magnum major aeternae retributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino praeposito vestro, quem et abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite: scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum, quidquid a vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat, et vestri laboris fructum in aeterna me patria videre concedat; quatenus etsi vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare, scilicet, volo. Deus vos incolumes custodiat, dilectissimi filii. Data die decima

Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta. »

CAPUT XXIV. Ut Arelatensi episcopo [Al., archiepiscopo] epistolam pro eorum susceptione miserit.

Misit etiam tunc isdem venerandus pontifex ad Etherium Arelatensem episcopum [DCXVI], ut Augustinum Brittaniam pergentem benigne susciperet, litteras, quarum iste est textus:

« Reverentissimo et sanctissimo fratri Etherio coepiscopo, Gregorius servus servorum Dei.

« Licet apud sacerdotes habentes Deo placitam caritatem religiosi viri nullius commendatione indigeant; quia tamen aptum scribendi se tempus ingessit, fraternitati vestrae nostra mittere scripta curavimus: insinuantes, latores praesentium Augustinum servum Dei, de cujus certi sumus studio, cum aliis servis Dei, illic [Al., illuc] nos pro utilitate animarum, auxiliante Domino, direxisse: quem necesse est ut sacerdotali studio sanctitas vestra adjuvare, et sua ei solatia praebere festinet. Cui etiam, ut promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis injunximus subtiliter indicare. Scientes quod, ea cognita, tota vos propter Deum devotione ad solaciandum, quia res exigit, commodetis. Candidum praeterea presbyterum, communem filium, quem ad gubernationem patrimonioli [Al., patrimoniali] Ecclesiae nostrae transmisimus, caritati vestrae in omnibus commendamus. Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante

domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo quarto, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta. »

CAPUT XXV. Ut veniens Brittaniam Augustinus, primo in insula Tanato, regi Cantuariorum praedicaret; et sic accepta ab eo licentia, Cantiam praedicaturus intraverit.

Roboratus ergo confirmatione beati Patris Gregorii Augustinus cum famulis Christi qui erant cum eo, rediit in opus verbi, pervenitque Brittaniam [DXCVII]. Erat eo tempore rex Aedilberctus in Cantia potentissimus, qui ad confinium usque Humbrae [Al., Humbri] fluminis maximi quo Meridiani et Septentrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperii tetenderat. Est autem ad Orientalem Cantiae plagam Tanatos insula non modica, id est, magnitudinis juxta consuetudinem aestimationis Anglorum, familiarum sexcentarum, quam a continenti terra secernit fluvius Vantsumu, qui est latitudinis circiter trium stadiorum, et duobus tantum in locis est transmeabilis: utrumque enim caput protendit in mare. In hac ergo adplicuit servus Domini Augustinus, et socii ejus viri ut ferunt ferme quadraginta. Acceperunt autem, praecipiente beato papa Gregorio, de gente Francorum interpretes, et mittens ad Aedilberctum, mandavit se venisse de Roma, ac nuncium ferre optimum, qui sibi obtemperantibus, aeterna in caelis gaudia, et regnum sine fine cum Deo vivo et vero futurum, sine ulla dubietate [Al., dubitatione] promitteret. Qui, haec audiens, manere illos in ea quam adierant insula, et eis necessaria ministrari donec videret quid eis faceret, jussit. Nam et antea fama ad eum Christianae religionis pervenerat, utpote qui et

uxorem habebat Christianam de gente Francorum regia, vocabulo Bercta [Al., nomine Berctam]; quam ea conditione a parentibus acceperat, ut ritum fidei ac religionis suae cum episcopo quem ei adjutorem fidei dederant, nomine Liudhardo, inviolatum [Al., inviolatam] servare licentiam haberet.

Post dies ergo [Al. add. aliquot] venit ad insulam rex, et residens sub divo, jussit Augustinum cum sociis ad suum ibidem advenire colloquium. Caverat enim ne in aliquam domum ad se introirent, vetere usus augurio, ne superventu suo, si quid maleficae artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non daemonica [Al., daemoniaca], sed divina virtute praediti veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, et imaginem Domini Salvatoris in tabula depictam, laetaniasque canentes, pro sua simul et eorum propter quos et ad quos venerant salute aeterna, Domino supplicabant. Cumque ad jussionem regis residentes, verbum ei vitae, una cum omnibus qui aderant ejus comitibus praedicarent, respondit ille dicens: « Pulchra sunt quidem verba et promissa quae adfertis; sed quia nova sunt, et incerta, non his possum adsensum tribuere, relictis eis quae tanto tempore cum omni Anglorum gente servavi. Verum quia de longe huc peregrini venistis, et ut ego mihi videor perspexisse, ea quae vos vera et optima credebatis, nobis quoque communicare desiderastis; nolumus molesti esse vobis: quin potius benigno vos hospitio recipere, et quae victui sunt vestro necessaria, ministrare curamus: nec prohibemus quin omnes quos potestis fidei vestrae religionis praedicando societis. » Dedit ergo eis mansionem in civitate Doruvernensi, quae imperii sui totius erat metropolis, eisque, ut promiserat, cum administratione victus temporalis, licentiam quoque praedicandi non abstulit. Fertur autem quia adpropinquantes civitati, more suo cum cruce sancta, et imagine magni regis Domini nostri Jesu Christi, hanc laetaniam consona voce modularentur: Deprecamur te, Domine, in omni

misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a civitate ista, et de domo sancta tua, quoniam peccavimus. Alleluia.

CAPUT XXVI. Ut idem in Cantia primitivae Ecclesiae et doctrinam sit imitatus et vitam, atque in urbe regis sedem episcopatus acceperit.

At ubi datam sibi mansionem intraverant, coeperunt apostolicam primitivae Ecclesiae vitam imitari [DXCVII]; orationibus, videlicet, assiduis, vigiliis, ac jejuniis serviendo, verbum vitae quibus poterant praedicando, cuncta hujus mundi velut aliena spernendo, ea tantum quae victui necessaria videbantur, ab eis quos docebant, accipiendo, secundum ea quae docebant ipsi per omnia vivendo, et paratum ad patiendum adversa quaeque, vel etiam ad moriendum pro ea quam praedicabant veritate, animum habendo. Quid mora? Crediderunt nonnulli, et baptizabantur, mirantes simplicitatem innocentis vitae, ac dulcedinem doctrinae eorum caelestis. Erat autem prope ipsam civitatem ad Orientem Ecclesia in honorem sancti Martini antiquitus facta, dum adhuc Romani Brittaniam incolerent, in qua regina, quam Christianam fuisse praediximus, orare consueverat. In hac ergo et ipsi primo convenire, psallere, orare, missas facere, praedicare et baptizare coeperunt; donec rege ad fidem converso, majorem praedicandi per omnia, et ecclesias fabricandi vel restaurandi licentiam acciperent.

At ubi ipse etiam inter alios delectatus vita mundissima sanctorum, et promissis eorum suavissimis, quae vera esse miraculorum quoque multorum ostensione firmaverant, credens baptizatus est, coepere plures ad audiendum verbum confluere, ac relicto gentilitatis ritu, unitati se sanctae Christi Ecclesiae

credendo sociare. Quorum fidei et conversioni ita congratulatus esse rex perhibetur, ut nullum tamen cogeret ad Christianismum; sed tantummodo credentes arctiori dilectione, quasi concives sibi regni caelestis, amplecteretur. Didicerat enim a doctoribus auctoribusque suae salutis, servitium Christi voluntarium, non coactitium esse debere. Nec distulit, quin etiam ipsis doctoribus suis locum sedis eorum gradui congruum, in Doruverni [Al., Dorovernia] metropoli sua donaret, simul et necessarias in diversis speciebus possessiones conferret.

CAPUT XXVII. Ut idem episcopus factus, Gregorio papae, quae sint Brittaniae gesta mandarit, et [Al. add. de] simul necessariis ejus responsa petens acceperit.

Interea vir Domini Augustinus venit Arelas, et ab archiepiscopo ejusdem civitatis Aetherio, juxta quod jussa sancti Patris Gregorii acceperant, archiepiscopus genti Anglorum ordinatus est [DXCVII], reversusque Brittaniam, misit continuo Romam Laurentium presbyterum, et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi suscepisse, ac se episcopum factum esse referrent [DXCVIII]: simul et de eis quae necessariae videbantur quaestionibus, ejus consulta flagitans. Nec mora, congrua quaesitui responsa recepit; quae etiam huic Historiae nostrae commodum duximus indere.

I. Interrogatio beati [Al. om. beati] Augustini episcopi Cantuariorum Ecclesiae. De episcopis, qualiter cum suis clericis conversentur, vel de his quae fidelium oblationibus accedunt altario [Al., altari]; quantae debeant fieri portiones, et qualiter episcopus agere in Ecclesia debeat.

Respondit Gregorius papa [Al., responsio Gregorii papae] urbis Romae. Sacra Scriptura testatur, quam te bene nosse dubium non est, et specialiter beati Pauli ad Timotheum Epistolae, in quibus eum erudire studuit qualiter in domo Dei conversari debuisset. Mos autem sedis apostolicae est, ordinatis episcopis praecepta tradere, ut in omni stipendio quod accedit, quatuor debeant fieri portiones; una videlicet episcopo et familiae propter hospitalitatem, atque susceptionem; alia clero; tertia pauperibus; quarta ecclesiis reparandis. Sed quia tua fraternitas monasterii regulis erudita, seorsum fieri [Al., vivere] non debet a clericis suis, in Ecclesia Anglorum, quae auctore Deo nuper adhuc ad fidem adducta est, hanc debet conversationem instituere, quae initio nascentis Ecclesiae fuit patribus nostris; in quibus nullus eorum ex his quae possidebant, aliquid suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia.

Si qui vero sunt clerici extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius accipere. Quia et de hisdem patribus [Al., partibus] de quibus praefati sumus, novimus scriptum quod dividebatur singulis prout cuique opus erat (Act. IV, 35) . De eorum quoque stipendio cogitandum atque providendum est, et sub Ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant et canendis psalmis invigilent, et ab omnibus inlicitis et cor et linguam et corpus Deo auctore conservent. Communi autem vita viventibus jam de faciendis portionibus, vel exhibenda hospitalitate, et adimplenda misericordia, nobis quid erit loquendum? Cum omne quod superest, in causis piis ac religiosis erogandum est, Domino omnium magistro docente: Quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. XI, 41) .

II. Interrogatio Augustini. Cum una sit fides, sunt [Al., cur sunt, cur cum sunt] Ecclesiarum diversae consuetudines, et altera

consuetudo missarum in sancta Romana Ecclesia, atque altera in Galliarum tenetur?

Respondit Gregorius papa. Novit fraternitas tua [Dist. 3.] Romanae Ecclesiae consuetudinem, in qua se meminit nutritam. Sed mihi placet [Al. add. ut], sive in Romana, sive in Galliarum, seu in qualibet Ecclesia, aliquid invenisti quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, et in Anglorum Ecclesia, quae adhuc ad fidem nova est, institutione praecipua, quae de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesiis, quae pia, quae religiosa, quae recta sunt elige, et haec quasi infasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.

III. Interrogatio Augustini. Obsecro quid pati debeat, si quis aliquid de Ecclesia furtu [Al., furto] abstulerit?

Respondit Gregorius. Hoc tua fraternitas (Grat., caus. XII, q. 2, c. 11) ex persona furis pensare potest, qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui habentes subsidia furtum perpetrant; et sunt alii qui hac in re ex inopia delinquunt: unde necesse est ut quidam damnis, quidam vero verberibus; et quidam districtius [Al. strictius], quidam autem levius corrigantur. Et cum paulo districtius agitur, ex caritate agendum est, et non ex furore: quia ipsi hoc praestatur qui corrigitur, ne gehennae ignibus tradatur. Sic enim nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos et pro culpis verberibus feriunt, et tamen ipsos quos doloribus adfligunt habere heredes quaerunt; et quae possident ipsis servant quos irati insequi videntur. Haec ergo caritas in mente tenenda est, et ipsa modum correptionis dictat [Al., dictet], ita ut mens extra rationis regulam omnino nihil faciat. Addes [Al., addis, addas] etiam, quomodo ea quae furtu de Ecclesiis abstulerint reddere debeant.

Sed absit ut Ecclesia cum augmento recipiat quod de terrenis rebus videtur amittere, et lucra de vanis quaerere.

IV. Interrogatio Augustini. Si debeant duo germani fratres singulas sorores accipere, quae sunt ab illis longa progenie generatae?

Respondit Gregorius. Hoc fieri modis omnibus licet: nequaquam enim in sacris eloquiis invenitur quod huic capitulo contradicere videatur.

V. Interrogatio Augustini. Usque ad quotam generationem fideles debeant cum propinquis sibi conjugio copulari? et novercis et cognatis si liceat copulari conjugio?

Respondit Gregorius. Quaedam terrena lex (Grat., XXXV, q. 2, c. 20) in Romana republica permittit, ut sive frater et soror, seu duorum fratrum germanorum vel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare. Unde necesse est ut jam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat: nam secunda quam praediximus, a se omni modo debet abstinere. Cum noverca autem miscere [Al., misceri] grave est facinus, quia et in lege scriptum est: Turpitudinem patris tui non revelabis (Levit. XVIII, 7) . Neque enim patris turpitudinem filius revelare potest. Sed quia scriptum est: Erunt duo in carne una (Gen. II, 24) , qui turpitudinem novercae, quae una caro cum patre fuit, revelare praesumpserit, profecto patris turpitudinem revelavit. Cum cognata quoque miscere prohibitum est, quia per conjunctionem priorem caro fratris fuerat facta. Pro qua re etiam Johannes Baptista capite truncatus est, et sancto martyrio consummatus, cui non est dictum ut Christum negaret, et [Al. add. tamen] pro Christi confessione occisus est; sed quia isdem Dominus noster Jesus Christus dixerat: Ego sum veritas (Joan. XIV, 6) ; quia pro

veritate Johannes occisus est, videlicet et pro Christo sanguinem fudit. Quia vero sunt multi in Anglorum gente qui, dum adhuc in infidelitate essent, huic nefando conjugio dicuntur admixti, ad fidem venientes admonendi sunt ut se abstineant, et grave hoc esse peccatum cognoscant. Tremendum Dei judicium timeant, ne pro carnali dilectione [Al., delectatione] tormenta aeterni cruciatus incurrant. Non tamen pro hac re, sacri corporis ac sanguinis Domini communione privandi sunt, ne in eis illa ulcisci videantur, in quibus se per ignorantiam ante lavacrum baptismatis adstrinxerunt. In hoc enim tempore sancta Ecclesia quaedam per fervorem corrigit, quaedam per mansuetudinem tolerat, quaedam per considerationem dissimulat, atque ita portat et dissimulat, ut saepe malum quod adversatur portando et dissimulando compescat. Omnes autem qui ad fidem veniunt, admonendi sunt, ne tale aliquid audeant perpetrare. Si qui autem perpetraverint, corporis et sanguinis Domini communione privandi sunt: quia sicut in his qui per ignorantiam fecerunt, culpa aliquatenus toleranda est, ita in his fortiter insequenda, qui non metuunt sciendo peccare.

VI. Interrogatio Augustini. Si longinquitas itineris magna interjacet, ut episcopi non facile valeant convenire, an debeat sine aliorum episcoporum praesentia episcopus ordinari?

Respondit Gregorius. Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc solus tu episcopus inveniris (Vid. l. III, 28; IV, 2) , ordinare episcopum non aliter nisi sine episcopis potes. Nam quando de Gallis episcopi veniunt [Al., veniant], qui in ordinatione episcopi testes adsistant? Sed fraternitatem tuam ita volumus episcopos ordinare (Grat., dist. LXXX, c. 6) , ut ipsi sibi episcopi longo intervallo minime disjungantur; quatenus nulla sit necessitas, ut in ordinatione episcopi, pastores quoque alii quorum praesentia valde est utilis, facile debeant convenire. Cum igitur auctore Deo ita fuerint episcopi in propinquis sibi locis

ordinati, per omnia episcoporum ordinatio sine adgregatis tribus vel quatuor episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritalibus ut sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum conjugia in mundo celebrantur, conjugati quique convocantur, ut qui in via jam conjugii praecesserunt, in subsequentis quoque copulae gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spiritali ordinatione, qua per sacrum ministerium homo Deo conjungitur, tales conveniant, qui vel in provectu [Al., profectu] ordinati episcopi gaudeant, vel pro ejus custodia omnipotenti Deo preces pariter fundant.

VII. Interrogatio Augustini. Qualiter debemus cum Galliarum Brittaniarumque episcopis agere?

Respondit Gregorius. In Galliarum episcopis [Al., episcopos] nullam tibi auctoritatem tribuimus (Grat., XXV, q. 2, c. 3) : quia ab antiquis praedecessorum meorum temporibus Pallium Arelatensis episcopus accepit, quem nos privare auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat ut fraternitas tua ad Galliarum provinciam transeat, cum eodem Arelatense episcopo debet agere, qualiter, si qua sunt in episcopis vitia, corrigantur. Qui si forte in disciplinae vigore tepidus existat, tuae fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolas fecimus (Lib. XI, indict. 4, epist. 68) , ut cum tuae sanctitatis praesentia in Galliis, et ipse tota mente subveniat, et quae sunt Creatoris nostri jussioni contraria, ab episcoporum moribus compescat. Ipse autem extra auctoritatem propriam [Al., ex auctoritate propria] episcopos Galliarum judicare non poteris; sed suadendo, blandiendo, bona quoque opera eorum imitationi monstrando, pravorum mentes ad sanctitatis studia reforma: quia scriptum est in lege: Per alienam messem transiens, falcem mittere non debet, sed manu spicas conterere et manducare (Deut. XXIII, 25; Grat., VI, q. 3) . Falcem enim judicii mittere non potes in ea segete

quae alteri videtur esse commissa; sed per affectum boni operis, frumenta dominica vitiorum suorum paleis exspolia, et in Ecclesiae corpore monendo et persuadendo quasi mandendo converte. Quidquid vero ex auctoritate agendum est, cum praedicto Arelatense episcopo agatur, ne praetermitti possit hoc, quod antiqua Patrum institutio invenit [Al. add. effectum]. Brittaniarum vero omnes episcopos tuae fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur, perversi auctoritate corrigantur.

VIII. Interrogatio Augustini. Si praegnans mulier debeat baptizari? aut postquam genuerit, post quantum tempus possit ecclesiam intrare? aut etiam ne morte praeoccupetur quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri baptismatis sacramenta percipere? aut post quantum temporis huic vir suus possit in carnis copulatione conjungi? aut si menstrua consuetudine tenetur, an ecclesiam intrare ei liceat, aut sacrae communionis sacramenta percipere? aut vir suae conjugi permistus, priusquam lavetur aqua, si ecclesiam possit intrare? vel etiam ad mysterium communionis sacrae accedere? Quae omnia rudi Anglorum genti oportet haberi [Al., habere] comperta.

Respondit Gregorius. Hoc non ambigo fraternitatem tuam esse requisitam, cui jam et responsum reddidisse me arbitror. Sed hoc quod ipse dicere et sentire potuisti, credo quia mea apud te volueris responsione firmari. Mulier etenim praegnans cur non debeat baptizari, cum non sit ante omnipotentis Dei oculos culpa aliqua fecunditas carnis? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquissent, inmortalitatem quam acceperant recto Dei judicio perdiderunt. Quia itaque isdem omnipotens Deus humanum genus pro culpa sua funditus exstinguere noluit, et immortalitatem homini pro peccato suo abstulit; et tamen pro benignitate suae pietatis, fecunditatem ei sobolis reservavit. Quod ergo naturae humanae ex omnipotentis Dei dono servatum

est, qua ratione poterit a sacri baptismatis gratia prohibere? In illo quippe mysterio, in quo omnis culpa funditus exstinguitur, valde stultum est, si donum gratiae contradicere posse videatur. Cum vero enixa fuerit mulier (Grat., dist. V, c. 1) , post quot dies debeat ecclesiam intrare, Testamenti veteris praeceptione didicisti (Levit. XI) , ut pro masculo diebus triginta tribus, pro femina autem diebus sexaginta sex debeat abstinere. Quod tamen sciendum est quia in mysterio accipitur. Nam si hora eadem qua genuerit, actura gratias intrat ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur: voluptas etenim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commixtione voluptas est; nam in prolis prolatione gemitus. Unde et ipsi primae matri omnium dicitur: In doloribus paries (Gen. III, 6) . Si itaque enixam mulierem prohibemus ecclesiam intrare, ipsam ei poenam suam in culpam deputamus. Baptizare autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis periculo urgetur, vel ipsam [Al., ipsa] hora eadem qua gignit [Al., genuit], vel hoc quod gignitur, eadem qua natum est, nullo modo prohibetur: quia sancti mysterii gratia sicut viventibus atque discernentibus, cum magna discretione providenda est; ita his quibus mors inminet, sine ulla dilatione proferenda; ne dum adhuc tempus ad praebendum redemptionis mysterium quaeritur, interveniente paululum mora inveniri non valeat qui redimatur.

Ad ejus vero [Al., ergo] concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque qui gignitur, ablactatur. Prava autem in conjugatorum moribus consuetudo surrexit, ut mulieres, filios quos gignunt, nutrire [Al., quos gignunt filios, alere] contemnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant, quod videlicet ex sola causa incontinentiae videtur inventum: quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Hae itaque quae filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis

non debent admisceri: quippe quia et sine partus causa, cum insuetis [Al., consuetis suis] menstruis detinentur, viris suis misceri prohibentur; ita ut morte lex sacra feriat, si quis vir ad menstruatam mulierem accedat (Levit. X) . Quae tamen mulier dum consuetudinem menstruam patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet; quia ei naturae superfluitas in culpam non valet reputari: et per [Al., pro] hoc quod invita patitur, justum non est ut ingressu ecclesiae privetur. Novimus namque quod mulier quae fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens, vestimenti ejus fimbriam tetigit, atque ab ea statim sua infirmitas recessit (Luc. VIII) . Si ergo in fluxu sanguinis posita, laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur quae menstruam sanguinis patitur, ei non liceat Domini ecclesiam intrare? Sed dicis: Illam infirmitas compulit; has vero de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende autem, frater carissime, quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturae, est digno Dei judicio post culpam ordinatum. Esurire namque, sitire, aestuare, algere, lassescere, ex infirmitate naturae est. Et quid est aliud, contra famem alimenta, contra sitim potum, contra aestum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem quaerere, nisi medicamentum quidem [Al., quoddam] contra aegritudines explorare? Feminae itaque et menstruus sui sanguinis fluxus egritudo est. Si igitur bene praesumsit [Al., praesumpsit] quae vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personae infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quae naturae suae vitio infirmantur? Sanctae autem communionis mysterium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non praesumit, laudanda est; sed si perceperit, non judicanda. Bonarum quippe mentium est, et ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est; quia saepe sine culpa agitur quod venit ex culpa: unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa [Al., comedimus, ex culpa autem]

primi hominis factum est ut esuriamus. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet quae [Al., quia] naturaliter accedit [Al., accidit]. Sed tamen quod natura ipsa ita vitiata est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit vitium, in quo se ipsa qualis per judicium facta sit, humana natura cognoscat. Et homo qui culpam sponte perpetravit, reatum culpae portet invitus. Atque ideo feminae cum semetipsis considerent, et si in menstrua consuetudine ad sacramentum dominici corporis et sanguinis accedere non praesumant, de sua recta consideratione laudandae sunt; dum vero percipiendo [Al., percipiendi] ex religiosae vitae consuetudine, ejusdem mysterii amore rapiuntur, reprimendae, sicut praediximus, non sunt. Sicut enim in Testamento Veteri exteriora opera observantur, ita in Testamento Novo, non tam quod exterius agitur, quam id quod interius cogitatur, sollicita intentione adtenditur, ut subtili sententia puniatur. Nam cum multa lex velut inmunda manducare prohibeat; in Evangelio tamen Dominus dicit: Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quae exeunt de ore, illa sunt quae coinquinant hominem (Matth. XV, 11) . Atque paulo post subjecit exponens: Ex corde exeunt cogitationes malae (Matth. XV, 19) . Ubi ubertim indicatum est, quia illud ab omnipotente Deo pollutum esse in opere ostenditur, quod ex pollutae cogitationis radice generatur. Unde Paulus quoque apostolus dicit: Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum (Tit. I, 15) . Atque mox ejusdem causam coinquinationis adnuntians subjungit: Coinquinata sunt enim et mens eorum et conscientia. Si ergo ei cibus immundus non est cui mens immunda non fuerit: cur quod munda mente mulier ex natura patitur, et in immunditiam reputetur?

Vir autem cum propria conjuge dormiens (Grat., de poenit. dist. VII, q. 4, c. 7) , nisi lotus aqua, intrare ecclesiam non debet; sed

neque lotus intrare statim debet. Lex autem veteri populo praecepit, ut mixtus vir mulieri, et lavari aqua debeat, et ante solis occasum ecclesiam non intrare: quod tamen intellegi spiritaliter potest. Quia mulieri vir miscetur, quando inlicitae concupiscentiae animus in cogitatione per delectationem conjungitur; quia nisi prius ignis concupiscentiae a mente deferveat, dignum se congregationi fratrum aestimare non debet, qui se gravari per nequitiam pravae voluntatis videt. Quamvis de hac re diversae hominum nationes diversa sentiant, atque alia custodire videantur, Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriae conjugis, et lavacri purificationem quaerere, et ab ingressu Ecclesiae paululum reverenter abstinere. Nec haec dicentes, culpam deputamus esse conjugium; sed quia ipsa [Al., ista] licita admixtio conjugis sine voluntate [Al., voluptate] carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinendum est; quia voluntas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio, sive fornicatione, sed de legitimo conjugio natus fuerat qui dicebat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. L, 7) . Qui enim in iniquitatibus conceptum se noverat, a delicto se natum gemebat: quia portat [Al. add. arbor] in ramo humorem vitii, quem traxit ex radice. In quibus tamen verbis non [Al., tamen non] admixtionem conjugum iniquitatem nominat, sed ipsam videlicet voluptatem admixtionis. Sunt etenim multa quae licita probantur esse ac [Al., licita ac] legitima, et tamen in eorum actu aliquatenus foedamur; sicut saepe irascendo culpas insequimur, et tranquillitatem in nobis animi perturbamus: et cum rectum sit quod agitur, non est tamen adprobabile quod in eo animus perturbatur. Contra vitia quippe delinquentium iratus fuerat qui dicebat: Turbatus est prae ira [Al., a furore] oculus meus (Psal. VI, 8) . Quia enim non valet nisi tranquilla mens in contemplationis se lucem suspendere, in ira suum oculum

turbatum dolebat: quia dum male acta deorsum insequitur, confundi atque turbari a summorum contemplatione cogebatur. Et laudabilis ergo est ira contra vitium, et tamen molesta, qua [Al., quia] turbatum se aliquem reatum incurrisse aestimabat [Al., aestimat]. Oportet itaque legitimam carnis copulam [Al., legitima copula], ut causa prolis sit, non voluptatis; et carnis commixtio, creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Si quis vero suam conjugem [Al., sua conjuge] non cupidine voluptatis raptus, sed solummodo creandorum liberorum gratia utitur, iste profecto sive de ingressu ecclesiae, seu [Al., sive] de sumendo dominici corporis sanguinisque mysterio, suo est judicio relinquendus; quia a nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum vero non amor ortandi [Al., ortandae, optandae, oriendae, procreandae] sobolis, sed voluntas dominatur in opere commixtionis: habent conjuges etiam de sua commixtione quod defleant. Hoc enim eis concedit sancta praedicatio, et tamen de ipsa concessione metu animum concutit. Nam cum Paulus apostolus [Al. add. Corinthiis scribens] diceret: Qui se continere non potest, habeat uxorem suam, statim subjungere curavit: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium (I Cor. VII, 9) . Non enim indulgetur quod licet, quia justum est. Quod igitur indulgere dixit, culpam esse demonstravit. Vigilanti vero mente pensandum est, quod in Sina monte Dominus ad populum locuturus, prius eumdem populum abstinere a mulieribus praecepit. Et si illuc ubi Dominus per creaturam subditam hominibus loquebatur, tanta provisione est munditia corporis requisita, ut qui verba Dei perciperent mulieribus mixti non essent; quanto magis mulieres, quae corpus Domini omnipotentis accipiunt, custodire in se munditiam carnis debent, ne ipsa inaestimabilis mysterii magnitudine graventur? Hinc etiam [Al., etenim] ad David de pueris suis per sacerdotem dicitur, ut si a mulieribus mundi essent, panes propositionis

acciperent, quos omnino non acciperent, nisi prius mundos eos David a mulieribus fateretur? Tunc autem vir qui post admixtionem conjugis lotus aqua fuerit, etiam sacrae communionis mysterium valet accipere, cum ei juxta praefinitam sententiam, etiam ecclesiam licuerit intrare.

IX. Interrogatio Augustini. Si post inlusionem quae per somnium solet accidere, vel corpus Domini quilibet accipere valeat; vel, si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare?

Respondit Gregorius. Hunc quidem Testamentum veteris legis (Grat. dist. VI, c. 1) , sicut in superiori capitulo jam diximus, pollutum dicit, et nisi lotum aqua, usque ad vesperam intrare ecclesiam non concedit. Quod tamen aliter populus spiritalis intellegens, sub eodem intellectu accipiet quo praefati sumus: quia quasi per somnium inluditur qui tentatur immunditia, veris imaginibus in cogitatione inquinatur; sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrymis abluat: et nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se quasi usque ad vesperum cognoscat. Sed est in eadem inlusione valde necessaria discretio, quae subtiliter pensari debeat, ex qua re accidat menti dormientis: aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturae superfluitate et infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit ita. Et quidem cum ex naturae superfluitate vel infirmitate evenerit, omnimodo haec inlusio non est timenda; quia hanc animum nescientem [Al., animus nesciens] pertulisse magis dolendum [Al., dolendus] est, quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus gulae in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sancti mysterii, vel missarum sollemnia celebrandi: cum fortasse aut festus dies exigit, aut exhiberi mysterium, pro eo quod sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii qui implere ministerium [Al., mysterium] valeant, inlusio pro crapula facta,

a perceptione sacri mysterii prohibere non debet; sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet: si tamen dormientis mentem turpi imaginatione [Al., suggestione] non concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque inlusio nascitur, ut eorum animus, etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non foedetur. Qua in re unum ibi ostenditur, ipsa mens rea, non tamen vel suo judicio libera, cum se, etsi dormienti corpore, nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis, meminit in ingluviem cecidisse. Sin vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur inlusio dormientis, patet animo reatus suus: videt enim a qua radice inquinatio illa processerit, quia quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum suggestione, an delectatione, vel, quod majus est, peccati consensu acciderit. Tribus enim modis impletur omne peccatum; videlicet suggestione, delectatione, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum: quia et primam culpam serpens suggessit, Eva velut caro delectata est, Adam vero velut spiritus consensit: et necessaria est magna discretio, ut inter suggestionem atque delectationem, inter delectationem et consensum, judex sui animus praesideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodo perpetratum non est; cum vero delectari caro coeperit, tunc peccatum incipit nasci: si autem etiam ex deliberatione consentit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestione igitur peccati initium est, in delectatione fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et saepe contingit ut hoc quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem trahat: nec tamen anima eidem delectationi consentiat. Et cum caro delectare [Al., delectari] sine animo nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat, ne [Al., nec] consentiat; et tamen delectatione

ligatus sit, sed ligatum se vehementer [Al. om. vehementer] ingemiscat. Unde et ille caelestis exercitus praecipuus miles gemebat dicens: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis (Rom. VII, 23) . Si autem captivus erat, minime pugnabat; sed et pugnabat: quapropter et captivus erat, et pugnabat igitur [Al., et pugnabat. Repugnabat igitur] legi mentis, cui lex quae membris est, repugnabat. Si autem pugnabat, captivus non erat. Ecce itaque homo est, ut ita dixerim, captivus et liber; liber ex justitia quam diligit, captivus ex delectatione quam portat invitus.

CAPUT XXVIII. Ut papa Gregorius epistolam Arelatensi episcopo, pro adjuvando in opere Dei Augustino, miserit.

Hucusque responsiones beati papae Gregorii ad consulta reverentissimi antistitis Augustini. Epistolam vero quam se Arelatensi episcopo fecisse commemorat, ad Virgilium Etherii successorem dederat [DCI]: cujus haec forma est:

« Reverentissimo et sanctissimo fratri Virgilio coepiscopo, Gregorius servus servorum Dei.

Quantus sit affectus venientibus sponte fratribus impendendus, ex eo quod plerumque solent caritatis causa invitari, cognoscitur. Et ideo si communem fratrem Augustinum episcopum ad vos venire contigerit, ita illum dilectio vestra, sicut decet, affectuose dulciterque suscipiat, ut et ipsum consolationis suae bono refoveat [Al., honore foveat] et alios, qualiter fraterna caritas colenda sit, doceat. Et quoniam saepius evenit, ut hi qui longe sunt positi, prius ab aliis quae sunt emendanda, cognoscant: si

quas fortasse fraternitati vestrae sacerdotum vel aliorum culpas intulerit, una cum eo residentes subtili cuncta investigatione perquirite, et ita vos in ea quae Deum offendunt, et ad iracundiam provocant, districtos ac solicitos exhibete, ut ad aliorum emendationem et vindicta culpabilem feriat, et innocentem falsa opinio non affligat. Deus te incolumem custodiat, reverentissime frater. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum ejusdem domini nostri anno decimo octavo, indictione quarta. »

CAPUT XXIX. Ut idem Augustino pallium, et epistolam, et plures verbi ministros miserit.

Praeterea idem papa Gregorius Augustino episcopo, quia suggesserat ei multam quidem ibi esse messem, sed operarios paucos, misit cum praefatis legatariis suis plures cooperatores, ac verbi ministros [DCI]: in quibus primi et praecipui erant Mellitus, Justus, Paulinus, Rufinianus; et per eos generaliter universa quae ad cultum erant ac ministerium Ecclesiae necessaria, vasa videlicet sacra, et vestimenta altarium, ornamenta quoque ecclesiarum, et sacerdotalia vel clericalia indumenta, sanctorum etiam apostolorum ac martyrum reliquias, nec non et Codices plurimos. Misit etiam literas in quibus significat se ei pallium direxisse, simul et insinuat qualiter episcopos in Brittania constituere debuisset; quarum litterarum iste est textus:

« Reverentissimo et sanctissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius servus servorum Dei.

« Cum certum sit pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia aeterni regni praemia reservari; nobis tamen eis necesse est

honorum beneficia tribuere, ut in spiritalis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum Ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem Domino largiente, et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum sollemnia agenda concedimus: ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuae subjaceant ditioni, quatenus Lundoniensis civitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pallium ab hac sancta et apostolica, cui Deo auctore deservio, sede percipiat. Ad Eburacam vero civitatem te volumus episcopum mittere, quem ipse judicaveris ordinare; ita duntaxat, ut si eadem civitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet, et metropolitani honore perfruatur; quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere Domino favente [Al., faciente] disponimus, quem tamen tuae fraternitatis volumus dispositioni subjacere; post obitum vero tuum ita episcopis quos ordinaverit praesit, ut Lundoniensis episcopi nullo modo ditioni subjaceat. Sit vero inter Lundoniae et Eburacae [Al., Londoniensis et Eboracensis] civitatis episcopos in posterum honoris ista distinctio, ut ipse prior habeatur qui prius fuerit ordinatus: communi autem consilio et concordi actione quaeque sunt pro Christi zelo agenda; disponant unanimiter, recte sentiant, et ea quae senserint, non sibimet discrepando perficiant. Tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinaverit, neque hos tantummodo qui per Eburacae episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Brittaniae sacerdotes habeat Deo Domino nostro Jesu Christo auctore subjectos; quatenus ex lingua et vita tuae sanctitatis, et recte credendi et bene vivendi formam [Al., normam] percipiant, atque officium suum fide ac moribus exsequentes, ad caelestia, cum Dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumen custodiat, reverentissime frater. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante Domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post

consulatum ejusdem domini, anno decimo octavo, indictione quarta. »

CAPUT XXX. Exemplar epistolae quam Mellito abbati Brittaniam pergenti misit [Al., miserit].

Abeuntibus autem praefatis legatariis, misit post eos beatus Pater Gregorius litteras memoratu dignas [DCI], in quibus aperte quam studiose erga salvationem nostrae gentis invigilaverit, ostendit, ita scribens:

« Dilectissimo filio Mellito abbati Gregorius servus servorum Dei.

« Post discessum congregationis nostrae quae tecum est, valde sumus suspensi redditi, quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cum ergo Deus omnipotens vos ad reverentissimum virum fratrem [Al., ... tissimum fratrem] nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei, quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi: videlicet quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant; sed ipsa quae in eis sunt idola destruantur; aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiae ponantur: quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu daemonum in obsequio [Al., obsequia] veri Dei debeant commutari; ut dum gens ipsa eadem fana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, et Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quae consuevit, familiarius concurrat. Et quia boves solent in sacrificio daemonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua sollemnitas immutari: ut die dedicationis, vel natalitii [Al., natalitiis] sanctorum martyrum quorum illic reliquiae ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias quae ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant, et religiosis conviviis

sollemnitatem celebrent; nec diabolo jam animalia immolent, et [Al., sed] ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, et donatori omnium de satietate sua gratias referant: ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscidere [Al. abscindere] impossibile esse non dubium est, quia et is qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus non autem saltibus elevatur. Sic Israelitico populo in Aegypto Dominus se quidem innotuit; sed tamen eis sacrificiorum usus quae diabolo solebat exhibere, in cultu proprio reservavit, ut eis in suo sacrificio animalia immolare praeciperet; quatenus cor mutantes, aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent: ut etsi ipsa essent animalia quae offerre consueverant, vero tamen Deo haec et non idolis immolantes, jam sacrificia ipsa non essent. Haec igitur dilectionem tuam praedicto fratri necesse est dicere, ut ipse in praesenti illic positus perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili. Data die decima quinta Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum ejusdem domini anno decimo octavo, indictione quarta. »

CAPUT XXXI. Ut Augustinum per litteras, ne de virtutibus suis gloriaretur, hortatus sit.

Quo in tempore misit etiam Augustino epistolam super miraculis quae per eum facta esse cognoverat, in qua eum, ne per illorum copiam periculum elationis incurreret, his verbis hortatur:

« Scio, frater carissime, quia omnipotens Deus per dilectionem tuam in gentem quam eligi voluit, magna miracula ostendit:

unde necesse est ut de eodem dono caelesti et timendo gaudeas, et gaudendo pertimescas. Gaudeas videlicet, quia Anglorum animae per exteriora miracula ad interiorem gratiam pertrahuntur: pertimescas vero, ne inter signa quae fiunt, infirmus animus in sui praesumptione se elevet, et unde foras [Al., foris] in honorem tollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quia discipuli cum gaudio a praedicatione redeuntes, dum caelesti Magistro dicerent: Domine, in nomine tuo etiam daemonia nobis subjecta sunt; protinus audierunt: Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete quia nomina vestra scripta sunt in coelo. In privata enim et temporali laetitia mentem posuerant qui de miraculis gaudebant; sed de privato ad communem, de temporali ad aeternam laetitiam revocantur quibus dicitur: In hoc gaudete quia nomina vestra scripta sunt in coelo. Non enim omnes electi miracula faciunt; sed tamen eorum nomina omnium in caelo tenentur adscripta. Veritatis etenim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent, et in quo fidem laetitiae non habent. Restat itaque, frater carissime, ut inter ea quae operante Domino exterius facis, semper te interius subtiliter judices, ac subtiliter intelligas, et temetipsum quis sis, et quanta sit in eadem gente gratia, pro cujus conversione etiam faciendorum signorum dona percepisti. Et si quando te Creatori nostro seu per linguam, sive per opera reminisceris deliquisse, semper haec ad memoriam revoces, ut surgentem cordis gloriam memoria reatus premat. Et quidquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, haec non tibi, sed illis deputes [Al. add. eis] donata, pro quorum tibi salute collata sunt. »

CAPUT XXXII. Ut Aedilbercto regi litteras et dona miserit.

Misit [Al. add. et] idem beatus papa Gregorius eodem tempore etiam regi Aedilbercto epistolam [DCI], simul et dona in diversis speciebus perplura [Al. perpulcra]: temporalibus quoque honoribus regem glorificare satagens, cui gloriae coelestis suo labore et industria notitiam provenisse gaudebat. Exemplar autem praefatae epistolae hoc est:

« Domino gloriosissimo atque praecellentissimo filio Aedilbercto regi Anglorum, Gregorius episcopus.

« Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus quibus praelati fuerint, dona suae pietatis impendat. Quod in Anglorum gente factum cognovimus: cui vestra gloria idcirco est praeposita, ut per bona quae vobis concessa sunt, etiam subjectae vobis genti superna beneficia praestarentur. Et ideo, gloriose fili, eam quam accepisti divinitus gratiam, solicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tuae in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequere, fanorum aedificia everte, subditorum mores et [Al., ex] magna vitae munditia, exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, et boni operis exempla monstrando aedifica: ut illum retributorem invenias in caelo, cujus nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestrae quoque gloriae nomen etiam posteris gloriosius reddet, cujus vos honorem quaeritis et servatis in gentibus.

« Sic etenim Constantinus quondam piissimus imperator, Romanam rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo Domino nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subjectis populis tota ad eum [Al., Deum] mente convertit. Unde factum est ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione praecessores suos, quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria

cognitionem unius Dei, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, regibus ac populis sibimet subjectis festinet infundere, et antiquos gentis suae reges laudibus ac meritis transeat, et quanto in subjectis suis etiam aliena peccata deterserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat.

« Reverentissimus frater noster Augustinus episcopus, in monasterii regula edoctus [Al., doctus], sacrae Scripturae scientia repletus, bonis auctore Deo operibus praeditus, quaeque vos ammonet, audite, devote peragite, studiose in memoria reservate: quia si vos eum in eo quod pro omnipotente Domino loquitur, auditis, isdem omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudit [Al., exaudiet]. Si enim, quod absit, verba ejus postponitis, quando [Al., quomodo] eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite, atque adnisum [Al., ad nisum] illius virtute quam vobis divinitas tribuit, adjuvate [Al., adjuvante], ut regni sui vos ipse faciat esse participes, cujus vos fidem in regno vestro recipi faciatis [Al., facitis] et custodiri.

« Praeterea scire vestram gloriam volumus, quia sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, praesentis mundi jam terminus juxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine terminari. Adpropinquante autem eodem mundi termino, multa imminent quae antea non fuerunt: videlicet immutationes aeris, terroresque de caelo, et contra ordinationem [Al., ordinem] temporum tempestates, bella, fames, pestilentiae, terrae motus per loca; quae tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequentur. Vos itaque, si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis; quia idcirco haec signa de fine saeculi praemittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse soliciti, de mortis hora

suspecti, et venturo judici in bonis actibus inveniamur esse praeparati. Haec nunc, gloriose Fili, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque apud vos locutio latior excrescat, et tanto plus loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestrae perfecta conversione multiplicant.

« Parva autem exenia transmisi, quae vobis parva non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam quam coepit, perficiat, atque vitam vestram, et hic per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in caelestis vos patriae congregatione recipiat. Incolumen excellentiam vestram gratia superna custodiat, domine fili. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum ejusdem anno decimo octavo, indictione quarta. »

CAPUT XXXIII. Ut Augustinus Ecclesiam Salvatoris instauraverit, et monasterium beati Petri apostoli fecerit; et de primo ejus abbate Petro.

At Augustinus, ubi in regia civitate sedem episcopalem, ut praediximus, accepit, recuperavit in ea, regio fultus adminiculo, Ecclesiam quam inibi antiquo [Al., antiquorum] Romanorum fidelium opere factam fuisse didicerat, et eam in nomine sancti Salvatoris Dei et Domini nostri Jesu Christi sacravit [DXCVIII], atque ibidem sibi habitationem statuit, et cunctis successoribus suis. Fecit autem et monasterium non longe ab ipsa civitate ad Orientem, in quo, ejus hortatu, Aedilberct ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli a fundamentis construxit, ac diversis

donis ditavit [Al., dotavit], in qua et ipsius Augustini, et omnium episcoporum Doruvernensium, simul et regum Cantiae poni corpora possent. Quam tamen ecclesiam non ipse Augustinus, sed successor ejus Laurentius consecravit. Primus autem ejusdem monasterii abbas Petrus presbyter fuit, qui legatus Galliam missus, demersus est in sinu maris qui vocatur Amfleat, et ab incelis loci ignobili traditus sepulturae: sed omnipotens Deus ut qualis meriti vir fuerit demonstraret, omni nocte supra sepulcrum ejus lux caelestis apparuit, donec animadvertentes vicini, qui videbant sanctum fuisse virum qui ibi esset sepultus, et investigantes unde vel quis esset, abstulerunt corpus, et in Bononia civitate juxta honorem tanto viro congruum in ecclesia posuerunt.

CAPUT XXXIV. Ut Aedilfrid rex Nordanhymbrorum, Scottorum gentes praelio conterens, ab Anglorum finibus expulerit.

His temporibus regno Nordanhymbrorum praefuit rex fortissimus et gloriae cupidissimus Aedilfrid, qui plus omnibus Anglorum primatibus gentem vastavit Brittonum; ita ut Sauli quondam regi Israeliticae gentis comparandus videretur, excepto dumtaxat hoc, quod divinae erat religionis ignarus. Nemo enim in tribunis, nemo in regibus plures eorum terras, exterminatis vel subjugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorum, aut habitabiles fecit. Cui merito poterat illud quod benedicens filium patriarcha in personam [Al., persona] Saulis dicebat aptari: Benjamin lupus rapax, mane comedet praedam, et vespere dividet spolia. Unde motus ejus profectibus Aedan [Chiffl., Edam] rex Scottorum qui Brittaniam inhabitant, venit contra eum cum inmenso ac forti exercitu; sed cum paucis aufugit victus. Siquidem in loco

celeberrimo qui dicitur Degsastan, id est, Degsa lapis, omnis pene ejus est caesus exercitus. In qua etiam pugna Theodbald [Al., Theobaldus] frater Aedilfridi, cum omni illo quem ipse ducebat exercitu peremptus est. Quod videlicet bellum Aedilfrid anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo tertio, regni autem sui, quod viginti et quatuor annis tenuit, anno undecimo, perfecit: porro Focatis anno, qui tum Romani regni apicem tenebat, primo. Neque ex eo tempore quisquam regum Scottorum in Brittania adversus gentem Anglorum usque ad hanc diem in praelium venire audebat.

LIBER SECUNDUS

CAPUT PRIMUM. De obitu beati papae Gregorii.

His temporibus, id est, anno dominicae incarnationis sexcentesimo quinto, beatus papa Gregorius, postquam sedem Romanae et apostolicae Ecclesiae tredecim annos, menses sex, et dies decem gloriosissime rexit, defunctus est, atque ad aeternam regni caelestis sedem translatus. De quo nos convenit, quia nostram, id est, Anglorum gentem de potestate Satanae ad fidem Christi sua industria convertit, latiorem in nostra Historia ecclesiastica facere sermonem, quem recte nostrum appellare possumus et debemus apostolum. Quia cum primum in toto orbe pontificatum gereret, et conversis jam dudum ad fidem veritatis esset praelatus Ecclesiis, nostram gentem eatenus idolis mancipatam, Christi fecit Ecclesiam, ita ut apostolicum illum de eo liceat nobis proferre sermonem: quia etsi aliis non est apostolus, sed tamen nobis est; nam signaculum apostolatus ejus nos sumus in Domino. Erat autem natione Romanus, a patre Gordiano, genus a proavis non solum nobile, sed et religiosum ducens. Denique [Al., deinde] Felix ejusdem apostolicae sedis quondam episcopus, vir magnae gloriae in Christo et Ecclesia, ejus fuit atavus.

Sed et ipse nobilitatem religionis non minore quam parentes et cognati virtute devotionis exercuit. Nobilitatem vero illam quam ad saeculum videbatur habere, totam ad nanciscendam supernae gloriam dignitatis divina gratia largiente convertit. Nam mutans

repente habitu saeculari, monasterium petiit, in quo tanta perfectionis gratia coepit conversari, ut, sicut ipse postea flendo solebat adtestari, animo illius labentia cuncta subter-essent, ut rebus omnibus quae volvuntur, emineret, ut nulla nisi caelestia cogitare soleret, ut etiam retentus corpore, ipsa jam carnis claustra contemplatione transiret, ut mortem quoque quae pene cunctis poena est, videlicet ut ingressum vitae et laboris sui praemium, amaret. Hoc [Al., Haec] autem ipse de se, non profectum jactando virtutum, sed deflendo potius defectum quem sibi per curam pastoralem incurrisse videbatur, referre consueverat. Denique tempore quodam secreto, cum diacono suo Petro conloquens, enumeratis animi sui virtutibus priscis, mox dolendo subjunxit: « At nunc ex occasione curae pastoralis saecularium hominum negotia patitur, et post tam pulcram quietis suae speciem, terreni actus pulvere foedatur. Cumque se pro descensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cum interiora appetit, ad haec procul dubio minor redit. Perpendo itaque quid tolero, perpendo quid amisi: dumque intueor illud quod perdidi, fit hoc gravius quod porto. Haec quidem sanctus vir ex magnae [Al., magna] humilitatis intentione dicebat: sed nos credere decet, nihil eum monachicae perfectionis perdidisse occasione curae pastoralis, imo potiorem tunc sumpsisse profectum de labore conversionis multorum, quam de propriae [Al., propria] quondam quiete conversationis habuerat: maxime quia et pontificali functus officio domum suam monasterium facere curavit; et dum primo de monasterio abstractus, ad ministerium altaris ordinatus, atque Constantinopolim apocrisiarius [Al., apocrisarius] ab apostolica sede directus est, non tamen in terreno conversatus palatio propositum vitae caelestis intermisit. Nam quosdam fratrum ex monasterio suo, qui eum gratia germanae caritatis ad regiam urbem secuti sunt, in tutamentum coepit observantiae regularis habere; videlicet ut eorum semper exemplo, sicut ipse scribit, ad orationis placidum

litus, quasi anchorae fune restringeretur, cum incessabili causarum saecularium impulsu fluctuaret, concussamque saeculi actibus mentem inter eos quotidie per studiosae lectionis roboraret alloquium. Horum ergo consortio non solum a terrenis est munitus incursibus, verum etiam ad caelestis vitae exercitia magis magisque succensus.

Nam hortati sunt eum, ut librum beati Job magnis involutum obscuritatibus, mystica interpretatione discuteret: neque negare potuit opus quod sibi fraternus amor multis utile futurum imponebat. Sed eumdem librum, quomodo juxta litteram intelligendus, qualiter ad Christi et Ecclesiae sacramenta referendus, quo sensu unicuique fidelium sit aptandus, per triginta et quinque libros expositionis miranda ratione perdocuit. Quod videlicet opus in regia quidem urbe apocrisiarius inchoavit, Romae autem jam pontifex factus explevit [Al., implevit]. Qui cum esset regia in urbe positus, nascentem ibi novam haeresim de statu nostrae resurrectionis, cum ipso ex quo orta est, initio, juvante se gratia catholicae veritatis, attrivit. Siquidem Eutychius, ejusdem urbis episcopus dogmatizabat corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, ventis aereque subtilius esse futurum: quod ille audiens, et ratione veritatis, et exemplo dominicae resurrectionis probavit hoc dogma orthodoxae fidei omnimodis esse contrarium. Catholica etenim fides habet, quod corpus nostrum [Al. add. in] illa immortalitatis gloria sublimatum, subtile quidem sit per effectum spiritalis potentiae, sed palpabile per veritatem naturae: juxta exemplum dominici corporis, de quo a mortuis suscitato, dicit ipse discipulis: Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (Luc. XXIV, 39) . In cujus adsertione fidei venerabilis Pater Gregorius in tantum contra nascentem haeresim novam laborare contendit, tanta hanc instantia, juvante etiam piissimo imperatore Tiberio Constantino, comminuit, ut nullus exinde sit

inventus qui ejus resuscitator existeret. Alium quoque librum composuit egregium, qui vocatur Pastoralis, in quo manifesta luce patefecit, quales ad Ecclesiae regimen adsumi, qualiter ipsi rectores vivere, qua discretione singulas quasque audientium instruere personas, et quanta consideratione propriam quotidie debeant fragilitatem pensare. Sed et omelias [Al., homilias] Evangelii numero quadraginta composuit, quas in duobus codicibus aequa sorte distinxit. Libros etiam Dialogorum quatuor fecit, in quibus rogatu Petri diaconi sui, virtutes sanctorum quos in Italia clariores nosse vel audire poterat, ad exemplum vivendi posteris collegit: ut sicut in libris Expositionum suarum quibus sit virtutibus insudandum, edocuit, ita etiam descriptis sanctorum miraculis, quae virtutum earumdem sit claritas ostenderet. Primam quoque et ultimam Ezechielis prophetae partem, quae videbantur obscuriores, per homilias viginti et duas, quantum lucis intus habeant demonstravit. Excepto libello Responsionum, quem ad interrogationes sancti Augustini primi Anglorum gentis episcopi scripsit, ut et supra docuimus, totum ipsum libellum his inserentes historiis; libello quoque synodico. quem cum episcopis Italiae de necessariis Ecclesiae causis utillimum composuit, et familiaribus ad quosdam literis. Quod eo magis mirum est, tot eum ac tanta condere volumina potuisse, quod omni pene juventutis suae tempore, ut verbis ipsius loquar, crebris viscerum doloribus cruciabatur, horis momentisque omnibus fracta stomachi virtute lassescebat, lentis quidem [Al., quoque], sed tamen continuis febribus anhelabat. Verum inter haec, dum sollicitus pensaret quia Scriptura teste: Omnis filius qui recipitur, flagellatur; quo malis praesentibus durius deprimebatur, eo de aeterna certius praesumptione respirabat.

Haec quidem de immortali ejus sint dicta ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore restingui [Al., restringi]. Nam alii quidem pontifices construendis ornandisque auro vel argento ecclesiis

operam dabant: hic autem totus erga animarum lucra vacabat.

Quidquid pecuniae habuerat, sedulus hoc dispergere ac dare pauperibus curabat, ut justitia ejus maneret in saeculum saeculi, et cornu ejus exaltaretur in gloria; ita ut illud beati Job veraciter dicere posset: Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi, quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduae consolatus sum. Justitia indutus sum, et vestivi me sicut vetimento et diademate, judicio meo. Oculus fui caeco, et pes claudo. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam praedam (Job. XXIX, 11, 17) . Et paulo post: Si negavi, inquit, quod volebant pauperibus, et oculos viduae expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meae egressa est mecum (Job. XXXI, 17, 18) .

Ad cujus pietatis et justitiae opus pertinet etiam hoc, quod nostram gentem per praedicatores quos huc direxit, de dentibus antiqui hostis eripiens, aeternae libertatis fecit esse participem: cujus fidei et saluti congaudens, quamque digna laude commendans, ipse dixit in Expositione beati Job: « Ecce lingua Brittaniae, quae nil aliud noverat quam barbarum frendere, jam dudum in divinis laudibus Hebraeum coepit Alleluia sonare [Al., resonare]. Ecce quondam tumidus, jam substratus sanctorum pedibus servit Oceanus, ejusque barbaros motus quos terreni principes edomare ferro nequiverant, hos pro divina formidine sacerdotum ora simplicibus verbis ligant, et qui catervas pugnantium infidelis [Al., infideles] nequaquam metueret, jam nunc fidelis humilium linguas timet. Quia enim perceptis [Al., praeceptis] caelestibus verbis, clarescentibus quoque miraculis, virtus ei divinae cognitionis infunditur, ejusdem divinitatis

terrore refraenatur, ut prave agere metuat, ac totis desideriis ad aeternitatis gratiam [Al., gloriam] venire concupiscat. Quibus verbis beatus Gregorius hoc quoque declarat, quia sanctus Augustinus et socii ejus, non sola praedicatione verborum, sed etiam caelestium ostensione signorum, gentem Anglorum ad agnitionem veritatis perducebant.

Fecit inter alia beatus papa Gregorius, ut in ecclesiis sanctorum [Al., beatorum] apostolorum Petri et Pauli super corpora eorum missae celebrarentur. Sed et in ipsa missarum celebratione tria verba maximae perfectionis plena superadjecit: « Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab aeterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum jubeas grege numerari. »

Rexit autem Ecclesiam temporibus imperatorum [Al., om. imperatorum] Mauricii et Focatis. Secundo autem ejusdem Focatis anno transiens ex hac vita migravit ad veram quae in caelis est vitam. Sepultus vero est corpore in ecclesia beati Petri apostoli, ante secretarium, die quarto Iduum Martiarum, quandoque in ipso cum caeteris sanctae Ecclesiae pastoribus resurrecturus in gloria: scriptumque in tumba ipsius epitaphium hujusmodi: Suscipe, terra, tuo corpus de corpore sumptum, Reddere quod valeas vivificante Deo. Spiritus astra petit, leti nil jura nocebunt, Cui vitae alterius mors magis ipsa via est. Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulcro, Qui innumeris semper vivit ubique bonis. Esuriem dapibus superavit, frigora veste, Atque animas monitis texit ab hoste sacris. Implebatque actu, quidquid sermone docebat, Esset ut exemplum, mystica verba loquens. Ad Christum Anglos convertit pietate magistra, Adquirens fidei agmina gente nova. Hic labor, hoc studium, haec tibi cura, hoc pastor agebas, Ut Domino offerres plurima lucra gregis. Hisque Dei consul factus laetare triumphis: Nam mercedem operum jam sine fine tenes. Nec silentio praetereunda opinio quae de beato Gregorio, traditione

majorum ad nos usque perlata est: qua videlicet ex causa admonitus, tam sedulam erga salutem nostrae gentis curam gesserit. Dicunt, quia die quadam cum advenientibus nuper mercatoribus multa venalia in forum fuissent conlata, multique ad emendum confluxissent, et ipsum Gregorium inter alios advenisse, ac vidisse inter alia pueros venales positos, candidi corporis, ac venusti vultus, capillorum quoque forma egregia. Quos cum aspiceret, interrogavit, ut aiunt, de qua regione vel terra essent adlati. Dictumque [Al. om. que] est quod de Brittania insula, cujus incolae talis essent aspectus Rursus interrogavit utrum iidem insulani, Christiani, an paganis adhuc erroribus essent implicati. Dictumque est quod essent pagani. At ille intimo ex corde longa trahens suspiria: « Heu, proh dolor! inquit, quod tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor possidet, tantaque gratia frontispicii mentem ab interna gratia vacuam gestat! » Rursus ergo interrogavit, quod esset vocabulum gentis illius. Responsum est, quod Angli vocarentur. At ille [Al. om. At ille]: « Bene, inquit; nam et angelicam habent faciem, et tales angelorum in caelis decet esse coheredes. Quod habet nomen ipsa provincia de qua isti sunt adlati? » Responsum est, quod Deiri vocarentur iidem provinciales. At ille: « Bene, inquit, Deiri, de ira eruti, et ad misericordiam Christi vocati. Rex provinciae illius quomodo appellatur [Al., vocatur]? » Responsum est, quod Aella [Al., Elle, Aelle, Alle, Ealle] diceretur. At ille adludens ad nomen ait: « Alleluia, laudem Dei Creatoris illis in partibus oportet cantari. » Accedensque ad pontificem Romanae et apostolicae sedis, nondum enim erat ipse pontifex factus, rogavit ut genti Anglorum in Brittaniam aliquos verbi ministros, per quos ad Christum converteretur, mitteret; seipsum paratum esse in hoc opus Domino cooperante perficiendum, si tamen apostolico papae hoc ut fieret, placeret. Quod dum perficere non posset, quia etsi pontifex concedere illi quod petierat voluit, non tamen cives Romani, ut tam longe ab Urbe

recederet [Al., secederet] potuere permittere; mox ut ipse pontificatus officio functus est, perfecit opus diu desideratum: alios quidem praedicatores mittens, sed ipse praedicationem ut fructificaret, suis exhortationibus ac precibus adjuvans. Haec juxta opinionem quam ab antiquis accepimus, Historiae nostrae ecclesiasticae inserere opportunum [Al., optimum] duximus.

CAPUT II. Ut Augustinus Brittonum episcopus pro pace catholica, etiam miraculo coelesti coram eis facto, monuerit; quaeve illos spernentes ultio secuta sit.

[DCIII.] Interea Augustinus adjutorio usus Aedilbercti regis, convocavit ad suum colloquium episcopos sive doctores proximae Brittonum provinciae, in loco qui usque hodie lingua Anglorum Augustinaes ac, id est, robur Augustini, in confinio Huicciorum [Al., Huictiorum, Uuicti, Vect.], et Occidentalium Saxonum, appellatur: coepitque eis fraterna admonitione suadere, ut pace catholica secum habita, communem evangelizandi gentibus pro Domino laborem susciperent. Non enim Paschae Dominicum diem suo tempore, sed a quarta decima usque ad vicesimam lunam observabant: quae computatio octoginta quatuor annorum circulo continetur. Sed et alia plurima unitati ecclesiasticae [Al., Ecclesiae] contraria faciebant. Qui cum longa disputatione habita, neque precibus, neque hortamentis, neque increpationibus Augustini ac sociorum ejus assensum praebere voluissent, sed suas potius traditiones universis, quae per orbem sibi in Christo concordant, Ecclesiis praeferrent, sanctus Pater Augustinus hunc laboriosi atque longi certaminis finem fecit, ut diceret: « Obsecremus Deum, qui habitare facit [Al., fecit] unanimes in domo Patris sui, ut ipse

nobis insinuare caelestibus signis dignetur, quae sequenda traditio, quibus sit viis ad ingressum regni illius properandum. Adducatur aliquis aeger, et per cujus preces fuerit curatus, hujus fides et operatio Deo devota atque omnibus sequenda credatur. » Quod cum adversarii inviti licet concederent, allatus est quidam de genere Anglorum, oculorum luce privatus: qui cum oblatus Brittonum sacerdotibus, nil curationis vel sanationis horum ministerio perciperet; tandem Augustinus justa necessitate compulsus, flectit genua sua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, deprecans ut visum caeco, quem amiserat, restitueret, et per illuminationem unius hominis corporalem, in plurimorum corde [Al., cordibus] fidelium spiritalis gratiam lucis [Al., gratiae lucem] accenderet. Nec mora, illuminatur caecus, ac verus summae lucis praeco ab omnibus praedicatur Augustinus. Tum Brittones confitentur quidem intellexisse se veram esse viam justitiae quam praedicaret Augustinus: sed non se posse absque suorum consensu ac licentia priscis abdicare moribus. Unde postulabant ut secundo [Al., secunda] synodus pluribus advenientibus fieret.

Quod cum esset statutum, venerunt, ut perhibent, septem Brittonum episcopi et plures viri doctissimi, maxime de nobilissimo eorum monasterio, quod vocatur lingua Anglorum Bancornaburg, cui tempore illo Dinoot [Al., Dinooth] abbas praefuisse narratur, qui ad praefatum ituri concilium, venerunt primo ad quemdam virum sanctum ac prudentem, qui apud eos anachoreticam ducere vitam solebat, consulentes, an ad praedicationem Augustini suas deserere traditiones deberent. Qui respondebat: « Si homo Dei est, sequimini illum. » Dixerunt: « Et unde hoc possumus probare? » At ille: « Dominus, inquit, ait: Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde (Matth. XI, 29) . Si ergo Augustinus ille mitis est et humilis corde, credibile est quia jugum Christi et ipse portet, et

vobis [Al., nobis] portandum offerat: sin autem inmitis ac superbus est, constat quia non est de Deo, neque nobis ejus sermo curandus [Al. add. est]. » Qui rursus aiebant; « Et unde vel hoc dinoscere valemus? Procurate, inquit, ut ipse prior cum suis ad locum synodi adveniat, et si vobis adpropinquantibus adsurrexerit, scientes quia famulus Christi est, obtemperanter illum audite: sin autem vos spreverit, nec coram vobis adsurgere voluerit, cum sitis numero plures, et ipse spernatur a vobis. » Fecerunt ut dixerat. Factumque est ut venientibus illis sederet Augustinus in sella. Quod illi videntes, mox in iram conversi sunt, eumque notantes superbiae, cunctis quae dicebat contradicere laborabant. Dicebat autem eis: Quia in multis quidem nostrae consuetudini, immo universalis Ecclesiae contraria geritis: et tamen si in tribus his mihi obtemperare vultis, ut Pascha suo tempore celebretis; ut ministerium baptizandi, quo Deo renascimur, juxta morem sanctae Romanae et apostolicae Ecclesiae compleatis; ut genti Anglorum una nobiscum verbum Domini praedicetis: caetera quae agitis, quamvis moribus nostris contraria, aequanimiter cuncta tolerabimus. At illi nil horum se facturos, neque illum pro archiepiscopo habituros esse respondebant: conferentes ad invicem, Quia si modo nobis adsurgere noluit, quanto magis si ei subdi coeperimus, jam nos pro nihilo contemnet.

Quibus vir Domini Augustinus fertur minitans praedixisse, quia si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum ab hostibus forent accepturi; et si nationi Anglorum noluissent viam vitae praedicare, per horum manus ultionem essent mortis passuri. Quod ita per omnia, ut praedixerat, divino agente judicio patratum est.

Siquidem post haec ipse de quo diximus, rex Anglorum fortissimus Aedilfrid, collecto grandi exercitu, ad civitatem Legionum, quae a gente Anglorum Legacaestir, a Brittonibus

autem rectius Carlegion appellatur, maximam gentis perfidae stragem dedit [DCXIII]. Cumque bellum acturus videret sacerdotes eorum, qui ad exorandum Deum pro milite bellum agente convenerant, seorsum in tutiore loco consistere, sciscitabatur qui essent hi, quidve acturi illo convenissent. Erant autem plurimi eorum de monasterio Bancor, in quo tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut cum in septem portiones esset cum praepositis sibi rectoribus monasterium divisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem, peracto jejunio triduano, cum aliis orandi causa convenerant, habentes defensorem nomine Brocmailum, qui eos intentos precibus a barbarorum gladiis protegeret. Quorum causam adventus cum intellexisset rex Aedilfrid, ait: « Ergo si adversum nos ad Deum suum clamant, profecto et ipsi quamvis arma non ferant, contra nos pugnant qui adversis nos inprecationibus persequuntur. Itaque in hos primum arma verti jubet, et sic ceteras nefandae militiae copias non sine magno exercitus sui damno delevit. Exstinctos in ea pugna ferunt, de his qui ad orandum venerant, viros circiter mille ducentos, et solum quinquaginta fuga esse lapsos. Brocmail ad primum hostium adventum cum suis terga vertens, eos quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladiis reliquit. Sicque completum est praesagium sancti pontificis Augustini, quamvis ipso jam multo ante tempore ad caelestia regna sublato, ut etiam temporalis interitus ultione [Al., ultionem] sentirent perfidi, quod oblata sibi perpetuae salutis consilia spreverant.

CAPUT III. Ut idem Mellitum ac Justum episcopos fecerit; et de obitu ejus.

Anno dominicae incarnationis sexcentesimo quarto Augustinus, Brittaniarum archiepiscopus, ordinavit duos episcopos, Mellitum videlicet et justum: Mellitum quidem ad praedicandum provinciae Orientalium Saxonum, qui Tamense fluvio dirimuntur a Cantia [Al., Cantio], et ipsi Orientali mari contigui, quorum metropolis Lundonia civitas est, super ripam praefati fluminis posita, et ipsa multorum emporium [Al., emptorium] populorum terra marique venientium: in qua videlicet gente tunc temporis Saberet nepos Aedilbercti ex sorore Ricula regnabat, quamvis sub potestate positus ejusdem Aedilbercti, qui omnibus, ut supra dictum est, usque ad terminum Humbrae [Al., Humbri] fluminis, Anglorum gentibus imperabat. Ubi vero et haec provincia verbum veritatis praedicante Mellito accepit, fecit rex Aedilberct in civitate Lundonia ecclesiam sancti Pauli apostoli, in qua locum sedis episcopalis et ipse et successores ejus haberent. Justum vero in ipsa Cantia Augustinus episcopum ordinavit in civitate Dorubrevi [Al., Doroverni], quam gens Anglorum a primario quondam illius qui dicebatur Hrof, Hrofaescaestrae cognominat. Distat autem a Doruverni millibus passum ferme viginti quatuor ad occidentem, in qua rex Aedilberct ecclesiam beati Andreae apostoli fecit, qui etiam episcopis utriusque hujus ecclesiae dona multa, sicut et Doruvernensis [Al., Doroverniensis], obtulit: sed et territoria ac possessiones in usum eorum qui erant cum episcopis, adjecit.

Defunctus est autem Deo dilectus Pater Augustinus [DCV], et positum corpus ejus foras, juxta ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli, cujus supra meminimus, quia ea necdum fuerat perfecta, nec dedicata. Mox vero ut dedicata est, intro inlatum, et in [Al., inlatum in] porticu illius aquilonali decenter sepultum est: in qua etiam sequentium archiepiscoporum omnium sunt corpora tumulata, praeter duorum tantummodo, id est, Theodori et Berctualdi, quorum corpora [Al., om. corpora] in ipsa ecclesia

posita sunt, eo quod praedicta porticus plura capere nequivit. Habet haec in medio pene sui, altare in honore beati papae Gregorii dedicatum, in quo per omne sabbatum, a presbytero loci illius Agendae eorum solemniter celebrantur. Scriptum vero est in tumba ejusdem Augustini epitaphium hujusmodi:

HIC REQUIESCIT DOMNUS AUGUSTINUS DORUVERNENSIS ARCHIEPISCOPUS PRIMUS,

Qui olim huc a beato Gregorio Romanae urbis pontifice directus, et a Deo operatione miraculorum suffultus, Aedilberctum regem, ac gentem illius ab idolorum cultu ad Christi fidem perduxit, et completis in pace diebus officii sui, defunctus est septimo Kalendas Junias, eodem rege regnante.

CAPUT IV. Ut Laurentius cum coepiscopis suis Scottos unitatem sanctae Ecclesiae, et maxime in Pascha observando sequi monuerit, et ut Mellitus Romam venerit.

Successit [Al., add. autem] Augustino in episcopatum Laurentius [DCV], quem ipse idcirco adhuc vivens ordinaverat, ne se defuncto status Ecclesiae tam rudis, vel ad horam pastore destitutus, vacillare inciperet. In quo et exemplum sequebatur primi pastoris Ecclesiae, hoc est, beatissimi apostolorum principis Petri, qui fundata Romae Ecclesia Christi Clementem sibi adjutorem evangelizandi, simul et successorem consecrasse perhibetur. Laurentius archiepiscopi [Al., archiepiscopatus] gradu potitus strenuissime fundamenta Ecclesiae, quae nobiliter jacta vidit, augmentare [Al., augmentari], atque ad profectum [Al., perfectum] debiti culminis, et crebra voce sanctae

exhortationis, et continuis piae operationis exemplis provehere curavit. Denique non solum novae quae de Anglis erat collecta, Ecclesiae curam gerebat, sed et veterum Brittaniae incolarum, necnon et Scottorum qui Hiberniam insulam Brittaniae proximam incolunt, populis pastoralem impendere sollicitudinem curabat. Siquidem ubi Scottorum in praefata ipsorum patria, quomodo et Brittonum in ipsa Brittania vitam ac professionem minus ecclesiasticam in multis esse cognovit, maxime quod Paschae sollemnitatem non suo tempore celebrarent, sed, ut supra docuimus, a decima quarta luna usque ad vicesimam dominicae resurrectionis diem observandum esse putarent; scripsit cum coepiscopis suis, exhortatoriam ad eos epistolam: obsecrans eos et contestans unitatem pacis et catholicae observationis cum ea quae toto orbe diffusa est Ecclesia Christi, tenere; cujus videlicet epistolae principium hoc est:

[DCIX.] « Dominis carissimis fratribus episcopis, vel abbatibus per universam Scottiam, Laurentius, Mellitus et Justus, episcopi, servi servorum Dei.

« Dum nos sedes apostolica, more suo sicut in universo orbe terrarum, in his Occiduis partibus ad praedicandum gentibus paganis dirigeret, atque in hanc insulam, quae Brittania nuncupatur, contigit introisse antequam cognosceremus: credentes quod juxta morem universalis Ecclesiae ingrederentur, in magna reverentia sanctitatis tam Brittones quam Scottos venerati sumus; sed cognoscentes Brittones, Scottos meliores putavimus. Scottos vero per Daganum episcopum in hanc, quam superius memo ravimus, insulam, et Columbanum abbatem in Gallis venientem, nihil discrepare a Brittonibus in eorum conversatione didicimus. Nam Daganus episcopus ad nos veniens, non solum cibum nobiscum, sed nec in eodem hospitio quo vescebamur, sumere voluit. » Misit idem Laurentius cum coepiscopis suis, etiam Brittonum sacerdotibus literas suo gradui

condignas, quibus eos in unitate catholica confirmare satagit [Al., sategit]. Sed quantum haec agendo profecerit, adhuc praesentia tempora declarant.

His temporibus venit Mellitus, Lundoniae episcopus, Romam, de necessariis Ecclesiae Anglorum [Al., add. causis] cum apostolico papa Bonifacio tractaturus. Et cum idem papa reverentissimus cogeret synodum episcoporum Italiae [Al., in Italia], de vita monachorum et quiete ordinaturus, et ipse Mellitus inter eos adsedit anno octavo imperii Focatis principis, indictione decima tertia, tertia [Al., quarta] die Kalendarum Martiarum [DCX]: ut quaeque [Al., quaecunque] erant regulariter decreta, sua quoque auctoritate subscribens confirmaret, ac Brittaniam rediens, secum Anglorum Ecclesiis mandanda [Al., mandata] atque servanda deferret, una cum epistolis quas idem pontifex Deo dilecto archiepiscopo Laurentio, et clero universo, similiter et Aedilbercto regi atque genti Anglorum direxit. Hic est Bonifacius, quartus a beato Gregorio Romanae urbis episcopo [Al., episcopus], qui impetravit a Focate principe, donari Ecclesiae Christi templum Romae quod Pantheon vocabatur ab antiquis, quasi simulacrum esset omnium deorum: in quo ipse, eliminata omni spurcitia, fecit ecclesiam sanctae Dei genetricis, atque omnium martyrum Christi; ut exclusa multitudine daemonum, multitudo ibi sanctorum memoriam haberet.

CAPUT V. Ut defunctis Aedilbercto et Sabercto regibus, successores eorum idolatriam resuscitarint, ob quod et Mellitus ac Justus a Brittania discesserint.

Anno ab incarnatione dominica sexcentesimo decimo sexto, qui

est annus vicesimus primus ex quo Augustinus [Al. add. episcopus] cum sociis ad praedicandum genti Anglorum missus est, Aedilberct rex Cantuariorum, post regnum temporale, quod quinquaginta et sex annis gloriosissime tenuerat, aeterna caelestis regni gaudia subiit: qui tertius quidem in regibus gentis Anglorum, cunctis australibus eorum provinciis quae Humbrae fluvio et contiguis ei terminis sequestrantur a borealibus, imperavit; sed primus omnium caeli regna conscendit. Nam primus imperium hujusmodi Aelli rex Australium Saxonum; secundus Caelin rex Occidentalium Saxonum, qui lingua eorum Ceaulin vocabatur; tertius, ut dixi, Aedilberct rex Cantuariorum; quartus Reduald rex Orientalium Anglorum, qui etiam vivente Aedilbercto eidem suae genti ducatum praebebat, obtinuit; quintus Aeduin rex Nordanhymbrorum gentis, id est, ejus quae ad borealem Humbrae fluminis plagam inhabitat, majore potentia cunctis qui Brittaniam incolunt, Anglorum pariter et Brittonum populis praefuit, praeter Cantuariis [Al., Cantuarios] tantum; nec non et Mevanias Brittonum insulas, quae inter Hiberniam et Brittaniam sitae sunt, Anglorum subjecit imperio; sextus Osuald et ipse Nordanhymbrorum rex Christianissimus, hisdem finibus regnum tenuit; septimus Osuiu [Al., Oswi, Oswin] frater ejus, aequalibus pene terminis regnum nonnullo tempore coercens, Pictorum quoque atque Scottorum gentes, quae septemtrionales Brittaniae fines tenent, maxima ex parte perdomuit, ac tributarias fecit. Sed haec postmodum. Defunctus vero est rex Aedilberct die vigesima quarta mensis Februarii, post viginti et unum annos acceptae fidei, atque in porticu sancti Martini, intra ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli sepultus, ubi et Berctae condita est.

Qui inter caetera bona, quae genti suae consulendo conferebat, etiam decreta illi judiciorum, juxta exempla Romanorum, cum consilio sapientium constituit; quae conscripta Anglorum

sermone hactenus habentur et observantur ab ea: in quibus primitus posuit, qualiter id emendare deberet, qui aliquid rerum vel Ecclesiae, vel episcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret: volens scilicet tuitionem eis, quos et quorum doctrinam susceperat, praestare.

Erat autem idem Aedilberct filius Irminrici [Al., Hirminrici], cujus pater Octa, cujus pater Oeric [Al., Orric], cognomento Oisc, a quo reges Cantuariorum solent Oiscingas cognominare. Cujus pater Hengist, qui cum filio suo Oisc invitatus a Vurtigerno [Al., Vurtigerio] Brittaniam primus intravit, ut supra retulimus.

At vero post mortem Aedilbercti, cum filius ejus Eadbald regni gubernacula suscepisset, magno tenellis ibi adhuc Ecclesiae crementis detrimento fuit. Siquidem non solum fidem Christi recipere noluerat, sed et fornicatione pollutus est tali, qualem nec inter gentes auditam Apostolus testatur, ita ut uxorem patris haberet. Quo utroque scelere occasionem dedit ad priorem vomitum revertendi, his qui sub imperio sui parentis, vel favore vel timore regio, fidei et castimoniae jura susceperant. Nec supernae flagella districtionis perfido regi castigando et [Al., vel] corrigendo defuere: nam crebra mentis vesania et spiritus immundi invasione premebatur.

Auxit autem procellam hujusce [Al., hujusmodi] perturbationis, etiam mors Sabercti regis Orientalium Saxonum, qui ubi regna perennia petens, tres suos filios, qui pagani perduraverant, regni temporalis heredes reliquit, coeperunt illi mox idolatriae, quam vivente eo aliquantulum intermisisse videbantur, palam servire, subjectisque populis idola colendi liberam dare licentiam. Cumque viderent pontificem celebratis in ecclesia missarum sollemniis, Eucharistiam populo dare, dicebant, ut vulgo fertur, ad eum barbara inflati stultitia: « Quare non et nobis porrigis panem nitidum, quem et patri nostro Saba [Al., Saeba], sic

namque eum appellare consuerant, dabas, et populo adhuc dare in ecclesia non desistis? » Quibus ille respondebat: « Si vultis ablui fonte illo salutari quo pater vester ablutus est, potestis etiam panis sancti, cui ille participabat, esse participes: sin autem lavacrum vitae contemnitis, nullatenus valetis panem vitae percipere. » At illi: « Nolumus, inquiunt, fontem illum intrare, quia nec opus illo nos habere novimus, sed tamen pane illo refici volumus. » Cumque diligenter ac saepe ab illo essent admoniti, nequaquam fieri posse ut absque purgatione sacrosancta quis oblationi sacrosanctae communicaret [Al., communicet], ad ultimum furore commoti, aiebant: « Si non vis adsentire [Al., adsentiri] nobis in tam facili causa quam petimus, non poteris jam in nostra provincia demorari. » Et expulerunt eum, ac de suo regno cum suis abire jusserunt.

[DCXVII.] Qui expulsus inde, venit Cantiam, tractaturus cum Laurentio et Justo coepiscopis, quid in his esset agendum. Decretumque est communi consilio, quia satius esset ut omnes patriam redeuntes, libera ibi mente Domino deservirent, quam inter rebelles fidei barbaros sine fructu residerent. Discessere itaque primo [Al., primi] Mellitus ac Justus, atque ad partes Galliae successere, ibi rerum finem exspectare disponentes. Sed non multo [Al. add. post] tempore qui praeconem a se veritatis expulerant [Al., depulerant], daemonicis cultibus impune serviebant. Nam egressi contra gentem Genissorum in praelium, omnes pariter cum sua militia corruerunt, nec, licet auctoribus perditis, excitatum ad scelera vulgus potuit recorrigi [Al. corrigi], atque ad simplicitatem fidei et caritatis quae est in Christo, revocari.

CAPUT VI. Ut correptus ab apostolo Petro Laurentius

Aeodbaldum Regem ad Christum converterit, qui mox Mellitum et Justum ad praedicandum revocaverit.

Cum vero et [Al. om. et] Laurentius Mellitum Justumque secuturus ac Brittaniam esset relicturus [DCXVII], jussit ipsa sibi nocte in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli de qua frequenter jam diximus, stratum parari, in quo cum post multas preces ac lacrymas ad Dominum [Al. Deum] pro statu Ecclesiae fusas, ad quiescendum membra posuisset atque obdormisset, apparuit ei beatissimus apostolorum princeps, et multo illum tempore secretae noctis flagellis artioribus afficiens, sciscitabatur apostolica districtione, quare gregem quem sibi ipse crediderat, relinqueret, vel cui pastorum oves Christi in medio luporum positas fugiens ipse dimitteret. « An mei, inquit, oblitus es exempli, qui pro parvulis Christi, quos mihi in indicium suae dilectionis commendaverat, vincula, verbera, carceres, adflictiones, ipsam postremo mortem, mortem autem crucis, ab infidelibus et inimicis Christi ipse cum Christo coronandus pertuli? » His beati Petri flagellis simul et exhortationibus animatus famulus Christi Laurentius, mox mane facto venit ad regem, et retecto [Al. rejecto] vestimento quantis esset verberibus laceratus ostendit. Qui multum miratus, et inquirens quis tanto viro tales ausus esset plagas infligere: ut audivit quia suae causa salutis episcopus ab apostolo Christi tanta esset tormenta plagasque perpessus, extimuit multum; atque anathematizato omni idolatriae cultu, abdicato connubio non legitimo, suscepit fidem Christi, et baptizatus, Ecclesiae rebus quantum valuit, in omnibus consulere ac favere curavit. Misit etiam Galliam, et revocavit Mellitum ac Justum, eosque ad suas Ecclesias libere instituendas [Al. restituendas; al., instruendas] redire praecepit: qui post annum ex quo abierunt, reversi sunt [DCXVIII]; et Justus quidem ad civitatem Hrofi, cui praefuerat,

rediit, Mellitum vero Lundonienses episcopum recipere noluerunt, idolatris magis pontificibus servire gaudentes. Non enim tanta erat ei, quanta patri ipsius regni potestas, ut etiam nolentibus ac contradicentibus paganis antistitem suae posset Ecclesiae reddere. Verumtamen ipse cum sua gente, ex quo ad Dominum conversus est, divinis se studuit mancipare praeceptis. Denique et in monasterio beatissimi apostolorum principis, ecclesiam sanctae Dei genitricis fecit, quam consecravit archiepiscopus Mellitus.

CAPUT VII. Ut Mellitus episcopus flammas ardentis suae civitatis orando restinxerit.

Hoc enim regnante rege [DCXIX] beatus archiepiscopus Laurentius regnum caeleste conscendit, atque in ecclesia et monasterio sancti apostoli Petri juxta praedecessorem suum Augustinum sepultus est die quarto Nonarum Februariarum: post quem [Al., postquam] Mellitus, qui erat Lundoniae episcopus, sedem Doruvernensis Ecclesiae tertius ab Augustino suscepit: Justus autem adhuc superstes Hrofensem regebat Ecclesiam, qui cum magna Ecclesiam Anglorum cura ac labore gubernarent, susceperunt scripta exhortatoria a pontifice Romanae et apostolicae sedis Bonifacio, qui post Deusdedit Ecclesiae praefuit, anno incarnationis dominicae sexcentesimo decimo nono [Al., octavo]. Erat autem Mellitus corporis quidem infirmitate, id est podagra, gravatus, sed mentis gressibus sanis [Al., sanus], alacriter terrena quaeque transiliens, atque ad caelestia semper amanda, petenda et quaerenda pervolans. Erat carnis origine nobilis, sed culmine mentis nobilior.

Denique ut unum virtutis ejus, unde caetera intelligi possint,

testimonium referam; tempore quodam civitas Doruvernensis per culpam incuriae igni [Al. igne] correpta, crebrescentibus coepit flammis consumi: quibus cum nullo aquarum injectu posset aliquis obsistere, jamque civitatis esset pars vastata non minima, atque ad episcopium furens se flamma dilataret, confidens episcopus in divinum, ubi humanum deerat, auxilium, jussit se obviam saevientibus, et huc illucque volantibus ignium globis efferri. Erat autem eo loci ubi flammarum impetus maxime incumbebat, martyrium beatorum quatuor Coronatorum. Ibi perlatus obsequentum manibus episcopus, coepit orando periculum infirmus abigere, quod firma fortium manus multum laborando nequiverat. Nec mora, ventus qui a meridie flans, urbi [Al., ubi] incendia sparserat, contra meridiem reflexus, primo vim sua furoris a laesione locorum quae contra erant, abstraxit, ac mox funditus quiescendo, flammis pariter sopitis atque extinctis compescuit. Et quia vir Dei igne divinae caritatis fortiter ardebat, quia [Al., qui] tempestates potestatum aeriarum a sua suorumque laesione crebris orationibus vel exhortationibus repellere consueverat, merito ventis flammisque mundialibus praevalere, et ne sibi suisque nocerent, obtinere poterat.

Et hic ergo postquam annis quinque rexit Ecclesiam, Aeodbaldo regnante migravit ad caelos, sepultusque est cum patribus suis in saepedicto monasterio et ecclesia beatissimi apostolorum principis, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo vicesimo quarto, die octavo Kalendarum Maiarum [Al., Martiarum].

CAPUT VIII. Ut Bonifacius papa Justo successori ejus pallium et epistolam miserit.

[DCXXIV.] Cui statim successit in pontificatum Justus, qui erat

Hrofensis Ecclesiae episcopus. Illi autem Ecclesiae Romanum pro se consecravit episcopum, data sibi ordinandi episcopos auctoritate a pontifice Bonifacio, quem successorem fuisse Deusdedit supra meminimus; cujus auctoritatis ista est forma:

« Dilectissimo fratri Justo, Bonifacius. Quam devote, quamque etiam vigilanter pro Christi Evangelio elaboraverit vestra fraternitas, non solum epistolae a vobis directae tenor, immo indulta desuper operi vestro perfectio indicavit. Nec enim omnipotens Deus, aut sui nominis sacramentum, aut vestri fructum laboris deseruit, dum ipse praedicatoribus Evangelii fideliter repromisit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi [Al., mundi] (Matth. XXVIII, 20) . Quod specialiter injuncto vobis ministerio ejus clementia demonstravit, aperiens corda gentium [Al., gentilium] ad suscipiendum praedicationis vestrae singulare mysterium. Magno enim praemio fat giorum vestrorum delectabilem cursum, bonitatis suae suffragiis illustravit, dum creditorum vobis talentorum fidelissimae negotiationis officiis uberem fructum impendens, ei, quod signare possetis multiplicatis generationibus praeparavit. Hocque etiam illa vobis repensatione collatum est, qua [Al., qui] injuncto ministerio jugiter persistentes, laudabili patientia redemptionem gentis illius exspectastis [Al., exspectatis], et vestris ut proficerent meritis, eorum est salvatio propinata; dicente Domino: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth XXIV, 13) . Salvati ergo estis spe patientiae, et tolerantiae virtute, ut infidelium corda naturali ac superstitioso morbo purgata, sui consequerentur misericordiam Salvatoris. Susceptis namque apicibus filii nostri Adulvaldi regis, reperimus quanta sacri eloquii eruditione, ejus animum ad verae conversionis et indubitatae fidei credulitatem fraternitas vestra perduxerit. Qua ex re de longanimitate clementiae caelestis certam adsumentes fiduciam, non solum suppositarum ei

gentium plenissimam salutem, immo quoque vicinarum, vestrae praedicationis ministerio credimus subsequendam: quatenus, sicut scriptum est, consummati operis vobis merces a retributore omnium bonorum Domino tribuatur. Et vere per omnem terram exisse sonum eorum, et in fines orbis terrae verba ipsorum, universalis gentium confessio suscepto Christianae sacramento fidei protestetur [Al., protestatur].

« Pallium praeterea per latorem praesentium fraternitati tuae, benignitatis studiis invitati direximus, quod videlicet tantum in sacrosanctis celebrandis mysteriis utendi licentiam imperavimus: concedentes etiam tibi ordinationes episcoporum, exigente opportunitate, Domini praeveniente misericordia celebrare: ita ut Christi Evangelium plurimorum adnunciatione, in omnibus gentibus quae necdum conversae sunt, dilatetur. Studeat ergo tua fraternitas, hoc quod sedis apostolicae humanitate percepit, intemerata mentis sinceritate servare. Intendens cujus rei similitudine tam praecipuum indumentum humeris tuis bajulandum susceperis. Talemque te Domini implorata clementia exhibendum stude, ut indulti muneris praemia non cum reatitudine, sed cum commodis animarum, ante tribunal summi et venturi Judicis repraesentes. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater. »

CAPUT IX. De imperio regis Aeduini, et ut veniens ad evangelizandum ei Paulinus, primo filiam ejus cum aliis fidei Christianae sacramentis imbuerit.

Quo tempore etiam gens Nordanhymbrorum, hoc est, ea natio Anglorum quae ad aquilonalem Humbrae fluminis plagam habitabat, cum rege suo Aeduino, verbum fidei praedicante

Paulino, cujus supra meminimus, suscepit [DCXXV]. Cui videlicet regi in auspicium suscipiendae fidei et regni caelestis, potestas etiam terreni creverat imperii: ita ut, quod nemo Anglorum ante eum [Al. add. fecit], omnes Brittaniae fines, qua vel ipsorum vel Brittonum provinciae habitant [Al., habitabantur], sub ditione acceperit. Quin et Mevanias insulas, sicut et supra docuimus, imperio subjugavit Anglorum: quarum prior quae ad austrum est et situ amplior, et frugum proventu atque ubertate felicior, nongentarum sexaginta familiarum mensuram, juxta aestimationem Anglorum; secunda trecentarum et ultra spatium tenet.

Huic autem genti occasio fuit percipiendae fidei, quod praefatus rex ejus, cognatione junctus est regibus Cantuariorum, accepta in conjugem Aedilbergae filia Aedilbercti regis, quae alio nomine Tatae [Al. Tate] vocabatur. Hujus consortium cum primo ipse missis procis a fratre ejus Aeodbaldo, qui tunc regno Cantuariorum praeerat, peteret [Al., petierat]: responsum est, non esse licitum Christianam virginem pagano in conjugem dari, ne fides et sacramenta caelestis regis consortio profanarentur regis qui veri Dei cultus esset prorsus ignarus. Quae cum Aeduino verba nuncii referrent, promisit se nil omnimodis contrarium Christianae fidei quam virgo colebat, esse facturum: quin potius permissurum ut fidem cultumque suae religionis cum omnibus qui secum venissent, viris sive feminis, sacerdotibus seu ministris more Christiano servaret. Neque abnegavit se etiam eandem subiturum esse religionem; si tamen examinata a prudentibus sanctior ac Deo dignior posset inveniri.

Itaque promittitur virgo, atque Aeduino mittitur, et juxta quod dispositum fuerat, ordinatur episcopus vir Deo dilectus Paulinus qui cum illa veniret, eamque et comites ejus, ne paganorum possent societate pollui, quotidiana exhortatione et sacramentorum caelestium celebratione confirmaret.

Ordinatus est autem Paulinus episcopus a Justo archiepiscopo, sub die duodecima Kalendarum Augustarum, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo vicesimo quinto: et sic cum praefata virgine ad regem Aeduinum quasi comes copulae carnalis advenit. Sed ipse potius toto animo intendens, ut gentem quam adibat, ad agnitionem veritatis advocans, juxta vocem Apostoli, uni viro sponso [Al. om. sponso] virginem castam exhiberet Christo. Cumque in provinciam venisset, laboravit multum, ut et eos qui secum venerant, ne a fide deficerent [Al., discederent], Domino adjuvante, contineret, et aliquos, si forte posset, de paganis ad fidei gratiam praedicando converteret. Sed sicut Apostolus ait, quamvis multo tempore illo laborante in verbo, deus saeculi hujus excaecavit mentes infidelium, ne eis fulgeret illuminatio Evangelii gloriae Christi.

Anno autem sequente venit in provinciam quidam sicarius, vocabulo Eumer [Al., Eumerus], missus a rege Occidentalium Saxonum, nomine Cuichelmo, sperans se regem Aeduinum regno simul et vita privaturum: qui habebat sicam bicipitem toxicatam; ut si ferri vulnus minus ad mortem regis sufficeret, peste juvaretur veneni. Pervenit autem ad regem primo die Paschae, juxta amnem Deruventionem [Al., Boruventionem], ubi tunc erat villa regalis, intravitque quasi nuncium domini sui referens: et cum simulatam legationem ore astuto volveret, exsurrexit repente, et evaginata sub veste sica, impetum fecit in regem. Quod cum videret Lilla minister regi [Al., regis] amicissimus, non habens scutum ad manum quo regem a nece defenderet, mox interposuit corpus suum ante ictum pungentis: sed tanta vi hostis ferrum infixit, ut per corpus militis occisi etiam regem vulneraret. Qui cum mox undique gladiis impeteretur, in ipso tumultu etiam alium de militibus, cui nomen erat Frodheri [Al., Fordheri], sica nefanda peremit.

Eadem autem nocte sacrosancta Dominici Paschae pepererat

regina filiam regi, cui nomen Eanfled. Cumque idem rex, praesente Paulino episcopo, gratias ageret diis suis pro nata sibi filia, e contra episcopus gratias coepit agere Domino Christo, regique adstruere, quod ipse precibus suis apud illum obtinuerit, ut regina sospes et absque dolore gravi sobolem procrearet. Cujus verbis delectatus rex, promisit se abrenunciatis idolis Christo serviturum, si vitam sibi et victoriam donaret pugnanti adversus regem, a quo homicida ille, qui eum vulneraverat, missus est: et in pignus promissionis implendae, eandem filiam suam [Al. om. suam] Christo consecrandam Paulino episcopo adsignavit; quae baptizata est die sancto Pentecostes, prima de gente Nordanhymbrorum, cum undecim [Al., duodecim] aliis de familia ejus.

Quo tempore curatus a vulnere sibi pridem inflicto, rex, collecto exercitu, venit adversus gentem [Al., regem] Occidentalium Saxonum, ac bello inito, universos quos in necem suam conspirasse didicerat, aut occidit, aut in deditionem recepit. Sicque victor in patriam reversus, non statim et inconsulte sacramenta fidei Christianae percipere voluit: quamvis nec idolis ultra servivit, ex quo se Christo serviturum esse promiserat. Verum primo diligentius ex [Al. add. eo] tempore, et ab ipso venerabili viro Paulino rationem fidei ediscere, et cum suis primatibus quos sapientiores noverat, curavit conferre, quid de his agendum arbitrarentur. Sed et ipse cum esset vir natura sagacissimus, saepe diu solus residens, ore quidem tacito, sed in intimis cordis multa secum conloquens, quid sibi esset faciendum, quae religio servanda tractabat.

CAPUT X. Ut papa Bonifacius eumdem regem missis literis sit hortatus ad fidem.

[DCXXV.] Quo tempore exhortatorias ad fidem literas a pontifice sedis apostolicae Bonifacio accepit, quarum ista est forma:

Exemplar epistolae beatissimi et apostolici papae urbis Romanae [Al., Romae] Ecclesiae Bonifacii, directae viro glorioso Aeduino regi Anglorum.

« Viro glorioso Aeduino regi Anglorum, Bonifacius episcopus servus servorum Dei.

« Licet summae divinitatis potentia humanae locutionis officiis explanari non valeat, quippe quae sui magnitudine ita invisibili atque investigabili aeternitate consistit, ut haec [Al., eam] nulla ingenii sagacitas, quanta sit, comprehendere dissererequе sufficiat: quia tamen ejus humanitas ad insinuationem sui reseratis cordis januis, quae de semetipsa proferetur, secreta humanis mentibus inspiratione clementer infundit; ad adnunciandum vobis plenitudinem fidei Christianae, sacerdotalem curavimus sollicitudinem prorogare [Al., praerogare], ut perinde Christi Evangelium, quod Salvator noster omnibus praecepit gentibus praedicari, vestris quoque sensibus inserentes, salutis vestrae remedia [Al., remedio] propinentur. Supernae igitur majestatis clementia, quae cuncta solo verbo praeceptionis suae condidit et creavit, caelum videlicet et terram, mare et omnia quae in eis sunt, dispositis ordinibus quibus subsisteret, coaeterni Verbi sui consilio, et sancti Spiritus unitate dispensans, hominem ad imaginem et similitudinem suam ex limo terrae plasmatum constituit, eique tantam praemii praerogativam indulsit, ut eum cunctis praeponeret, atque servato termino [Al., tempore] praeceptionis, aeternitatis subsistentia praemuniret. Hunc ergo Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, quod est individua Trinitas, ab ortu solis usque ad occasum, humanum genus, quippe ut creatorem omnium atque factorem suum, salutifera confessione fide

veneratur et colit: cui etiam summitates imperii rerumque potestates submissae sunt, quia ejus dispositione omnium praelatio regnorum conceditur. Ejus ergo bonitatis misericordia totius creaturae suae dilatandi subdi etiam in extremitate terrae positarum gentium corda frigida, sancti Spiritus fervore in sui quoque agnitione mirabiliter est dignata succendere.

« Quae enim in gloriosi filii nostri Andubaldi regis, gentibusque ei subpositis illustratione, clementia Redemptoris fuerit operata, plenius ex vicinitate locorum vestram gloriam conjicimus cognovisse. Ejus ergo mirabile donum, et in vobis certa spe, caelesti [Al., spei caelestis] longanimitate conferri confidimus. Cum profecto gloriosam conjugem vestram, quae vestri corporis pars esse dignoscitur, aeternitatis praemio per sacri baptismatis regenerationem illuminatam agnovimus. Unde praesenti stylo gloriosos [Al., gloriosius] vos adhortandos cum omni affectu intimae caritatis curavimus; quatenus abominatis idolis, eorumque cultu, spretisque fanorum fatuitatibus, et auguriorum deceptabilibus blandimentis, credatis in Deum Patrem omnipotentem, ejusque Filium Jesum Christum, et Spiritum sanctum, ut [Al., et] credentes, a diabolicae captivitatis nexibus, sanctae et individuae Trinitatis cooperante potentia absoluti, aeternae vitae possitis esse participes.

« Quanta autem reatitudinis culpa teneantur obstricti hi qui idolatriarum perniciosissimam superstitionem [Al., suppositionem] colentes amplectuntur, eorum quos colunt, exempla perditionis insinuant; unde de eis per Psalmistam dicitur: Omnes dii gentium daemonia, Dominus autem coelos fecit (Psalm. XCV, 5) . Et iterum: Oculos habent, et non vident; aures habent, et non audiunt; nares habent, et non odorabunt; manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt: similes ergo efficiuntur his qui spem suae confidentiae ponunt in eis (Psalm. CXIII, 5-8) . Quomodo enim

juvandi quemlibet possunt habere virtutem hi, qui ex corruptibili materia inferiorum etiam, subpositorumque tibi manibus construuntur? quibus videlicet artificium humanum adcommodans eis inanimatam membrorum similitudinem contulisti? qui nisi a te moti fuerint, ambulare non poterunt; sed tanquam lapis in uno loco positus, ita constructi [Al., constricti], nihilque intelligentiae habentes, ipsaque insensibilitate obruti, nullam neque laedendi neque juvandi facultatem adepti sunt? Qua ergo mentis deceptione eos deos, quibus vos ipsi imaginem corporis tradidistis, colentes sequimini, judicio discreto reperire non possumus.

« Unde oportet vos, suscepto signo sanctae crucis, per quod humanum genus redemptum est, execrandam diabolicae versutiae subplantationem, qui divinae bonitatis operibus invidus aemulusque consistit, a cordibus vestris abjicere, injectisque manibus hos, quos eatenus materiae compage vobis deos fabricastis, confringendos diminuendosque summopere procurate [Al., procurare]. Ipsa enim eorum dissolutio corruptioque, quae nunquam viventem spiritum habuit, nec sensibilitatem a suis factoribus potuit quolibet modo suscipere, vobis patenter insinuet quam nihil erat quod eatenus colebatis: dum profecto meliores vos qui spiritum viventem a Domino percepistis, eorum constructioni [Al., constructione] nihilominus existatis: quippe quos Deus omnipotens exprimi hominis quem plasmavit cognatione, deductis [Al., deductus; al., deductos] per saecula innumerabilibus propaginibus pullulare constituit. Accedite ergo ad agnitionem ejus qui vos creavit, qui in vobis vitae insufflavit spiritum, qui pro vestra redemptione Filium suum unigenitum misit, ut vos ab originali peccato eriperet, et ereptos de potestate nequitiae diabolicae pravitatis [Al. om. pravitatis], caelestibus praemiis muneraret.

« Suscipite [Al. add. ergo] verba praedicatorum, et Evangelium

Dei quod vobis adnunciant; quatenus credentes, sicut saepius dictum est, in Deum Patrem omnipotentem et in Jesum Christum ejus Filium, et [Al. add. in] Spiritum sanctum, et inseparabilem Trinitatem; fugatis daemoniorum sensibus, expulsaque a vobis sollicitatione venenosi et deceptibilis hostis, per aquam et Spiritum sanctum renati, ei cui credideritis, in splendore gloriae sempiternae cohabitare, ejus opitulante munificentia, valeatis

« Praeterea benedictionem protectoris vestri beati Petri apostolorum principis vobis direximus; id est, camisiam cum ornatura in auro una, et lena anciriana una: quod petimus, ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum. »

CAPUT XI. Ut conjugem ipsius, per epistolam, salutis illius sedulam agere curam monuerit.

[DCXXV.] Ad conjugem quoque illius Aedilbergam hujusmodi [Al., ejusmodi] litteras idem pontifex misit.

Exemplar epistolae beatissimi et apostolici Bonifacii papae urbis Romae, directae Aedilbergae reginae Aeduini regis.

« Dominae gloriosae filiae Aedilbergae reginae, Bonifacius episcopus servus servorum Dei.

« Redemptoris nostri benignitas humano generi quod pretiosi sanguinis sui effusione a vinculis diabolicae captivitatis eripuit, multae providentiae [Al., multa providentia] quibus salvaretur propinavit remedia; quatenus sui nominis agnitionem diverso modo gentibus innotescens, Creatorem suum suscepto Christianae fidei agnoscerent sacramento. Quod equidem in vestrae gloriae sensibus caelesti conlatum munere mystica

regenerationis vestrae purgatio [Al., regeneratio vestrae purgationis] patenter innuit. Magno ergo largitatis dominicae beneficio mens nostra gaudio exultavit, quod scintillam orthodoxae religionis in vestri dignatus est confessione succendere. Ex qua re non solum gloriosi conjugis vestri, imo totius gentis subpositae vobis intelligentiam in amore sui facile inflammaret.

« Didicimus namque referentibus his, qui ad nos gloriosi filii nostri Audubaldi regis laudabilem conversionem nunciantes pervenerunt, quod etiam vestra gloria Christianae fidei suscepto mirabili sacramento piis et Deo placitis [Al., placidis] jugiter operibus enitescat, ab idolorum etiam cultu, seu fanorum auguriorumque inlecebris se diligenter abstineat, et ita in amore Redemptoris sui immutilata [Al., immutata] devotione persistens invigilet, ut ad dilatandam Christianam fidem incessabiliter non desistat operam commodare: cumque de glorioso conjuge vestro paterna caritas sollicite perquisisset, cognovimus [Al., om. cognovimus] quod eatenus abominandis idolis serviens, ad suscipiendam vocem praedicatorum suam distulerit obedientiam exhibere. Qua ex re non modica nobis amaritudo congesta est, ab eo quod pars corporis vestri ab agnitione summae et individuae Trinitatis remansit extranea. Unde paternis officiis vestrae gloriosae Christianitati nostram commonitionem nec [Al., non] distulimus conferendam [Al., conferre]; adhortantes, quatenus divinae inspirationis imbuta subsidiis, importune et opportune agendum non differas, ut et ipse Salvatoris nostri Domini Jesu Christi cooperante potentia Christianorum numero copuletur; ut perinde intemerato societatis foedere jura teneas maritalis consortii. Scriptum namque est: Erunt duo in carne una (Gen. II, 24) . Quomodo ergo [Al., om. ergo] unitas vobis conjunctionis inesse dici poterit, si a vestrae fidei splendore interpositis detestabilis erroris tenebris ille remanserit alienus.

« Unde orationi continuae [Al., continuo] insistens, a longanimitate caelestis clementiae illuminationis ipsius beneficia impetrare non desinas: ut videlicet quos copulatio carnalis affectus unum quodammodo corpus exhibuisse monstratur, hos quoque unitas fidei etiam post hujus vitae transitum in perpetua societate conservet. Insiste ergo, gloriosa filia, et summis conatibus duritiam cordis ipsius religiosa divinorum praeceptorum insinuatione mollire summopere dematura: infundens sensibus ejus, quantum sit praeclarum quod credendo suscepisti mysterium, quantumve sit admirabile quod renata praemium consequi meruisti. Frigiditatem cordis ipsius sancti Spiritus adnunciatione succende; quatenus amoto torpore perniciosissimi cultus, divinae fidei calor ejus intelligentiam tuarum adhortationum [Al., exhortationum] frequentatione succendat, ut profecto sacrae Scripturae testimonium per te expletum indubitanter perclareat [Al., praeclareat]: Salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem (I Cor. VII, 14) . Ad hoc enim misericordiam dominicae pietatis consecuta es ut fructum fidei creditorumque tibi beneficiorum Redemptori tuo multiplicem resignares. Quod equidem suffragante praesidio benignitatis ipsius, ut explere valeas, assiduis non desistimus precibus postulare.

« His ergo praemissis, paternae vobis dilectionis exhibentes officia, hortamur, ut nos reperta portitoris occasione, de his quae per vos superna potentia mirabiliter in conversatione [Al., conversione] conjugis vestri, summissaeque vobis gentis, dignatus fuerit operari prosperis quantocius nunciis relevetis [Al., reveletis] quatenus sollicitudo nostra, quae de vestri vestrorumque omnium animae salute optabilia desideranter exspectat, vobis nunciantibus relevetur [Al., reveletur], illustrationemque divinae propitiationis in vobis diffusam opulentius agnoscentes, hilari confessione largitori omnium

bonorum Deo et beato Petro apostolorum principi uberes merito gratias exsolvamus.

« Praeterea benedictionem protectoris vestri beati Petri apostolorum principis vobis direximus; id est speculum argenteum, et pectinem eboreum [Al., eburneum] inauratum: quod petimus, ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum. »

CAPUT XII. Ut Aeduini per visionem quondam sibi exuli ostensam, sit ad credendum provocatus.

[DCXXVI.] Haec quidem memoratus papa Bonifacius de salute regis Aeduini ac gentis ipsius, literis agebat. Sed et oraculum caeleste quod illi quondam exulanti apud Redualdum regem Anglorum pietas divina revelare dignata est, non minimum ad suscipienda vel intelligenda doctrinae monita salutaris sensum juvit illius. Cum ergo videret Paulinus difficulter posse sublimitatem animi regalis, ad humilitatem viae salutaris, et suscipiendum mysterium vivificae crucis inclinari, ac pro salute illius, simul et gentis cui praeerat, et verbo exhortationis apud homines, et apud divinam pietatem verbo deprecationis ageret; tandem, ut verisimile videtur, didicit in spiritu, ut quod vel quale esset oraculum regi quondam caelitus ostensum. Nec exinde distulit quin continuo regem ammoneret explere votum, quod in oraculo sibi exhibito se facturum promiserat, si temporis illius aerumnis exemptus, ad regni fastigia perveniret.

Erat autem oraculum hujusmodi: Cum persequente illum Aedilfrido, qui ante eum regnavit, per diversa occultus loca vel regna, multo annorum tempore profugus vagaretur; tandem venit ad [Al. add. regem] Redualdum, obsecrans ut vitam suam a tanti

persecutoris insidiis tutando servaret: qui libenter eum excipiens, promisit se quae petebatur [Al., petebat], esse facturum. At postquam Aedilfrid in hac eum provincia apparuisse, et apud regem illius familiariter cum sociis habitare cognovit, misit nuncios, qui Redualdo pecuniam multam pro nece ejus offerrent: neque aliquid profecit. Misit secundo, misit tertio, et copiosiora [Al. add. auri et] argenti dona offerens, et bellum insuper illi si contemneretur, indicens. Qui vel minis fractus, vel corruptus muneribus, cessit deprecanti, ut sive occidere se Aeduinum, seu legatariis tradere promisit. Quod ubi fidissimus quidam amicus illius animadvertit, intravit cubiculum quo dormire disponebat; erat enim prima hora noctis, et evocatum foras; quid erga eum agere rex promisisset, edocuit et insuper adjecit: Si ergo vis, hac ipsa hora educam te de hac provincia, et ea in loca introducam, ubi nunquam te vel Redualdus vel Aedilfridus invenire valeant. Qui ait: « Gratias quidem ago benevolentiae tuae; non tamen hoc facere possum quod suggeris, ut pactum quod cum tanto rege inii, ipse primus irritum faciam, cum ille mihi nil mali fecerit, nil adhuc inimicitiarum intulerit. Quin potius, si moriturus sum, ille me magis quam ignobilior quisquam me morti tradat. Quo enim nunc fugiam, qui per omnes Brittaniae provincias, tot annorum temporumque curriculis vagabundus, hostium vitabam insidias? » Abeunte igitur amico remansit Aeduin solus foris, residensque moestus ante palatium, multis coepit cogitationum aestibus affici, quid ageret, quove pedem verteret nescius.

Cumque diu tacitis mentis angoribus et caeco carperetur igni, vidit subito intempestae noctis silentio adpropinquantem sibi hominem vultus habitusque incogniti: quem videns, ut ignotum et inopinatum, non parum expavit. At ille accedens salutavit eum, et interrogavit, quare illa hora, caeteris quiescentibus et alto sopore pressis, solus ipse moestus in lapide pervigil sederet. At ille vicissim sciscitabatur quid ad eum pertineret, utrum ipse

intus an foris noctem transigeret. Qui respondens ait: « Ne me aestimes tuae moestitiae et insomniorum, et forinsecae et solitariae sessionis causam nescire: scio enim certissime qui es, et quare moeres, et quae ventura tibi in proximo mala formidas. Sed dicito mihi quid mercis [Al., mercedis] dare velis ei, si qui sit, qui his te moeroribus absolvat, et Redualdo suadeat, ut nec ipse tibi aliquid mali faciat, nec tuis te hostibus perimendum tradat. » Qui cum se omnia quae posset, huic tali pro mercede beneficii daturum esse responderet, adjecit ille: « Quid si etiam regem te futurum exstinctis hostibus in veritate promittat, ita ut non solum omnes tuos progenitores, sed et omnes qui ante te reges in gente Anglorum fuerant, potestate transcendas? » At Aeduin constantior interrogando factus, non dubitavit promittere, quin ei qui tanta sibi beneficia donaret, dignis ipse gratiarum actionibus responderet. Tum ille tertio: « Si autem, inquit, is qui tibi tanta taliaque dona veraciter adventura praedixerit, etiam consilium tibi tuae salutis ac vitae melius atque utilius quam aliquis de tuis parentibus aut cognatis unquam audivit, ostendere potuerit, num ei obtemperare, et monita ejus salutaria suscipere consentis? » Nec distulit Aeduin quin continuo polliceretur in omnibus se secuturum doctrinam illius, qui se tot ac tantis calamitatibus ereptum, ad regni apicem proveheret. Quo accepto responso, confestim is qui loquebatur cum eo, imposuit dexteram suam capiti ejus, dicens: « Cum hoc ergo tibi signum [Al. om. signum] advenerit, memento hujus temporis, ac loquelae nostrae, et ea quae nunc promittis adimplere ne differas. » Et his dictis, ut ferunt, repente disparuit, ut intelligeret non hominem esse qui sibi apparuisset, sed spiritum.

Et cum regius juvenis solus adhuc ibidem sederet, gavisus quidem de collata sibi [Al., pia et benigna] consolatione, sed multum solicitus ac mente sedula cogitans quis esset ille, vel

unde veniret [Al., venisset] qui haec sibi loqueretur, venit ad eum praefatus amicus illius, laetoque vultu salutans eum: « Surge, inquit, intra, et sopitis ac relictis curarum anxietatibus, quieti membra simul et animum compone, quia mutatum [Al., immutatum] est cor regis, nec tibi aliquid mali facere, sed fidem potius pollicitam servare disponit: postquam enim cogitationem suam, de qua tibi ante dixi, reginae in secreto revelavit, revocavit eum illa ab intentione, ammonens quia nulla ratione conveniat tanto regi amicum suum optimum in necessitate positum auro vendere, immo fidem suam, quae omnibus ornamentis pretiosior est, amore pecuniae perdere. » Quid plura? Fecit rex ut dictum est: nec solum exulem nunciis hostilibus [Al., hostibus] non tradidit, sed etiam eum ut in regnum perveniret, adjuvit. Nam mox redeuntibus domum nunciis, exercitum ad debellandum Aedilfridum collegit copiosum, eumque sibi occurrentem cum exercitu multum impari, non enim dederat illi spatium quo totum suum congregaret atque adunaret exercitum, occidit in finibus gentis Merciorum ad orientalem plagam amnis qui vocatur Idlae: in quo certamine et filius Redualdi, vocabulo Raegenheri, occisus est: ac sic Aeduinus juxta oraculum quod acceperat, non tantum regis sibi infesti insidias vitavit, verum etiam eidem perempto in regni gloriam successit.

Cum ergo praedicante verbum Dei Paulino Rex credere differret, et per aliquod tempus, ut diximus, horis competentibus solitarius sederet, quid agendum sibi esset [Al. add. et], quae religio sequenda sedulus secum ipse scrutari consuesset, ingrediens ad eum quadam die vir Dei, imposuit dexteram capiti ejus, et an hoc signum agnosceret requisivit. Qui cum tremens ad pedes ejus procidere vellet, levavit eum, et quasi familiari voce affatus: « Ecce, inquit, hostium manus quos timuisti, Domino donante, evasisti; ecce, regnum quod desiderasti, ipso largiente percepisti. Memento ut tertium quod promisisti, facere ne differas,

suscipiendo fidem ejus, et praecepta servando, qui te et a temporalibus adversis eripiens, temporalis regni honore sublimavit; et si deinceps voluntati ejus, quam per me tibi praedicat, obsecundare volueris, etiam a perpetuis malorum tormentis te liberans, aeterni secum regni in caelis faciet esse participem. »

CAPUT XIII. Quale consilium idem cum Primatibus suis de percipienda fide Christi habuerit; et ut Pontifex ejus suas aras profanaverit.

Quibus auditis, rex suscipere quidem se fidem quam docebat, et velle et debere respondebat. Verum adhuc cum amicis principibus [Al., principatibus; al., principalibus], et consiliariis suis sese de hoc collaturum esse dicebat, ut si et illi eadem cum illo sentire vellent, omnes pariter in fonte vitae Christo consecrarentur. Et annuente Paulino, fecit ut dixerat. Habito enim cum sapientibus consilio, sciscitabatur singillatim ab omnibus, qualis sibi doctrina haec eatenus inaudita, et novus divinitatis qui praedicabatur cultus videretur.

Cui primus pontificum ipsius Coifi [Al., Coefi; al. Cyfi] continuo respondit: « Tu, vide, rex, quale sit hoc quod nobis modo praedicatur: ego autem [Al. om. autem] tibi verissime quod certum didici, profiteor, quia nihil omnino virtutis habet, nihil utilitatis religio illa [Al., habet religio] quam hucusque tenuimus: nullus enim tuorum studiosius quam ego culturae deorum nostrorum se subdidit; et nihilominus multi sunt qui ampliora a te beneficia quam ego, et majores accipiunt dignitates, magisque prosperantur in omnibus quae agenda vel adquirenda disponunt. Si autem dii aliquid valerent, me potius

juvare vellent, qui illis impensius servire curavi. Unde restat, ut si ea quae nunc nobis nova praedicantur, meliora esse et fortiora, habita examinatione, perspexeris, absque ullo cunctamine suscipere illa festinemus.

Cujus suasioni verbisque prudentibus alius optimatum regis tribuens assensum, continuo subdidit: « Talis, inquiens, mihi videtur, rex, vita hominum praesens in terris, ad comparationem ejus quod nobis incertum est temporis, quale cum te residente ad coenam cum ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio et calido effecto coenaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hiemalium pluviarum vel nivium, adveniensque unus passerum domum citissime pervolaverit [Al., pervolavit], qui cum per unum ostium ingrediens, mox per aliud exierit. Ipso quidem tempore quo intus est, hiemis tempestate non tangitur, sed tamen parvissimo [Al., minimo] spatio serenitatis ad momentum excurso, mox de hieme in hiemem regrediens, tuis oculis elabitur. Ita haec vita hominum ad modicum apparet; quid autem sequatur, quidve praecesserit, prorsus ignoramus. Unde si haec nova doctrina certius aliquid attulit [Al., attulerit], merito esse sequenda videtur. » His similia et caeteri majores natu ac regis consiliarii divinitus admoniti prosequebantur.

Adjecit autem Coifi, quia vellet ipsum Paulinum diligentius audire de Deo quem praedicabat, verbum facientem. Quod cum jubente rege faceret, exclamavit, auditis ejus sermonibus, dicens: « Jam olim intellexeram nihil esse quod colebamus: quia videlicet quanto studiosius in eo cultu veritatem quaerebam, tanto minus inveniebam. Nunc autem aperte profiteor, quia in hac praedicatione veritas claret illa, quae nobis vitae, salutis et beatitudinis aeternae dona valet tribuere. Unde suggero, rex, ut templa et altaria quae sine fructu utilitatis sacravimus, ocius anathemati et igni contradamus [Al., tradamus]. » Quid plura?

praebuit palam adsensum evangelizanti [Al., evangelizandi] beato Paulino rex, et abrenunciata idolatria, fidem se Christi suscipere confessus est. Cumque a praefato pontifice sacrorum suorum quaereret, quis aras et fana idolorum cum septis quibus erant circumdata, primus profanare deberet; ille respondit: « Ego. Quis enim ea quae per stultitiam colui, nunc ad exemplum omnium aptius quam ipse per sapientiam mihi a Deo vero donatam destruam? » Statimque abjecta superstitione vanitatis, rogavit sibi regem arma dare et equum emissarium, quem ascendens, ad idola destruenda veniret [Al., venit]. Non enim licuerat pontificem sacrorum vel arma ferre, vel praeter [Al., praeterquam] in equa equitare. Accinctus ergo gladio accepit lanceam in manu, et ascendens emissarium regis, pergebat ad idola. Quod aspiciens vulgus, aestimabat eum insanire. Nec distulit ille, mox ut propiabat [Al., appropiabat; al., appropinquabat] ad fanum, profanare illud, injecta in eo lancea quam tenebat: multumque gavisus de agnitione veri Dei cultus, jussit sociis destruere ac succendere fanum cum omnibus septis suis. Ostenditur autem locus ille quondam idolorum non longe ab Eburaco ad orientem, ultra amnem Dorwentionem, et vocatur hodie Godmunddingaham, ubi pontifex ipse inspirante Deo vero polluit ac destruxit eas quas ipse sacraverat aras.

CAPUT XIV. Ut idem Aeduini cum sua gente fidelis sit factus; et ubi Paulinus baptizaverit.

Igitur accepit rex Aeduini cum cunctis gentis suae nobilibus, ac plebe perplurima fidem et lavacrum sanctae regenerationis, anno regni sui undecimo, qui est annus dominicae Incarnationis sexcentesimus vicesimus septimus, ab adventu vero Anglorum in Brittaniam annus circiter centesimus octogesimus. Baptizatus est

autem Eburaci die sancto Paschae, pridie Iduum Aprilium, in ecclesia sancti Petri apostoli, quam ibidem ipse de ligno cum catechizaretur atque ad percipiendum baptisma imbueretur, citato opere construxit. In qua etiam civitate ipse doctori atque antistiti suo Paulino sedem episcopatus donavit. Mox autem ut baptisma consecutus est, curavit, docente eodem Paulino, majorem ipso in loco et augustiorem de lapide fabricare basilicam, in cujus medio ipsum quod prius fecerat, oratorium includeretur. Praeparatis ergo fundamentis in gyro prioris oratorii per quadrum coepit aedificare basilicam. Sed priusquam altitudo parietis esset consummata, rex ipse impia nece occisus opus idem successori suo Osualdo perficiendum reliquit. Paulinus autem ex eo tempore sex annis continuis, id est, ad finem usque imperii regis illius, verbum Dei, adnuente ac favente ipso, in ea provincia praedicabat: credebantque et baptizabantur quotquot erant praeordinati ad vitam aeternam: in quibus erant Osfrid et Eadfrid filii regis Aeduini, qui ambo ei exuli nati sunt de Quoenburga filia Cearli regis Merciorum.

Baptizati sunt tempore sequente et alii liberi ejus de Aedilberga regina progeniti, Aedilhun, et Aedilthryd filia [Al., filiae], et alter filius Vuscfrea quorum primi albati adhuc rapti sunt de hac vita, et Eburaci in ecclesia sepulti. Baptizatus est et Yffi filius Osfridi, sed et alii nobiles ac regii [Al., et egregii] viri non pauci. Tantus autem fertur tunc fuisse fervor fidei ac desiderium lavacri salutaris gente Nordanhymbrorum, ut quodam tempore Paulinus veniens cum rege et regina in villam regiam [Al. om. regiam] quae vocatur Adgefrin [Al., Adgebrin], triginta sex diebus ibidem cum eis catechizandi et baptizandi officio deditus moraretur: quibus diebus cunctis a mane usque ad vesperam nil aliud ageret quam confluentem eo de cunctis viculis ac locis plebem Christi verbo salutis instruere, atque instructam in fluvio Gleni, qui proximus erat, lavacro remissionis abluere. Haec villa

tempore sequentium regum deserta, et alia pro illa est facta in loco qui vocatur Maelmin [Al., Melmun; al., Malmin; al., Melmin]. Haec quidem in provincia Berniciorum; sed et in provincia Deirorum, ubi saepius manere cum rege solebat, baptizabat in fluvio Sualua [Al., Sualica; al., Suala], qui vicum Cataractam praeterfluit. Nondum enim oratoria vel baptisteria in ipso exordio nascentis ibi Ecclesiae poterant aedificari. Attamen in Campodono, ubi tunc etiam villa regia erat, fecit basilicam, quam postmodum pagani a quibus Aeduini rex occisus, cum tota eadem villa succenderunt: pro qua reges posteriores fecere sibi villam in regione quae vocatur Loidis. Evasit autem ignem altare, quia lapideum erat: et servatur adhuc in monasterio reverentissimi abbatis et presbyteri Thryduulfi [Al., Tridulfi], quod est in silva Elmete.

CAPUT XV. Ut provincia Orientalium Anglorum fidem Christi susceperit.

[DCXXVII.] Tantum autem devotionis Aeduini erga cultum veritatis habuit, ut etiam regi Orientalium Anglorum Earpualdo [Al., Carpualdo; al., Erpualdo; al., Eorpualdo] filio Redualdi persuaderet, relictis idolorum superstitionibus, fidem et sacramenta Christi cum sua provincia suscipere. Et quidem pater ejus Reduald jamdudum in Cantia sacramentis Christianae fidei imbutus est, sed frustra: nam rediens domum, ab uxore sua et quibusdam perversis doctoribus seductus est, atque a sinceritate fidei depravatus habuit posteriora pejora prioribus; ita ut in morem antiquorum Samaritanorum et Christo servire videretur, et diis quibus antea serviebat, atque in eodem fano et altare haberet ad sacrificium Christi, et arulam ad victimas daemoniorum. Quod videlicet fanum rex ejusdem provinciae

Alduulf [Al., Aldorlf], qui nostra aetate fuit, usque ad suum tempus perdurasse, et se in pueritia vidisse testabatur.

Erat autem praefatus rex Reduald natu nobilis quamlibet actu ignobilis, filius Tytili, cujus pater fuit Vuffa, a quo reges Orientalium Anglorum Vuffingas appellant. Verum Eorpuald non multo postquam fidem accepit tempore, occisus est a viro gentili, nomine Ricbercto [Al., Richberto]; et exinde tribus annis provincia in errore versata est, donec accepit regnum frater ejusdem Eorpualdi Sigberct [DCXXXI], vir per omnia Christianissimus atque doctissimus, qui vivente adhuc fratre cum exsularet in Gallia, fidei sacramentis imbutus est, quorum participem, mox ubi regnare coepit, totam suam provinciam facere curavit. Cujus studiis gloriosissime favit Felix episcopus, qui de Burgundiorum [Al., Burgundionum] partibus, ubi ortus et ordinatus est, cum venisset ad Honorium archiepiscopum, eique indicasset desiderium suum, misit eum ad praedicandum verbum vitae praefatae nationi Anglorum. Nec vota ipsius in cassum cecidere; quin potius fructum in ea multiplicem credentium populorum pius agri spiritalis cultor invenit. Siquidem totam illam provinciam juxta sui nominis sacramentum, a longa iniquitate atque infelicitate liberatam, ad fidem et opera justitiae, ac perpetuae felicitatis dona perduxit, accepitque sedem episcopatus in civitate Domnoc [Al., Dumnoc; al., Dummoc]: et cum decem ac septem [Al., septemdecim] annos eidem provinciae pontificali regimine praeesset [Al., praefuisset], ibidem in pace vitam finivit.

CAPUT XVI. Ut Paulinus in provincia Lindissi praedicaverit; et de qualitate regni Aeduini.

[DCXXVIII.] Praedicabat autem Paulinus verbum etiam provinciae Lindissi, quae est prima ad meridianam Humbrae fluminis ripam, pertingens usque ad mare, praefectumque Lindocolinae civitatis, cui nomen erat Blaecca, primum cum domo sua convertit ad Dominum. In qua videlicet civitate et ecclesiam operis egregii de lapide fecit: cujus tecto vel longa incuria, vel hostili manu dejecto, parietes hactenus stare videntur, et omnibus annis aliqua sanitatum miracula in eodem loco solent ad utilitatem eorum qui fideliter quaerunt ostendi. In qua ecclesia Paulinus, transeunte ad Christum Justo, Honorium pro eo consecravit episcopum, ut in sequentibus suo loco dicemus.

De hujus fide provinciae narravit mihi presbyter et abbas quidam vir veracissimus de monasterio Peartaneu [Al., Partanei; al., Peartanig; al., Peortaneu], vocabulo Deda, retulisse sibi quendam seniorem baptizatum se fuisse die media a Paulino episcopo, praesente rege Aeduino, et multam populi turbam in fluvio Treenta juxta civitatem quae lingua Anglorum Tiouulfingacaestir [Al., Tuilf-Tuisf-Tulf-Uulfingcaestir] vocatur: qui etiam effigiem ejusdem Paulini referre esset solitus, quod esset vir [Al. om. vir] longae staturae paululum incurvus, nigro capillo, facie macilenta, naso adunco pertenui, venerabilis simul et terribilis aspectu. Habuit autem secum in ministerio et Jacobum diaconum, virum utique industrium ac nobilem in Christo et Ecclesia, qui ad nostra usque tempora permansit.

Tanta autem eo tempore pax in Brittania, quaquaversum imperium regis Aeduini pervenerat, fuisse perhibetur, ut, sicut usque hodie in proverbio dicitur, etiam si mulier una cum recens nato parvulo vellet totam perambulare insulam a mari ad mare, nullo se laedente valeret. Tantum [Al. add. quoque] rex idem [Al. om. idem] utilitati suae gentis consuluit, ut plerisque in locis ubi fontes lucidos juxta publicos viarum transitus construxit, ibi

ob refrigerium viantium, erectis stipitibus aereos caucos suspendi juberet, neque hos quisquam, nisi ad usum necessarium, contingere prae magnitudine vel timoris ejus auderet, vel amoris vellet. Tantum vero in regno excellentiae habuit, ut non solum in pugna ante illum vexilla gestarentur, sed et tempore pacis equitantem inter civitates sive villas aut provincias suas cum ministris, semper antecedere signifer consuesset: necnon et incedente illo ubilibet per plateas, illud genus vexilli, quod Romani Tufam, Angli vero appellant Tuuf, ante eum ferri solebat.

CAPUT XVII. Ut idem [Al., Aeduinus] ab Honorio papa exhortatorias literas acceperit, qui etiam Paulino pallium miserit.

Quo tempore praesulatum sedis apostolicae Honorius Bonifacii successor habebat, qui ubi gentem Nordanhymbrorum cum suo rege ad fidem confessionemque Christi, Paulino evangelizante conversam esse didicit, misit eidem Paulino pallium, misit et regi Aeduino literas exhortatorias, paterna illum caritate accendens, ut in fide veritatis quam acceperant [Al., acceperat], persistere semper ac proficere curarent [Al., curaret]. Quarum videlicet literarum iste est ordo:

[DCXXXIV.] « Domino excellentissimo atque praecellentissimo filio Aeduino regi Anglorum, Honorius episcopus servus servorum Dei, salutem.

« Ita Christianitatis vestrae integritas circa sui Conditoris cultum, fidei est ardore succensa, ut longe lateque resplendeat, et in omni mundo adnunciata, vestri operis multipliciter referat fructum. Sic enim vos reges esse cognoscitis, dum Regem et Creatorem vestrum orthodoxa praedicatione edocti, Deum venerando

creditis, eique, quod humana valet conditio, mentis vestrae sinceram devotionem exsolvitis. Quid enim Deo nostro aliud offerre valebimus, nisi ut in bonis actibus persistentes, ipsumque auctorem humani generis confitentes, eum colere, eique vota nostra reddere festinemus? Et ideo, excellentissime fili, paterna vos caritate qua convenit, exhortamur, ut hoc quod vos divina misericordia ad suam gratiam vocare dignata est, sollicita intentione et adsiduis orationibus servare omnimodo festinetis; ut qui vos in praesenti saeculo ex omni errore absolutos, ad agnitionem sui nominis est dignatus perducere, et coelestis patriae vobis praeparet mansionem. Praedicatoris igitur vestri domini mei apostolicae memoriae Gregorii frequenter lectione occupati, prae oculis affectum doctrinae ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit, habetote; quatenus ejus oratio, et regnum vestrum populumque augeat, et vos omnipotenti Deo inreprehensibiles repraesentet. Ea vero quae a nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, haec pro fidei vestrae sinceritate, quae nobis multimoda relatione per praesentium portitores laudabiliter insinuata est, gratuito animo adtribuere ulla sine dilatione praevidemus [Al., praevidimus]; et duo pallia utrorumque [Al., utrique] metropolitanorum, id est, Honorio et Paulino direximus, ut dum quis eorum de hoc saeculo ad auctorem suum fuerit arcessitus [Al., accersitus], in loco ipsius alter [Al., alterum] episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestrae charitatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spatiis quae inter nos et vos esse noscuntur, sumus invitati concedere, ut in omnibus devotioni vestrae nostrum concursum, et juxta vestra desideria praeberemus. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat. »

CAPUT XVIII. Ut Honorius, qui Justo in episcopatum Dorovernensis Ecclesiae successit, ab eodem papa [Al. om. eodem papa] Honorio pallium et literas acceperit.

Haec inter Justus archiepiscopus ad caelestia regna sublevatus [Al., sublatus est] quarto Iduum Novembrium die [DCXXX], et Honorius pro illo est in praesulatum effectus [Al., electus]: qui ordinandus venit ad Paulinum, et occurrente sibi illo in Lindocolino quintus ab Augustino Doruvernensis Ecclesiae consecratus est antistes [DCXXXI]. Cui etiam praefatus papa Honorius misit pallium et literas, in quibus decernit [Al., decrevit] hoc ipsum, quod in epistola ad Aeduinum regem missa decreverat: scilicet ut cum Doruvernensis vel Eburacensis antistes de hac vita transierit, is qui superest consors ejusdem gradus, habeat potestatem alterum ordinandi, in loco ejus qui transierat, sacerdotem; ne sit necesse ad Romanam usque civitatem per tam prolixa terrarum et maris spatia pro ordinando archiepiscopo semper fatigari. Quarum etiam textum literarum in nostra hac Historia ponere commodum duximus.

[DCXXXIV.] « Dilectissimo fratri Honorio, Honorius.

« Inter plurima quae Redemptoris nostri misericordia suis famulis dignatur bonorum munera praerogare, illud etiam clementer collata suae pietatis munificentia tribuit, quoties per fraternos affatus [Al., effectus] unianimam dilectionem quadam contemplatione alternis aspectibus repraesentat. Pro quibus majestati ejus gratias indesinenter exsolvimus, eumque votis supplicibus exoramus, ut vestram dilectionem in praedicatione Evangelii laborantem [Al., elaborantem] et fructificantem, sectantemque magistri et capitis sui [Al., vestri] sancti Gregorii regulam, perpeti [Al., perpetua] stabilitate confirmet, et ad augmentum Ecclesiae suae potiora per vos suscitet incrementa;

ut fide et opere, in timore Dei et caritate, vestra adquisitio decessorumque vestrorum quae per domini Gregorii exordia pullulat, convalescendo amplius extendatur; ut ipsa vos dominici eloquii promissa in futuro respiciant, vosque vox ista ad aeternam festivitatem evocet: Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. XI, 28) . Et iterum: Euge, serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui (Matth. XXV, 21) . Et nos equidem, fratres carissimi, haec vobis pro aeterna caritate exhortationis verba praemittentes, quae rursus pro Ecclesiarum vestrarum privilegiis congruere posse conspicimus, non desistimus impertire. Et tam juxta vestram petitionem, quam filiorum nostrorum regum vobis per praesentem nostram praeceptionem [Al., praesenti nostra praeceptione] vice beati Petri apostolorum principis, auctoritatem tribuimus, ut quando unum ex vobis divina ad se jusserit gratia vocari [Al., evocari], is qui superstes fuerit alterum in loco defuncti debeat episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula vestrae dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus, ut per nostrae praeceptionis auctoritatem possitis Deo placitam ordinationem efficere; quia ut haec vobis concederemus, longa terrarum marisque intervalla, quae inter nos ac vos obsistunt, ad haec nos condescendere coegerunt, ut nulla possit Ecclesiarum vestrarum jactura per cujuslibet occasionis obtentum quoquo modo provenire [Al., pervenire]; sed potius commissi vobis populi devotionem plenius propagare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater. Data die tertio Iduum Junii, imperantibus dominis nostris Augustis, Heraclio anno vicesimo quarto, post consulatum ejusdem anno vicesimo tertio; atque Constantino filio ipsius anno vicesimo tertio, et consulatus ejus anno tertio; sed et Heraclio felicissimo Caesare item filio ejus anno tertio, indictione septima, id est, anno dominicae incarnationis sexcentesimo tricesimo quarto. »

CAPUT XIX. Ut primo idem Honorius, et post Johannes litteras genti Scottorum pro Pascha [Al., Paschae observatione] simul et pro Pelagiana haeresi miserit.

[DCXXXIV.] Misit idem papa [Al. om. papa] Honorius [Al. add. Romanae sedis pontifex] litteras etiam genti Scottorum, quos in observatione sancti Paschae errare [Al., errasse] compererat, juxta quod supra docuimus: sollerter exhortans, ne paucitatem suam in extremis terrae finibus constitutam, sapientiorem antiquis sive modernis quae per orbem erant Christi Ecclesiis aestimarent; neve contra Paschales computos, et decreta synodalium totius orbis pontificum, aliud Pascha celebrarent.

[DCXL.] Sed et Johannes qui successori ejusdem Honorii Severino successit, cum adhuc esset electus in pontificatum, pro eodem errore corrigendo litteras eis magna auctoritate atque eruditione plenas direxit, evidenter adstruens, quia dominicum Paschae diem a quinta decima luna usque ad vicesimam primam, quod in Nicaena synodo probatum est, oportet inquiri. Necnon et pro Pelagiana haeresi, quam apud eos reviviscere didicerat, cavenda ac repellenda, in eadem illos epistola admonere curavit; cujus epistolae principium hoc est:

« Dilectissimis et sanctissimis Tomiano [Al., Thomiano], Columbano, Cromano [Al., Chromano], Dinnao [Al., Dinnano], et Baithano episcopis; Cromano [Al., Chromanno], Ernianoque [Al., Hermiano], Laistrano, Scellano, et Segeno [Al., Segiano] presbyteris; Sarano, caeterisque doctoribus seu abbatibus Scottis, Hilarus archipresbyter, et servans locum sanctae sedis apostolicae, Johannes diaconus, et in Dei nomine electus: item

Johannes primicerius, et servans locum sanctae sedis apostolicae, et Johannes servus Dei, consiliarius ejusdem apostolicae sedis.

« Scripta quae perlatores ad sanctae memoriae Severinum papam adduxerunt, et eo de hac luce migrante, reciproca responsa ad ea quae postulata fuerant, siluerunt. Quibus reseratis, ne diu tantae quaestionis caligo indiscussa remaneret, reperimus quosdam provinciae vestrae contra orthodoxam fidem, novam ex veteri haeresim renovare conantes, Pascha nostrum in quo immolatus est Christus, nebulosa caligine refutantes, et quarta decima luna cum Hebraeis celebrare nitentes. » Quo epistolae principio manifeste declaratur, et nuperrime temporibus illis hanc apud eos haeresim coortam, et non totam eorum gentem, sed quosdam in eis hac fuisse implicitos.

Exposita autem ratione Paschalis observantiae, ita de Pelagianis in eadem epistola subdunt: « Et hoc quoque cognovimus, quod virus Pelagianae haereseos apud vos denuo reviviscit: quod omnino hortamur ut a vestris mentibus hujusmodi venenatum superstitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipsa quoque execranda haeresis damnata est, latere vos non debet; quia non solum per istos ducentos annos abolita est, sed et quotidie a nobis perpetuo anathemate sepulta damnatur: et hortamur, ne quorum arma combusta sunt, apud vos eorum cineres suscitentur. Nam quis non execretur superbum eorum conamen et impium, dicentium posse sine peccato hominem existere ex propria voluntate, et non ex gratia Dei? Et primum quidem blasphemiae stultiloquium est, dicere esse hominem sine peccato; quod omnino non potest, nisi unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus qui sine peccato est conceptus et partus. Nam caeteri homines cum peccato originali nascentes testimonium praevaricationis Adae, etiam sine actuali peccato existentes, portare noscuntur, secundum Prophetam dicentem: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit

me mater mea (Psalm. L, 7) . »

CAPUT XX. Ut occiso Aeduino Paulinus Cantiam rediens, Hrofensis Ecclesiae praesulatum susceperit.

At vero Aeduini cum decem et septem annis genti Anglorum simul et Brittonum gloriosissime praeesset, e quibus sex etiam ipse, ut diximus, Christi regno militavit, rebellavit adversus eum Caedualla rex Brittonum, auxilium praebente illi Penda viro strenuissimo de regio genere Merciorum, qui et ipse eo tempore, gentis ejusdem regno annis viginti et duobus varia sorte praefuit: et conserto gravi praelio in campo qui vocatur Haethfelth, occisus est Aeduini die quarta Iduum Octobris, anno dominicae Incarnationis sexcentesimo tricesimo tertio, cum esset annorum quadraginta et octo: ejusque totus vel interemptus vel dispersus est exercitus. In quo etiam bello, ante illum unus filius ejus Osfrid juvenis bellicosus cecidit, alter Eadfrid necessitate cogente ad Pendam regem transfugit, et ab eo postmodum regnante Osualdo, contra fidem jurisjurandi peremptus est.

Quo tempore maxima est facta strages in Ecclesia. vel gente Nordanhymbrorum, maxime quod unus ex ducibus a quibus acta est, paganus, alter quia barbarus erat pagano saevior. Siquidem Penda cum omni Merciorum gente idolis deditus, et Christiani erat nominis ignarus: at vero Caedualla, quamvis nomen et professionem haberet Christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus, ut ne sexui quidem miliebri, vel innocuae parvulorum parceret aetati, quin universos atrocitate ferina morti per tormenta contraderet, multo tempore totas eorum provincias debacchando pervagatus, ac totum genus Anglorum Brittaniae

finibus erasurum se esse deliberans. Sed nec religioni Christianae, quae apud eos exorta erat, aliquid impendebat honoris. Quippe cum usque hodie moris sit Brittonum, fidem religionemque Anglorum pro nihilo habere, neque in aliquo eis magis communicare quam paganis. Adlatum est autem caput Aeduini regis Eburacum, et inlatum postea in ecclesiam beati apostoli Petri, quam ipse coepit, sed successor ejus Osualdus perfecit, ut supra docuimus, positum est in porticu sancti papae Gregorii, a cujus ipse discipulus verbum vitae susceperat.

Turbatis itaque rebus Nordanhymbrorum hujus articulo cladis, cum nil alicubi praesidii nisi in fuga esse videretur, Paulinus adsumpta secum regina Aedilberge quam pridem adduxerat, rediit Cantiam navigio, atque ab Honorio archiepiscopo et rege Eadbaldo multum honorifice susceptus est. Venit autem illuc duce Basso, milite regis Aeduini fortissimo, habens secum Eanfledam [Al., Eanfredam] filiam, et Vuscfrean filium Aeduini, necnon et Yffi [Al., Iffi] filium Osfridi filii ejus, quos postea mater metu Eadbaldi et Osualdi regum, misit in Galliam nutriendos regi Daegberecto [Al., Dagbercto] qui erat amicus illius, ibique ambo in infantia defuncti, et juxta honorem vel regiis pueris, vel innocentibus Christi congruum, in ecclesia sepulti sunt. Attulit quoque secum vasa pretiosa Aeduini regis perplura, in quibus et crucem magnam auream, et calicem aureum consecratum ad ministerium altaris, quae hactenus in ecclesia Cantiae conservata monstrantur.

Quo in tempore, Hrofensis Ecclesia pastorem minime habebat, eo quod Romanus praesul illius ad Honorium papam a Justo archiepiscopo legatarius missus, absorptus fuerat fluctibus Italici maris: ac per hoc curam illius praefatus Paulinus, invitatione Honorii antistitis et Eadbaldi regis suscepit ac tenuit, usquedum et ipse suo tempore ad caelestia regna cum gloriosi fructu laboris ascendit. In qua Ecclesia moriens, pallium quoque, quod a

Romano papa acceperat, reliquit.

Reliquerat autem in Ecclesia sua Eburacensi Jacobum diaconum, virum utique ecclesiasticum et sanctum, qui multo exhinc tempore in Ecclesia manens, magnas antiquo hosti praedas, docendo et baptizando eripuit: cujus nomine vicus in quo maxime solebat habitare, juxta Cataractam, usque hodie cognominatur. Qui quoniam cantandi in ecclesia erat peritissimus, recuperata postmodum pace in provincia, et crescente numero fidelium, etiam magister ecclesiasticae cantionis juxta morem Romanorum seu Cantuariorum multis coepit existere: et ipse senex ac plenus dierum, juxta Scripturas, Patrum viam secutus est.

LIBER TERTIUS

CAPUT PRIMUM. Ut primi successores Aeduini regis, et fidem suae gentis prodiderunt [Al., perdiderunt], et regnum porro Osualdus Christianissimus rex utrumque restauravit.

At interfecto in pugna Aeduino, suscepit pro illo regnum Derorum, de qua provincia ille generis prosapiam et primordia regni habuerat, filius patrui ejus Aelfrici, vocabulo Osric, qui ad praedicationem Paulini, fidei erat sacramentis imbutus [DCXXXIII]. Porro regnum Berniciorum, nam in has duas provincias gens Nordanhymbrorum antiquitus divisa erat, suscepit filius Aedilfridi qui de illa provincia generis et regni originem duxerat, nomine Eanfrid. Siquidem tempore toto quo regnavit Aeduini, filii praefati regis Aedilfridi qui ante illum regnaverat, cum magna nobilium juventute apud Scottos sive Pictos exulabant, ibique ad doctrinam Scottorum catechizati et baptismatis sunt gratia recreati. Qui ut mortuo rege inimico, patriam sunt redire permissi, accepit primus eorum, quem diximus, Eanfrid regnum Berniciorum. Qui uterque rex ut terreni regni insulas sortitus est, sacramenta regni caelestis quibus initiatus erat, anathematizando prodidit [Al., perdidit], ac se priscis idolatriae sordibus polluendum perdendumque restituit.

Nec mora, utrumque rex Brittonum Ceadualla impia manu, sed justa ultione peremit [DCXXXIV]. Et primo quidem proxima aestate Osricum, dum se in oppido [Al., oppidi] Municipio

temerarie obsedisset, erumpens subito cum suis omnibus imparatum cum suo exercitu delevit. Dein cum anno integro provincias Nordanhymbrorum non ut rex victor possideret sed quasi tyrannus saeviens disperderet, ac tragica caede dilaceraret, tandem Eanfridum inconsulte ad se cum duodecim lectis [Al., electis] militibus, postulandae pacis gratia venientem simili sorte damnavit. Infaustus ille annus et omnibus bonis exosus usque hodie permanet, tam propter apostasiam regum Anglorum qua se fidei sacramentis exuerant, quam propter vesanam Brittonici [Al., Brittanici] regis tyrannidem. Unde cunctis placuit regum tempora computantibus, ut ablata de medio regum perfidorum memoria, idem annus sequentis regis, id est, Osualdi, viri Deo dilecti, regno adsignaretur: quo, post occisionem fratris Eanfridi, superveniente cum parvo exercitu, sed fide Christi munito, infandus Brittonum dux cum immensis illis copiis quibus nihil resistere posse jactabat, interemptus est; in loco qui lingua Anglorum Denisesburna, id est, Rivus [Al., oriens] Denisi vocatur.

CAPUT II. Ut de ligno Crucis quod idem rex contra Barbaros pugnaturus erexerat, inter innumera sanitatum miracula, quidam a dolentis [Al., adolescens] brachii sit languore curatus.

Ostenditur autem usque hodie et in magna veneratione habetur locus ille, ubi venturus ad hanc pugnam Osuald signum sanctae crucis erexit [DCXXXV], ac flexis genibus Dominum deprecatus est, ut in tanta rerum necessitate suis cultoribus caelesti succurreret auxilio. Denique fertur quia facta citato opere cruce, ac fovea praeparata in qua statui deberet, ipse fide fervens hanc arripuerit, ac foveae imposuerit, atque utraque manu erectam

tenuerit, donec adgesto a militibus pulvere, terrae figeretur. Et hoc facto, elata in altum voce cuncto exercitui proclamaverit: « Flectamus omnes genua, et Dominum omnipotentem vivum ac verum in commune [Al., communi] deprecemur, ut nos ab hoste superbo ac feroce sua miseratione defendat: scit enim ipse quia juxta pro salute gentis nostrae bella suscepimus. » Fecerunt omnes ut jusserat; sic incipiente diluculo in hostem progressi, juxta meritum suae fidei, victoria potiti sunt. In cujus loco orationis innumerae virtutes sanitatum noscuntur esse patratae, ad indicium, videlicet, ac memoriam fidei regis. Nam et usque hodie multi de ipso ligno sacrosanctae crucis astulas [Al., hastulas] excidere solent, quas cum in aquas miserint eisque languentes homines aut pecudes potaverint sive asperserint, mox sanitati restituuntur.

Vocatur locus ille lingua Anglorum Hefenfelth [Al., Heofenfeld], quod dici potest Latine Caelestis campus, quod certo utique praesagio futurorum antiquitus nomen accepit: significans nimirum quod ibidem caeleste erigendum trophaeum, caelestis inchoanda victoria, caelestia usque hodie forent miracula celebranda. Est autem locus [Al. add. ille] juxta murum illum, ad Aquilonem, quo Romani quondam ob arcendos Barbarorum impetus, totam a mari ad mare praecinxere Brittaniam, ut supra docuimus. In quo videlicet loco consuetudinem multo jam tempore fecerant fratres Hagustaldensis ecclesiae quae non longe abest, advenientes omni anno pridie quam postea idem rex Osuald occisus est, vigilias pro salute animae ejus facere, plurimaque psalmorum laude celebrata, victimam pro eo mane sacrae oblationis offerre. Qui etiam crescente bona consuetudine, nuper ibidem ecclesia constructa [Al. add. atque dedicata], sacratiorem et cunctis [Al., omnibus] honorabiliorem locum omnibus [Al. om. omnibus] fecere. Nec immerito, quia nullum, ut comperimus, fidei Christianae signum, nulla ecclesia, nullum

altare in tota Berniciorum gente erectum est, priusquam hoc sacrae crucis vexillum novus militiae ductor, dictante fidei devotione, contra hostem immanissimum pugnaturus statueret.

Nec ab re est unum e pluribus quae ad hanc crucem patrata sunt, virtutis miraculum enarrare. Quidam de fratribus Hagustaldensis [Al., Augustald] ecclesiae, nomine Bothelm, qui nunc usque superest, ante paucos annos dum incautius forte noctu in glacie incederet, repente corruens brachium contrivit, ac gravissima fracturae ipsius coepit molestia fatigari; ita ut ne ad os quidem adducere ipsum brachium ullatenus dolore arcente valeret. Qui cum die quadam mane audiret unum de fratribus ad locum ejusdem sanctae crucis ascendere disposuisse, rogavit ut aliquam sibi partem de illo ligno venerabili rediens adferret, credere se dicens quia per hoc, donante Domino, salutem posset consequi. Fecit ille ut rogatus est, et reversus ad vesperam, sedentibus jam ad mensam fratribus, obtulit ei aliquid de veteri musco quo superficies ligni erat obsita. Qui cum sedens ad mensam non haberet ad manum ubi oblatum sibi munus reponeret, misit hoc in sinum sibi. Et dum iret cubitum, oblitus hoc alicubi deponere, permisit suo in sinu permanere. At medio noctis tempore, cum evigilaret, sensit nescio quid frigidi suo lateri adjacere, admotaque manu requirere quid [Al. add. coepit] esset, ita sanum brachium manumque reperit, ac si nihil unquam tanti languoris habuisset [Al., habuissent].

CAPUT III. Ut idem rex postulans de gente Scottorum antistitem, acceperit Aedanum, eidemque in insula Lindisfarnensi sedem episcopatus donaverit.

Idem ergo Osuald, mox ubi regnum suscepit, desiderans totam

cui praeesse coepit gentem fidei Christianae gratia imbui, cujus experimenta permaxima in expugnandis Barbaris jam ceperat, misit ad majores natu Scottorum, inter quos exulans ipse baptismatis sacramenta, cum his qui secum erant militibus, consecutus erat; petens ut sibi mitteretur antistes, cujus doctrina ac ministerio gens quam regebat Anglorum, dominicae fidei et dona disceret, et susciperet sacramenta [DCXXXV]. Neque aliquanto tardius quod petiit impetravit: accepit namque pontificem Aedanum [Al., Aidanum] summae mansuetudinis et pietatis ac moderaminis virum, habentemque zelum Dei, quamvis non plene secundum scientiam. Namque diem Paschae dominicum more suae gentis, cujus saepius mentionem fecimus, a quarta decima luna usque ad vicesimam observare solebat. Hoc etenim ordine Septentrionalis Scottorum provincia, et omnis natio Pictorum illo adhuc tempore Pascha dominicum celebrabat, aestimans se in hac observatione sancti ac laude digni Patris Anatolii scripta secutam (Vide infra, c. 25, et Bed. Chron., n. 4230) . Quod [Al. add., quidem] an verum sit, peritus quisque facillime cognoscit. Porro gentes Scottorum, quae in Australibus Hiberniae insulae partibus morabantur, jamdudum ad admonitionem apostolicae sedis antistitis, Pascha canonico ritu observare didicerunt (Vid. II, 19) .

Venienti [Al., veniente] igitur ad se episcopo, rex locum sedis episcopalis in insula Lindisfarnensi, ubi ipse petebat, tribuit. Qui videlicet locus accedente ac recedente reumate bis quotidie instar insulae maris circumluitur undis, bis renudato littore contiguus terrae redditur; atque ejus admonitionibus humiliter ac libenter in omnibus auscultans, Ecclesiam Christi in regno suo multum diligenter aedificare ac dilatare curavit. Ubi pulcherrimo saepe spectaculo contigit, ut evangelizante antistite qui Anglorum linguam perfecte non noverat, ipse rex suis ducibus ac ministris interpres verbi existeret caelestis: quia nimirum tam longo exilii

sui tempore linguam Scottorum jam plene didicerat. Exin [Al., exinde] coepere plures per dies de Scottorum regione venire Brittaniam atque illis Anglorum provinciis quibus regnavit rex Osuald, magna devotione verbum [Al. add. Dei] fidei praedicare, et credentibus gratiam baptismi, quicumque sacerdotali erant gradu praediti, ministrare. Construebantur ergo ecclesiae per loca, confluebant ad audiendum verbum populi gaudentes, donabantur munere regio possessiones, et territoria ad instituenda monasteria, imbuebantur praeceptoribus Scottis parvuli Anglorum, una cum majoribus studiis et observatione disciplinae regularis.

Nam monachi erant, maxime qui ad praedicandum venerant. Monachus ipse episcopus Aedan, utpote de insula quae vocatur Hii, destinatus [Al., Hy, destinatus]: cujus monasterium in cunctis pene Septentrionalium Scottorum, et omnium Pictorum monasteriis non parvo tempore arcem tenebat, regendisque eorum populis praeerat: quae videlicet insula ad jus quidem Brittaniae pertinet, non magno ab ea freto discreta, sed donatione Pictorum, qui illas Brittaniae plagas incolunt, jamdudum monachis Scottorum tradita, eo quod illis praedicantibus fidem Christi perceperint.

CAPUT IV. Quando gens Pictorum fidem Christi perceperit [Al., susceperit].

Siquidem anno Incarnationis dominicae quingentesimo sexagesimo quinto, quo tempore gubernaculum Romani imperii post Justinianum Justinus [Cod. Mori, Justinianus] minor accepit, venit de Hibernia presbyter et abbas habitu et vita monachi insignis, nomine Columba [Al., Columbanus,

Columban] Brittaniam, praedicaturus verbum Dei provinciis Septentrionalium Pictorum, hoc est, eis quae arduis atque horrentibus montium jugis, ab Australibus eorum sunt regionibus sequestratae. Namque ipsi Australes Picti, qui intra eosdem montes habent sedes, multo ante tempore, ut perhibent, relicto errore idolatriae, fidem veritatis acceperant, praedicante eis verbum Nynia episcopo reverentissimo et sanctissimo viro, de natione Brittonum [CCCXCIV], qui erat Romae regulariter fidem et mysteria veritatis edoctus; cujus sedem episcopalem, sancti Martini episcopi nomine et ecclesia insignem, ubi ipse etiam corpore una cum pluribus sanctis requiescit, jam nunc [Al. om. nunc] Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinens, vulgo vocatur Ad candidam casam, eo quod ibi ecclesiam de lapide, insolito Brittonibus more fecerit.

Venit autem Brittaniam Columba, regnante Pictis Bridio filio Meilochon, rege potentissimo, nono anno regni ejus, gentemque illam verbo et exemplo ad fidem Christi convertit: unde et praefatam insulam ab eis in possessionem monasterii faciendi accepit. Neque enim magna est, sed quasi familiarum quinque, juxta aestimationem Anglorum: quam successores ejus usque hodie tenent, ubi et ipse sepultus est [DXCVII], cum esset annorum septuaginta septem, post annos circiter triginta et duos ex quo ipse Brittaniam praedicaturus adiit. Fecerat autem, priusquam Brittaniam veniret, monasterium nobile in Hibernia, quod a copia roborum Dearmach lingua Scottorum, hoc est, Campus roborum, cognominatur. Ex quo utroque monasterio plurima [Al., perplurima] exinde monasteria per discipulos ejus et in Brittania et in Hibernia propagata sunt: in quibus omnibus idem monasterium insulanum, in quo ipse requiescit corpore, principatum teneret [Al., tenet].

Habere autem solet ipsa insula rectorem semper abbatem presbyterum, cujus juri et omnis provincia, et ipsi etiam episcopi,

ordine inusitato, debeant esse subjecti, juxta exemplum primi doctoris illius, qui non episcopus, sed presbyter extitit et monachus: de cujus vita et verbis nonnulla a discipulis ejus feruntur scripta haberi. Verum qualiscumque fuerit ipse, nos hoc de illo certum tenemus, quia reliquit successores magna continentia ac divino amore regularique institutione insignes: in tempore quidem summae festivitatis dubios circulos sequentes, utpote quibus longe ultra orbem positis nemo synodalia paschalis observantiae decreta porrexerat; tantum ea quae in propheticis, evangelicis et apostolicis literis discere poterant pietatis et castitatis opera diligenter observantes. Permansit autem hujusmodi observantia paschalis apud eos tempore non pauco, hoc est, usque ad annum dominicae Incarnationis septingentesimum decimum quintum [Al., sextum], per annos centum quinquaginta.

At tunc veniente ad eos reverentissimo et sanctissimo Patre et sacerdote Ecgbercto, de natione Anglorum, qui in Hibernia diutius exulaverat pro Christo, eratque et doctissimus in Scripturis et longae vitae perfectione eximius, correcti sunt per eum et ad verum canonicumque Paschae diem translati, quem tamen et antea non semper in luna quarta decima cum Judaeis, ut quidam rebantur, sed in die quidem [Al., quadam] Dominica, alia tamen quam decebat hebdomada celebrabant. Sciebant enim, ut Christiani, resurrectionem dominicam quae prima Sabbati facta est prima Sabbati semper esse celebrandam: sed ut barbari et rustici, quando eadem prima Sabbati quae nunc Dominica dies cognominatur [Al., nuncupatur] veniret minime didicerant. Verum quia gratia caritatis fervere non omiserunt [Al., omiserant], et hujus quoque rei notitiam ad perfectum percipere meruerunt, juxta promissum Apostoli dicentis: Et [Al., om. et] si quid aliter sapitis, et hoc quoque vobis Deus revelabit [Al., revelavit]. De quo plenius in sequentibus suo loco

dicendum est.

CAPUT V. De vita Aedani episcopi.

Ab hac ergo insula, ab horum collegio monachorum, ad provinciam Anglorum instituendam in Christo, missus est Aedan, accepto gradu episcopatus [DCXXXV]. Quo tempore eidem monasterio Segeni abbas et presbyter praefuit. Unde inter alia vivendi documenta, saluberrimum abstinentiae vel continentiae clericis exemplum reliquit: cujus doctrinam id maxime commendabat omnibus, quod non aliter quam vivebat cum suis, ipse docebat. Nihil enim hujus mundi quaerere, nil amare curabat. Cuncta quae sibi a regibus vel divitibus saeculi donabantur, mox pauperibus qui occurrerent erogare gaudebat. Discurrere per cuncta et urbana et rustica loca, non equorum dorso, sed pedum incessu vectus, nisi si major forte necessitas compulisset, solebat: quatenus ubicumque aliquos vel divites vel pauperes incedens aspexisset, confestim ad hos divertens, vel ad fidei suscipiendae sacramentum si infideles essent, invitaret; vel si fideles, in ipsa eos fide confortaret, atque ad eleemosynas operumque bonorum executionem, et verbis excitaret et factis.

In tantum autem vita illius a nostri temporis segnitia distabat, ut omnes qui cum eo incedebant, sive adtonsi, seu laici, meditari deberent, id est, aut legendis Scripturis, aut psalmis discendis [Al., dicendis] operam dare. Hoc erat quotidianum opus illius, et omnium qui cum eo erant, ubicumque locorum devenissent. Et si forte evenisset, quod tamen raro evenit, ut ad regis convivium vocaretur, intrabat cum uno clerico, aut duobus; et ubi paululum reficiebatur, adceleravit [Al., accelerabat] ocius ad legendum cum suis, sive ad orandum egredi. Cujus exemplis informati

tempore illo religiosi quique viri ac feminae, consuetudinem fecerunt per totum annum, excepta remissione quinquagesimae paschalis, quarta et sexta Sabbati jejunium ad nonam usque horam protelare. Nunquam divitibus honoris sive timoris gratia, si qua deliquissent, reticebat; sed aspera illos invectione corrigebat. Nullam potentibus saeculi pecuniam, excepta solummodo esca si quos hospitio suscepisset, umquam dare solebat, sed ea potius quae sibi a divitibus donaria pecuniarum largiebantur, vel in usus pauperum, ut diximus, dispergebat, vel ad redemptionem eorum qui injuste fuerant venditi, dispensabat. Denique multos quos pretio dato redemerat, redemptos postmodum suos discipulos fecit, atque ad sacerdotalem usque gradum erudiendo atque instituendo provexit.

Ferunt autem quia cum de provincia Scottorum rex Osuald postulasset antistitem, qui sibi suaeque genti verbum fidei ministraret, missus fuerit primo alius austerioris animi vir, qui cum aliquandiu genti Anglorum praedicans nihil proficeret, nec libenter a populo audiretur, redierit patriam, atque in conventu seniorum retulerit, quia nil prodesse docendo genti ad quam missus erat, potuisset, eo quod essent homines indomabiles, et durae ac barbarae mentis. At illi, ut perhibent, tractatum magnum in concilio quid esset agendum, habere coeperunt; desiderantes quidem genti quam petebantur, saluti [Al., petebant salutem] esse, sed de non recepto quem miserant praedicatore dolentes. Tunc ait Aedan, nam et ipse concilio intererat, ad eum de quo agebatur sacerdotem: « Videtur mihi, frater, quia durior justo indoctis auditoribus fuisti, et non eis juxta apostolicam disciplinam [Al., doctrinam] primo lac doctrinae mollioris porrexisti, donec paulatim enutriti verbo Dei, ad capienda perfectiora et ad facienda sublimiora Dei praecepta sufficerent. » Quo audito, omnium qui consedebant ad ipsum ora et oculi conversi [Al., oculos convertentes], diligenter quid

diceret discutiebant, et ipsum esse dignum episcopatu, ipsum ad erudiendos incredulos et indoctos mitti debere decernunt, qui gratia discretionis, quae virtutum mater est, ante omnia probatur [Al., probabatur] imbutus; sicque illum ordinantes, ad praedicandum miserunt. Qui ubi tempus accepit, sicut prius moderamine discretionis, ita postmodum et caeteris virtutibus ornatus apparuit.

CAPUT VI. De religione ac pietate miranda Osualdi regis.

Hujus igitur [Al., reverentissimi] antistitis doctrina rex Osuald cum ea cui praeerat gente Anglorum institutus [DCXXXV-DCXLII], non solum incognita progenitoribus suis regna caelorum sperare didicit; sed et regna terrarum plusquam ulli majorum suorum, ab eodem uno Domino [Al., omnipotenti Deo] qui fecit caelum et terram, consecutus est. Denique omnes nationes et provincias Brittaniae, quae in quatuor linguas, id est, Brittonum, Pictorum, Scottorum et Anglorum divisae sunt, in ditione accepit.

Quo regni culmine sublimatus, nihilominus, quod mirum dictu est, pauperibus et peregrinis semper humilis, benignus et largus fuit. Denique fertur quia tempore quodam cum die sancto Paschae cum praefato episcopo consedisset ad prandium, positusque esset in mensa coram eo discus argenteus regalibus epulis refertus, et jamjamque [Al., refertus, jamque] essent manus ad panem benedicendum missuri, intrasse subito ministrum ipsius cui suscipiendorum inopum erat cura delegata, et indicasse regi quia multitudo pauperum undecumque adveniens maxima per plateas sederet, postulans aliquid eleemosynae a rege: qui mox dapes sibimet adpositas deferri

pauperibus, sed [Al. om. sed] et discum confringi, atque eisdem minutatim dividi praecepit. Quo viso pontifex qui adsidebat delectatus tali facto pietatis, adprehendit dextram ejus, et ait: « Nunquam inveterascat haec manus. » Quod et ita juxta votum benedictionis ejus provenit. Nam cum interfecto illo in pugna, manus cum brachio a caetero essent corpore resectae, contigit ut hactenus incorruptae perdurent. Denique in urbe regia, quae a regina quondam vocabulo Bebba cognominatur, loculo inclusae argenteo in ecclesia sancti Petri servantur, ac digno a cunctis honore venerantur.

Hujus industria regis, Deirorum et Berniciorum provinciae, quae eatenus ab invicem discordabant, in unam sunt pacem, et velut unum compaginatae in populum. Erat autem nepos Aeduini regis ex sorore Acha, dignumque fuit, ut tantus praecessor talem haberet de sua consanguinitate et religionis heredem et regni.

CAPUT VII. Ut provincia Occidentalium Saxonum verbum Dei, praedicante Birino, susceperit; et de successoribus ejus Agilbercto et Leutherio.

Eo tempore [DCXXXIV] gens Occidentalium Saxonum qui antiquitus Gevissae vocabantur, regnante Cynigilso [Al. Cynigislo] fidem Christi suscepit, praedicante illis verbum Birino episcopo, qui [Al., ipse autem Birinus] cum consilio papae Honorii venerat Brittaniam; promittens quidem se illo praesente in intimis ultra Anglorum partibus quo nullus doctor praecessisset, sanctae fidei semina esse sparsurum. Unde et jussu ejusdem pontificis, per Asterium Genuensem episcopum in episcopatus consecratus est gradum. Sed Brittaniam perveniens, ac primum Gevissorum gentem ingrediens, cum omnes ibidem

paganissimos inveniret, utilius esse ratus est ibi potius verbum praedicare, quam ultra [Al., ultro] progrediens, eos quibus praedicare deberet, inquirere.

Itaque evangelizante illo in praefata provincia [DCXXXV] cum rex ipse catechizatus, fonte baptismi cum sua gente ablueretur, contigit tunc temporis sanctissimum ac victoriosissimum regem Nordanhymbrorum Osualdum adfuisse, eumque de lavacro exeuntem suscepisse, ac pulcherrimo prorsus et Deo digno consortio, cujus erat filiam accepturus in conjugem, ipsum prius secunda generatione Deo dicatum sibi accepit in filium. Donaverunt autem ambo reges eidem episcopo civitatem quae vocatur Dorcic [Al., Dorcinca, Dorkecaester], ad faciendum inibi sedem episcopalem; ubi factis dedicatisque ecclesiis, multisque ad Dominum pio ejus labore populis advocatis, migravit ad Dominum, sepultusque est in eadem civitate, et post annos multos, Haedde episcopatum agente, translatus inde in Ventam civitatem, atque in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli positus est.

Defuncto autem et rege, successit in regnum filius ejus Coinualch [DCXLIII], qui et fidem ac sacramenta regni caelestis suscipere renuit, et non multo post etiam regni terrestris potentiam perdidit. Repudiata enim sorore Pendan regis Merciorum quam duxerat, aliam accepit uxorem: ideoque bello petitus, ac regno privatus ab illo, secessit ad regem Orientalium Anglorum, cui nomen erat Anna: apud quem triennio exulans fidem cognovit ac suscepit veritatis [Al., veritatem]. Nam et ipse apud quem exulabat rex erat vir bonus, et bona ac sancta sobole felix, ut in sequentibus docebimus.

Cum vero restitutus esset in regnum Coinualch, venit in provinciam de Hibernia pontifex quidam, nomine Agilberctus [DCL] natione quidem Gallus, sed tunc legendarum gratia

Scripturarum in Hibernia non parvo tempore demoratus, conjunxitque se regi, sponte ministerium praedicandi adsumens: cujus eruditionem atque industriam videns rex, rogavit eum, accepta ibi sede episcopali, suae genti manere pontificem. Qui precibus ejus adnuens, multis annis eidem genti sacerdotali jure praefuit. Tandem rex, qui Saxonum tantum linguam noverat, pertaesus barbarae loquelae, subintroduxit in provinciam alium suae linguae episcopum vocabulo Uini [DCLXIV], et ipsum in Gallia ordinatum; dividensque in duas parochias provinciam, huic in civitate Venta, quae a gente Saxonum Uintancaestir appellatur, sedem episcopalem [Al. episcopatus] tribuit: unde offensus graviter Agilberctus, quod hoc ipso inconsulto ageret rex, rediit Galliam, et accepto episcopatu Parisiacae civitatis, ibidem senex ac plenus dierum obiit. Non multis autem annis post abscessum ejus a Brittania transactis, pulsus est Uini [Al., et Uini] ab eodem rege de episcopatu [DCLXVI]; qui secedens ad regem Merciorum, vocabulo Uulfheri, emit pretio ab eodem sedem Lundoniae civitatis, ejusque episcopus usque ad vitae suae terminum mansit. Sicque provincia Occidentalium Saxonum tempore non pauco absque praesule fuit.

Quo etiam tempore rex praefatus ipsius gentis, gravissimis regni sui damnis saepissime ab hostibus adflictus, tandem ad memoriam reduxit, quod eum pridem [Al., quem pridem] perfidia regno pulerit [Al., depulerit], fides [Al., fide] agnita Christi in regnum revocaverit: intellexitque quod etiam tunc destituta [Al., etiam quod destituta tunc etiam] pontifice provincia, recte pariter divino fuerit destituta praesidio. Misit ergo legatarios in Galliam ad Agilberctum, summissa illum satisfactione deprecans ad episcopatum suae gentis redire. At ille se excusans, et eo venire non posse contestans quia episcopatu propriae civitatis ac parochiae teneretur adstrictus: ne tamen obnixe petenti nil ferret auxilii, misit pro se illo presbyterum

Leutherium, nepotem suum, qui ei, si vellet, ordinaretur episcopus; dicens quod ipse eum dignum esse episcopatu judicaret. Quo honorifice a populo et a rege suscepto, rogaverunt Theodorum, tunc archiepiscopum Doruvernensis Ecclesiae, ipsum sibi antistitem consecrari: qui consecratus in ipsa civitate [DCLXX], multis annis episcopatum Gevissarum, ex synodica sanctione, solus sedulo moderamine gessit (Vid. IV, 12) .

CAPUT VIII. Ut rex Cantuariorum Earconberct idola destrui praeceperit; et de filia ejus Ercongota, et propinqua Aedilbergae, sacratis Deo virginibus.

Anno dominicae Incarnationis sexcentesimo quadragesimo, Eadbald rex Cantuariorum transiens ex hac vita, Earconbercto filio regni gubernacula reliquit: quae ille suscepta viginti quatuor annis et aliquot mensibus nobilissime tenuit. Hic primus regum Anglorum in toto regno suo idola relinqui ac destrui, simul et jejunium Quadraginta dierum observari principali auctoritate praecepit. Quae ne facile a quopiam posset contemni, in transgressores dignas et competentes punitiones proposuit. Cujus filia Earcongota, ut condigna parenti soboles, magnarum fuit virgo virtutum, serviens [Al., semper, indesinenter semper serviens] Domino in monasterio quod in regione Francorum constructum est ab abbatissa nobilissima, vocabulo Fara, in loco qui dicitur In Brige. Nam eo tempore necdum multis in regione Anglorum monasteriis constructis, multi de Brittania monachicae [Al., monasticae] conversationis gratia, Francorum vel Galliarum monasteria adire solebant; sed et filias suas eisdem erudiendas, ac sponso caelesti copulandas mittebant; maxime in Brige et in Cale, et in Andilegum monasterio: inter quas erat Saethryd, filia uxoris Annae regis Orientalium Anglorum, cujus

supra meminimus, et filia naturalis ejusdem regis Aedilberg: quae utraque cum esset peregrina, prae merito virtutum, ejusdem monasterii Brigensis est abbatissa constituta. Cujus regis filia major Sexbur uxor Earconbercti regis Cantuariorum, habuit filiam Earcongotam, de qua sumus dicturi.

Hujus autem virginis Deo dicatae [Al., dedicatae], multa quidem ab incolis loci illius solent opera virtutum et signa miraculorum usque hodie narrari. Verum nos de transitu tantum illius quo caelestia regna petiit, aliquid breviter dicere sufficiat. Inminente ergo die suae vocationis. coepit circuire [Al., circum ire] in monasterio casulas infirmarum Christi famularum, earumque vel maxime, quae vel aetate provectae [Al. provecta], vel probitate erant morum insigniores: quarum se omnium precibus humiliter commendans, obitum proxime suum, quem revelatione didicerat, non celavit esse futurum: quam videlicet revelationem hujusmodi esse perhibebat: Vidisse se albatorum catervam hominum idem monasterium intrare; hosque a se interrogatos quid quaererent, aut quid ibi vellent, respondisse quod ob hoc illo fuerint destinati, ut aureum illud numisma quod eo de Cantia venerat, secum adsumerent. Ipsa autem nocte, in cujus ultima parte, id est, incipiente aurora, praesentis mundi tenebras transiens, supernam migravit ad lucem, multi de fratribus ejusdem monasterii, qui aliis erant in aedibus, jam manifeste se concentus angelorum psallentium audisse referebant, sed et [Al., referebant. Et] sonitum quasi plurimae multitudinis monasterium ingredientis; unde mox egressi dignoscere quid esset, viderunt lucem caelitus emissam fuisse permaximam, quae sanctam illam animam carnis vinculis absolutam, ad aeterna patriae caelestis gaudia ducebat [Al., deducebat]. Addunt et alia, quae ipsa nocte in monasterio eodem divinitus fuerint ostensa miracula: sed haec nos ad alia tendentes suis narrare permittimus. Sepultum est autem corpus venerabile virginis et sponsae Christi, in ecclesia

beati protomartyris Stephani: placuitque post diem tertium ut lapis quo monumentum tegebatur amoveretur, et altius ipso in loco reponeretur: quod dum fieret, tantae fragrantia suavitatis [Al., flagrantiae suavitas] ab imis ebullivit, ut cunctis qui adstabant fratribus ac sororibus quasi opobalsami cellaria esse viderentur aperta.

Sed et matertera ejus, de qua diximus, Aedilberg, et ipsa Deo dilectam perpetuae virginitatis gloriam in magna corporis continentia conservavit: quae cujus esset virtutis, magis post mortem claruit. Cum enim esset abbatissa, coepit facere in monasterio suo ecclesiam in honorem omnium apostolorum, in qua suum corpus sepeliri cupiebat. Sed cum opus idem ad medium ferme esset perductum, illa ne hoc perficeret, morte praerepta est, et in ipso ecclesiae loco ubi desiderabat, condita. Post cujus mortem fratribus alia magis curantibus, intermissum est hoc aedificium annis septem, quibus completis, statuerunt ob nimietatem laboris, hujus structuram ecclesiae funditus relinquere; ossa vero abbatissae illo de loco elevata in aliam ecclesiam, quae esset perfecta ac dedicata transferre. Et aperientes sepulcrum ejus, ita intemeratum corpus invenere, ut a corruptione concupiscentiae carnalis erat inmune: et ita denuo lotum, atque aliis vestibus indutum, transtulerunt illud in ecclesiam beati Stephani martyris; cujus, videlicet, natalis ibi solet in magna gloria celebrari die Nonarum Juliarum.

CAPUT IX. Ut in loco in quo occisus est rex Osuald, crebra sanitatum miracula facta; utque ibi primo jumentum cujusdam viantis, ac deinde puella paralytica sit curata.

Regnavit autem Osuald Christianissimus rex Nordanhymbrorum novem annis, adnumerato etiam illo anno, quem et feralis impietas regis Brittonum, et apostasia demens regum Anglorum detestabilem fecerat. Siquidem, ut supra (Cap. I) docuimus, unanimo omnium consensu firmatum est, ut nomen et memoria apostatarum de catalogo regum Christianorum prorsus aboleri deberet, neque aliquis regno eorum annus adnotari. Quo completo annorum curriculo, occisus est commisso gravi praelio, ab eadem pagana gente paganoque rege Merciorum, a quo et praedecessor ejus Aeduini peremptus fuerat, in loco qui lingua Anglorum nuncupatur Maserfelth, anno aetatis suae trigesimo octavo, die quinto mensis Augusti [DCXLII].

Cujus quanta fides in Deum, quae devotio mentis fuerit, etiam post mortem, virtutum miraculis claruit. Namque in loco ubi pro patria dimicans a paganis interfectus est, usque hodie sanitates infirmorum et hominum et pecorum celebrari non desinunt. Unde contigit ut pulverem ipsum ubi corpus ejus in terram corruit, multi auferentes, et in aquam mittentes, suis per haec [Al., hoc] infirmis multum commodi adferrent. Qui videlicet mos adeo increbuit, ut paulatim ablata exinde terra fossam ad mensuram staturae virilis reddiderit. Nec mirandum in loco mortis illius infirmos sanari, qui semper dum viveret infirmis et pauperibus consulere, eleemosynas dare, opem ferre non cessabat. Et multa quidem in loco illo, vel de pulvere loci illius facta virtutum miracula narrantur: sed nos duo tantum quae a majoribus audivimus, referre satis duximus.

Non multo post interfectionem ejus exacto tempore, contigit ut quidam equo sedens iter juxta locum ageret illum; cujus equus subito lassescere, consistere, caput in terram declinare, spumas ex ore demittere, et augescente dolore nimio, in terram coepit ruere. Desiluit [Al., desilivit] eques, et stramine substrato coepit exspectare horam, qua aut melioratum reciperet jumentum, aut

relinqueret mortuum. At ipsum diu gravi dolore vexatum, cum diversas in partes se torqueret, repente volutando devenit in illud loci ubi rex memorabilis occubuit. Nec mora, quiescente dolore cessabat ab insanis membrorum motibus, et consueto equorum more, quasi post lassitudinem in diversum latus vicissim sese volvere, statimque exsurgens quasi sanum [Al., sanus] per omnia, virecta [Al., vireta] herbarum avidius carpere coepit.

Quo ille viso, ut vir sagacis ingenii, intellexit aliquid mirae sanctitatis huic loco quo equus est curatus, inesse; et posito ibi signo, non multo post ascendit equum, atque ad hospitium quo proposuerat, accessit: quo dum adveniret, invenit puellam ibi, neptem patris-familias, longo paralysis morbo gravatam: et cum familiares domus illius, de acerba puellae infirmitate ipso praesente quererentur, coepit dicere ille de loco ubi caballus suus esset curatus. Quid multa? imponentes eam carro, duxerunt ad locum [Al. add. illum], ibidemque deposuerunt. At illa posita in loco, obdormivit parumper; et ubi evigilavit, sanatam se ab illa corporis dissolutione sentiens, postulata aqua, ipsa lavit faciem, crines composuit, caput linteo cooperuit, et cum his qui se adduxerant, sana pedibus incedendo reversa est.

CAPUT X. Ut pulvis loci illius contra ignem valuerit.

Eodem [Al., eo] tempore [DCXLIII] venit alius quidam de natione Brittonum, ut ferunt, iter faciens juxta ipsum locum in quo praefata erat pugna completa; et vidit unius loci spatium caetero campo viridius ac venustius: coepitque sagaci animo conjicere quod nulla esset alia causa insolitae illo in loco viriditatis, nisi quia ibidem sanctior caetero exercitu vir aliquis fuisset interfectus. Tulit itaque de pulvere terrae illius secum

inligans in linteo, cogitans quod futurum erat, quia ad medelam infirmantium idem pulvis proficeret; et pergens itinere suo pervenit ad vicum quemdam vespere, intravitque in domum in qua vicani [Al., vicini] coenantes epulabantur: et susceptus a dominis domus, resedit et ipse cum eis ad convivium, adpendens linteolum cum pulvere quem adtulerat, in una posta [Al., uno poste] parietis. Cumque diutius epulis atque ebrietati vacarent, accenso grandi igne in medio, contigit volantibus in altum scintillis, culmen domus, quod erat virgis contextum ac foeno tectum subitaneis flammis impleri. Quod cum repente convivae terrore confusi conspicerent [Al., respicerent], fugerunt foras nil Al., nihil] ardenti domui, jamjamque periturae prodesse valentes. Consumpta ergo domo flammis, posta solummodo in qua [Al., postis in quo] pulvis ille inclusus pendebat, tuta ab ignibus et intacta remansit. Qua visa virtute, mirati sunt valde; et perquirentes subtilius, invenerunt quia de illo loco adsumptus erat pulvis ubi regis Osualdi sanguis fuerat [Al., erat] effusus. Quibus patefactis ac diffamatis longe lateque miraculis, multi per dies locum [Al., multi locum] frequentare illum, et sanitatum ibi gratiam capere sibi suisque coeperunt.

CAPUT XI. Ut super reliquias ejus lux coelestis tota nocte steterit; et ut per eas sint daemoniaci curati.

Inter quae nequaquam silentio praetereundum reor, quid virtutis ac miraculi caelestis fuerit ostensum, cum ossa ejus inventa, atque ad ecclesiam in qua nunc servantur, translata sunt [DCXLIII]. Factum est autem hoc per industriam reginae Merciorum Osthrydae, quae erat filia fratris ejus, id est Osuiu [Al., ejus Osuiu] qui post illum regni apicem tenebat, ut in sequentibus dicemus.

Est monasterium nobile in provincia Lindissi, nomine Beardaneu, quod eadem regina cum viro suo Aedilredo multum diligebat, venerabatur excolebat, in quo desiderabat honoranda patrui sui ossa recondere: cumque venisset carrum in quo eadem ossa ducebantur, incumbente vespera, in monasterium praefatum, noluerunt ea qui erant in monasterio libenter excipere: quia etsi sanctum eum noverant, tamen quia de alia provincia ortus fuerat, et super eos regnum acceperat, veteranis eum odiis etiam mortuum insequebantur. Unde factum est ut ipsa nocte reliquiae adlatae foris permanerent, tentorio tantum [Al., tamen] majore supra carrum in quo inerant, extenso. Sed miraculi caelestis ostensio, quam reverenter eae suscipiendae [Al., ea suscipienda] a cunctis fidelibus essent, patefecit. Nam tota ea [Al., ipsa] nocte columna lucis a carro illo ad caelum usque porrecta, omnibus pene ejusdem Lindissae provinciae locis conspicua stabat. Unde mane facto fratres monasterii illius, qui pridie abnuerant, diligenter ipsi petere coeperunt, ut apud se eaedem sanctae ac Deo dilectae reliquiae conderentur. Lota igitur ossa intulerunt in thecam, quam in hoc praeparaverant, atque in ecclesia juxta honorem congruum posuerunt: et ut regia viri sancti persona memoriam haberet aeternam, vexillum ejus super tumbam auro et purpura compositum adposuerunt, ipsamque aquam in qua laverunt [Al., laverant] ossa, in angulo sacrarii fuderunt. Ex quo tempore factum est, ut ipsa terra quae lavacrum venerabile suscepit, ad abigendos ex obsessis corporibus daemones, gratiae salutaris haberet effectum.

Denique tempore sequente, cum praefata regina in eodem monasterio moraretur, venit ad salutandam eam abbatissa quaedam venerabilis, quae usque hodie superest, vocabulo Aedilhild, soror virorum sanctorum Aedilvini et Aldevini, quorum prior episcopus in Lindissi provincia, secundus erat abbas In monasterio quod vocatur Peartaneu (Vid. lib. II, 16) , a

quo non longe et illa monasterium habebat. Cum ergo veniens illo, loqueretur cum regina, atque inter alia, sermone de Osualdo exorto, diceret quod et ipsa lucem nocte illa supra reliquias ejus ad caelum usque altam vidisset, adjecit regina quia de pulvere pavimenti in quo aqua lavacri illius effusa est, multi jam sanati essent infirmi. At illa petiit sibi portionem pulveris salutiferi dari; et accipiens, inligatam [Al., illigatum] panno condidit in capsella, et rediit. Transacto autem tempore aliquanto, cum esset in suo monasterio, venit illic quidam hospes, qui solebat nocturnis saepius horis repente ab inmundo spiritu gravissime vexari: qui cum benigne susceptus post coenam in lecto membra posuisset, subito a diabolo arreptus, clamare [Al., inclamare], dentibus frendere, spumare, et diversis motibus coepit membra torquere. Cumque a nullo vel teneri vel ligari potuisset, cucurrit minister, et pulsans ad ostium, nunciavit abbatissae. At illa aperiens januam monasterii, exivit ipsa cum una sanctimonialium feminarum ad locum virorum; et evocans presbyterum, rogavit secum venire ad patientem. Ubi cum venientes viderent multos adfuisse qui vexatum tenere et motus ejus insanos comprimere conati, nequaquam valebant, dicebat presbyter exorcismos [Al., exorcismum], et quaeque [Al., quaecunque] poterat pro sedando miseri furore agebat. Sed nec ipse, quamvis multum laborans, proficere aliquid valebat. Cumque nil salutis furenti superesse videretur, repente venit in mentem abbatissae pulvis ille praefatus, statimque jussit ire ministram, et capsellam in qua erat, adducere. Et cum illa adferens quae jussa est, intraret atrium domus, in cujus interioribus daemoniosus torquebatur, conticuit ille subito, et quasi in somnum laxatus deposuit caput, membra in quietem omnia composuit. Conticuere omnes, intentique ora tenebant, quem res exitum haberet solliciti exspectantes. Et post aliquantum horae spatium, resedit qui vexabatur, et graviter suspirans: « Modo, inquit, sanum sapio, recepi enim sensum

animi mei. » At illi sedulo sciscitabantur quomodo hoc contigisset. Qui ait: « Mox ut virgo haec cum capsella quam portabat, adpropinquavit atrio domus hujus, discessere omnes qui me premebant spiritus maligni, et me relicto nusquam comparuerunt. » Tunc dedit ei abbatissa portiunculam de pulvere illo [Al., toto]; et sic data oratione a presbytero illo, noctem quietissimam duxit: neque aliquid ex eo tempore nocturni timoris aut vexationis ab antiquo hoste pertulit.

CAPUT XII. Ut ad tumbam ejus sit puerulus e [Al, a] febre curatus.

Sequente dehinc tempore [DCLXIII] fuit in eodem monasterio puerulus quidam longo febrium incommodo graviter vexatus; qui cum die quodam sollicitus horam accessionis exspectaret, ingressus ad eum quidam de fratribus: « Vis, inquit, minate, doceam te quomodo cureris ab hujus molestia [Al., hujus modi] languoris? Surge [Al. add. inquit], ingredere ecclesiam, et accedens ad sepulcrum Osualdi, ibi reside, et quietus manens adhaere tumbae. Vide ne exeas inde, nec de loco movearis, donec hora recessionis febrium transierit. Tunc ipse intrabo, et educam te inde. » Fecit ut ille suaserat, sedentemque ad tumbam sancti, infirmitas tangere nequaquam praesumpsit; quin [Al., quoniam] in tantum timens aufugit, ut nec secunda die, nec tertia, neque umquam exinde eum auderet contingere. Quod ita esse gestum qui referebat mihi frater inde adveniens adjecit, quod eo adhuc tempore quo mecum loquebatur, superesset in eodem monasterio jam juvenis ille, in quo tunc puero factum erat hoc miraculum sanitatis. Nec mirandum preces regis illius jam cum Domino regnantis, multum valere apud eum qui temporalis regni quondam gubernacula tenens, magis pro aeterno regno semper

laborare ac deprecari solebat.

Denique ferunt quia a tempore matutinae laudis saepius ad diem usque in orationibus perstiterit, atque ob crebrum morem orandi, sive gratias agendi Domino semper ubicunque sedens, supinas super genua sua manus habere solitus sit. Vulgatum est autem, et in consuetudinem proverbii versum, quod etiam inter verba orationis vitam finierit. Nam cum armis et hostibus circumseptus, jamjamque videret se esse perimendum, oravit [Al. add. ad Dominum] pro animabus exercitus sui. Unde dicunt in proverbio: « Deus miserere animabus, dixit Osuald cadens in terram. »

Ossa igitur illius translata et condita sunt in monasterio quo [Al. quod] diximus: porro caput, et manus cum brachiis a corpore praecisas, jussit rex qui occiderat, in stipitibus suspendi. Quo post annum veniens cum exercitu successor regni ejus Osuiu [Al., Osuin], abstulit ea, et caput quidem in coemeterio Lindisfarnensis ecclesiae: in regia vero civitate manus cum brachiis condidit (Vid., supra, cap. 6) .

CAPUT XIII. Ut in Hibernia sit quidam per reliquias ejus a mortis articulo revocatus.

Nec solum inclyti fama viri Brittaniae fines lustravit universos, sed etiam trans Oceanum longe radios salutiferae lucis spargens, Germaniae simul et Hiberniae partes attigit [DCLXXIX]. Denique reverentissimus antistes Acca solet referre, quia cum Romam vadens, apud sanctissimum Fresonum gentis archiepiscopum [Al., episcopum] Vilbrordum cum suo antistite Vilfrido moraretur, crebro eum audierit de mirandis quae ad reliquias ejusdem reverentissimi regis in illa provincia gesta fuerint, narrare.

Sed et in Hibernia cum presbyter adhuc peregrinam pro aeterna patria duceret vitam, rumorem sanctitatis illius [Al., ejus] in ea quoque insula longe lateque jam percrebuisse ferebat: e quibus unum quod inter alia retulit miraculum, praesenti nostrae Historiae inserendum credidimus.

« Tempore, inquit, mortalitatis quae Brittaniam Hiberniamque lata strage vastavit, percussus est ejusdem clade pestis inter alios scholasticus quidam de gente Scottorum, doctus quidem vir studio literarum; sed erga curam perpetuae suae salvationis nihil omnino studii et industriae gerens: qui cum se morti proximum videret, timere coepit et pavere, ne mox mortuus, ob merita scelerum ad inferni claustra raperetur, clamavitque me, cum essem in vicino [Al., vicinia] positus, et inter aegra tremens suspiria, flebili voce talia mecum querebatur: Vides, inquit, quia jamjamque [Al., jam] crescente corporis molestia ad articulum subeundae mortis compellor: nec dubito me post mortem corporis statim ad perpetuam animae mortem rapiendum, ac infernalibus subdendum esse tormentis: qui tempore non pauco inter studia divinae lectionis, vitiorum potius implicamentis quam divinis solebam servire mandatis. Inest autem animo, si mihi pietas superna aliqua vivendi spatia donaverit, vitiosos mores corrigere, atque ad imperium divinae voluntatis totam ex integro mentem vitamque transferre. Verum novi non hoc esse meriti mei, ut inducias vivendi vel accipiam vel me accepturum esse confidam, nisi forte misero mihi et indigno venia [Al., veniam], per auxilium eorum qui illi fideliter servierunt, propitiari dignatus fuerit. Audivimus autem, et fama celeberrima [Al., fama est creberrima], quia fuerit in gente vestra rex mirandae sanctitatis, vocabulo Osuald, cujus excellentia fidei et virtutis, etiam post mortem, virtutum frequentium operatione claruerit: precorque, si aliquid reliquiarum illius penes te [Al. add. depositum] habes, adferas mihi, si forte mihi Dominus per

ejus meritum misereri voluerit. At ergo respondi: Habeo quidem de ligno, in quo caput ejus occisi a paganis infixum est; et, si firmo corde credideris, potest divina pietas per tanti meritum [Al., merita] viri, et hujus vitae spatia longiora concedere, et ingressu te vitae perennis dignum reddere. Nec moratus ille [Al., illi], integram se in hoc habere fidem respondebat.

« Tunc benedixi aquam, et astulam roboris praefati inmittens obtuli aegro potandum. Nec mora, melius habere coepit, et convalescens ab infirmitate, multo deinceps tempore vixit: totoque ad Deum corde et opere conversus, omnibus ubicumque perveniebat, clementiam pii Conditoris et fidelis ejus famuli gloriam praedicabat. »

CAPUT XIV. Ut, defuncto Paulino, Ithamar pro eo Hrofensis Ecclesiae praesulatum susceperit; et de humilitate mirabili regis Osuini, qui ab Osuiu crudeli caede peremptus est.

Translato ergo ad caelestia regna Osualdo, suscepit regni terrestris sedem pro eo frater ejus Osuiu [DCXLII], juvenis triginta circiter annorum, et per annos viginti octo laboriosissime tenuit. Impugnatus videlicet [Al. add. a pagano rege Penda] et ab ea quae fratrem ejus occiderat pagana gente Merciorum, et a filio quoque suo Alchfrido, necnon et a fratruo, id est, fratris sui qui ante eum regnavit filio Oidilvaldo [Al., Adilvaldo].

Cujus anno secundo, hoc est, ab Incarnatione dominica anno sexcentesimo quadragesimo quarto, reverentissimus Pater Paulinus, quondam quidem Eburacensis [Al., quondam Eboracensis], sed tunc Hrofensis episcopus civitatis, transivit ad

Dominum sexto Iduum Octobrium die: qui decem et novem annos, menses duos, dies viginti unum episcopatum tenuit; sepultusque est in secretario [Al., sacrario] beati apostoli Andreae, quod rex Aedilberct a fundamentis in eadem Hrofi civitate construxit. In cujus locum Honorius archiepiscopus ordinavit Ithamar, oriundum quidem de gente Cantuariorum, sed vita et eruditione antecessoribus suis aequandum.

Habuit autem Osuiu primis regni sui temporibus consortem regiae dignitatis, vocabulo Osuini, de stirpe regis Aeduini, hoc est, filium Osrici, de quo supra retulimus, virum eximiae pietatis et religionis: qui provinciae Derorum [Al., Dierorum] in maxima omnium rerum affluentia, et ipse amabilis omnibus praefuit [DCLI]. Sed nec cum eo ille qui caeteram Transhumbranae gentis partem ab Aquilone, id est Berniciorum provinciam regebat, habere pacem potuit; quin potius, ingravescentibus causis dissensionum, miserrima hunc caede peremit. Siquidem congregato contra invicem exercitu, cum videret se Osuini cum illo qui plures habebat auxiliarios, non posse bello confligere, ratus est, utilius tunc demissa intentione bellandi, servare se ad tempora meliora. Remisit ergo exercitum quem congregaverat, ac singulos domum redire praecepit, a loco qui vocatur Vilfaraesdun, id est, Mons Vilfari, et est a vico Cataractone decem ferme millibus passuum contra solstitialem occasum secretus: divertitque ipse cum uno tantum milite sibi [Al., suo] fidelissimo, nomine Tondheri [Al., Condheri], celandus in domo comitis Hunvaldi, quem etiam ipsum sibi amicissimum autumabat. Sed, heu, proh dolor! longe aliter erat: nam ab eodem comite proditum eum Osuiu [Al., Osuin], cum praefato ipsius milite per praefectum suum Aediluinum detestanda omnibus morte interfecit. Quod factum est die decima tertia [Al., quarta decima] Kalendarum Septembrium, anno regni ejus nono, in loco qui dicitur Ingetlingum; ubi postmodum, castigandi

hujus facinoris gratia, monasterium constructum est: in quo pro utriusque regis, et occisi videlicet, et ejus qui occidere jussit, animae redemptione cotidie Domino preces offerri deberent.

Erat autem rex Osuini et aspectu venustus, et statura sublimis, et affatu jucundus, et moribus civilis, et manu omnibus, id est [Al., om. id est], nobilibus simul atque ignobilibus largus: unde contigit ut ob regiam ejus et animi, et vultus, et meritorum dignitatem ab omnibus diligeretur, et undique ad ejus ministerium de cunctis prope provinciis viri etiam nobilissimi concurrerent. Cujus inter caeteras virtutis et modestiae [Al., virtutes et modestiam], et, ut ita dicam, specialis benedictionis glorias, etiam maxima fuisse fertur humilitas, ut uno probare sat erit exemplo.

Donaverat equum optimum antistiti Aidano, in quo ille quamvis ambulare solitus, vel amnium fluenta transire, vel si alia quaelibet necessitas insisteret, viam peragere posset. Cui cum parvo interjecto tempore pauper quidam occurreret eleemosynam petens, desiliens ille praecepit, equum, ita ut erat stratus regaliter, pauperi dari: erat enim multum misericors, et cultor pauperum, ac velut pater miserorum. Hoc cum regi esset relatum, dicebat episcopo, cum forte ingressuri essent ad prandium: « Quid voluisti, domine antistes, equum regium, quem te conveniebat proprium [Al. om. proprium] habere, pauperi dare? Nunquid non habuimus equos viliores plurimos, vel alias species quae ad pauperum dona sufficerent, quamvis illum eis equum non dares, quem tibi specialiter possidendum elegi? » Cui statim episcopus. « Quid loqueris, inquit, rex? Numquid [Al., num] tibi carior est ille filius equae, quam ille filius Dei? » Quibus dictis, intrabant ad prandendum. Et episcopus quidem residebat in suo loco. Porro rex. venerat enim [Al. om. enim] de venatu [Al. add. et], coepit consistens ad focum calefieri cum ministris: et repente inter calefaciendum recordans verbum quod

dixerat illi antistes, discinxit se gladio suo, et dedit illum ministro, festinusque accedens ante pedes episcopi conruit, postulans ut sibi placatus esset, « Quia nunquam, inquit, deinceps aliquid loquar de hoc, aut judicabo quid vel quantum de pecunia nostra filiis Dei tribuas. » Quod videns episcopus, multum pertimuit, ac statim exsurgens levavit eum, promittens se multum illi esse placatum, dummodo ille residens ad epulas tristitiam deponeret. Dumque rex, jubente ac postulante episcopo, laetitiam reciperet, coepit e contra episcopus tristis usque ad lacrymarum profusionem effici. Quem dum presbyter suus lingua sua patria, quem rex et domestici ejus non noverant, quare lacrymaretur interrogasset: « Scio, inquit, quia non multo tempore victurus est rex: nunquam enim ante haec [Al., antehac] vidi humilem [Al., tam humilem, humiliorem] regem. Unde [Al. om. unde] animadverto illum citius ex hac vita rapiendum: non enim digna est haec gens talem habere rectorem. » Nec multo post, dira antistitis praesagia tristi regis funere, de quo supra diximus, impleta sunt.

Sed et ipse antistes Aedan non plus quam duodecimo post occisionem regis quem amabat die, id est, pridie Kalendarum Septembrium, de saeculo ablatus, perpetua laborum suorum a Domino praemia recepit [DCLI].

CAPUT XV. Ut episcopus Aidan nautis et tempestatem futuram praedixerit, et oleum sanctum quo hanc sedarent, dederit.

Qui cujus meriti fuerit, etiam miraculorum signis internus arbiter edocuit [DCXLIII-DCLI], e quibus tria memoriae causa ponere satis sit. Presbyter quidam nomine Utta [Al., Witta], multae

gravitatis ac veritatis vir, et ob id omnibus, etiam ipsis [Al. om., ipsis] principibus saeculi honorabilis, cum mitteretur Cantiam ob adducendam inde conjugem regi Osuio, filiam videlicet Aeduini regis Eanfledam (Vid. lib. II, c. 9, 20) , quae occiso patre illuc fuerat adducta: qui terrestri quidem itinere illo venire, sed navigio cum virgine redire disponebat, accessit ad episcopum Aidanum, obsecrans eum, pro se suisque qui tantum iter erant adgressuri, Domino supplicare. Qui benedicens illos, ac Domino commendans, dedit etiam oleum sanctificatum: « Scio, inquiens, quia ubi navem ascenderitis, tempestas vobis et ventus contrarius superveniet: sed tu memento ut hoc oleum quod tibi do, mittas in mare; et statim quiescentibus ventis, serenitas maris vos laeta prosequetur, ac cupito itinere domum remittet. » Quae cuncta ut praedixerat antistes, ex ordine completa sunt: et quidem inprimis furentibus undis pelagi, tentabant nautae anchoris in mare missis navem retinere, neque hoc agentes, aliquid proficiebant: cumque verrentibus [Al., mergentibus, ferventibus, furentibus] undique et implere incipientibus navem fluctibus, mortem sibi omnes imminere, jamjamque adesse viderent, tandem presbyter reminiscens verba antistitis, adsumpta ampulla, misit de oleo in pontum, et statim, ut praedictum erat, suo quievit a fervore. Sicque factum est, ut vir Dei et [Al. om., et] per prophetiae spiritum tempestatem praedixerit futuram, et per virtutem ejusdem spiritus, hanc exortam, quamvis corporaliter absens, sopiverit. Cujus ordinem miraculi non quilibet dubius relator, sed fidelissimus [Al., fidissimus] mihi nostrae Ecclesiae presbyter, Cynimund vocabulo, narravit, qui se hoc ab ipso Utta [Al., Witta] presbytero, in quo et per quem completum est, audisse perhibebat.

CAPUT XVI. Ut idem admotum ab hostibus urbi

regiae ignem orando amoverit.

Aliud ejusdem Patris memorabile miraculum ferunt multi qui nosse potuerunt [DCXLII-DCLV]. Nam [Al. add., cum] tempore episcopatus ejus, hostilis Merciorum exercitus, Penda duce, Nordanhymbrorum regiones impia clade longe lateque devastans, pervenit ad urbem usque regiam, quae ex Bebbae quondam reginae vocabulo cognominatur, eamque [Al., cum, quam] quia neque armis, neque obsidione capere poterat, flammis absumere conatus est: discissisque viculis quos [Al., vinculis quae] in vicinia urbis invenit, advexit [Al., adduxit] illo plurimam congeriem trabium, tignorum, parietum, virgeorum [Al., virgearum], et tecti fenei [Al. add., aliarumque rerum], et his urbem in magna altitudine circumdedit, a parte quae [Al., qua] terrae est contigua: et dum ventum opportunum cerneret, inlato igne comburere urbem nisus est. Quo tempore reverentissimus antistes Aidan in insula Farne, quae duobus ferme [Al., fere] millibus passuum ab urbe procul abest, morabatur. Illo enim saepius secretae [Al. secrete] orationis et silentii causa secedere consuerat. Denique usque hodie locum sedis illius solitariae in eadem insula solent ostendere. Qui cum ventis ferentibus [Al., furentibus] globos ignis, ac fumum supra muros urbis [Al., ignis] exaltari conspiceret, fertur elevatis ad caelum oculis manibusque, cum lacrymis dixisse: « Vide, Domine, quanta mala facit Penda. » Quo dicto, statim mutati ab urbe venti, in eos qui accenderant, flammarum incendia retorserunt, ita ut aliquot laesi, omnes territi, impugnare ultra urbem cessarent quam divinitus juvari [Al., servari] cognoverant.

CAPUT XVII. Ut apposta ecclesiae cui idem accumbens obierat, ardente caetera domo, flammis

absumi nequiverit; et de interna vita ejus [Al., illius].

Hunc cum dies mortis egredi e corpore cogeret [DCLII], completis annis episcopatus sui sexdecim [Al., septemdecim], erat in villa regia, non longe ab urbe de qua praefati sumus. In hac enim habens ecclesiam et cubiculum, saepius ibidem diverti ac manere, atque inde ad praedicandum circumquaque exire consueverat: quod ipsum et in aliis villis regis facere solebat, utpote nil propriae possessionis, excepta ecclesia sua et adjacentibus agellis habens. Tetenderunt ergo ei aegrotanti tentorium ad Occidentalem ecclesiae partem, ita ut ipsum tentorium parieti haereret ecclesiae. Unde factum est, ut adclinis [Al., adclivis] destinae quae extrinsecus ecclesiae pro munimine erat adposita, spiritum vitae exhalaret ultimum. Obiit autem septimo decimo episcopatus sui anno, pridie Kalendarum Septembrium. Cujus corpus mox inde translatum ad insulam Lindisfarnensium, atque in coemeterio fratrum sepultum est. At interjecto tempore aliquanto, cum fabricata esset ibi basilica major, atque in honorem beatissimi apostolorum principis dedicata, illo ossa ejus translata, atque ad dexteram altaris juxta venerationem tanto pontifice dignam condita sunt.

Successit vero ei in episcopatum Finan [DCLII], et ipse illo ab Hii Scottorum insula ac monasterio destinatus, ac tempore non pauco in episcopatu permansit. Contigit autem post aliquot annos, ut Penda Merciorum rex cum hostili exercitu haec in loca perveniens, cum cuncta quae poterat ferro flammaque perderet, vicus quoque ille in quo antistes obiit, una cum ecclesia memorata flammis absumeretur. Sed mirum in modum sola [Al. om. sola] illa destina cui incumbens obiit, ab ignibus circum cuncta vorantibus, absumi non potuit. Quo clarescente miraculo, mox ibidem ecclesia restaurata, et haec eadem destina in munimentum est parietis, ut ante fuerat, forinsecus adposita. Rursumque peracto tempore aliquanto, evenit per culpam

incuriae, vicum eundem, et ipsam pariter ecclesiam ignibus consumi. Sed ne tunc quidem eandem tangere flamma destinam valebat: et cum magno utique miraculo ipsa ejus foramina ingrediens, quibus aedificio erat adfixa, perederet [Al., perderet], ipsam tamen laedere nullatenus sinebatur. Unde tertio aedificata ibi ecclesia, destinam illam non ut antea deforis in fulcimentum domus adposuerunt; sed intro ipsam ecclesiam in memoriam miraculi posuerunt, ubi intrantes genu flectere, ac misericordiae caelesti supplicare deberent. Constatque multos ex eo tempore gratiam sanitatis in eodem loco consecutos: quin etiam astulis [Al., assulis, hastulis] ex ipsa destina excisis et in aquam missis, plures sibi suisque languorum remedia conquisiere.

Scripsi autem [Al. om. autem] haec de persona et operibus viri praefati; nequaquam in eo laudans vel eligens hoc, quod de observatione Paschae minus perfecte sapiebat: immo hoc multum detestans, sicut in libro quem de Temporibus composui, manifestissime probavi, sed quasi verax historicus, simpliciter ea quae de illo sive per illum sunt gesta, describens, et quae laude sunt digna in ejus actibus laudans, atque ad utilitatem legentium memoriae commendans: studium, videlicet, pacis et caritatis, continentiae et humilitatis; animum irae et avaritiae victorem, superbiae simul et vanae gloriae contemptorem; industriam faciendi simul et docendi mandata caelestia, sollertiam lectionis et vigiliarum, auctoritatem sacerdote dignam, redarguendi superbos ac potentes, pariter et infirmos consolandi, ac pauperes recreandi vel defendendi clementiam. Qui, ut breviter multa comprehendam, quantum ab eis qui illum novere didicimus, nil ex omnibus quae in evangelicis, vel apostolicis sive propheticis literis facienda cognoverat, praetermittere, sed cuncta pro suis viribus operibus explere curabat. Haec in praefato antistite multum complector et amo, quia nimirum haec Deo placuisse

non ambigo. Quod autem Pascha non suo tempore observabat, vel canonicum ejus tempus ignorans, vel suae gentis auctoritate ne agnitum sequeretur devictus, non adprobo, nec laudo. In quo tamen hoc adprobo, quia in celebratione sui Paschae non aliud corde tenebat, venerabatur, et praedicabat, quam quod nos, id est, redemptionem generis humani per passionem, resurrectionem, ascensionem in coelos mediatoris Dei et hominum Hominis Jesu Christi. Unde et hanc non, ut quidam falso opinantur, quarta decima luna in qualibet feria cum Judaeis, sed die Dominica semper agebat, a luna quarta decima usque ad vicesimam; propter fidem videlicet dominicae resurrectionis quam una Sabbati factam, propterque [Al. om. que] spem nostrae resurrectionis quam eadem una Sabbati quae nunc Dominica dies dicitur veraciter futuram cum sancta Ecclesia credebat.

CAPUT XVIII. De vita vel morte religiosi regis Sigbercti.

His temporibus [DCXXX] regno Orientalium Anglorum (Vid. lib. II, c. 15, not.) , post Earpualdum Redualdi successorem, Sigberct frater ejus praefuit, homo bonus ac religiosus: qui dudum in Gallia, dum inimicitias Redualdi fugiens exularet, lavacrum baptismi percepit, et patriam reversus, ubi regno potitus est, mox ea quae in Galliis bene disposita vidit imitari cupiens, instituit scholam in qua pueri literis erudirentur: juvante se episcopo Felice quem de Cantia acceperat, eisque paedagogos ac magistros juxta morem Cantuariorum praebente.

Tantumque rex ille caelestis regni amator factus est, ut ad ultimum relictis regni negotiis [DCXXXIV], et cognato suo

Ecgrice [Al., Ecgrico] commendatis, qui et antea partem ejusdem regni tenebat, intraret monasterium quod sibi fecerat, atque accepta tonsura pro aeterno magis regno militare curaret. Quod dum multo tempore faceret, contigit gentem Merciorum duce rege Penda adversus Orientales Anglos in bellum procedere, qui dum se inferiores in bello hostibus conspicerent, rogaverunt Sigberctum ad confirmandum militem secum venire in praelium. Illo nolente ac contradicente, invitum [Al. add. de] monasterio eruentes duxerunt in certamen, sperantes minus animos militum trepidare, minus praesente duce quondam strenuissimo et eximio posse fugam meditari. Sed ipse professionis suae non immemor, dum optimo esse vallatus exercitu, nonnisi virgam tantum habere in manu voluit: occisusque est una cum rege Ecgrice, et cunctus eorum, insistentibus paganis, caesus sive dispersus exercitus.

Successor autem regni eorum factus est Anna [DCXXXV], filius Eni, de regio genere, vir optimus, atque optimae genitor sobolis [Al., optimi genitoris soboles], de quibus in sequentibus suo tempore dicendum est: qui et ipse postea ab eodem pagano Merciorum duce, a quo et praedecessor ejus, occisus est [DCLIV].

CAPUT XIX. Ut Furseus apud Orientales Anglos monasterium fecerit; et de visionibus vel sanctitate ejus, cui etiam caro post mortem incorrupta testimonium perhibuerit.

Verum dum adhuc Sigberct regni infulas [Al., insulas] teneret, supervenit de Hibernia vir sanctus, nomine Furseus [DCXXXIII], verbo et actibus clarus, sed egregiis insignis virtutibus, cupiens pro Domino, ubicumque sibi opportunum inveniret, peregrinam ducere vitam. Qui cum ad provinciam Orientalium pervenisset

Anglorum, susceptus est honorifice a rege praefato: et solitum sibi opus evangelizandi exsequens, multos et exemplo virtutis et incitamento sermonis, vel incredulos ad Christum convertit, vel jam [Al., etiam] credentes amplius in fide atque amore Christi confirmavit.

Ubi quadam infirmitate corporis arreptus, angelica meruit visione perfrui, in qua admonitus est coepto verbi ministerio sedulus insistere, vigiliisque consuetis et orationibus indefessus incumbere; eo quod certus sibi exitus [Al. add. esset], sed incerta ejusdem exitus esset hora futura, dicente Domino: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Qua visione confirmatus, curavit locum monasterii, quem a praefato rege Sigbercto acceperat, velocissime construere, ac regularibus instituere disciplinis. Erat autem monasterium silvanum [Al., silvarum], et maris vicinitate amoenum, constructum in castro quodam, quod lingua Anglorum Cnobheresburg, id est, urbs Cnobheri vocatur; quod deinde rex provinciae illius Anna, ac nobiles quique augustioribus aedificiis ac donariis adornarunt. Erat autem vir iste de nobilissimo genere Scottorum, sed longe animo quam carne nobilior. Ab ipso tempore pueritiae suae curam non modicam lectionibus sacris simul et monasticis exhibebat disciplinis, et, quod maxime sanctos decet, cuncta quae agenda didicerat, sollicitus agere curabat.

Quid multa? Procedente tempore et ipse sibi monasterium in quo liberius caelestibus studiis vacaret, construxit: ubi correptus infirmitate, sicut libellus de Vita ejus conscriptus sufficienter edocet, raptus est e corpore: et a vespera usque ad galli cantum corpore exutus, angelicorum agminum et aspectus intueri, et laudes beatas meruit audire. Referre autem erat solitus, quod aperte eos inter alia resonare audiret: Ibunt sancti de virtute in virtutem. Et iterum: Videbitur Deus deorum in Sion. Qui reductus in corpore, et die tertia rursum eductus vidit non solum majora

beatorum gaudia, sed et maxima malignorum spirituum certamina, qui crebris accusationibus improbi, iter illi caeleste intercludere contendebant; nec tamen, protegentibus eum angelis, quicquam proficiebant: de quibus omnibus si quis plenius scire vult, id est, quanta fraudis sollertia daemones et actus ejus et verba superflua, et ipsas etiam cogitationes, quasi in libro descriptas, replicaverint; quae ab angelis sanctis, quae a [Al., sanctisque ac] viris justis sibi inter angelos apparentibus laeta vel tristia cognoverit, legat ipsum, de quo dixi, libellum Vitae ejus, et multum ex illo, ut reor, profectus spiritalis accipiet.

In quibus tamen unum est, quod et nos in hac historia ponere multis commodum duximus. Cum ergo in altum esset elatus [Al., elevatus], jussus est ab angelis qui eum ducebant, respicere in mundum. At ille oculos in inferiora deflectens, vidit quasi vallem tenebrosam subtus se in imo positam. Vidit et quatuor ignes in aere, non multo ab invicem spatio distantes. Et interrogans angelos, qui essent hi ignes, audivit hos esse ignes qui mundum succendentes essent consumpturi. Unum mendacii, cum hoc quod in baptismo abrenunciare nos Satanae et omnibus operibus ejus promisimus, minime implemus: alterum cupiditatis, cum mundi divitias amori caelestium praeponimus: tertium dissensionis, cum animos proximorum, etiam in supervacuis rebus offendere non formidamus: quartum impietatis, cum infirmiores spoliare, et eis fraudem facere pro nihilo ducimus. Crescentes vero paulatim ignes usque ad invicem sese extenderunt, atque in inmensam adunati sunt flammam. Cumque adpropinquassent, pertimescens ille dicit angelo: « Domine, ecce ignis mihi adpropinquat. At ille: Quod non incendisti, inquit, non ardebit in [Al. om. in] te: nam etsi [Al., et] terribilis iste ac grandis esse rogus videtur, tamen juxta merita operum singulos examinat; quia uniuscujusque cupiditas in hoc igne ardebit. Sicut enim quis ardet in corpore per inlicitam voluptatem, ita solutus corpore ardebit per debitam

poenam. » Tunc vidit unum de tribus angelis, qui sibi in tota utraque visione ductores adfuerunt, praecedentem ignes flammae [Al., ignis flammam] dividere, et duos ab utroque latere circumvolantes, ab ignium se periculo defendere. Vidit autem et daemones per ignem volantes, incendia bellorum contra justos struere. Sequuntur adversus ipsum accusationes malignorum, defensiones spirituum bonorum, copiosior caelestium agminum visio; sed et virorum de sua natione sanctorum [Al., Scottorum], quos olim sacerdotii gradu non ignobiliter potitos, fama jam vulgante, compererat; a quibus non pauca, quae vel ipsi, vel omnibus qui audire vellent, multum salubria essent, audivit. Qui cum verba finissent, et cum angelicis spiritibus ipsi quoque ad coelos redirent, remanserunt cum beato Furseo tres angeli, de quibus diximus, qui eum ad corpus referrent. Cumque praefato igni maximo adpropiarent [Al., adpropiaret], divisit quidem angelus, sicut prius, ignem flammae. Sed vir Dei ubi ad patefactam usque inter flammas januam pervenit, arripientes inmundi spiritus unum de eis, quos in ignibus torrebant, jactaverunt in eum, et contingentes humerum maxi lamque ejus incenderunt: cognovitque hominem, et quia vestimentum ejus morientes acceperit, ad [Al., in] memoriam reduxit. Quem angelus sanctus statim adprehendens, in ignem rejecit. Dicebatque hostis malignus: « Nolite repellere quem ante suscepistis: nam sicut bona ejus peccatoris suscepistis, ita et de poenis ejus participes esse debetis. » Contradicens angelus: « Non, inquit, [Al. add. hoc] propter avaritiam, sed propter salvandam ejus animam suscepit: » cessavitque ignis. Et conversus ad eum angelus: « Quod incendisti, inquit, hoc arsit in te. Si enim hujus viri in peccatis suis mortui pecuniam non accepisses, nec poena ejus in te arderet. » Et plura locutus, quid erga salutem eorum qui ad mortem [Al. om. ad mortem] poeniterent, esset agendum, salubri sermone docuit. Qui postmodum in corpore restitutus, omni vitae suae tempore

signum incendii quod in anima pertulit, visibile cunctis in humero maxillaque portavit: mirumque in modum quod anima in occulto passa sit, caro palam [Al. add. omnibus] praemonstrabat. Curabat autem semper, sicut et antea facere consuerat, omnibus opus virtutum et exemplis ostendere et praedicare sermonibus. Ordinem autem visionum suarum, illis solummodo qui propter desiderium compunctionis interrogabant, exponere volebat. Superest adhuc frater quidam senior monasterii nostri qui narrare solet, dixisse sibi quemdam multum veracem ac religiosum hominem, quod ipsum Furseum viderit in provincia Orientalium Anglorum, illasque visiones ex ipsius ore audierit: adjiciens quia tempus hiemis fuerit acerrimum, et glacie constrictum, cum sedens in tenui veste [Al., iste] vir (Al. add. Dei], ita inter dicendum propter multitudinem [Al., magnitudinem] memorati timoris vel suavitatis, quasi in media aestatis caumate sudaverit

Cum ergo, ut ad superiora redeamus, multis annis in Scotia verbum Dei omnibus adnuncians, tumultus inruentium turbarum non facile ferret, relictis omnibus quae habere videbatur, ab ipsa quoque insula patria discessit: et paucis cum fratribus per Brittones in provinciam Anglorum devenit, ibique praedicans verbum, ut diximus, monasterium nobile construxit. Quibus rite gestis, cupiens se ab omnibus saeculi hujus, et ipsius quoque monasterii negotiis alienare, reliquit monasterii [Al., monasterium], et animarum curam fratri suo Fullano, et presbyteris Gobbano [Al., Gabbano, Galbano, Golbano] et Dicullo, et ipse ab omnibus mundi rebus liber, in anachoretica conversatione [Al., anachoretam conversus] vitam finire disposuit. Habuit alterum [Al. om. alterum] fratrem, vocabulo Ultanum, qui de monasterii probatione diuturna, ad heremiticam pervenerat [Al., perveniret] vitam. Hunc ergo solus petens, annum totum cum eo in continentia et orationibus, in quotidianis

manuum vixit laboribus.

Dein turbatam incursione gentilium provinciam videns, et monasteriis quoque periculum imminere praevidens, dimissis ordinate omnibus, navigavit Galliam, ibique a rege Francorum Hloduio [Al., Chlodoveo], vel patricio Ercunualdo honorifice susceptus, monasterium construxit in loco Latiniaco nominato, ac non multo post infirmitate correptus, diem clausit ultimum (Circa an. 650). Cujus corpus idem Ercunualdus [Al., Erchenaldus] patricius accipiens, servavit in porticu quadam ecclesiae, quam in villa sua, cui nomen est [Al., erat] Perrona, faciebat, donec ipsa ecclesia dedicaretur. Quod dum [Al., cum] post dies viginti septem [Al., sex] esset factum, et corpus ipsum de porticu ablatum, prope [Al. propter] altare esset recondendum, inventum est ita inlesum ac si eadem hora de hac luce fuisset egressus. Sed et post annos quatuor, constructa domuncula cultiore receptui corporis ejusdem, ad Orientem altaris adhuc sine macula corruptionis inventum, ibidem digno cum honore translatum est; ubi merita illius multis saepe constat, Deo operante, claruisse virtutibus. Haec de [Al., Haec et de visionibus, et de] corporis ejus incorruptione breviter attigimus, ut quanta esset viri sublimitas legentibus notius existeret. Quae cuncta in libello ejus sufficientius, sed [Al. om. sed] et de aliis commilitonibus ipsius, quisque [Al., quisquis] legerit inveniet.

CAPUT XX. Ut, defuncto Honorio, pontificatu sit functus Deusdedit; et qui [Al. add. et] in tempore illo Orientalium Anglorum, qui Hrofensis Ecclesiae fuerint antistites.

Interea defuncto Felice Orientalium Anglorum episcopo

[DCXLVII] post decem et septem annos accepti episcopatus (Vid. lib. II, c. 15, not.) , Honorius loco ejus ordinavit Thomam diaconum ejus de provincia Gyrviorum: et hoc [Al. om. hoc] post quinque annos sui episcopatus de hac vita subtracto, Berctgilsum, cognomine Bonifacium, de provincia Cantuariorum, loco ejus substituit [DCLII]. Et ipse quoque Honorius, postquam metas sui cursus implevit, ex hac luce migravit anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo quinquagesimo tertio, pridie Kalendarum Octobrium: et cessante episcopatu per annum et sex menses, electus est archiepiscopus cathedrae Doruvernensis sextus Deusdedit de gente Occidentalium Saxonum: quem ordinaturus venit illuc Ithamar [DCLV], antistes Ecclesiae Horfensis [Al., antistes Hrof.]. Ordinatus est autem die septimo Kalendarum Aprilium, et rexit Ecclesiam annos novem, menses septem [Al., quatuor], et duos dies; et ipse, defuncto Ithamar, consecravit pro eo Damianum qui de genere Australium Saxonum erat oriundus [DCLXIV].

CAPUT XXI Ut provincia Mediterraneorum Anglorum sub rege Peada Christiana sit facta.

His temporibus Middilangli, id est, Mediterranei Angli, sub principe Peada [Al., Penda] filio Pendan regis, fidem et sacramenta veritatis perceperunt [DCLIII]; qui cum esset juvenis optimus, ac regis nomine ac persona dignissimus, praelatus est a patre regno gentis illius; venitque ad regem Nordanhymbrorum Osuiu, postulans filiam ejus Alchfledam sibi conjugem dari. Neque aliter quod petebat impetrare potuit, nisi fidem Christi ac baptisma, cum gente cui praeerat, acciperet. At ille audita praedicatione veritatis, et promissione regni caelestis, speque resurrectionis ac futurae immortalitatis, libenter se Christianum

fieri velle confessus est, etiamsi virginem non acciperet: persuasus maxime ad percipiendam fidem a filio regis Osuiu, nomine Alchfrido, qui erat cognatus et amicus ejus, habens sororem ipsius [Al., ejus] conjugem, vocabulo Cyniburgam, filiam Pendan regis.

Baptizatus est ergo a Finano episcopo, cum omnibus qui secum venerant comitibus ac militibus eorumque famulis universis, in vico regis inlustri qui vocatur Ad murum. Et acceptis quatuor presbyteris, qui ad docendam baptizandamque gentem illius, et eruditione et vita videbantur idonei, multo cum gaudio reversus est. Erant autem presbyteri Cedd [Al., Cedda], et Adda, et Betti, et Diuma, quorum ultimus natione Scottus, caeteri fuere de Anglis. Adda autem erat frater Uttan, presbyteri inlustris, et abbatis monasterii quod vocatur Ad Caprae [Al., Capreae] caput, cujus supra meminimus. Venientes ergo in provinciam memorati sacerdotes cum principe, praedicabant verbum, et libenter auditi sunt, multique quotidie et nobilium et infirmorum [Al., infimorum], abrenunciata sorde idolatriae, fidei sunt fonte abluti.

Nec prohibuit Penda rex quin etiam in sua, hoc est, Merciorum natione, verbum, si qui vellent audire, praedicaretur. Quin potius odio habebat, et despiciebat eos, quos fide Christi imbutos, opera fidei non habere deprehendit, dicens contemnendos esse eos et miseros qui Deo suo in quem crederent obedire contemnerent. Coepta sunt haec biennio ante mortem Pendan regis. Ipso autem occiso [DCLVI], cum Osuiu Rex Christianus regnum ejus acciperet, ut in sequentibus dicemus (Vid., infra, cap. 24) , factus est Diuma unus ex praefatis quatuor sacerdotibus episcopus Mediterraneorum Anglorum simul et Merciorum, ordinatus a Finano episcopo. Paucitas enim sacerdotum cogebat unum antistitem duobus populis praefici. Qui cum pauco sub tempore non paucam Domino plebem adquisisset, defunctus est apud

Mediterraneos Anglos [DCLVIII], in regione quae vocatur Infeppingum [Al., Infebbingum]: suscepit pro illo episcopatum Ceollach, et ipse de natione Scottorum, qui non multo post, relicto episcopatu, reversus est ad insulam Hii, ubi plurimorum caput et arcem Scotti habuere coenobiorum: succedente illi in episcopatum Trumheri viro religioso, et monachica vita instituto [DCLIX], natione quidem Anglo, sed a Scottis ordinato episcopo; quod temporibus Vulfheri regis de quo in sequentibus dicemus, factum est.

CAPUT XXII. Ut Orientales Saxones fidem quam dudum abjecerant, sub rege Sigbercto, praedicante Ceddo, receperint.

Eo tempore [DCLIII] etiam Orientales Saxones fidem quam olim, expulso Mellito antistite, abjecerant (Vid. lib. II, c. 5) , instantia regis Osuiu receperunt. Erat enim rex ejusdem gentis Sigberct, qui post Sigberctum cognomento Parvum regnavit, amicus ejusdem Osuiu regis, qui cum frequenter ad eum in provinciam Nordanhymbrorum veniret, solebat eum hortari ad intelligendum deos esse non posse qui hominum manibus facti essent; dei creandi materiam lignum vel lapidem esse non posse, quorum recisurae vel igni absumerentur, vel in vasa quaelibet humani usus formarentur, vel certe despectui habita foras projicerentur, et pedibus conculcata in terram verterentur. Deum potius intelligendum majestate incomprehensibilem, humanis oculis invisibilem, omnipotentem, aeternum, qui caelum et terram et humanum genus creasset, regeret, et judicaturus esset orbem in aequitate; cujus sedes aeterna non in vili et caduco metallo, sed in caelis esset credenda: meritoque [Al., aeterna . . . . meritoque] intelligendum, quia omnes qui voluntatem ejus a quo

creati sunt discerent et facerent, aeterna ab illo praemia essent percepturi. Haec et hujusmodi multa cum rex Osuiu regi Sigbercto amicabili et quasi fraterno consilio saepe inculcaret, tandem juvante amicorum consensu credidit, et facto cum suis consilio, cum exhortatione, faventibus cunctis et adnuentibus fidei, baptizatus est cum eis a Finano episcopo in villa regia cujus supra meminimus (Cap. immediate praeced.), quae cognominatur Ad murum. Est enim juxta murum, quo olim Romani Brittaniam insulam praecinxere, duodecim millibus passuum a mari Orientali secreta.

Igitur rex Sigberct aeterni regni jam civis effectus, temporalis sui regni sedem repetiit [Al., petiit], postulans ab Osuiu rege ut aliquos sibi doctores daret, qui gentem suam ad fidem Christi converterent ac fonte salutari abluerent. At ille mittens ad provinciam Mediterraneorum Anglorum, clamavit ad se virum Dei Cedd, et dato illi socio altero quodam presbytero, misit praedicare verbum genti Orientalium Saxonum. Ubi cum omnia perambulantes multam Domino Ecclesiam congregassent, contigit quodam tempore eundem Cedd redire domum, ac pervenire ad ecclesiam Lindisfaronensem, propter conloquium Finani episcopi; qui ubi prosperatum ei opus Evangelii comperit, fecit eum Episcopum in gentem [Al., gente] Orientalium Saxonum, vocatis ad se in ministerium ordinationis aliis duobus episcopis: qui accepto gradu episcopatus, rediit ad provinciam, et majore auctoritate coeptum opus explens, fecit per loca ecclesias, presbyteros et diaconos ordinavit, qui se in verbo fidei et ministerio baptizandi adjuvarent, maxime in civitate quae lingua Saxonum Ythancaestir appellatur. Sed et in illa quae Tilaburg cognominatur: quorum prior locus est in ripa Pentae amnis, secundus in ripa Tamensis: in quibus, collecto examine famulorum Christi, disciplinam vitae regularis, in quantum rudes adhuc capere poterant, custodire docuit.

Cumque tempore non pauco in praefata provincia, gaudente rege, congaudente universo populo, vitae caelestis institutio quotidianum sumeret augmentum, contigit ipsum regem instigante omnium honorum inimico, propinquorum suorum manu interfici [DCLX]. Etant autem duo germani fratres qui hoc facinus patrarunt; qui cum interrogarentur quare hoc facerent [Al., cur hoc fecerint], nil aliud respondere potuerunt, nisi ob hoc se iratos fuisse et inimicos regi, quod ille nimium [Al., nimirum] suis parcere soleret inimicis, et factas ab eis injurias mox obsecrantibus placida mente demitteret. Talis erat culpa regis pro qua occideretur, quod evangelica praecepta devoto corde servaret: in qua tamen ejus morte innoxia, juxta praedictum viri Dei, vera est ejus culpa punita. Habuerat enim unus ex his qui eum occiderunt comitibus, inlicitum conjugium, quod cum episcopus prohibere et corrigere non posset, excommunicavit eum, atque omnibus qui se audire vellent praecepit ne domum ejus intrarent neque de cibis illius acciperent. Contempsit autem [Al. add. hoc] rex praeceptum, et rogatus a comite, intravit epulaturus domum ejus: qui cum abiisset, obviavit ei antistes. At rex intuens eum, mox tremefactus desiluit [Al. add. de] equo, ceciditque ante pedes ejus, veniam reatus postulans. Nam et episcopus pariter desiluit: sederat enim et ipse in equo. Iratus autem tetigit regem jacentem virga quam tenebat manu, et pontificali auctoritate protestatus [Al., protestans]: « Dico tibi, inquit, quia noluisti te continere a domo perditi et damnati illius, tu in ipsa domo mori habes. » Sed credendum est quia talis mors viri religiosi non solum talem culpam diluerit, sed etiam meritum ejus auxerit: quai [Al., quae] nimirum ob causam pietatis, quia propter observantiam mandatorum Christi contigit.

Successit autem Sigbercto in regnum Suidhelm, filius Sexbaldi [DCLX], qui baptizatus est ab ipso Cedde in provincia Orientalium Anglorum, in vico regio qui dicitur Rendlaesham, id

est, Mansio Rendili; suscepitque eum ascendentem de fonte sancto Aedilvald rex ipsius gentis Orientalium Anglorum, frater Anna [Al., Annae] regis eorumdem.

CAPUT XXIII. Ut idem episcopus Cedd locum monasterii construendi ab Oidilvaldo rege accipiens, orationibus ac jejuniis Domino consecraverit; et de obitu ipsius.

Solebat autem idem vir Domini, cum apud Orientales Saxones episcopatus officio fungeretur, saepius etiam suam, id est, Nordanhymbrorum provinciam exhortandi gratia revisere: quem cum Oidilvald filius Osualdi regis [DCLIII--DCLXIV], qui in Deirorum partibus regnum habebat, virum sanctum et sapientem, probumque moribus videret, postulavit eum possessionem terrae aliquam a se ad construendum monasterium accipere, in quo ipse rex et frequentius ad deprecandum Dominum verbumque audiendum advenire, et defunctus sepliri deberet. Nam et seipsum fideliter credidit multum juvari eorum orationibus quotidianis, qui illo in loco Domino servirent. Habuerat autem idem rex secum fratrem germanum ejusdem episcopi, vocabulo Caelin, virum aeque Deo devotum, qui ipsi ac familiae ipsius verbum et sacramenta fidei, erat enim presbyter, ministrare solebat, per cujus notitiam maxime ad diligendum noscendumque episcopum pervenit. Favens ergo votis regis antistes, elegit sibi locum monasterii construendi in montibus arduis ac remotis; in quibus latronum magis latibula ac lustra ferarum, quam habitacula fuisse videbantur hominum: ut, juxta prophetiam Isaiae, iu cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, oriretur viror calami et junci, id est, fructus bonorum operum ibi nascerentur, ubi prius vel bestiae commorari, vel

homines bestialiter vivere consueverant.

Studens autem vir Domini acceptum monasterii locum primo precibus ac jejuniis a pristina flagitiorum sorde purgare, et sic in eo monasterii fundamenta jacere, postulavit a rege, ut sibi totum Quadragesimae tempus quod instabat, facultatem ac licentiam ibidem orationis causa demorandi concederet. Quibus diebus cunctis, excepta Dominica, jejunium ad vesperam usque [Al. om. usque] juxta morem protelans, ne [Al., nec] tunc quidem nisi panis permodicum, et unum ovum gallinaceum cum parvo lacte aqua mixto percipiebat. Dicebat enim hanc esse consuetudinem eorum, a quibus normam disciplinae regularis didicerat, ut accepta nuper loca ad faciendum monasterium vel ecclesiam, prius orationibus ac jejuniis Domino consecrent. Cumque decem dies Quadragesimae restarent, venit qui clamaret eum ad regem. At ille, ne opus religiosum negotiorum regalium causa intermitteretur, petiit presbyterum suum Cynibillum, qui etiam frater germanus erat ipsius, pia coepta complere. Cui eum ille libenter adquiesceret, expleto studio jejuniorum et orationis, fecit ibi monasterium, quod nunc Laestingaeu vocatur, et religiosis moribus, juxta ritus [Al., ritum] Lindisfarnensium ubi educatus erat, instituit.

Qui cum annis multis et in praefata provincia episcopatum administraret, et hujus quoque monasterii statutis propositis [Al., praepositis] curam gereret, casu contigit ut ad ipsum monasterium tempore mortalitatis adveniens, factus ibidem infirmitate corporis, obiret [DCLXIV]: qui primo quidem foris sepultus est; tempore autem procedente, in eodem [Al. om. eodem] monasterio ecclesia est in honorem beatae Dei Genitricis de lapide facta, et in illa corpus ipsius ad dexteram altaris reconditum.

Dedit autem episcopus regendum post se monasterium fratri suo

Ceadda, qui postea episcopus factus est, ut in sequentibus dicemus. Quatuor siquidem hi quos diximus, germani fratres, Cedd et Cynibill [Al., Cenibil] et Caelin et Ceadda, quod raro invenitur, omnes sacerdotes Domini fuere praeclari, et duo ex eis etiam summi sacerdotii gradu functi sunt. Cum ergo episcopum defunctum ac sepultum in provincia Nordanhymbrorum audirent [Al., audissent] fratres qui in monasterio ejus erant in provincia Orientalium Saxonum, venerunt illo de suo monasterio homines circiter triginta, cupientes ad corpus sui Patris, aut vivere si sic Deo placeret, aut morientes ibi sepeliri: qui libenter a suis fratribus et commilitonibus suscepti, omnes ibidem superveniente praefatae pestilentiae clade defuncti sunt, excepto uno puerulo, quem orationibus patris sui a morte constat esse servatum. Nam cum multo post haec tempore viveret, et Scripturis legendis operam daret, tandem didicit se aqua baptismatis non esse regeneratum, et mox fonte lavacri salutaris ablutus, etiam postmodum ad ordinem presbyterii promotus est, multisque in Ecclesia utilis fuit: de quo dubitandum non crediderim, quin intercessionibus, ut dixi, sui patris, ad cujus corpus dilectionis ipsius gratia venerat, sit ab articulo mortis retentus, ut et ipse sic mortem evaderet aeternam, et aliis quoque fratribus ministerium vitae ac salutis docendo exhiberet.

CAPUT XXIV. Ut provincia Merciorum, occiso rege Penda, fidem Christi susceperit: et Osuiu, pro adepta victoria, possessiones et territoria ad construenda monasteria dederit.

His temporibus [DCLV] rex Osuiu cum acerbas atque intolerabiles pateretur irruptiones saepe dicti regis Merciorum, qui fratrem ejus occiderat, ad ultimum necessitate cogente

promisit se ei innumera et majora quam credi potest ornamenta regia vel donaria in pretium pacis largiturum, dummodo ille domum rediret, et provincias regni ejus usque ad internecionem vastare desineret. Cumque rex perfidus nullatenus precibus illius assensum praeberet, qui totam ejus gentem a parvo usque ad magnum delere atque exterminare decreverat, respexit ille ad divinae auxilium pietatis, quo ab impietate barbarica posset eripi: votoque se obligans: « Si paganus, inquit, nescit accipere nostra donaria, offeramus ei qui novit, Domino Deo nostro. » Vovit ergo quia si victor existeret, filiam suam Domino sacra virginitate dicandam [Al., sacrandam] offerret; simul et duodecim possessiones praediorum ad construenda monasteria donaret: et sic cum paucissimo exercitu se certamini dedit. Denique fertur quia tricies majorem pagani habuerint exercitum; siquidem ipsi triginta legiones ducibus nobilissimis instructas in bello habuere, quibus Osuiu rex cum Alchfrido filio, perparvum, ut dixi, habens exercitum, sed Christo duce confisus, occurrit. Nam alius filius ejus Ecgfrid eo tempore in provincia Merciorum apud reginam Cynuise obses tenebatur. Filius autem Osualdi regis Oidilvald, qui eis auxilio esse debuerat, in parte erat adversariorum, eisdemque contra patriam et patruum suum pugnaturis [Al., pugnaturus] ductor exstiterat, quamvis ipso tempore pugnandi sese pugnae subtraxerat, eventumque discriminis tuto in loco exspectabat. Inito ergo certamine fugati sunt et caesi pagani. Duces regii triginta qui [Al., triginta, qui] ad auxilium venerant pene omnes interfecti: in quibus Aedilheri frater Annae regis Orientalium Anglorum qui post eum regnavit, auctor ipse belli, perditis militibus sive auxiliis interemptus: et quia prope fluvium Uinuaed pugnatum est, qui tunc prae inundantia pluviarium late alveum suum immo omnes ripas suas transierat, contigit ut multo plures aqua fugientes, quam bellantes perderet ensis.

Tunc rex Osuiu, juxta quod Domino voverat, pro conlata sibi victoria gratias Deo referens, dedit filiam suam Aelfledam quae vix dum unius anni aetatem impleverat, perpetua ei virginitate consecrandam: donatis insuper duodecim possessiunculis terrarum, in quibus ablato studio militiae terrestris, ad exercendam militiam caelestem, supplicandumque pro pace gentis ejus aeterna, devotioni sedulae [Al., devotione sedule] monachorum locus facultasque suppeteret. E quibus videlicet possessiunculis, sex in provincia Deirorum, sex in Berniciorum dedit. Singulae vero possessiones, decem erant familiarum, id est, simul omnes centum viginti. Intravit autem praefata regis Osuiu [Al., praefata Osuii] filia Deo dedicanda monasterium quod nuncupatur Heruteu, id est, insula cervi, cui tunc Hild abbatissa praefuit (Vid. l. III, 25; IV, 23) : quae post biennium comparata possessione decem familiarum in loco qui dicitur Streanaeshalch, ibi monasterium construxit; in quo memorata regis filia, primo discipula vitae regularis, deinde etiam magistra exstitit, donec completo undesexaginta annorum numero, ad complexum et nuptias Sponsi caelestis virgo beata intraret. In quo monasterio et ipsa, et pater ejus Osuiu, et mater ejus Aeanfled, et pater matris ejus Aeduini, et multi alii nobiles in ecclesia sancti apostoli Petri sepulti sunt. Hoc autem bellum rex Osuiu in regione Loidis (Vid. l. II, 14) , tertio decimo regni sui anno, decimo septimo die Kalendarum Decembrium cum magna utriusque populi utilitate confecit. Nam et suam gentem ab hostili paganorum depopulatione liberavit, et ipsam gentem Merciorum finitimarumque provinciarum, desecto capite perfido, ad fidei Christianae gratiam convertit.

Primus autem in provincia Merciorum, simul et Lindisfarorum ac Mediterraneorum Anglorum, factus est episcopus Diuma, ut supra diximus (Vid. l. III, c. 21) , qui apud Mediterraneos Anglos defunctus [Al. add. est] ac sepultus est [DCLVI]: secundus

Cellach, qui relicto episcopatus officio vivens ad Scottiam rediit, uterque de genere Scottorum: tertius Trumheri, de natione quidem Anglorum, sed edoctus [Al., doctus] et ordinatus a Scottis, qui erat abbas in monasterio quod dicitur Ingetlingum. Ipse est locus in quo occisus est rex Osuini, ut supra meminimus (Vid. l. III, c. 14) . Nam regina Aeanfled propinqua illius, ob castigationem necis ejus injustae, postulavit a rege Osuio [Al., Osuiu], ut donaret ibi locum monasterium construendi [Al., monasterio construendo] praefato Dei famulo Trumheri, quia propinquus et ipse erat regis occisi: in quo videlicet monasterio orationes assiduae pro utriusque regis, id est, et occisi, et ejus qui occidere jussit, salute aeterna fierent. Idem autem rex Osuiu tribus annis post occisionem Pendan regis, Merciorum genti, necnon et caeteris Australium provinciarum populis praefuit: qui etiam gentem Pictorum maxima ex parte regno Anglorum subjecit.

Quo tempore donavit praefato Peada [Al., Penda], filio regis Pendan, eo quod esset cognatus suus, regnum Australium Merciorum, qui sunt, ut dicunt, familiarum quinque millium, discreti fluvio Treanta ab Aquilonalibus Mercis [Al., Aquilonaribus Merciis], quorum terra est familiarum septem millium. Sed idem Peada proximo vere multum nefarie peremptus est, proditione, ut dicunt, conjugis suae, in ipso tempore festi paschalis [DCLVIII]. Completis autem tribus annis post interfectionem Pendan regis, rebellarunt adversus regem Osuiu duces gentis Merciorum Immin, et Eafha [Al., Eafba, Eabba, Eaba], et Eadberct., levato in regem Wlfhere, filio ejusdem Pendan adolescente, quem occultum servaverant, et electis principibus regis non proprii, fines suos fortiter simul et libertatem receperunt: sicque cum suo rege liberi, Christo vero regi pro sempiterno in caelis regno servire gaudebant. Praefuit autem rex idem genti Merciorum annis decem et septem,

habuitque primum episcopum Trumheri, de quo supra diximus (Cap. 21) , secundum Jaruman, tertium Ceaddan, quartum Uynfridum. Omnes hi per ordinem sibimet succedentes sub rege Uulfhere, gentis Merciorum episcopatu sunt functi.

CAPUT XXV. Ut quaestio sit mota de tempore Paschae, adversus eos qui de Scottia venerant.

Interea Aidano episcopo de hac vita sublato, Finan pro illo gradum episcopatus, a Scottis ordinatus ac missus acceperat [DCLII]: qui in insula Lindisfarnensi fecit ecclesiam episcopali sedi congruam; quam tamen more Scottorum, non de lapide, sed de robore secto totam composuit, atque harundine texit, quam tempore sequenti reverentissimus archiepiscopus Theodorus in honore beati apostoli Petri dedicavit. Sed episcopus loci ipsius [Al., illius] Eadberct ablata harundine, plumbi laminis eam totam, hoc est, et tectum et ipsos quoque parietes ejus cooperire curavit.

His temporibus quaestio facta est frequens et magna, de observatione Paschae (Vid. append., n. 9) , confirmantibus eis qui de Cantia, vel de Galliis advenerant, quod Scotti Dominicum Paschae diem contra universalis Ecclesiae morem celebrarent. Erat in his acerrimus veri Paschae defensor, nomine Ronan [Al., Sonan], natione quidem Scottus, sed in Galliae vel Italiae partibus regulam ecclesiasticae veritatis edoctus; qui cum Finano confligens, multos quidem correxit, vel ad sollertiorem veritatis inquisitionem accendit: nequaquam tamen Finanum emendare potuit; quin potius, quod esset homo ferocis animi, acerbiorem castigando, et apertum veritatis adversarium reddidit. Observabat autem Jacob diaconus quondam, ut supra docuimus, venerabilis archiepiscopi Paulini, verum et catholicum Pascha,

cum omnibus quos ad correctiorem [Al., correptiorem] viam erudire poterat. Observabat et regina Eanfled cum suis, juxta quod in Cantia fieri viderat, habens secum de Cantia presbyterum catholicae observationis, nomine Romanum: unde nonnunquam contigisse fertur illis temporibus, ut bis in anno uno Pascha celebraretur. Et cum rex Pascha dominicum solutis jejuniis faceret, tunc regina cum suis persistens adhuc in jejunio diem Palmarum celebraret. Haec autem dissonantia paschalis observantiae vivente Aedano patienter ab omnibus tolerabatur, qui patenter intellexerant, quia etsi Pascha contra morem eorum qui ipsum miserant facere non potuit, opera tamen fidei, pietatis et dilectionis, juxta morem omnibus sanctis consuetum, diligenter exsequi curavit: unde ab omnibus etiam his qui de Pascha aliter sentiebant, merito diligebatur: nec solum a mediocribus, verum ab ipsis quoque episcopis, Honorio Cantuariorum, et Felice Orientalium Anglorum, venerationi habitus est.

Defuncto autem Finano qui post illum fuit, cum Colmanus in episcopatum succederet [DCLXII], et ipse missus a Scottia, gravior de observatione Paschae necnon et de aliis ecclesiasticae vitae disciplinis controversia nata est: unde movit haec quaestio sensus et corda multorum, timentium ne forte accepto Christianitatis vocabulo, in vacuum currerent, aut cucurrissent. Pervenit et ad ipsas principum aures, Osuiu, videlicet, regis, et filii ejus Alchfridi; qui nimirum Osuiu a Scottis edoctus ac baptizatus, illorum etiam lingua optime imbutus, nihil melius quam quod illi docuissent autumabat. Porro Alchfrid magistrum habens eruditionis Christianae Uilfridum virum doctissimum: nam et Romam prius propter doctrinam ecclesiasticam adierat, et apud Dalfinum archiepiscopum Galliarum Lugduni multum temporis egerat, a quo etiam tonsurae ecclesiasticae coronam susceperat, hujus doctrinam omnibus Scottorum traditionibus

jure praeferendam sciebat: unde ei etiam donaverat monasterium quadraginta familiarum in loco qui dicitur Inhrypum; quem videlicet locum paulo ante eis qui Scottos sequebantur in possessionem monasterii dederat. Sed quia illi postmodum data sibi optione, magis loco cedere quam suam mutare consuetudinem volebant, dedit eum illi qui dignam loco et doctrinam haberet, et vitam. Venerat eo tempore Agilberctus, Occidentalium Saxonum episcopus, cujus supra meminimus, amicus Alchfridi regis, et Uilfridi abbatis, ad provinciam Nordanhymbrorum, et apud eos aliquandiu demorabatur; qui etiam Uilfridum, rogatu Alchfridi, in praefato suo monasterio presbyterum fecit. Habebat autem secum ipse presbyterum nomine Agathonem. Mota ergo ibi quaestione de Pascha, vel tonsura (Vid. append., n. 9) , vel aliis rebus ecclesiasticis, dispositum est ut in monasterio quod dicitur Strenaeshalch, quod interpretatur Sinus fari, cui tunc Hild abbatissa Deo devota femina praefuit, synodus fieri et haec quaestio terminari deberet. Veneruntque illo reges ambo, pater scilicet et filius; episcopi, Colman cum clericis suis de Scottia, Agilberctus cum Agathone et Uilfrido presbyteris. Jacobus et Romanus in horum parte erant: Hild abbatissa cum suis in part Scottorum, in qua erat etiam venerabilis episcopus Cedd, jamdudum ordinatus a Scottis, ut supra docuimus, qui et interpres in eo concilio vigilantissimus utriusque partis exstitit.

Primusque rex Osuiu praemissa praefatione, quod oporteret eos qui una Deo servirent, unam vivendi regulam tenere, nec discrepare in celebratione Sacramentorum caelestium, qui unum omnes in caelis regnum exspectarent; inquirendum potius quae esset verior traditio, et hanc ab omnibus communiter esse sequendam: jussit primo dicere episcopum suum Colmanum, qui esset ritus, et unde originem ducens ille quem ipse sequeretur. Tunc Colmanus: « Pascha, inquit, hoc quod agere soleo, a

majoribus meis accepi, qui me huc episcopum miserunt, quod omnes Patres nostri, viri Deo dilecti, eodem modo celebrasse noscuntur [Al., cognoscuntur]. Quod ne cui contemnendum et reprobandum esse videatur, ipsum est quod beatus evangelista Johannes discipulus specialiter Domino dilectus, cum omnibus quibus praeerat Ecclesiis, celebrasse legitur. » Quo haec et his similia dicente, jussit rex et Agilberctum proferre in medium morem suae observationis, unde initium haberet, vel qua hunc auctoritate sequeretur. Respondit Agilberctus: « Loquatur, obsecro, vice mea discipulus meus Uilfrid presbyter, quia unum ambo sapimus cum caeteris qui hic adsident ecclesiasticae traditionis cultoribus; et ille melius ac manifestius ipsa lingua Anglorum, quam ego per interpretem, potest explanare quae sentimus. » Tunc Uilfrid, jubente rege ut diceret, ita exorsus est: « Pascha quod facimus, inquit, vidimus Romae ubi beati apostoli Petrus et Paulus vixere, docuere, passi sunt et sepulti, ab omnibus celebrari: hoc in Italia, hoc in Gallia, quas discendi vel orandi studio pertransivimus, ab omnibus agi conspeximus: hoc Africam, Asiam, Aegyptum, Graeciam, et omnem orbem, quacumque Christi Ecclesia diffusa est, per diversas nationes et linguas, uno ac non diverso temporis ordine gerere [Al., geri] comperimus: praeter hos tantum, et obstinationis eorum complices, Pictos dico et Brittones, cum quibus de duabus ultimis Oceani insulis, et his non totis, contra totum orbem stulto labore pugnant. » Cui haec dicenti respondit Colmanus: « Mirum quare stultum appellare velitis laborem nostrum, in quo tanti apostoli qui super pectus Domini recumbere dignus fuit, exempla sectamur; cum ipsum sapientissime vixisse omnis mundus noverit. » At Uilfridus: « Absit, inquit, ut Johannem stultitiae reprehendamus, cum scita legis Mosaicae juxta literam servaret, judaizante adhuc in multis Ecclesia, nec subito valentibus apostolis omnem legis observantiam quae a Deo instituta est, abdicare. Quomodo simulacra quae a daemonibus inventa sunt,

repudiare omnes qui ad fidem veniunt, necesse est: videlicet ne scandalum facerent eis qui inter gentes erant Judaeis. Hinc est enim quod Paulus Timotheum circumcidit, quod hostias in templo immolavit, quod cum Aquila et Priscilla caput Corinthi totondit: ad nihil videlicet utile, nisi ad scandalum vitandum Judaeorum. Hinc quod eidem Paulo Jacobus ait: Vides, frater, quot millia sunt in Judaeis qui crediderunt? et omnes hi aemulatores sunt legis. Nec tamen hodie clarescente per mundum Evangelio necesse est, immo nec licitum fidelibus vel circumcidi, vel hostias Deo victimarum offerre carnalium. Itaque Johannes secundum legis consuetudinem quarta decima die mensis primi ad vesperam, incipiebat celebrationem festi Paschalis, nil curans haec Sabbato, an alia qualibet feria proveniret. At vero Petrus cum Romae praedicaret, memor quia Dominus prima Sabbati resurrexit a mortuis, ac mundo spem resurrectionis contulit, ita Pascha faciendum intellexit, ut secundum consuetudinem ac praecepta legis, quartam decimam lunam primi mensis, aeque sicut Johannes Orientem ad vesperam semper exspectaret: et hac exorta, si Dominica dies, quae tunc prima Sabbati vocabatur, erat mane ventura, in ipsa vespera Pascha Dominicum celebrare incipiebat, quomodo et nos [Al., nos omnes] hodie facere solemus. Sin autem Dominica non proximo mane post lunam quartam decimam, sed sexta decima, aut septima decima, aut alia qualibet luna, usque ad vicesimam primam esset ventura, exspectabat eum, et praecedente Sabbato, vespere, sacrosancta Paschae sollemnia inchoabat; sicque fiebat, ut Dominica Paschae dies nonnisi a quinta decima luna usque ad vicesimam primam servaretur. Neque haec evangelica et apostolica traditio legem solvit, sed potius adimplet, in qua observandum Pascha a quarta decima luna primi mensis ad vesperam, usque ad vicesimam primam lunam ejusdem mensis ad vesperam praeceptum est: in quam observantiam imitandam, omnes beati Johannis successores in Asia post obitum ejus, et omnis per orbem Ecclesia

conversa est. Et hoc esse verum Pascha, hoc solum fidelibus celebrandum, Nicaeno concilio non statutum noviter, sed confirmatum est, ut ecclesiastica docet Historia. Unde constat vos, Colmane, neque Johannis, ut autumatis, exempla sectari, neque Petri, cujus traditioni scientes contradicitis, neque legi, neque Evangelio in observatione vestri Paschae congruere. Johannes enim ad legis Mosaicae decreta tempus paschale custodiens, nil de prima Sabbati curabat; quod vos non facitis, qui nonnisi prima Sabbati Pascha celebratis. Petrus a quinta decima luna usque ad vicesimam primam diem Paschae Dominicum celebrabat; quod vos non facitis, qui a quarta decima usque ad vicesimam lunam diem Dominicum Paschae observatis; ita ut tertia decima luna ad vesperam saepius pascha incipiatis, cujus neque lex ullam fecit mentionem, neque auctor ac dator Evangelii Dominus in ea, sed in quarta decima vel vetus Pascha manducavit ad vesperam, vel novi testamenti sacramenta in commemorationem suae passionis, Ecclesiae celebranda tradidit. Item [Al., itemque], lunam vicesimam primam, quam lex maxime celebrandam commendavit, a celebratione vestri Paschae funditus eliminatis: sicque, ut dixi, in celebratione summae festivitatis, neque Johanni, neque Petro, neque Legi, neque Evangelio concordatis. »

His contra Colmanus: « Numquid, ait, Anatolius vir sanctus, et in praefata Historia ecclesiastica multum laudatus, legi vel Evangelio contraria sapuit, qui a quarta decima usque ad vicesimam Pascha celebrandum scripsit? Numquid reverentissimum Patrem nostrum Columbam [Al., Columban], et successores ejus viros Deo dilectos, qui eodem modo Pascha fecerunt, divinis paginis contraria sapuisse, vel egisse credendum est? cum plurimi fuerint in eis, quorum sanctitati caelestia signa, et virtutum quae fecerunt miracula, testimonium praebuerunt: quos ipse sanctos esse non dubitans, semper eorum vitam, mores

et disciplinam sequi non desisto. »

At Uilfridus: « Constat, inquit, Anatolium virum sanctissimum, doctissimum, ac laude esse dignissimum; sed quid vobis cum illo, cum nec ejus decreta servetis? Ille enim in Pascha suo regulam utique veritatis sequens, circulum decem et novem [Al., novemdecim] annorum posuit, quem vos aut ignoratis, aut agnitum et a tota Christi Ecclesia custoditum, pro nihilo contemnitis. Ille sic in Pascha dominico quartam decimam lunam computavit, ut hanc eadem ipsa die more Aegyptiorum quintam decimam lunam ad vesperam esse fateretur. Sic item vicesimam die [Al., idem . . . . diem] Dominico Paschae adnotavit, ut hanc declinata eadem die esse vicesimam primam crederet. Cujus regulam distinctionis vos ignorasse probat, quod aliquoties [Al., aliquotiens] Pascha manifestissime ante plenilunium, id est, in tertia decima luna facitis. De Patre autem vestro Columba et sequacibus ejus, quorum sanctitatem vos imitari, et regulam ac praecepta caelestibus signis confirmata sequi perhibetis, possem [Al., possum] respondere; quia multis in judicio dicentibus Domino, quod in nomine ejus prophetaverint, et daemonia ejecerint, et virtutes multas fecerint, responsurus sit Dominus quia nunquam eos noverit. Sed absit ut de patribus vestris hoc dicam: quia justius multo est de incognitis bonum credere, quam malum. Unde et illos Dei famulos, ac Deo dilectos esse non nego, qui simplicitate rustica, sed intentione pia Deum dilexerunt. Neque illis multum obesse reor talem Paschae observantiam, quandiu nullus advenerat, qui eis instituti perfectioris decreta quae sequerentur, ostenderet: quos utique credo, si qui tunc ad eos catholicus calculator adveniret, sic ejus monita fuisse secuturos, quomodo ea quae noverant ac didicerant, Dei mandata probantur fuisse secuti. Tu autem et socii tui, si audita decreta sedis apostolicae, immo universalis Ecclesiae, et haec literis sacris confirmata sequi contemnitis, absque ulla dubitatione [

Al., dubietate] peccatis. Etsi enim patres tui sancti fuerunt, numquid universali quae per orbem est Ecclesiae, Christi, eorum [Al., horum] est paucitas uno de angulo extremae insulae praeferenda? Et si sanctus erat ac potens virtutibus ille Columba vester, immo et noster si Christi erat, numquid [Al., num] praeferri potuit beatissimo apostolorum principi, cui Dominus ait: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni caelorum? »

Haec perorante Uilfrido, dixit rex: « Verene, Col. mane, haec illi Petro dicta sunt a Domino? » Qui ait; « Vere, rex. » At ille: « Habetis, inquit, vos proferre aliquid tantae potestatis vestro Columbae datum? » At ait ille: « Nihil. » Rursum [Al. add. autem) rex: « Si utrique vestrum, inquit, in hoc sine ulla controversia consentiunt, quod haec principaliter [Al., principaliter haec] Petro dicta, et ei claves regni caelorum sint datae a Domino? Responderunt: Etiam, utique. » At ille ita conclusit: « Et ego vobis dico, quia hic est ostiarius ille cui ego contradicere nolo; sed in quantum novi vel valeo, hujus cupio in omnibus obedire statutis; ne forte me adveniente ad fores regni caelorum, non sit qui reseret [Al., reserat], averso [Al. adverso] illo qui claves tenere probatur. »

Haec dicente rege [Al. add. elevatis in caelum manibus], faverunt adsidentes quique sive adstantes, majores una cum mediocribus; et abdicata minus perfecta institutione, ad ea quae meliora cognoverant, sese transferre festinabant.

CAPUT XXVI. Ut Colman victus domum redierit; et Tuda pro illo episcopatu sit functus; qualisque illis

doctoribus fuerit habitus Ecclesiae.

Finitoque conflictu, ac soluta concione, Agilberctus domum rediit. Colman videns spretam suam doctrinam, sectamque esse despectam, adsumptis his qui se sequi voluerunt, id est, qui Pascha catholicum, et tonsuram coronae, nam et de hoc quaestio non minima erat, recipere nolebant, in Scottiam regressus est, tractaturus cum suis quid de his facere deberet. Cedd, relictis Scottorum vestigiis, ad suam sedem rediit, utpote agnita observatione catholici Paschae. Facta est autem haec quaestio anno dominicae Incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto, qui fuit annus Osuiu regis vicesimus secundus; episcopatus autem Scottorum, quem gesserunt in provincia Anglorum, annus tricesimus. Siquidem Aidan decem et septem annis, Finan decem, Colman tribus episcopatum tenuere.

Reverso autem [Al. add. in] patriam Colmano, suscepit pro illo pontificatum [Al. episcopatum] Nordanhymbrorum famulus Christi Tuda, qui erat apud Scottos Austrinos eruditus atque ordinatus episcopus, habens juxta morem provinciae illius coronam tonsurae ecclesiasticae, et catholicam temporis paschalis regulam observans: vir quidem bonus ac religiosus, sed permodico tempore Ecclesiam regens. Venerat autem [Al., enim] de Scottia, tenente adhuc pontificatum Colmano, et diligenter ea quae ad fidem et veritatem pertinent, et verbo cunctos docebat et opere. Porro fratribus, qui in Lindisfarnensi Ecclesia, Scottis abeuntibus, remanere maluerunt, praepositus est abbatis jure vir reverentissimus ac mansuetissimus Eata, qui erat abbas in monasterio quod dicitur [Al., vocatur] Mailros: quod aiunt Colmanum abiturum [Al., abeuntem] petiisse et impetrasse a rege Osuiu, eo quod esset idem Eata unus de duodecim pueris Aidani, quos primo episcopatus sui tempore de natione Anglorum erudiendos in Christo accepit. Multum namque eumdem episcopum Colmanum rex pro insita illi prudentia diligebat. Ipse

est Eata, qui non multo post eidem Ecclesiae Lindisfarnensi episcopus factus est. Abiens autem domum Colman adsumpsit secum partem ossium reverentissimi Patris Aidani; partem vero in ecclesia cui praeerat, reliquit, et in secretario ejus condi praecepit.

Quantae autem parsimoniae, cujus [Al., cujusque] continentiae fuerit, ipse cum praedecessoribus suis testabatur etiam locus ille quem regebant [Al., regebat], ubi abeuntibus eis, excepta ecclesia, paucissimae domus repertae sunt, hoc est, illae solummodo, sine quibus conversatio civilis esse nullatenus poterat. Nil pecuniarum absque pecoribus habebant. Si quid enim pecuniae a divitibus accipiebant, mox pauperibus dabant. Nam neque ad susceptionem potentium saeculi, vel pecunias colligi, vel domus praevideri [Al. providere] necesse fuit, qui nunquam ad ecclesiam nisi orationis tantum, et audiendi verbi [Al., verbum] Dei causa veniebant. Rex ipse, cum opportunitas exegisset, cum quinque tantum aut sex ministris [Al. om. ministris] veniebat, et expleta in ecclesia oratione discedebat. Quod si forte eos ibi refici contingeret, simplici tantum et quotidiano fratrum cibo contenti, nil ultra quaerebant. Tota enim fuit tunc solicitudo doctoribus illis, Deo serviendi, non saeculo; tota cura cordis excolendi, non ventris. Unde et in magna erat veneratione tempore illo religionis habitus; ita ut ubicumque clericus aliquis aut monachus adveniret, gaudenter ab omnibus tanquam Dei famulus exciperetur. Etiam [Al., et jam] si in itinere pergens inveniretur, adcurrebant, et flexa cervice vel manu signari, vel ore illius se benedici gaudebant; verbis quoque horum exhortatoriis diligenter auditum praebebant. Sed et diebus Dominicis ad ecclesiam, sive ad monasteria certatim, non reficiendi corporis, sed audiendi sermonis Dei gratia confluebant: et si quis sacerdotum in vicum forte deveniret, mox congregati in unum vicani, verbum vitae ab illo expectere curabant. Nam

neque alia ipsis sacerdotibus aut clericis vicos adeundi, quam praedicandi, baptizandi, infirmos visitandi, et, ut breviter dicam, animas curandi causa fuit: qui in tantum erant ab omni avaritiae peste castigati, ut nemo territoria ac possessiones ad construenda monasteria, nisi a potentibus [Al., potestatibus] saeculi coactus, acciperet [Al., coacti acciperent] (vid. supra, cap. 23) . Quae consuetudo per omnia aliquanto post haec tempore in Ecclesiis Nordanhymbrorum servata est. Sed de his satis dictum.

CAPUT XXVII. Ut Ecgberct, vir sanctus de natione Anglorum, monachicam in Hibernia vitam duxerit.

Eodem anno Dominicae Incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto, facta erat [Al., est] eclipsis solis die tertio mensis Maii, hora circiter decima diei: quo etiam anno subita pestilentiae lues, depopulatis prius Australibus Brittaniae plagis, Nordanhymbrorum quoque provinciam corripiens, atque acerba clade diutius longe lateque desaeviens, magnam hominum multitudinem stravit. Qua plaga praefatus Domini sacerdos Tuda raptus est de mundo, et in monasterio quod dicitur Paegnalaech, honorifice sepultus. Haec autem plaga Hiberniam quoque insulam pari clade premebat. Erant ibidem eo tempore multi nobilium simul et mediocrium de gente Anglorum, qui tempore Finani et Colmani episcoporum, relicta insula [Al. om. insula] patria, vel divinae lectionis, vel continentioris vitae gratia illo secesserant. Et quidam quidem mox se monasticae conversationi fideliter mancipaverunt, alii magis circumeundo per cellas magistrorum, lectioni operam dare gaudebant: quos omnes Scotti libentissime suscipientes victum eis quotidianum sine pretio, libros quoque ad legendum, et magisterium gratuitum praebere curabant.

Erant inter hos duo juvenes magnae indolis, de nobilibus Anglorum, Aedilhun et Ecgberct, quorum prior frater fuit Aediluini, viri aeque Deo dilecti, qui et ipse aevo sequente Hiberniam gratia legendi adiit, et bene instructus patriam rediit, atque episcopus in provincia Lindissi factus, multo Ecclesiam tempore nobilissime rexit. Hi ergo cum essent in monasterio quod lingua Scottorum Rathmelsigi appellatur, et omnes socii ipsorum vel mortalitate de saeculo rapti, vel per arta essent loca dispersi, correpti sunt ambo morbo ejusdem mortalitatis, et gravissime adflicti; e quibus Ecgbert, sicut mihi referebat quidam veracissimus et venerandae canitiei presbyter qui se haec ab ipso audisse perhibebat, cum se aestimasset esse moriturum, egressus est tempore matutino de cubiculo quo infirmi quiescebant, et residens solus in loco opportuno, coepit sedulus cogitare de actibus suis, et conpunctus memoria peccatorum suorum faciem lacrymis abluebat, atque intimo ex corde Deum precabatur, ne adhuc mori deberet, priusquam vel praeteritas neglegentias quas in pueritia sive infantia commiserat, perfectius ex tempore castigaret, vel in bonis se operibus abundantius exerceret. Vovit etiam votum, quia adeo peregrinus vivere vellet, ut nunquam in insulam in qua natus est, id est, Brittaniam, rediret; quia praeter sollemnem canonici temporis psalmodiam, si non valetudo corporis obsisteret, quotidie Psalterium totum in memoriam divinae laudis decantaret; et quia [Al., decantaret, quod] in omni septimana diem cum nocte jejunus transiret. Cumque finitis lacrymis, precibus et votis, domum rediret, invenit sodalem dormientem: et ipse quoque lectulum conscendens, coepit in quietem membra laxare. Et cum paululum quiesceret, expergefactus sodalis respexit eum, et ait: « O frater Ecgbercte, o quid fecisti? Sperabam quia pariter ad vitam aeternam intraremus. Verumtamen scito quia quae postulasti, accipies. Didicerat enim per visionem, et quid petiisset, et quia petita inpetrasset. Quid multa? Ipse Aedilhun proxima nocte defunctus

est: at vero Ecgberct decussa molestia aegritudinis convaluit, ac multo postea [Al., post] tempore vivens, acceptumque sacerdotii gradum condignis ornans actibus, post multa virtutum bona [Al, dona], ut ipse desiderabat, nuper, id est anno dominicae Incarnationis septingentesimo vicesimo nono, cum esset ipse annorum nonaginta, migravit ad regna caelestia. Duxit autem vitam in magna humilitatis, mansuetudinis, continentiae, simplicitatis et justitiae perfectione. Unde et genti suae, et illis in quibus exulabat nationibus Scottorum sive Pictorum, [Al., add. et] exemplo vivendi, et instantia docendi, et auctoritate corripiendi, et pietate largiendi de his quae a divitibus acceperat, multum profuit. Addidit autem votis quae diximus, ut semper in Quadragesima non plus quam semel in die reficeret, non aliud quam panem ac lac tenuissimum, et hoc cum mensura gustaret: quod videlicet lac pridie novum in [Al. om. in] phiala ponere solebat, et [Al., ut] post noctem ablata superficie crassiore, ipse residuum cum modico, ut diximus, pane bibebat. Cujus modum continentiae etiam quadraginta diebus ante natale [Al., natalem] Domini, totidem quoque post peracta sollemnia Pentecostes, hoc est, Quinquagesimae, semper observare curabat.

CAPUT XXVIII. Ut defuncto Tuda, Uilfrid in Gallia, [Al. add. et] Ceadda apud Occidentales Saxones, in [Al. om. in] provincia Nordanhymbrorum sint ordinati episcopi.

Interea rex Alchfrid misit Uilfridum presbyterum ad regem Galliarum, qui eum sibi suisque consecrari faceret episcopum [DCCLXIV]. At ille misit eum ordinandum ad Agilberctum, de quo supra diximus, qui, relicta Brittania, Parisiacae civitatis factus erat episcopus; et consecratus est magno cum honore ab

ipso, convenientibus plurimis episcopis in vico regio qui vocatur in Compendio. Quo adhuc in transmarinis partibus propter [Al., post] ordinationem demorante, imitatus industriam filii rex Osuiu [Al., regis Osui], misit Cantiam virum sanctum, modestum moribus, Scripturarum lectione sufficienter instructum, et ea quae in Scripturis agenda didicerat, operibus sollerter exequentem, qui Eboracensis Ecclesiae ordinaretur episcopus. Erat autem presbyter vocabulo Ceadda, frater reverentissimi antistitis Ceddi, cujus saepius meminimus (Supra, cap. 21, 22, 23, 26) , et abbas monasterii illius quod vocatur Laestingaeu. Misitque rex cum eo presbyterum suum vocabulo Eadhaedum (Vid. l. IV, c. 12) , qui postea regnante Ecgfrido, Hrypensis Ecclesiae praesul factus est. Verum illi Cantiam pervenientes, invenerunt archiepiscopum Deusdedit jam migrasse de saeculo, et necdum alium pro eo constitutum fuisse pontificem. Unde diverterunt ad provinciam Occidentalium Saxonum, ubi erat Uini episcopus: et ab illo est vir praefatus consecratus antistes, adsumtis in societatem ordinationis duobus de Brittonum gente episcopis, qui Dominicum Paschae diem, ut saepius dictum est, secus morem canonicum a quarta decima usque ad vicesimam lunam celebrant. Non enim erat tunc ullus, excepto illo Uine, in tota Brittania canonice ordinatus episcopus. Consecratus ergo in episcopum Ceadda, mox coepit ecclesiasticae veritati et castitati curam impendere; humilitati, continentiae, lectioni operam dare; oppida, rura, casas, vicos, castella propter evangelizandum, non equitando, sed apostolorum more pedibus incedendo peragrare. Erat enim de discipulis [Al., discipulus] Aidani, eisdemque actibus ac moribus juxta exemplum ejus, ac fratris sui Ceddi, suos instituere curavit auditores. Veniens quoque Brittaniam Uilfrid jam episcopus factus, et ipse perplura catholicae observationis moderamina Ecclesiis Anglorum sua doctrina contulit. Unde factum est, ut, crescente per dies institutione catholica, Scotti omnes qui inter Anglos morabantur, aut his

manus darent, aut suam redirent ad patriam.

CAPUT XXIX. Ut Uighardus presbyter ordinandus in archiepiscopum, Romam de Brittania sit missus: quem remissa mox scripta papae apostolici [Al. om. apostolici], ibidem obiisse narraverint.

His temporibus [DCLXVII] reges Anglorum nobilissimi, Osuiu provinciae Nordanhymbrorum, et Ecgberct Cantuariorum, habito inter se consilio, quid de statu Ecclesiae Anglorum esset agendum, intellexerat enim veraciter Osuiu, quamvis educatus a Scottis, quia Romana esset catholica et apostolica Ecclesia, adsumpserunt cum electione et consensu sanctae Ecclesiae gentis Anglorum, virum bonum, et aptum episcopatu presbyterum nomine Uighardum, de clero Deusdedit episcopi [Al., archiepiscopi], et hunc antistitem ordinandum Romam miserunt: quatenus accepto ipse gradu archiepiscopatus, catholicos per omnem Brittaniam Ecclesiis Anglorum ordinare posset antistites.

Verum Uighardus Romam perveniens, priusquam consecrari in episcopatum [Al., episcopum] posset, morte praereptus est, et hujusmodi literae regi Osuiu Brittaniam remissae sunt:

« Domino excellenti [Al., excellentissimo] Filio Osuio regi Saxonum, Vitalianus episcopus, servus servorum Dei.

« Desiderabiles literas excellentiae vestrae suscepimus: quas relegentes, cognovimus ejus piissimam devotionem, ferventissimumque amorem, quem habet propter beatam vitam; et quia dextera Domini protegente ad veram ad apostolicam fidem sit conversus, sperans ut sicut in sua gente regnat, ita et cum [Al., in] Christo in futuro conregnare. Benedicta igitur gens,

quae talem sapientissimum, et Dei cultorem promeruit habere regem: quia non solum ipse Dei cultor extitit [Al., existit], sed etiam omnes subjectos suos meditatur die ac nocte ad fidem catholicam atque apostolicam pro suae animae redemptione converti. Quis enim audiens haec suavia, non laetetur? Quis non exultet et gaudeat in his piis operibus? Quia et gens vestra Christo omnipotenti Deo credidit, secundum divinorum prophetarum voces, sicut scriptum est in Isaia: In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur. Et iterum: Audite insulae, et adtendite populi de longe. Et post paululum: Parum, inquit, est ut mihi sis servus ad suscitandas tribus Jacob, et faeces Israel convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae. Et rursum: Reges videbunt, et consurgent principes, et adorabunt. Et post pusillum: Dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, et possideres haereditates dissipatas, et diceres his qui vincti sunt: Exite; et his qui in tenebris: Revelamini. Et rursum: Ego Dominus vocavi te in justitia, et adprehendi manum tuam, et servavi; et dedi te in foedus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum, et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes [Al., sedentem] in tenebris. Ecce, excellentissime fili, quam luce clarius est, non solum de vobis, sed etiam de omnibus prophetatum [Al., prophetarum] gentibus, quod sint crediturae in Christo omnium conditore. Quamobrem oportet vestram celsitudinem, utpote membrum existens Christi, in omnibus piam regulam sequi perenniter principis apostolorum, sive in Pascha celebrandum, sive in omnibus quae tradiderunt sancti apostoli Petrus et Paulus, qui ut duo luminaria caeli illuminant mundum, sic doctrina eorum corda hominum quotidie inlustrat credentium. »

Et post nonnulla, quibus de celebrando per orbem totum [Al. om. totum] uno vero Pascha loquitur.

« Hominem denique, inquit, docibilem, et in omnibus ornatum antistitem, secundum vestrorum scriptorum tenorem, minime valuimus nunc reperire pro longinquitate itineris. Profecto enim dum hujusmodi apta repertaque persona fuerit, eum instructum ad vestram dirigemus patriam, ut ipse et viva voce, et per divina oracula omnem inimici zizaniam ex omni vestra insula cum divino nutu eradicet. Munuscula a vestra celsitudine beato principi apostolorum directa, pro aeterna ejus memoria suscepimus, gratiasque ei agimus, ac pro ejus incolumitate jugiter Deum deprecamur cum Christi clero. Itaque qui haec obtulit munera, de hac subtractus est luce, situsque ad limina apostolorum, pro quo valde sumus contristati cum [Al., cur] hic esset defunctus. Verumtamen gerulis harum nostrarum literarum vestris missis, beneficia sanctorum [Al. add. martyrum], hoc est, reliquias beatorum apostolorum Petri et Pauli, et sanctorum martyrum Laurentii, Joannis et Pauli, et Gregorii atque Pancratii eis fecimus dari, vestrae excellentiae profecto omnes contradendas. Nam et conjugi vestrae, nostrae spiritali filiae, direximus per praefatos gerulos crucem clavem auream habentem de sacratissimis vinculis beatorum apostolorum Petri et Pauli: de cujus pio studio cognoscentes, tantum cuncta sedes apostolica una nobiscum laetatur, quantum ejus pia opera coram Deo fragrant [Al., flagrant] et vernant. Festinet igitur, quaesumus, vestra celsitudo, ut optamus, totam suam insulam Deo Christo dicare. Profecto enim habet protectorem, humani generis redemptorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui ei cuncta prospera impertiet, ut novum Christi populum coacervet, catholicam ibi et apostolicam constituens fidem. Scriptum est enim: Quaerite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et haec omnia adjicientur vobis. Nimirum enim quaerit, et impetravit, et ei omnes suae insulae, ut optamus, subdentur. Paterno itaque affectu salutantes vestram excellentiam, divinam precamur jugiter clementiam, quae vos vestrosque omnes in omnibus bonis

operibus auxiliari dignetur, ut cum Christo in futuro regnetis saeculo. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat. »

Quis sane pro Uighardo repertus ac dedicatus sit antistes, libro sequente opportunius dicetur.

CAPUT XXX. Ut Orientales Saxones tempore mortalitatis ad idololatriam reversi, sed per instantiam Jarumanni episcopi mox sint ab errore correcti.

Eodem tempore [DCLXV] provincia Orientalium Saxonum post Suidhelmum, de quo supra diximus [Supra, c. 22] , praefuere reges Sigheri et Sebbi, quamvis ipsi regi Merciorum Uulfhere subjecti. Quae videlicet provincia cum praefatae mortalitatis clade premeretur, Sigheri cum sua parte populi, relictis Christianae fidei sacramentis, ad apostasiam conversus est. Nam et ipse rex, et plurimi de plebe sive optimatibus, diligentes hanc vitam, et futuram non quaerentes, sive etiam non esse credentes, coeperunt fana quae derelicta erant, restaurare, et adorare simulacra: quasi per haec possent a mortalitate defendi. Porro socius ejus, et coheres regni ejusdem Sebbi, magna fidem perceptam cum suis omnibus devotione servavit, [Al. add. et] magna, ut in sequentibus dicemus, vitam fidelem felicitate complevit. Quod ubi rex Uulfheri comperit, fidem videlicet provinciae ex parte profanatam, misit ad corrigendum errorem, revocandamque ad fidem veritatis provinciam Jaruman episcopum, qui successor erat Trumheri: qui multa agens sollertia, juxta quod mihi presbyter qui comes itineris illi et cooperator verbi extiterat, referebat, erat enim religiosus et

bonus vir, longe lateque omnia pervagatus, et populum et regem praefatum ad viam justitiae reduxit: adeo ut relictis, sive destructis fanis arisque quas fecerant, aperirent ecclesias, ac nomen Christi, cui contradixerant, confiteri gauderent, magis cum fide resurrectionis in illo mori, quam in perfidiae sordibus inter idola vivere cupientes. Quibus ita gestis, et ipsi sacerdotes, doctoresque eorum domum rediere laetantes.

LIBER QUARTUS

CAPUT PRIMUM. Ut defuncto Deusdedit, Uighard ad suscipiendum episcopatum, Romam sit missus: sed illo ibidem defuncto, Theodorus archiepiscopus ordinatus, et cum Hadriano abbate sit Brittaniam missus.

Anno memorato praefatae eclipsis et mox subsequentis pestilentiae, quo et Colmam episcopus unanima catholicorum intentione superatus ad suos reversus est, Deusdedit sextus Ecclesiae Doruvernensis episcopus obiit pridie Iduum Juliarum [DCLXIV]; sed et Erconberct rex Cantuariorum eodem mense ac die defunctus, Ecgbercto filio sedem regni reliquit, quam ille susceptam per novem annos tenuit. Tunc cessante non pauco tempore episcopatu, missus est Romam ab ipso simul et a rege Nordanhymbrorum Osuio, ut praecedente libro paucis diximus, Uighard, presbyter, vir in Ecclesiasticis disciplinis doctissimus, de genere Anglorum, petentibus hunc Ecclesiae Anglorum archiepiscopum ordinari: missis pariter apostolico papae donariis, et aureis atque argenteis vasis non paucis. Qui ubi Romam pervenit, cujus [Al. cui] sedi apostolicae tempore illo Vitalianus praeerat, postquam itineris sui causam praefato papae apostolico patefecit, non multo post et ipse et omnes pene qui cum eo advenerant socii, pestilentia superveniente deleti sunt.

At apostolicus papa habito de his consilio, quaesivit sedulus

quem Ecclesiis Anglorum archiepiscopum mitteret. Erat autem in monasterio Hiridano (Al. Niridano] quod est non longe a Neapoli Campaniae, abbas Hadrianus, vir natione Afer, sacris literis diligenter imbutus, monasterialibus simul et Ecclesiasticis disciplinis institutus, Graecae pariter et Latinae linguae peritissimus. Hunc ad se accitum papa jussit episcopatu accepto Brittaniam venire. Qui indignum se tanto gradui respondens, ostendere se posse dixit alium, cujus magis ad suscipiendum episcopatum et eruditio conveniret, et aetas. Cumque monachum quemdam de vicino virginum monasterio, nomine Andream, pontifici offerret, hic ab omnibus qui [Al. add. eum] novere, dignus episcopatu judicatus est. Verum pondus corporeae infirmitatis, ne episcopus fieri posset, obstitit. Et rursum Hadrianus ad suscipiendum episcopatum actus est: qui petens [Al., petiit] inducias, si forte alium, qui episcopus ordinaretur ex tempore posset evenire.

Erat ipso tempore Romae monachus Hadriano notus, nomine Theodorus, natus [Al. add. ex] Tharso Ciliciae, vir et saeculari et divina literatura, et Graece instructus et Latine, probus moribus, et aetate venerandus, id est, annos habens aetatis sexaginta et sex [Al., XLVI]. Hunc offerens Hadrianus pontifici, ut episcopus ordinaretur obtinuit: his tamen conditionibus interpositis, ut ipse eum perduceret Brittaniam, eo quod jam bis partes Galliarum diversis ex causis adiisset; et ob id majorem hujus itineris peragendi notitiam haberet, sufficiensque esset in possessione hominum propriorum: et ut ei doctrinae cooperator existens, diligenter adtenderet ne quid ille contrarium veritati fidei, Graecorum more, in Ecclesiam cui praeesset, introduceret. Qui subdiaconus ordinatus, quatuor expectavit menses, donec illi coma cresceret, quo in coronam tonderi posset. Habuerat enim tonsuram more Orientalium sancti apostoli Pauli. Qui ordinatus est a Vitaliano papa anno dominicae Incarnationis sexcentesimo

sexagesimo octavo, sub die septima Kalendarum Aprilium, Dominica. Et ita una [Al. om. una] cum Hadriano, sexto Kalendas Junias Brittaniam missus est. Qui cum pariter per mare ad Massiliam, et deinde per terram Arhelas [Al., Arelatem] tradidissent Johanni archiepiscopo civitatis pervenissent et illius scripta commendatitia Vitaliani pontificis, retenti sunt ab eo, quousque Ebrinus major domus regiae copiam pergendi quoquo vellent, tribuit eis. Qua accepta Theodorus profectus est ad Agilberctum Parisiorum episcopum, de quo superius diximus, et ab eo benigne susceptus, et multo tempore habitus est. Hadrianus [Al. add. vero] perrexit primum ad Emme Senonum, et postea ad Faronem Meldorum episcopos, et bene sub [Al. cum] eis diutius fuit: coegerat enim eos imminens hiems ut ubicumque potuissent quieti manerent. Quod cum nuncii certi narrassent regi Ecgberto, esse [Al., adesse] scilicet episcopum quem petierant a Romano antistite, in regno Francorum, misit illo continuo Raedfridum [Al., Regetfridum] praefectum suum, ad adducendum eum: quo cum venisset, adsumpsit Theodorum cum Ebrini [Al., Ebroini] licentia, et perduxit eum ad portum cui nomen est Quentavic, ubi fatigatus infirmitate aliquantisper moratus est: et cum convalescere coepisset, navigavit Brittaniam. Hadrianum autem Ebrinus retinuit, quoniam suspicabatur eum habere aliquam legationem imperatoris ad Brittaniae reges adversus regnum, cujus tunc ipse maximam curam gerebat. Sed cum nihil tale illum habere vel habuisse veraciter comperisset, absolvit eum, et post Theodorum ire permisit. Qui statim ut ad illum venit, dedit monasterium beati Petri apostoli, ubi archiepiscopi Cantiae sepeliri, ut praefatus sum, solent. Praeceperat enim Theodoro abeunti Domnus apostolicus, ut in dioecesi sua provideret, et daret ei locum in quo cum suis apte degere potuisset.

CAPUT II. Ut Theodoro cuncta peragrante, Anglorum Ecclesiae cum catholica veritate, literarum quoque sanctarum coeperint studiis imbui; et ut Putta pro Damiano Hrofensis Ecclesiae sit factus antistes.

Pervenit autem Theodorus ad Ecclesiam suam secundo postquam consecratus est anno, sub die sexto Kalendarum Juniarum, dominica [DCLXIX] et fecit in ea annos viginti et unum, menses tres, dies viginti sex. Moxque peragrata insula tota, quaquaversum Anglorum gentes morabantur, nam et libentissime ad omnibus suscipiebatur atque audiebatur, rectum vivendi ordinem, ritum Paschae celebrandi canonicum, per omnia comitante et cooperante Hadriano, disseminabat. Isque primus erat in archiepiscopis [Al., archiepiscopus, om. in] cui omnis Anglorum Ecclesia manus dare consentiret. Et quia literis sacris simul et saecularibus, ut diximus, abundanter ambo erant instructi, congregata discipulorum caterva, scientiae salutaris quotidie flumina irrigandis eorum cordibus emanabant: ita ut etiam metricae artis, astronomiae [Al., astronomicae] et Arithmeticae Ecclesiasticae disciplinam inter sacrorum apicum volumina suis auditoribus contraderent. Indicio est quod usque hodie supersunt de eorum discipulis, qui Latinam Graecamque linguam aeque ut propriam in qua nati sunt, norunt. Neque unquam prorsus ex quo Brittaniam petierunt Angli, feliciora fuere tempora; dum et fortissimos Christianosque habentes reges cunctis barbaris nationibus essent terrori, et omnium vota ad nuper audita caelestis regni gaudia penderent, et quicumque lectionibus sacris cuperent erudiri, haberent in promptu magistros qui docerent.

Sed et sonos cantandi in ecclesia, quos eatenus in Cantia tantum noverant, ab hoc tempore per omnes Anglorum Ecclesias discere coeperunt: primusque, excepto Jacobo de quo supra diximus,

cantandi magister Nordanhymbrorum Ecclesiis, Aeddi cognomento Stephanus fuit, invitatus de Cantia a reverentissimo viro Uilfrido, qui primus inter episcopos qui de Anglorum gente essent, catholicum vivendi morem ecclesiis Anglorum tradere didicit.

Itaque Theodorus perlustrans universa, ordinabat locis opportunis episcopos, et ea quae minus perfecta reperit, his quoque juvantibus corrigebat. In quibus et Ceadda episcopum cum argueret non fuisse rite consecratum; respondens ipse voce humillima: « Si me, inquit, nosti episcopatum non rite suscepisse, libenter ab officio discedo: quippe qui neque me umquam hoc esse dignum arbitrabar; sed obedientiae causa jussus subire hoc, quamvis indignus, consensi. At ille audiens humilitatem responsionis ejus, dixit, non eum episcopatum dimittere debere; sed ipse ordinationem ejus denuo catholica ratione consummavit. Eo autem tempore quo defuncto Deusdedit, Doruvernensis Ecclesiae episcopus quaerebatur, ordinabatur, mittebatur, Uilfridus quoque de Brittania Galliam ordinandus est missus: et quoniam ante Theodorum rediit, ipse etiam in Cantia presbyteros et diaconos, usquedum archiepiscopus ad sedem suam perveniret, ordinabat. At ipse veniens mox in civitate Hrofi, ubi defuncto Damiano episcopatus jam diu cessaverat, ordinavit virum magis ecclesiasticis disciplinis institutum et vitae simplicitate contentum, quam in saeculi rebus strenuum, cui nomen erat Putta; maxime autem modulandi in ecclesia more Romanorum, quem a discipulis beati papae Gregorii didicerat, peritum.

CAPUT III. Ut Ceadda, de quo supra dictum est, provinciae Merciorum sit episcopus datus; et de vita

et de obitu et sepultura ejus.

Eo tempore [DCLXIX] provinciae Merciorum rex Uulfheri praefuit, qui cum mortuo Jarumanno, sibi quoque [Al., quique] suisque a Theodoro episcopum dari peteret, non eis novum voluit ordinare episcopum; sed postulavit a rege Osuio, ut illis episcopus Ceadda daretur, qui tunc in monasterio suo, quod est in Laestingaeu, quietam vitam agebat, Uilfrido administrante episcopatum Eboracensis Ecclesiae, necnon et omnium Nordanhymbrorum, sed et Pictorum, quousque rex Osuiu imperium protendere poterat. Et quia moris erat eidem reverentissimo antistiti, opus Evangelii magis ambulando per loca, quam equitando perficere; jussit eum Theodorus ubicumque longius iter instaret, equitare, multumque renitentem, studio et amore pii laboris, ipse eum manu sua levavit in equum; quia nimirum sanctum esse virum comperit, atque equo vehi quo esset necesse, compulit. Susceptum itaque episcopatum gentis Merciorum simul et Lindisfarorum [Al., Lindisfarnorum] Ceadda, juxta exempla Patrum antiquorum, in magna vitae perfectione administrare curavit: cui etiam rex Uulfheri donavit terram quinquaginta familiarum, ad construendum monasterium in loco qui dicitur Ad Baruae, id est, Ad nemus, in provincia Lindissi, in quo usque hodie instituta ab ipso regutaris vitae vestigia permanent.

Habuit autem sedem episcopalem in loco qui vocatur Lyccidfelth, in quo et defunctus ac sepultus est: ubi usque hodie sequentium quoque provinciae illius episcoporum sedes est. Fecerat vero sibi mansionem non longe ab ecclesia remotiorem; in qua secretius cum paucis, id est, septem sive octo fratribus, quoties a labore et ministerio verbi vacabat, orare ac legere solebat. Qui cum in illa provincia duobus annis ac dimidio Ecclesiam gloriosissime rexisset, adfuit superno dispensante judicio, tempus, de quo loquitur Ecclesiastes: Quia tempus mittendi lapides, et tempus

colligendi. Supervenit namque clades divinitus missa, quae per mortem carnis, vivos Ecclesiae lapides de terrenis sedibus ad aedificium caeleste transferret. Cumque plurimis de Ecclesia ejusdem reverentissimi antistitis de carne subtractis, veniret hora ipsius ut transiret ex hoc mundo ad Dominum; contigit die quadam ut in praefata mansione forte ipse cum uno tantum fratre, cui vocabulum erat Ouini, commoraretur, caeteris ejus sociis pro causa opportuna ad ecclesiam reversis. Erat autem idem Ouini monachus magni meriti, et pura intentione supernae retributionis mundum derelinquens, dignusque per omnia, cui Dominus specialiter sua revelaret arcana, dignus cui fidem narranti audientes accommodarent. Venerat enim cum regina Aedilthryde de provincia Orientalium Anglorum, eratque primus ministrorum, et princeps domus ejus. Qui cum crescente fidei fervore saeculo abrenunciare disponeret, non hoc segniter fecit; sed adeo se mundi rebus exuit, ut relictis omnibus quae habebat, simplici tantum habitu indutus, et securim atque asciam in manu ferens, veniret ad monasterium ejusdem reverentissimi Patris, quod vocatur Laestingaeu. Non enim ad otium, ut quidam, sed ad laborem se monasterium intrare signabat. Quod ipsum etiam facto monstravit: nam quo minus sufficiebat meditationi Scripturarum, eo amplius operi manuum studium impendebat. Denique cum episcopo in praefata mansione pro suae reverentia devotionis inter fratres habitus, cum illi intus lectioni vacabant, ipse foris quae opus esse videbantur, operabatur. Qui cum die quadam tale aliquid foris ageret, digressis ad ecclesiam sociis, ut dicere coeperam, et episcopus solus in oratorio loci, lectioni vel orationi operam daret, audivit repente, ut postea referebat, vocem suavissimam cantantium atque laetantium, de coelo ad terras usque descendere: quam videlicet vocem ab euroaustro, id est, ab alto brumalis exortus [Al., exortam], primo se audisse dicebat, ac deinde paulatim eam sibi adpropiare, donec ad tectum usque oratorii in quo erat episcopus, perveniret: quod

ingressa, totum implevit atque in gyro circumdedit. At ille dum sollicitus in ea quae audiebat, animum intenderet, audivit denuo, transacto quasi dimidiae horae spatio, ascendere de tecto ejusdem oratorii idem laetitiae canticum, et ipsa qua venerat via, ad caelos usque cum ineffabili dulcedine reverti. Qui cum aliquantulum horae quasi adtonitus maneret, et quid haec essent [Al., hoc esset] sollerti animo scrutaretur, aperuit episcopus fenestram oratorii, et sonitum manu faciens, ut saepe consueverat [Al., consuevit], si quis foris esset, ad se intrare praecepit. Introivit ille concitus, cui dixit antistes: « Vade cito ad ecclesiam, et hos septem fratres huc venire facito; tu quoque simul adesto. » Qui cum venissent, primo admonuit eos ut virtutem dilectionis et pacis, ad invicem et ad omnes fideles servarent: instituta quoque disciplinae regularis, quae vel ab ipso didicisssent et in ipso vidissent, vel in Patrum praecedentium factis sive dictis invenissent, indefessa instantia sequerentur. Deinde subjunxit diem sui obitus jam proxime instare. « Namque hospes, inquit, ille amabilis, qui fratres nostros visitare solebat, ad me quoque hodie venire, meque de saeculo evocare dignatus est. Propter quod revertentes ad ecclesiam, dicite fratribus ut et meum exitum Domino precibus commendent, et suum quoque exitum, cujus hora incerta est, vigiliis, orationibus, bonis operibus praevenire meminerint. » Cumque haec et hujusmodi plura loqueretur, atque illi percepta ejus benedictione, jam multum tristes exissent, rediit ipse solus qui carmen caeleste audierat, et prosternens se in terram: « Obsecro, inquit, Pater, licet [Al., licetne] aliquid interrogare? Interroga, inquit, quod vis. At ille: Obsecro, inquit, ut dicas quod erat canticum illud laetantium quod audivi, venientium de caelis super oratorium hoc, et post tempus redeuntium ad caelos? Respondit ille: Si vocem carminis audisti, et caelestes supervenire coetus cognovisti, praecipio tibi in nomine Domini, ne hoc cuiquam ante meum obitum dicas. Revera autem angelorum fuere spiritus,

qui me ad caelestia quae semper amabam ac desiderabam, praemia vocare venerunt, et post dies septem se redituros, ac me secum adducturos esse promiserunt. » Quod quidem ita ut dictum [Al., praedictum] ei erat, opere completum est. Nam confestim languore corporis tactus est, et hoc per dies ingravescente, septimo, ut promissum ei fuerat, die postquam obitum suum dominici corporis et sanguinis perceptione munivit, soluta ab ergastulo corporis anima sancta, ducentibus, ut credi fas est, angelis comitibus aeterna gaudia petivit. Non autem mirum si diem mortis, vel potius diem Domini laetus aspexit, quem semper usquedum veniret, sollicitus exspectare curavit.

Namque inter plura continentiae, humilitatis, doctrinae, orationum [Al., orationis], voluntariae paupertatis, et caeterarum virtutum merita, in tantum erat timori Domini subditus, in tantum novissimorum suorum in omnibus operibus suis memor, ut sicut mihi frater quidam de eis qui me in Scripturis [Al., om. illius] erudiebant et erat in monasterio ac magisterio illius [Al., add. divinis] educatus, vocabulo Trumberet, referre solebat, si forte legente eo vel aliud quid agente, repente flatus venti major adsurgeret, continuo misericordiam Domini invocaret, et eam generi humano propitiari rogaret. Si autem violentior aura insisteret, jam clauso codice procideret in faciem, atque obnixius orationi incumberet. At si procella fortior, aut nimbus perurgeret, vel etiam corusci ac tonitrua terras et aera terrerent; tunc veniens ad ecclesiam sollicitus orationibus ac psalmis, donec serenitas aeris rediret, fixa mente vacaret. Cumque interrogaretur a suis, quaere hoc faceret, respondebat: « Non legistis, quia intonuit de caelo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam [Al., sonitus]. Misit sagittas suas, et dissipavit eos, fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. Movet enim aera Dominus, ventos excitat, jaculatur fulgura, de caelo intonat, ut terrigenas ad timendum se

suscitet, ut corda eorum in memoriam futuri judicii revocet, ut superbiam eorum dissipet; et conturbet audaciam, reducto ad mentem tremendo illo tempore, quando [Al., cum] ipse caelis ac terris ardentibus, venturus est in nubibus potestate magna et majestate ad judicandos vivos et mortuos. Propter quod, inquit, oportet nos admonitioni ejus caelesti, debito cum timore et amore respondere; ut quoties aere commoto, manum quasi ad feriendum minitans exerit, nec adhuc tamen percutit, mox imploremus ejus misericordiam, et discussis penetralibus cordis nostri, atque expurgatis vitiorum ruderibus, solliciti nunquam percuti mereamur, agamus. »

Convenit autem revelationi et relationi praefat fratris de obitu hujus antistitis etiam sermo reverentissimi Patris Ecgbercti, de quo supra diximus, quidudum cum eodem Ceadda adolescente, et ipse adulescens in Hibernia monachicam in orationibus et continentia, et meditatione divinarum Scripturarum vitam sedulus agebat. Sed illo postmodum patriam reverso, ipse peregrinus pro Domino usque ad finem vitae permansit. Cum ergo veniret ad eum longo post tempore, gratia visitationis, de Brittania vir sanctissimus et continentissimus, vocabulo Hygbald, qui erat abbas in provincia Lindissi, et ut sanctos decebat, de vita priorum Patrum sermonem facerent, atque hanc aemulari gauderent, intervenit mentio reverentissimi antistitis Ceadda; dixitque Ecgbert: « Scio hominem in hac insula adhuc in carne manentem, qui cum vir ille de mundo transiret, vidit animam Ceddi fratris ipsius cum agmine angelorum descendere [Al., descendentium; Al., descendere] de caelo, et adsumta secum anima ejus, ad caelestia regna redire. » Quod utrum de se an de alio aliquo diceret, nobis manet incertum, dum tamen hoc quod tantus vir dixit quia verum sit esse non possit incertum.

Obiit autem Ceadda sexto die Nonarum Martiarum, et sepultus est primo quidem juxta ecclesiam sanctae Mariae; sed

postmodum constructa ibidem ecclesia beatissimi apostolorum principis Petri, in eandem sunt ejus ossa translata. In quo utroque loco, ad indicium virtutis illius, solent crebra sanitatum miracula operari. Denique nuper phreneticus quidam, dum per cuncta errando discurreret, devenit ibi vespere, nescientibus, sive non curantibus loci custodibus, et ibi tota nocte requiescens, mane sanato sensu egressus, mirantibus et gaudentibus cunctis, quid ibi sanitatis [Al., quod sanitatem] Domino largiente consequeretur, ostendit. Est autem locus idem sepulcri tumba lignea in modum domunculi facta coopertus, habente [Al., habens] foramen in pariete, per quod solent hi qui causa devotionis illo adveniunt, manum suam immittere, ac partem pulveris inde adsumere: quam cum in aquas miserint atque has infirmantibus jumentis sive hominibus gustandas dederint, mox infirmitatis ablata molestia, [Al. add. ad] cupitae sospitatis gaudia redibunt [Al., redeunt].

In cujus locum ordinavit Theodorus Uynfridum, virum bonum ac modestum, qui, sicut praedecessores ejus, provinciis Merciorum et Mediterraneorum Anglorum et Lindisfarorum episcopatus officio praeesset: in quibus cunctis Uulfheri, qui adhuc supererat, sceptrum regni tenebat. Erat autem Uynfrid de clero ejus cui ipse successerat, antistitis, et diaconatus officio sub eo non pauco tempore fungebatur.

CAPUT IV. Ut Colman episcopus, relicta Brittania, duo monasteria in Scottia, unum Scottis; alterum Anglis, quos secum adduxerat, fecerit.

Interea Colmanus, qui de Scottia erat episcopus, relinquens Brittaniam [DCLXVII], tulit secum omnes quos in

Lindisfarnensium insula congregaverat Scottos: sed et de gente Anglorum viros circiter triginta, qui utrique monachicae conversationis erant studiis imbuti. Et relictis in Ecclesia sua fratribus aliquot, primo venit ad insulam Hii, unde erat ad praedicandum verbum [Al., add. Dei] Anglorum genti destinatus. Deinde secessit ad insulam quandam parvam, quae ad occidentalem plagam ab Hibernia procul secreta, sermone Scottico Inisboufinde, id est, insula vitulae albae, nuncupatur. In hanc ergo perveniens, construxit monasterium, et monachos inibi, quos de utraque natione collectos adduxerat, collocavit. Qui cum invicem concordare non possent, eo quod Scotti tempore aestatis quo fruges erant colligendae, relicto monasterio per nota sibi loca dispersi vagarentur; at vero hieme succedente redirent, et his quae Angli praeparaverant, communiter uti desiderarent [Al., desiderabant]: quaesivit Colmanus huic dissensioni remedium, et circumiens omnia, prope vel longe, invenit locum in Hibernia insula, aptum monasterio construendo, qui lingua Scottorum Mageo nominatur; emitque partem ejus non grandem, ad construendum ibi monasterium, a comite ad cujus possessionem pertinebat: ea conditione addita, ut pro ipso etiam qui eis locum commodaret, consistentes ibi monachi Domino preces offerrent. Et constructo statim monasterio, juvante etiam comite ac vicinis omnibus, Anglos ibidem locavit [Al., collocavit], relictis in praefata insula Scottis. Quod videlicet monasterium usque hodie ab Anglis tenetur incolis. Ipsum namque est quod nunc grande de modico effectum, Muigeo [Al., Maigeo; al., Injugeo] consuete vocatur, et conversis jamdudum ad meliora instituta omnibus, egregium examen continet monachorum, qui de provincia Anglorum ibidem collecti ad exemplum venerabilium Patrum sub regula et abbate canonico, in magna continentia et sinceritate proprio labore manuum vivant [Al., vivunt].

CAPUT V. De morte Osuiu et Ecgbercti regum; et de synodo facta ad locum Herutforda, cui praesidebat archiepiscopus Theodorus.

Anno Dominicae Incarnationis sexcentesimo septuagesimo, qui est annus secundus, ex quo Brittanniam venit Theodorus, Osuiu rex Nordanhymbrorum, pressus est infirmitate, qua et mortuus est anno aetatis suae quinquagesimo octavo, qui in tantum eo tempore tenebatur amore Romanae et apostolicae institutionis, ut si ab infirmitate salvaretur, etiam Romam venire, ibique ad loca sancta vitam finire disponeret, Uilfridumque episcopum ducem sibi itineris fieri, promissa non parva pecuniarum donatione, rogaret. Qui defunctus die decima quinta Kalendarum Martiarum, Ecgfridum filium regni heredem reliquit: cujus anno regni tertio Theodorus cogit [Al., coegit] concilium episcoporum, una cum eis qui canonica Patrum statuta et diligerent et nossent, magistris Ecclesiae pluribus. Quibus pariter congregatis, diligenter ea quae unitati pacis ecclesiasticae congruerent, eo quo pontificem decebat animo, coepit observanda docere. Cujus synodicae actionis hujusmodi textus est:

« In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, regnante in perpetuum, ac gubernante suam Ecclesiam eodem Domino nostro Jesu Christo, placuit convenire nos, juxta morem canonum venerabilium, tractaturos de necessariis Ecclesiae negotiis. Convenimus autem die vigesima quarta mensis Septembris, indictione prima, in loco qui dicitur Herutford [Al., Herudford]. Ego quidem Theodorus, quamvis indignus, ab apostolica sede destinatus Doruvernensis Ecclesiae episcopus; et consacerdos ac frater noster reverentissimus Bisi Orientalium Anglorum

episcopus: quibus etiam frater et consacerdos noster Uilfrid Nordanhymbrorum gentis episcopus per proprios legatarios adfuit. Adfuerunt et fratres ac consacerdotes nostri, Putta episcopus Castelli Cantuariorum quod dicitur Hrofescaestir, Leutherius episcopus Occidentalium Saxonum, Uynfrid episcopus provinciae Merciorum. Cumque in unum convenientes juxta ordinem quique suum resedissemus: Rogo, inquam, dilectissimi fratres, propter timorem et amorem Redemptoris nostri, ut in commune omnes pro nostra fide tractemus; ut quaeque decreta ac definita sunt a sanctis et probabilibus Patribus, incorrupte ab omnibus nobis serventur. Haec et alia quamplura quae ad caritatem pertinebant, unitatemque Ecclesiae conservandam, prosecutus sum. Cumque explessem praelocutionem, interrogavi unumquemque eorum per ordinem, si consentirent, ea quae a Patribus canonice sunt antiquitus decreta, custodire. Ad quod omnes consacerdotes nostri respondentes dixerunt: Optime omnibus placet, quaeque definierunt sanctorum canones Patrum, nos quoque omnes alacri animo libentissime servare. Quibus statim protuli eundem librum canonum, et ex eodem libro decem capitula quae per loca notaveram, quia maxime nobis necessaria sciebam, illis coram ostendi, et ut haec diligentius ab omnibus susciperentur, rogavi. »

Capitulum primum. Ut sanctum diem Paschae in commune omnes servemus Dominica post quartam decimam lunam mensis primi.

Secundum. Ut nullus episcoporum parochiam alterius invadat, sed contentus sit gubernatione creditae sibi plebis.

Tertium. Ut quaeque monasteria Deo consecrata sunt, nulli episcoporum liceat ea in aliquo inquietare, nec quicquam de eorum rebus violenter abstrahere.

Quartum. Ut ipsi monachi [Al., episcopi] non migrent de loco ad

locum, hoc est, de monasterio ad monasterium, nisi per demissionem [Al., permissione] proprii abbatis; sed in ea permaneant obedientia quam [Al. add. rem] tempore suae conversionis [Al., conversationis] promiserunt.

Quintum. Ut nullus clericorum relinquens proprium episcopum, passim quolibet discurrat, neque alicubi veniens absque commendatitiis litteris sui praesulis suscipiatur. Quod si semel susceptus [Al. add. est et] noluerit invitatus redire, et susceptor et is qui susceptus est excommunicationi subjacebit.

Sextum. Ut episcopi atque clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere oblato; nullique eorum liceat ullum officium sacerdotale absque permissu episcopi in cujus parochia esse cognoscitur, agere.

Septimum. Ut bis in anno synodus congregetur; sed quia diversae causae impediunt, placuit omnibus in commune, ut Kalendis Augustis in loco qui appellatur Clofeshoch, semel in anno congregemur [Al., congregetur].

Octavum. Ut nullus episcoporum se praeferat alteri per ambitionem; sed omnes agnoscant tempus et ordinem congregationis suae [Al., consecrationis].

Nonum capitulum in commune tractatum est. Ut plures episcopi, crescente numero fidelium, augerentur; sed de hac re ad praesens siluimus.

Decimum capitulum [Al. om. capitulum] pro conjugiis. Ut nulli liceat nisi legitimum habere connubium. Nullus incestum faciat, nullus conjugem propriam, nisi, ut sanctum Evangelium docet, fornicationis causa, relinquat. Quod si quisquam propriam expulerit conjugem legitimo sibi matrimonio conjunctam, si Christianus esse recte voluerit, nulli alteri copuletur; sed ita permaneat, aut propriae reconcilietur conjugi.

« His itaque capitulis in commune tractatis ac definitis, ut nullum deinceps ab aliquo nostrum oriatur contentionis scandalum aut alia pro aliis divulgarentur, placuit ut quaeque definita sunt unusquisque nostrum manus propriae subscriptione confirmaret. Quam sententiam definitionis nostrae Titillo [Al., titulo] notario scribendam dictavi. Actum in mense et indictione supra scripta [Al., supra scriptis]. Quisquis igitur contra hanc sententiam, juxta decreta canonum, nostra etiam consensione, ac subscriptione manus nostrae confirmatam, quoquo modo venire eamque infringere tentaverit [Al., tentavit], noverit se ab omni officio sacerdotali et nostra societate separatum. Divina nos gratia in unitate sanctae suae Ecclesiae viventes, custodiat incolumes. »

Facta est autem haec synodus anno ab incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo tertio, quo anno rex Cantuariorum Ecgberct mense Julio obierat, succedente in regnum fratre Hlothere, quod ipse annos undecim et menses septem tenuit. Bisi autem episcopus Orientalium Anglorum, qui in praefato synodo fuisse perhibetur, ipse erat successor Bonifacii, cujus supra meminimus, vir multae sanctitatis et religionis. Nam Bonifacio post decem et septem episcopatus sui annos defuncto, episcopus ipse [Al. om., ipse] pro eo, Theodoro ordinante, factus est. Quo adhuc superstite, sed gravissima infirmitate ab administrando episcopatu prohibito, duo sunt pro illo, Aecci, et Baduvini, electi et consecrati episcopi: ex quo usque hodie provincia illa duos habere solet episcopos.

CAPUT VI. Ut deposito Uynfrido, Saexuulf episcopatum [Al., episcopia] ejus acceperit, et Earconuald Orientalibus Saxonibus sit episcopus datus.

Non multo post haec elapso tempore [DCLXXIV], offensus a Uinfrido Merciorum episcopo per meritum cujusdam inobedientiae Theodorus archiepiscopus, deposuit eum de episcopatu post annos accepti episcopatus non multos; et in loco ejus ordinavit episcopum Sexuulfum, qui erat constructor et abbas monasterii quod dicitur Medeshamstedi, in regione Gyrviorum. Depositus vero Uinfrid rediit ad monasterium suum quod dicitur Ad Baruae, ibique in optima vitam conversatione finivit.

Tunc etiam Orientalibus Saxonibus, quibus eo tempore praefuerunt Sebbi et Sigheri, quorum supra meminimus, Earconvaldum constituit episcopum in civitate Lundonia: cujus videlicet viri in episcopatu, et ante episcopatum vita et conversatio fertur fuisse sanctissima, sicut etiam nunc caelestium signa virtutum indicio sunt. Etenim usque hodie feretrum ejus caballarium, quo infirmus vehi solebat, servatum a discipulis ejus, multos febricitantes vel alio quolibet incommodo fessos sanare non desistit. Non solum autem subpositi eidem feretro vel adpositi curantur aegroti, sed et astulae de illo abscissae atque ad infirmos adlatae, citam illis solent adferre medelam.

Hic sane priusquam episcopus factus esset, duo praeclara monasteria, unum sibi, alterum sorori suae Aedilbergae construxerat, quod utrumque regularibus disciplinis optime instituerat. Sibi quidem in regione Sudergeona, juxta fluvium Tamensem, in loco qui vocatur Cerotaesei, id est, Ceroti insula; sorori autem in orientali [Al., Orientalium] Saxonum provincia, in loco qui nuncupatur In Berecingum, in quo ipsa Deo devotarum mater ac nutrix posset existere feminarum. Quae suscepto monasterii regimine, condignam se in omnibus episcopo fratre, et ipsa recte vivendo et subjectis regulariter et pie consulendo praebuit; ut etiam caelestia indicio fuere miracula.

CAPUT VII. Ut in monasterio Bericinensi, ubi corpora sanctimonialium feminarum poni deberent, coelesti sit luce monstratum.

[DCLXXVI] In hoc etenim monasterio plura virtutum sunt signa patrata, quae et ad memoriam aedificationemque sequentium, ab his qui novere, descripta habentur a multis: e quibus et nos aliqua Historiae nostrae ecclesiasticae inserere curavimus. Cum tempestas saepe dictae cladis late cuncta depopulans, etiam partem monasterii hujus illam qua viri tenebantur, invasisset, et passim quotidie raperentur ad Dominum; sollicita mater congregationis, qua hora etiam eam monasterii partem, qua ancillarum Dei caterva a virorum erat secreta contubernio, eadem plaga tangeret, crebrius in conventu sororum perquirere coepit quo loci [Al., loco] in monasterio corpora sua poni et cimiterium fieri vellent, cum eas eodem quo caeteros exterminio raptari e mundo contingeret. Cumque nihil certi responsi, tametsi saepius inquirens, a sororibus accepisset, accepit ipsa cum omnibus certissimum supernae provisionis [Al., promissionis] responsum. Cum enim nocte quadam expletis matutinae laudis psalmodiis, egressae de oratorio famulae Christi, ad sepulcra fratrum, qui eas ex hac luce praecesserant, solitas Domino laudes decantarent, ecce subito lux emissa caelitus veluti linteum magnum venit super omnes, tantoque eas stupore perculit, ut etiam canticum quod canebant tremefactae intermitterent. Ipse autem splendor emissae lucis, in cujus comparatione sol meridianus videri posset obscurus, non multo post illo elevatus de loco, in meridianam monasterii partem, hoc est, ad occidentem oratorii secessit, ibique aliquandiu remoratus et ea loca operiens, sic videntibus cunctis ad caeli se alta subduxit; ut

nulli esset dubium, quin ipsa lux quae animas famularum Christi esset ductura vel susceptura in caelis, etiam corporibus earum locum in quo requietura, et diem resurrectionis essent exspectatura, monstraret. Cujus radius lucis tantus exstitit [Al. erat], ut quidam de fratribus senior qui [Al. add. in] ipsa hora in oratorio eorum cum alio juniore positus fuerat, referret mane, quod [Al., quod mane] ingressi per rimas ostiorum vel fenestrarum radii lucis, omnem diurni luminis viderentur superare fulgorem.

CAPUT VIII. Ut in eodem monasterio puerulus moriens, virginem quae se erat secutura, clamaverit [Al., vocaverit]; utque alia de corpore egressura, jam particulam futurae lucis aspexerit.

[DCLXXVI] Erat in eodem monasterio puer trium circiter, non amplius, annorum, Aesica nomine, qui propter infantilem adhuc aetatem in virginum Deo dedicatarum solebat cella nutriri, ibique medicari. Hic praefata pestilentia tactus, ubi ad extrema pervenit, clamavit tertio [Al., ter] unam de consecratis Christo virginibus, proprio eam nomine quasi praesentem alloquens, Eadgyd, Eadgyd, Eadgyd; et sic terminans temporalem vitam, intravit aeternam. At virgo illa quam moriens vocabat, mox in loco quo erat, eadem adtacta infirmitate, ipso quo vocata [Al., vocitata] est die de hac luce subtracta, et illum qui se vocavit ad regnum caeleste secuta est.

Item quaedam ex eisdem ancillis Dei cum praefato tacta morbo, atque ad extrema esset perducta, coepit subito circa mediam noctem clamare his quae [Al., qui] sibi ministrabant, petens ut lucernam quae inibi accensa erat, exstinguerent: quod cum

frequenti [Al., sequenti] voce repeteret, nec tamen ei aliquis obtemperaret, ad extremum intulit: « Scio quod me haec insana mente loqui arbitramini; sed jam nunc non ita esse cognoscite: nam vere dico vobis, quod domum hanc tanta luce impletam esse perspicio, ut vestra illa lucerna mihi omnimodis esse videatur obscura. » Et cum ne adhuc quidem talia loquenti quisquam responderet, vel adsensum praeberet, iterum dixit: « Accendite ergo lucernam illam, quamdiu vultis; attamen scitote quia non est mea: nam mea lux [Al., mea lux: nam], incipiente aurora, mihi adventura est. » Coepitque narrare quia apparuerit sibi quidam vir Dei [Al. om. Dei] qui eodem anno fuerat defunctus, dicens quod adveniente diluculo perennem esset exitura ad lucem. Cujus veritas visionis cita [Al., ita] circa exortum diei puellae morte probata est.

CAPUT IX. Quae sint ostensa coelitus signa cum et ipsa mater congregationis illius e mundo transiret.

Cum autem et ipsa mater pia Deo devotae congregationis Aedilburga esset rapienda de mundo, apparuit visio miranda cuidam de sororibus, cui nomen erat Torctgyd, quae multis jam annis in eodem monasterio commorata, et ipsa semper in omni humilitate ac sinceritate Deo servire satagebat, et adjutrix disciplinae regularis eidem matri existere, minores docendo vel castigando curabat. Cujus ut virtus juxta Apostolum in infirmitate perficeretur, tacta est repente gravissimo corporis morbo, et per annos novem pia Redemptoris nostri provisione multum fatigata: videlicet ut quicquid in ea vitii sordidantis inter virtutes per ignorantiam vel incuriam resedisset, totum hoc caminus diutinae tribulationis excoqueret. Haec ergo [Al., autem] quadam nocte incipiente crepusculo, egressa de cubiculo

quo manebat, vidit manifeste quasi corpus hominis, quod esset sole clarius, sindone involutum in sublime ferri, elatum videlicet de domo in qua sorores pausare solebant. Cumque diligentius intueretur quo trahente levaretur sursum haec quam contemplabatur species corporis gloriosi, vidit quod quasi funibus auro clarioribus in superna tolleretur, donec coelis patentibus introducta, amplius ab illa videri non potuit. Nec dubium remansit cogitanti de visione, quin aliquis de illa congregatione citius esset moriturus, cujus anima per bona quae fecisset opera, quasi per funes aureos levanda esset ad caelos: quod revera ita contigit. Nam non multis interpositis diebus, Deo dilecta mater congregationis ipsius, ergastulo carnis educta est; cujus talem fuisse constat vitam, ut nemo qui eam noverit, dubitare debeat quin ei exeunti de hac vita caelestis patriae patuerit ingressus.

In eodem quoque monasterio quaedam erat femina sanctimonialis, et ad saeculi hujus dignitatem nobilis et in amore futuri saeculi nobilior: quae ita multis jam annis omni corporis fuerat officio destituta, ut ne unum quidem movere ipsa membrum valeret. Haec ubi corpus abbatissae venerabilis in ecclesiam delatum, donec sepulturae daretur, cognovit, postulavit se illo afferri, et in modum orantium ad illud adclinari. Quod dum fieret, quasi viventem adlocuta, rogavit, ut apud misericordiam pii conditoris impetraret se a tantis tamque diutinis cruciatibus absolvi. Nec multo tardius exaudita est: nam post dies duodecim, et ipsa educta ex carne, temporales adflictiones [Al., temporalem adflictionem] aeterna mercede mutavit.

Cum vero praefata Christi famula Torctgyd tres adhuc annos post obitum dominae in hac vita teneretur, in tantum ea quam praediximus infirmitate decocta est, ut vix ossibus haereret, et ad ultimum, cum tempus jam resolutionis ejus instaret, non solum

membrorum caeterorum, sed et linguae motu caruit. Quod dum tribus diebus et totidem noctibus ageretur, subito visione spiritali recreata, os et oculos aperuit; aspectansque [Al., aspiciensque] in caelum, sic ad eam quam intuebatur visionem, coepit loqui: « Gratus mihi est multum adventus tuus, et bene venisti. » Et hoc dicto, parumper reticuit, quasi responsum ejus quem videbat, et cui loquebatur, exspectans. Rursumque quasi leviter indignata subjunxit: « Nequaquam hoc laeta ferre queo. » Rursumque modicum silens, tertio dixit: « Si nullatenus hodie fieri potest, obsecro ne sit longum spatium in medio [Al. medio et]. » Dixit; et sicut antea, parum silens, ita sermonem conclusit: « Si omnimodis ita definitum est, neque hanc sententiam licet immutari, obsecro ne amplius quam haec solummodo proxima nox intersit. » Quibus dictis, interrogata a circumsedentibus, cum quo loqueretur: « Cum carissima, inquit, mea matre Aedilberge. » Ex quo intellexere quod ipsa ei tempus suae transmigrationis in proximum nunciare venisset. Nam et ita ut rogabat, transacta una die ac nocte, soluta carnis simul et infirmitatis vinculis, ad aeternae gaudia salutis intravit.

CAPUT X. Ut ad cymiterium ejusdem monasterii orans caeca lumen [Al., lucem] receperit.

Successit autem Aedilburgi in officio abbatissae devota Deo famula, nomine Hildilid, multisque annis, id est, usque ad ultimam senectutem eidem monasterio strenuissime, in observantia disciplinae regularis, et in earum quae ad communes usus pertinent rerum providentia praefuit. Cui cum propter angustiam loci in quo monasterium constructum est, placuisset ut ossa famulorum famularumque Christi quae ibidem fuerant tumulata, tollerentur, et transferrentur omnia in ecclesiam beatae

Dei Genitricis, unoque conderentur in loco: quoties ibi claritas luminis caelestis, quanta saepe fragrantia mirandi apparuerit odoris, quae alia sint signa ostensa, in ipso libro de quo haec excerpsimus, quisque legerit, inveniet.

Sane nullatenus praetereundum arbitror miraculum sanitatis, quod ad ipsum cymiterium Deo dicatae congregationis factum idem libellus refert. Erat quippe in proximo comes quidam, cujus uxor ingruente oculis caligine subita, tantum per dies eadem molestia crebrescente gravata est, ut ne minimam quidem lucis alicujus posset particulam videre. Cui dum aliquandiu caecitatis hujus nocte clausa maneret, repente venit in mentem, quia si ad monasterium [Al. add. esset] delata virginum sanctimonialium, ad reliquias sanctorum peteret, perditam posset recipere [Al., accipere] lucem. Nec distulit quin continuo, quod mente conceperat, expleret. Perducta namque a puellis suis ad [Al., in] monasterium, quia in proximo erat, ubi fidem suae sanationis integram se habere professa est, introducta est ad [Al., in] cymiterium: et cum ibidem diutius flexis genibus oraret, nihilo tardius meruit exaudiri. Nam exsurgens ab oratione, priusquam exiret de loco, petitae lucis gratiam recepit: et quae famularum manibus adducta fuerat, ipsa libero pedum incessu domum laeta reversa est; quasi ad hoc solummodo lucem amitteret temporalem, ut quanta sanctos Christi lux in caelis, quae gratia virtutis possideret, sua sanatione demonstraret.

CAPUT XI. Ut rex ejusdem provinciae Sebbi, in monachica vitam conversatione finierit.

Eo tempore [DCXCIV] praeerat regno Orientalium Saxonum, ut idem etiam libellus docet, vir multum Deo devotus, nomine

Sebbi, cujus supra meminimus. Erat enim religiosis actibus, crebris precibus, piis eleemosynarum fructibus plurimum intentus; vitam privatam et monachicam cunctis regni divitiis et honoribus praeferens, quam et olim jam, si non obstinatus conjugis animus divortium negaret, relicto regno subiisset. Unde [Al. add. et] multis visum et [Al., ut] saepe dictum est, quia talis animi virum, episcopum magis quam regem ordinari deceret. Cumque annos triginta in regno miles regni [Al. om. regni] caelestis exegisset, correptus est corporis infirmitate permaxima, qua et mortuus est: ammonuitque conjugem, ut vel tunc divino se servitio pariter manciparent, cum amplius pariter mundum amplecti, vel potius mundo servire non possent. Quod dum aegre impetraret ab ea, venit ad antistitem Lundoniae civitatis, vocabulo Ualdheri, qui Erconualdo successerat; et per ejus benedictionem, habitum religionis quem diu desiderabat [Al., desiderarat], accepit. Attulit autem eidem et summam pecuniae non parvam, pauperibus erogandam, nil [Al., nihil] omnimodis sibi reservans; sed pauper spiritu magis propter regnum caelorum manere desiderans.

Qui cum ingravescente praefata aegritudine, diem sibi mortis imminere sensisset, timere coepit homo animi regalis, ne ad mortem veniens tanto adfectus dolore, aliquid indignum suae personae, vel ore proferret vel aliorum motu gereret membrorum. Unde accito ad se praefato urbis Lundoniae in qua tunc ipse manebat, episcopo, rogavit ne plures eo moriente quam ipse episcopus et duo sui ministri adessent. Quod dum [Al., cum] episcopus libentissime se facturum promitteret, non multo post idem vir Dei, dum membra sopori dedisset, vidit visionem consolatoriam, quae omnem ei anxietatem memoratae solicitudinis auferret, insuper et qua die esset hanc vitam terminaturus, ostenderet. Vidit enim, ut post ipse referebat, tres ad se venisse viros claro indutos habitu; quorum unus residens

ante lectulum ejus, stantibus his qui secum advenerant [Al., advenerunt] comitibus, et interrogantibus de statu ejus quem languentem visitare venerant [Al., venerunt], dixit quod anima ejus, et sine ullo dolore, et cum magno lucis splendore esset egressura de corpore: sed et tertium exinde diem quo esset moriturus insinuavit. Quod ita utrumque ut ex visione didicit completum est. Nam die dehinc tertio completa hora nona, subito quasi leviter obdormiens, sine ullo sensu doloris emisit spiritum.

Cujus corpori tumulando praeparaverant sarcofagum lapideum: sed cum huic corpus imponere coepissent, invenerunt hoc mensura palmi longius esse sarcofago. Dolantes ergo lapidem in quantum valebant, addiderunt longitudini sarcofagi quasi duorum mensuram digitorum. Sed nec sic quidem corpus capiebat. Unde facta difficultate tumulandi, cogitabant aut aliud [Al., alium] quaerere loculum, aut ipsum corpus, si possent, in genibus inflectendo breviare, donec ipso loculo caperetur. Sed mira res, et non nisi caelitus facta, ne aliquid horum fieri deberet, prohibuit. Nam subito adstante episcopo, et filio regis ejusdem ac monachi [Al., monacho] Sighardo, qui post illum cum fratre Suefredo regnavit, et turba hominum non modica, inventum est sarcofagum illud congruae longitudinis ad mensuram corporis, adeo ut a parte capitis etiam cervical posset interponi; a parte vero pedum, mensura quatuor digitorum in sarcofago corpus excederet. Conditus est autem in ecclesia beati doctoris gentium, cujus edoctus monitis caelestia sperare didicerat.

CAPUT XII. Ut episcopatum Occidentalium Saxonum pro Leutherio Haeddi, episcopatum Hrofensis

Ecclesiae pro Putta Cuichelm, et pro ipso Gefmund acceperit: et qui tunc Nordanhymbrorum fuerint episcopi.

Quartus Occidentalium Saxonum antistes Leutherius fuit. Siquidem primus Birinus, secundus Agilberctus, tertius exstitit Uini. Cumque mortuus esset Coinvalch, quo regnante idem Leutherius episcopus factus est, acceperunt subreguli regnum gentis, et divisum inter se tenuerunt annis circiter decem: ipsisque regnantibus defunctus est ille, et episcopatu functus est Haeddi pro eo: consecratus [Al. add. est] a Theodoro in civitate Lundonia. Cujus episcopatus tempore devictis atque amotis subregulis, Caedualla suscepit imperium: et cum duobus annis hoc tenuisset, tandem superni regni amore compunctus reliquit, eodem adhuc praesule Ecclesiam gubernante; ac Romam abiens, ibi vitam finivit, ut in sequentibus latius dicendum est.

Anno autem Dominicae incarnationis sexcentesimo septuagesimo sexto, cum Aedilred rex Merciorum, adducto maligno exercitu, Cantiam vastaret, et ecclesias ac monasteria sine respectu pietatis [Al., amoris] vel divini timoris foedaret, civitatem quoque Hrosi, in qua erat Putta episcopus, quamvis eo tempore absens, communi clade absumpsit. Quod ille ubi comperit, ecclesiam videlicet suam rebus ablatis omnibus depopulatam, divertit ad Sexuulfum Merciorum antistitem, et accepta ab eo possessione ecclesiae cujusdam et agelli non grandis, ibidem in pace vitam finivit, nil omnino de restaurando episcopatu suo agens: quia sicut supra diximus, magis in ecclesiasticis quam in mundanis rebus erat industrius; sed in illa solum ecclesia Deo serviens, ubicumque rogabatur, ad docenda Ecclesiae [Al., ecclesiastica] carmina divertens. Pro quo Theodorus in civitate Hrofi Cuichelmum consecravit episcopum. Sed illo post non multum temporis, prae inopia rerum, ab episcopatu decedente, atque ad

alia loca secedente, Gebmundum pro eo substituit antistitem.

Anno dominicae incarnationis sexcentesimo septuagesimo octavo, qui est annus imperii regis Ecgfridi octavus, apparuit mense Augusto stella quae dicitur cometa; et tribus mensibus permanens, matutinis horis oriebatur, excelsam radiantis flammae quasi columnam praeferens. Quo etiam anno orta inter ipsum regem Ecgfridum, et reverentissimum antistitem Uilfridum dissensione, pulsus est idem antistes a sede sui episcopatus, et duo in locum ejus substituti episcopi, qui Nordanhymbrorum genti praeessent: Bosa videlicet, qui Deirorum, et Eata, qui Berniciorum provinciam gubernaret: hic in civitate Eburaci, ille in Hagustaldensi, sive in Lindisfarnensi Ecclesia cathedram habens episcopalem, ambo de monachorum collegio in episcopatus gradum adsciti. Cum quibus et Eadhaed in provincia Lindisfarorum, quam nuperrime rex Ecgfrid, superato in bello et fugato Uulfhere, obtinuerat, ordinatur episcopus. Et hunc primum eadem provincia proprium accepit praesulem, secundum Aediluini, tertium Eadgarum, quartum Cyniberctum, quem in praesenti habet. Habebat enim ante Eadhaedum, antistitem Sexuulfum, qui etiam Merciorum et Mediterraneorum Anglorum simul episcopus fuit: unde et expulsus de Lindissi, in illarum provinciarum regimine permansit. Ordinati sunt autem Eadhaed, Bosa, et Eata Eboraci ab archiepiscopo Theodoro: qui etiam post tres abscessionis Uilfridi annos, horum numero duos addidit antistites [DCLXXXI], Tunberctum ad Ecclesiam Hagustaldensem, remanente Eata ad Lindisfarnensem, et Trumvini ad provinciam Pictorum, quae tunc temporis Anglorum erat imperio subjecta. Eadhaedum de Lindissi reversum, eo quod Aedilred provinciam recepisset, Hrypensi Ecclesiae praefecit.

CAPUT XIII. Ut Uilfrid episcopus provinciam Australium Saxonum ad Christum converterit.

Pulsus est autem ab episcopatu suo Uilfrid, et multa diu loca pervagatus, Romam adiit, Brittaniam rediit; et si propter inimicitias memorati regis in patria [Al., patriam] sive parochia sua recipi non potuit, non tamen ab evangelizandi potuit ministerio cohiberi: siquidem divertens ad provinciam Australium Saxonum, quae post Cantuarios ad austrum et ad occidentem usque ad Occidentales Saxones pertingit, habens terram familiarum septem millium, et eo adhuc tempore paganis cultibus serviebat; huic verbum fidei et lavacrum salutis ministrabat [DCLXXVIII]. Erat autem rex gentis ipsius [Al., illius] Aedilualch, non multo ante baptizatus in provincia Merciorum, praesente ac suggerente rege Uulfehre, a quo etiam egressus de fonte, loco filii susceptus est: in cujus signum adoptionis, duas illi provincias donavit, Vectam videlicet insulam, et Meanvarorum provinciam in gente Occidentalium Saxonum. Itaque episcopus, concedente, imo multum gaudente rege, primos provinciae duces ac milites sacrosancto fonte abluebat, verum presbyteri Eappa, et Padda, et Burghelm, et Oiddi [Al., Burghelin, Oiddia], caeteram plebem, vel tunc, vel tempore sequente baptizabant. Porro regina nomine Eabae [Al., Eahae] in sua, id est, Huicciorum provincia, fuerat baptizata. Erat autem filia Eanfridi, fratris Eanheri, qui ambo cum suo populo Christiani fuere. Caeterum tota provincia Australium Saxonum divini nominis et fidei erat ignara.

Erat autem ibi monachus quidam de natione Scottorum, vocabulo Dicul, habens monasteriolum [Al., monasterium] permodicum in loco qui vocatur Bosanhamm, silvis et mari circumdatum, et in eo fratres quinque sive sex, in humili et paupere vita Domino famulantes. Sed provincialium nullus

eorum vel vitam aemulari, vel praedicationem curabat audire.

Evangelizans autem genti episcopus Uilfrid, non solum eam ab aerumna perpetuae damnationis, verum et a clade infanda [Al., nefanda] temporalis interitus eripuit. Siquidem tribus annis ante adventum ejus in provinciam, nulla illis in locis pluvia ceciderat, unde et fames acerbissima plebem invadens impia nece prostravit. Denique ferunt [Al., fertur] quia saepe quadraginta simul aut quinquaginta homines inedia macerati procederent ad praecipitium aliquod sive ripam maris, et junctis misere manibus, pariter omnes aut ruina perituri, aut fluctibus absorbendi deciderent. Verum ipso die, quo baptisma fidei gens suscepit illa [Al. add. illo], descendit pluvia serena sed [Al., et] copiosa, refloruit terra, rediit [Al., rediitque] viridantibus arvis annus laetus et frugifer. Sicque abjecta prisca superstitione, exsufflata idolatria, cor omnium et caro omnium exultaverunt in Deum vivum: intelligentes, eum qui verus est Deus, et interioribus se bonis, et exterioribus caelesti gratia ditasse. Nam et antistes cum venisset in provinciam, tantamque ibi famis poenam videret, docuit eos piscando victum quaerere. Namque mare et flumina eorum piscibus abundabant; sed piscandi peritia genti nulla nisi ad anguillas tantum inerat. Collectis ergo undecumque retibus anguillaribus, homines antistitis miserunt in mare, et divina se juvante gratia mox cepere pisces diversi generis trecentos: quibus trifariam divisis, centum pauperibus dederunt, centum his a quibus retia acceperant, centum in suos usus habebant. Quo beneficio multum antistes cor omnium in suum convertit amorem, et libentius eo praedicante caelestia sperare coeperunt, cujus ministerio temporalia bona sumpserunt.

Quo tempore rex Aedilualch donavit reverentissimo antistiti Uilfrido terram octoginta septem familiarum, ubi suos homines qui exules vagabantur, recipere posset, vocabulo Selaeseu [Al., Heleseu], quod dicitur Latine Insula vituli marini. Est enim locus

ille undique mari circumdatus praeter ab occidente, unde habet ingressum amplitudinis quasi jactus fundae: qualis locus a Latinis peninsula, a Graecis solet chersonesos vocari. Hunc ergo locum cum accepisset episcopus Uilfrid, fundavit ibi monasterium, ac regulari vita instituit, maxime ex his quos secum adduxerat fratribus: quod usque hodie successores ejus tenere noscuntur. Nam ipse illis in partibus annos quinque, id est, usque ad mortem Ecgfridi regis, merito omnibus honorabilis, officium episcopatus et verbo exercebat et opere. Et quoniam illi rex cum praefata [Al., praefati] loci possessione, omnes qui [Al., quae] ibidem erant, facultates cum agris et hominibus donavit, omnes fide Christi institutos, unda baptismatis abluit; inter quos, servos et ancillas ducentos quinquaginta: quos omnes ut [Al., non solum] baptizando a servitute daemonica salvavit, [Al. add. sed] etiam libertate donando humanae jugo servitutis absolvit.

CAPUT XIV. Ut intercessione Osualdi regis, pestifera mortalitas sit sublata.

In quo tunc monasterio nonnulla caelestis gratiae dona specialiter [Al., spiritualiter] ostensa fuisse perhibentur [Al., perhibent]; utpote ubi nuper expulsa diaboli tyrannide Christus jam regnare coeperat: e quibus unum quod mihi reverentissimus [Al., reverendissimus ac religiosissimus] antistes Acca saepius referre, et a fidelissimis ejusdem monasterii fratribus sibi relatum asserere solebat, memoriae mandare commodum duximus. Eodem ferme tempore quo ipsa provincia nomen Christi susceperat, multas Brittaniae provincias mortalitas saeva corripiebat, quae cum praefatum quoque monasterium, cui tunc regendo religiosissimus Christi sacerdos, vocabulo Eappa, praefuit, nutu divinae dispensationis attingeret; multique sive de

his qui cum antistite illo venerant, sive de illis qui de eadem provincia Saxonum nuper ad fidem fuerant vocati, passim de hac vita raperentur; visum est fratribus triduanum jejunium agere, et divinam suppliciter [Al., jugiter] obsecrare clementiam, ut misericordiam sibi dignaretur impendere, et [Al. om. et] sive periclitantes hoc morbo a praesenti morte liberaret, seu raptos e mundo a perpetua animae damnatione servaret.

Erat tunc temporis in eodem monasterio puerulus [Al., parvulus] quidam de natione Saxonum, nuper vocatus ad fidem, qui eadem tactus infirmitate, non pauco tempore recubans in lectulo jacebat. Cum ergo secunda memorati jejunii ac supplicationum dies ageretur, contigit forte ipsum puerum, hora ferme secunda diei, in loco in quo aeger jacebat, solum inveniri: cui divina dispositione [Al., dispensatione] subito beatissimi apostolorum principes dignati sunt apparere. Erat enim puer multum simplicis ac mansueti animi, sinceraque devotione sacramenta fidei quae susceperat servans. Salutantes ergo illum verbis piissimis apostoli dicebant: « Noli timere, fili, mortem pro qua sollicitus es: nos enim te hodierna die ad caelestia sumus regna perducturi. Sed primum exspectare habes donec missae celebrentur, ac viatico dominici corporis ac sanguinis accepto, sic infirmitate simul et morte absolutus ad aeterna in caelis gaudia subleveris. Clama ergo ad te presbyterum Eappan, et dicito illi quia Dominus exaudivit preces vestras, et devotionem ac jejunia propitius aspexit: neque aliquis de hoc monasterio, sive [Al. add. de] adjacentibus ei possessiunculis hac clade ultra moriturus est; sed omnes qui alicubi de vestris hac aegritudine laborant, resurrecturi a languore, pristina sunt sospitate [Al., pristinae sospitati] recuperandi, praeter te solum qui hodierna es die liberandus a morte, et ad visionem Domini Christi cui fideliter servisti, perducendus in caelum: quod divina vobis misericordia per intercessionem religiosi ac Deo dilecti regis Osualdi, qui

quondam genti Nordanhymbrorum et regni temporalis auctoritate et Christianae pietatis quae ad regnum perenne ducit devotione sublimiter praefuit, conferre dignata est. Hac etenim die idem rex ab infidelibus in bello corporaliter exstinctus, mox ad sempiterna animarum gaudia adsumptus in caelum et electorum est sociatus agminibus. Quaerant in suis codicibus in quibus defunctorum est adnotata depositio, et invenient illum hac, ut diximus, die raptum esse de saeculo. Celebrent ergo missas per cuncta monasterii oratoria hujus, sive pro [Al., per] gratiarum actione [Al., actionem] exauditae suae deprecationis, sive etiam in memoriam praefati regis Osualdi, qui quondam ipsorum genti praeerat. Ideoque pro eis quasi pro suae gentis advenis supplex orabat ad Dominum: et cunctis convenientibus ad ecclesiam fratribus communicent omnes sacrificiis caelestibus, et ita soluto jejunio corpus quoque suis reficiant alimentis. »

Quae cum omnia vocato ad se presbytero puer verba narrasset, interrogavit eum sollicitus quales essent habitu vel specie viri qui sibi apparuissent. Respondit: « Praeclari omnino habitus et vultus erant, laetissimi ac pulcherrimi, quales nunquam ante videram, neque aliquos hominum tanti decoris ac venustatis esse posse credebam. Unus quidem attonsus erat ut clericus, alius barbam habebat prolixam: dicebantque quod unus eorum Petrus, alius vocaretur Paulus: et ipsi essent ministri Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, ad tuitionem nostri monasterii missi ab ipso de caelis. » Credidit ergo verbis pueri presbyter, ac statim egressus requisivit [Al., quaesivit] in annali suo, et invenit eadem ipsa die Osualdum regem fuisse peremptum: vocatisque fratribus, parari prandium, missas fieri, atque omnes communicare more solito praecepit: simul et infirmanti puero, de eodem sacrificio dominicae oblationis particulam deferri mandavit.

Quibus ita gestis, non multo post, eadem ipsa die puer defunctus

est, suaque morte probavit vera fuisse verba quae ab apostolis Christi audierat. Sed et hoc ejus verbis testimonium perhibuit, quod nemo praeter ipsum tempore illo ex eodem est monasterio raptus de mundo; ex qua nimirum visione multi qui haec audire potuerunt, ad exorandam in adversis divinam clementiam, et ad salutaria jejuniorum remedia subeunda sunt mirabiliter accensi; et ex eo tempore non solum in eodem monasterio, sed et in plerisque locis aliis, coepit annuatim ejusdem regis ac militis Christi natalitius dies missarum celebratione venerari.

CAPUT XV. Ut Caedualla rex, interfecto rege Geuissorum Aedilualch, provinciam illam saeva caede ac depopulatione attriverit.

Interea superveniens cum exercitu Caedualla, juvenis strenuissimus de regio genere Geuissorum, cum exularet a patria sua, interfecit regem Aedilualch, ac provinciam illam saeva caede ac depopulatione attrivit [DCLXXXV]; sed mox expulsus est a ducibus regis, Bercthuno et Andhuno, qui deinceps regnum provinciae tenuerunt: quorum prior, postea ab eodem Caedualla, cum esset rex Geuissorum, occisus est, et provincia graviore [Al. add. est] servitio subacta [DCLXXXVI]. Sed et Ini qui [Al., is qui] post Caeduallam regnavit, simili provinciam illam adflictione plurimo annorum tempore mancipavit. Quare factum est ut toto illo tempore episcopum proprium habere nequiret [Al., nequiverit]; sed revocato domum Uilfrido primo suo antistite, ipsi episcopo Geuissorum, id est, Occidentalium Saxonum qui essent in Venta civitate, subjacerent.

CAPUT XVI. Ut Vecta insula Christianos incolas susceperit, cujus regii duo pueri statim post acceptum baptisma sint interempti.

Postquam ergo Caedualla regno potitus est Geuissorum [DCLXXXVI], cepit et insulam Vectam, quae eatenus [Al., hactenus] erat tota idolatriae dedita; tragica [Al., stragica] caede omnes indigenas exterminare, ac suae provinciae homines pro his substituere contendit, voto se obligans, quamvis necdum [Al., nondum] regeneratus, ut ferunt [Al., ut fertur], in Christo, quia si cepisset insulam, quartam partem ejus, simul et praedae, Domino daret. Quod ita solvit, ut hanc Uilfrido episcopo, qui tunc forte de gente sua superveniens aderat, utendam pro Domino offerret. Est autem mensura ejusdem insulae, juxta aestimationem Anglorum, mille ducentarum familiarum. Unde data est episcopo possessio terrae trecentarum familiarum. At ipse partem quam accepit, commendavit cuidam de clericis suis, cui nomen Bernuini, et erat filius sororis ejus, dans illi presbyterum nomine Hiddila, qui omnibus qui salvari vellent, verbum ac lavacrum vitae ministraret.

Ubi silentio praetereundum non esse reor, quod in primitias [Al., primitia] eorum qui de eadem insula credendo salvati sunt, duo regii pueri, fratres videlicet Arualdi regis insulae, speciali sunt Dei gratia coronati: siquidem imminentibus insulae hostibus, fuga lapsi sunt de insula, et in proximam Jutorum [Al., Vitorum] provinciam translati: ubi cum delati essent in locum qui vocatur Ad lapidem, occulendos se a facie regis victoris credidissent, proditi sunt, atque occidi jussi. Quod cum audisset abbas quidam et presbyter, vocabulo Cyniberct, habens non longe ab inde monasterium in loco qui vocatur Hreutford, id est, Vadum harundinis, venit ad regem, qui tunc eisdem [Al. iisdem] in partibus occultus curabatur a vulneribus quae ei inflicta fuerant

praelianti in insula Vecta: postulavitque ab eo, ut si necesse esset pueros interfici, prius eos liceret fidei Christianae sacramentis imbui. Concessit rex, et ipse instructos verbo veritatis, ac fonte salvatoris [Al., salutari] ablutos, de ingressu regni aeterni certos reddidit. Moxque illi, instante carnifice, mortem laeti subiere temporalem per quam se ad vitam animae perpetuam non dubitabant esse transituros. Hoc ergo ordine, postquam omnes Brittaniarum provinciae fidem Christi susceperant, suscepit et insula Vecta, in qua tamen ob aerumnam aeternae subjectionis, nemo gradum ministerii ac sedis episcopalis ante Danihelem, qui nunc Occidentalium Saxonum [Al. add. et Geuissorum] est episcopus, accepit.

Sita est autem haec insula contra medium Australium Saxonum et Geuissorum, interposito pelago latitudinis trium millium quod vocatur Solvente: in quo videlicet pelago bini aestus Oceani qui circum Brittaniam ex infinito Oceano septentrionali erumpunt, sibimet invicem quotidie compugnantes occurrunt, ultra ostium fluminis Homelea, quod per terras Jutorum, quae ad regionem Geuissorum pertinent, praefatum pelagus intrat; finitoque conflictu, in Oceanum refusi, unde venerant, redeunt.

CAPUT XVII. De synodo facta in campo Haethfelda [Al., Hetfeld], praesidente archiepiscopo Theodoro.

His temporibus [DCLXXX] audiens Theodorus fidem Ecclesiae Constantinopoli per haeresim Eutychetis multum esse turbatam, et Ecclesias Anglorum quibus praeerat ab hujusmodi labe immunes perdurare desiderans, collecto venerabilium sacerdotum doctorumque plurimorum coetu, cujus essent fidei singuli sedulus inquirebat, omniumque unanimem in fide

catholica reperit consensum: et hunc synodalibus literis ad instructionem memoriamque sequentium commendare curavit, quarum videlicet literarum istud exordium est:

« In nomine Domini nostri Jesu Christi Salvatoris, imperantibus dominis piissimis nostris Ecgfrido rege Hymbronensium, anno decimo regni ejus, sub die quintadecima Kalendas Octobres, indictione octava; et Aedilredo rege Mercinensium, anno sexto regni ejus; et Alduulfo [Al., Aduulfo] rege Estranglorum [Al., Estanglorum], anno decimo septimo regni ejus; et Hlothario rege Cantuariorum, regni ejus anno septimo: praesidente Theodoro, gratia Dei archiepiscopo Brittaniae insulae, et civitatis Doruvernis; una cum eo sedentibus caeteris episcopis Brittaniae insulae viris venerabilibus, praepositis sacrosanctis Evangeliis, in loco qui Saxonico vocabulo Haethfelth [Al., Hetfeild] nominatur, pariter tractantes, fidem rectam et orthodoxam exposuimus; sicut Dominus noster Jesus Christus [Al. om. Christus] incarnatus tradidit discipulis suis, qui praesentialiter viderunt et audierunt sermones ejus, atque sanctorum Patrum tradidit symbolum, et generaliter omnes sancti et universales synodi, et omnis probabilium catholicae Ecclesiae doctorum chorus. Hos itaque sequentes nos pie atque orthodoxe, juxta divinitus inspiratam doctrinam eorum professi credimus consonanter, et confitemur secundum sanctos Patres, proprie et veraciter Patrem et Filium et Spiritum sanctum Trinitatem in unitate consubstantialem, et unitatem in Trinitate, hoc est, unum Deum in tribus subsistentiis vel personis consubstantialibus, aequalis gloriae et honoris. » Et post multa hujusmodi quae ad rectae fidei confessionem pertinebant, haec quoque sancta synodus suis literis addit [Al., addidit]: « Suscepimus [Al., suscipimus] sanctas et universales quinque synodos beatorum et [Al. om. et] Deo acceptabilium Patrum; id est, qui in Nicaea congregati fuerunt trecentorum [Al., trecenti] decem et octo, contra Arium impiissimum et

ejusdem dogmata; et in Constantinopoli centum quinquaginta, contra vesaniam Macedonii et Eudoxii et eorum dogmata; et in Epheso primo ducentorum, contra nequissimum Nestorium et ejusdem dogmata; et in Chalcedone sexcentorum [Al., ducentorum] et triginta, contra Eutychen [Al., Eutychetem] et Nestorium, et eorum dogmata; et iterum in Constantinopoli, quinto congregati sunt concilio, in tempore Justiniani minoris, contra Theodorum [Al., Theodoretum], et Theodoreti et Ibae epistolas et eorum dogmata contra Cyrillum. » Et paulo post: « Et synodum quae facta est in urbe Roma, in tempore Martini papae beatissimi, indictione octava, imperante Constantino piissimo anno nono. Suscepimus et glorificamus Dominum nostrum Jesum, sicut [Al. add. et] isti glorificaverunt; nihil addentes vel subtrahentes: et anathematizamus corde et ore quos anathematizarunt; et quos susceperunt, suscepimus: glorificantes Deum Patrem sine initio, et Filium ejus unigenitum ex Patre generatum ante saecula, et Spiritum sanctum procedentem ex Patre et Filio inenarrabiliter, sicut praedicaverunt hi quos memoravimus supra, sancti apostoli, et prophetae, et doctores. Et nos omnes subscripsimus [Al., subscribimus], qui cum Theodoro archiepiscopo fidem catholicam exposuimus. »

CAPUT XVIII. De Johanne cantatore sedis apostolicae, qui propter docendum Britanniam venerit [Al., venerat].

Intererat huic synodo, pariterque catholicae fidei decreta firmabat vir venerabilis Johannes archicantator [Al., archicantor] ecclesiae sancti apostoli [Al. om. apostoli] Petri, et abbas monasterii beati Martini, qui nuper venerat a Roma per jussionem papae Agathonis; duce reventissimo abbate Biscopo [

Al., Bisi episcopo], cognomine Benedicto, cujus supra meminimus [Al. om. cuj. sup. mem.]. Cum enim idem Benedictus construxisset monasterium Brittaniae, in honorem beatissimi [Al. om. beatissimi] apostolorum principis, juxta ostium fluminis Uiuri, venit Romam cum cooperatore ac socio ejusdem operis Ceolfrido, qui post ipsum ejusdem monasterii abbas fuit, quod et ante saepius facere consueverat, atque honorifice a beatae memoriae papa Agathone susceptus est [DCLXXVIII]: petiitque, et accepit ab eo in munimentum libertatis monasterii [Al. om. monasterii] quod fecerat, epistolam privilegii ex auctoritate apostolica firmatam; juxta quod Ecgfridum regem voluisse, ac licentiam dedisse noverat, quo concedente et possessionem terrae largiente, ipsum monasterium fecerat.

Accepit et praefatum Johannem abbatem Brittaniam perducendum; quatenus in monasterio suo cursum canendi annuum [Al., per annum], sicut ad sanctum Petrum Romae agebatur, edoceret: egitque abba [Al., abbas] Johannes ut jussionem acceperat pontificis, et ordinem videlicet, ritumque canendi ac legendi viva voce praefati monasterii cantores edocendo, et ea quae totius anni circulus in celebratione [Al., celebrationem] dierum festorum poscebat, etiam literis mandando: quae hactenus in eodem monasterio servata, et a multis jam sunt circumquaque transcripta. Non solum autem idem Johannes ipsius monasterii fratres docebat, verum de omnibus pene ejusdem provinciae monasteriis ad audiendum eum, qui cantandi erant periti, confluebant. Sed et ipsum per loca in quibus doceret, multi invitare curabant.

Ipse autem excepto cantandi vel legendi munere, et aliud in mandatis ab apostolico papa acceperat, ut cujus esset fidei Anglorum Ecclesia, diligenter edisceret, Romamque rediens referret. Nam et synodum beati papae Martini, centum quinque

episcoporum consensu non multo ante Romae celebratam, contra eos maxime qui unam in Christo operationem et voluntatem praedicabant, secum veniens attulit; atque in praefato religiosissimi abbatis Benedicti monasterio transcribendam commodavit. Tales namque eo tempore, fidem Constantinopolitanae Ecclesiae multum conturbaverunt; sed Domino donante proditi jam tunc et victi sunt. Unde volens Agatho papa, sicut in aliis provinciis, ita etiam in Brittania qualis esset status Ecclesiae, quam ab haereticorum contagiis castus, ediscere; hoc negotium reverentissimo abbati Johanni Brittaniam destinato injunxit. Quamobrem collecta pro hoc in Brittania synodo quam diximus, inventa est in omnibus fides inviolata catholica: datumque illi exemplar ejus Romam perferendum.

Verum ille patriam revertens, non multo postquam Oceanum transiit, arreptus infirmitate, ac defunctus est [DCLXXXI]: corpusque ejus ab amicis propter amorem sancti Martini cujus monasterio praeerat, Turonis delatum, atque honorifice sepultum est. Nam et benigno Ecclesiae illius hospitio, cum Brittaniam iret, exceptus est: rogatusque multum a fratribus, ut Romam revertens, illo itinere veniret, atque ad eam diverteret Ecclesiam. Denique ibidem adjutores itineris et injuncti operis accepit: qui etsi in itinere defunctus est, nihilominus exemplum catholicae fidei Anglorum Romam perlatum est, atque ab apostolico papa omnibusque qui audiere vel legere, gratantissime susceptum.

CAPUT XIX. Ut Aedilthryd regina virgo perpetua permanserit, cujus nec corpus in monumento corrumpi potuerit.

Accepit autem rex Ecgfrid conjugem nomine Aedilthrydam

[DCLX], filiam Anna regis Orientalium Anglorum, cujus saepius mentionem fecimus, viri bene religiosi, ac per omnia mente et opere egregii: quam et alter ante illum vir habuerat uxorem, princeps videlicet Australium Gyruiorum, vocabulo Tondberct. Sed illo post modicum temporis ex quo eam accepit defuncto, data est regi praefato: cujus consortio cum duodecim annis uteretur, perpetua tamen mansit virginitatis integritate gloriosa; sicut mihimet sciscitanti cum hoc an ita esset quibusdam venisset in dubium, beatae memoriae Uilfrid episcopus referebat, dicens se testem integritatis [Al., virginitatis] ejus esse certissimum: adeo ut Ecgfridus promiserit se ei terras ac pecunias multas esse donaturum, si reginae posset persuadere ejus uti connubio, quia sciebat illam nullum virorum plus illo diligere. Nec diffidendum est nostra etiam aetate fieri potuisse, quod aevo praecedente aliquoties factum fideles historiae narrant: donante uno eodemque Domino, qui se nobiscum usque in finem saeculi manere pollicetur. Nam etiam signum divini miraculi, quo ejusdem feminae sepulta caro corrumpi non potuit, indicio est quia [Al., quod] a viri contactu incorrupta duraverit.

Quae multum diu regem postulans ut saeculi curas relinquere, atque in monasterio, tantum vero regi Christo servire permitteretur; ubi vix aliquando impetravit, intravit monasterium Aebbae abbatissae, quae erat amita regis Ecgfridi, positum in loco quem Coludi urbem nominant, accepto velamine sanctimonialis habitus a praefato antistite Uilfrido [DCLXXI]. Post annum vero ipsa facta est abbatissa in regione quae vocatur Elge; ubi constructo monasterio virginum Deo devotarum perplurium mater virgo, et exemplis vitae caelestis esse coepit et monitis [DCLXXII]. De qua ferunt, quia ex quo monasterium petiit, nunquam lineis, sed solum laneis vestimentis uti voluerit: raroque in calidis balneis, praeter imminentibus sollemniis majoribus, verbi gratia Paschae, Pentecostes, Epiphaniae, lavari

voluerit; et tunc novissima omnium, lotis prius suo suarumque ministrarum obsequio caeteris quae ibi essent famulis [Al., famulabus] Christi. Raro [Al. add., etiam] praeter majora sollemnia, vel arctiorem necessitatem, plus quam semel per diem manducavit: semper, si non infirmitas gravior prohibuisset, ex tempore matutinae synaxeos, usque ad ortum diei, in ecclesia precibus intenta perstiterit. Sunt etiam qui dicant quia per prophetiae spiritum, et pestilentiam qua ipsa esset moritura, praedixerit, et numerum quoque eorum, qui de suo monasterio hac [Al., hoc] essent de mundo rapiendi, palam cunctis praesentibus intimaverit. Rapta est autem ad Dominum in medio suorum [DCLXXIX], post annos septem ex quo abbatissae gradum susceperat: et aeque ut ipsa jusserat, non alibi quam in medio eorum, juxta ordinem quo transierat; ligneo in locello sepulta.

Cui successit in ministerium abbatissae soror ejus Sexburg [DCXCV], quam habuerat in conjugem Earconberct rex Cantuariorum. Et cum sedecim annis esset sepulta, placuit eidem [Al. add. sorori] abbatissae levari ossa ejus, et in locello novo posita in ecclesiam transferri; jussitque quosdam fratribus quaerere lapidem, de quo locellum in hoc facere possent: qui, ascensa navi, ipsa enim regio Elge undique est aquis ac paludibus circumdata, neque lapides majores habet, venerunt ad civitatulam [Al., civitatem] quandam desolatam, non procul inde sitam, quae lingua Anglorum Grantacaestir vocatur: et mox invenerunt juxta muros civitatis locellum de marmore albo pulcherrime factum, operculo quoque similis lapidis aptissime tectum. Unde intelligentes a Domino suum iter esse prosperatum, gratias agentes retulerunt ad monasterium.

Cumque corpus sacrae virginis ac sponsae Christi aperto sepulcro esset prolatum in lucem, ita incorruptum inventum est ac si eodem die fuisset defuncta, sive humo condita; sicut et praefatus antistes Uilfrid, et multi alii qui novere, testantur. Sed certiori

notitia medicus Cynifrid, qui et morienti illi, et elevatae de tumulo adfuit: qui [Al. om. qui] referre erat solitus quod illa infirmata habuerit tumorem maximum sub maxilla. « Jusseruntque me, inquit, incidere tumorem illum, ut efflueret noxius humor qui inerat: quod dum facerem, videbatur illa per biduum aliquanto levius habere; ita ut multi putarent quia [Al., quod] sanari posset a languore. Tertia autem die prioribus adgravata doloribus, et rapta confestim de mundo, dolorem omnem ac mortem perpetua salute ac vita mutavit. Cumque post tot [Al., tam multos] annos elevanda essent ossa de sepulcro, et extento desuper papilione, omnis congregatio, hinc fratrum, inde sororum, psallens circumstaret; ipsa autem abbatissa intus cum paucis ossa elatura et dilutura [Al., elevatura et delatura] intrasset, repente audivimus abbatissam intus voce clara proclamare: Sit gloria nomini Domini. Nec multo post clamaverunt me, intus [Al., undique] reserato ostio papilionis: vidique elevatum de tumulo, et positum in lectulo corpus sacrae Deo virginis quasi dormientis simile. Sed et discooperto vultus indumento, monstraverunt mihi etiam vulnus incisurae quod feceram, curatum; ita ut mirum in modum pro aperto et hiante vulnere cum quo sepulta erat, tenuissima tunc cicatricis vestigia parerent [Al., apparerent]. » Sed et linteamina omnia quibus involutum erat corpus integra apparuerunt, et ita nova, ut ipso die viderentur castis ejus membris esse circumdata. Ferunt autem quia cum praefato tumore ac dolore maxillae sive colli premeretur, multum delectata sit hoc genere infirmitatis, ac solita dicere: « Scio certissime quia merito in collo pondus languoris porto, in quo juvenculam me memini supervacua monilium pondera portare; et credo quod ideo me superna pietas dolore colli voluit gravari, ut sic absolvar reatu supervacuae levitatis; dum mihi nunc pro auro et margaritis, de collo rubor tumoris, ardorque promineat. » Contigit autem tactu indumentorum eorumdem, et daemonia ab obsessis effugata [

Al., fugata] corporibus, et infirmitates alias aliquoties esse curatas. Sed et loculum in quo primo sepulta est, nonnullis oculos dolentibus saluti fuisse perhibent; qui cum suum caput eidem loculo apponentes orassent, mox doloris sive caliginis incommodum ab oculis amoverent. Laverunt igitur virgines [Al. virginis] corpus, et novis indutum vestibus intulerunt in ecclesiam, atque in eo quod adlatum erat, sarcophago posuerunt, ubi usque hodie in magna veneratione habetur. Mirum vero in modum ita aptum corpori virginis sarcophagum inventum est, ac si ei specialiter praeparatum fuisset: et locus quoque capitis seorsum fabrefactus, ad mensuram capitis illius aptissime figuratus apparuit.

Est autem Elge in provincia Orientalium Anglorum regio familiarum circiter sexcentarum, in similitudinem insulae, vel paludibus, ut diximus, circumdata, vel aquis: unde et a copia anguillarum quae in iisdem paludibus capiuntur, nomen accepit; ubi monasterium habere desideravit memorata Christi famula, quoniam de provincia eorumdem Orientalium Anglorum ipsa, ut praefati sumus, carnis originem duxerat.

CAPUT XX. Hymnus de Illa.

Videtur opportunum huic Historiae, etiam hymnum virginitatis inserere, quem ante annos plurimos in laudem ac praeconium ejusdem reginae ac sponsae Christi elegiaco metro composuimus, et imitari morem sacrae Scripturae, cujus Historiae carmina plurima indita: et haec metro ac versibus constat esse composita. Alma Deus [Al., Dei] Trinitas, quae [Al. qui] saecula cuncta gubernas, Adnue jam coeptis, alma Deus Trinitas. Bella Maro resonet, nos pacis dona canamus: Munera nos Christi, bella Maro

resonet. Carmina casta mihi, foedae non raptus Helenae. Luxus erit lubricis, carmina casta mihi. Dona superna loquar, miserae non praelia Trojae, Terra quibus gaudet: dona superna loquar. En Deus altus adit venerandae Virginis alvum: Liberet ut homines, en Deus altus adit. Femina Virgo parit mundi devota parentem, Porta Maria Dei, femina Virgo parit. Gaudet amica cohors de Virgine matre Tonantis: Virginitate micans gaudet amica cohors. Hujus honor genuit casto de germine plures, Virgineos flores hujus honor genuit. Ignibus usta feris virgo non cessat Agatha, Eulalia et perfert ignibus usta feris. Casta feras superat mentis pro culmine Tecla, Euphemia sacra casta feras superat. Laeta ridet gladios ferro robustior Agnes, Caecilia infestos laeta ridet gladios. Multus in orbe viget per sobria corda triumphus, Sobrietatis amor multus in orbe viget. Nostra quoque egregia jam tempora virgo beavit Aedilthryda nitet nostra quoque egregia. Orta patre eximio, regali et stemmate clara: Nobilior domino est, orta patre eximio. Percipit inde decus reginae, et sceptra sub astris, Plus super astra manens, percipit inde decus. Quid petis, alma, virum, sponso jam dedita summo Sponsus adest Christus, quid petis, alma, virum? Regis ut aetherei matrem jam credo sequaris Tu quoque sis mater regis ut aetherei. Sponsa dicata Deo bis sex regnaverat annis, Inque monasterio est sponsa dicata Deo. Tota sacrata polo celsis ubi floruit actis, Reddidit atque animam tota sacrata polo. Virginis alma caro est tumulata bis octo Novembres, Nec putet in tumulo virginis alma caro. Christe, tui est operis, quia vestis et ipsa sepulcro Inviolata nitet: Christe, tui est operis. Hydros et ater abit sacrae pro vestis honore, Morbi diffugiunt, hydros et ater abit. Zelus in hoste furit quondam qui vicerat Evam: Virgo triumphat ovans, zelus in hoste furit. Aspice, nupta Deo, quae sit tibi gloria terris: Quae maneat caelis, aspice, nupta Deo. Munera laeta capis festivis fulgida taedis, Ecce venit sponsus, munera laeta capis. Et nova dulcisono modularis carmina plectro Sponsa hymno exultas et nova dulcisono. Nullus

ab Altithroni comitatu segregat agni, Quam affectu tulerat nullus ab Altithroni.

CAPUT XXI. Ut Theodorus episcopus inter Ecgfridum et Aedilredum reges pacem fecerit.

Anno regni Ecgfridi nono [DCLXXIX], conserto gravi praelio inter ipsum et Aedilredum regem Merciorum juxta fluvium Treanta, occisus est Aelfuini frater regis Ecgfridi, juvenis circiter decem et octo annorum, utrique provinciae multum amabilis. Nam et sororem ejus quae dicebatur Osthryd, rex Aedilred habebat uxorem. Cumque materies belli acrioris et inimicitiae longioris inter reges populosque feroces videretur exorta, Theodorus Deo dilectus antistes, divino functus [Al., fretus] auxilio, salutifera exhortatione coeptum tanti periculi funditus exstinguit incendium: adeo ut, pacatis alterutrum regibus ac populis, nullius anima hominis pro interfecto regis fratre, sed debita solummodo multa [Al., mulcta] pecuniae regi ultori daretur. Cujus foedera pacis multo exinde tempore inter eosdem reges eorumque regna durarunt.

CAPUT XXII. Ut vincula cujusdam captivi, cum pro eo missae cantarentur, soluta sint.

In praefato autem praelio quo occisus est rex Aelfuini, memorabile quoddam factum esse constat, quod nequaquam silentio praetereundum arbitror, sed multorum saluti, si referatur, fore proficuum. Occisus est ibi inter alios, de militia ejus juvenis, vocabulo Imma, qui cum die illo et nocte sequenti

inter cadavera occisorum similis mortuo jaceret, tandem recepto spiritu revixit, ac residens sua vulnera, prout potuit ipse alligavit: dein modicum requietus levavit se, et coepit abire sicubi amicos qui sui curam agerent, posset invenire. Quod dum faceret, inventus est, et captus a viris hostilis exercitus, et ad dominum ipsorum, comitem videlicet Aedilredi regis, adductus: a quo interrogatus quis esset, timuit se militem fuisse confiteri; rusticum se potius et pauperem, atque uxoreo vinculo conligatum fuisse respondit; et propter victum militibus adferendum in expeditionem se cum suis [Al., sui] similibus venisse testatus est. At ille suscipiens eum, curam vulneribus egit; et ubi sanescere [Al., sanari] coepit, noctu eum, ne aufugeret, vinciri praecepit. Nec tamen vinciri potuit; nam mox ut abiere qui vinxerant, eadem ejus sunt vincula soluta.

Habebat enim germanum fratrem cui nomen erat Tunna, presbyterum et abbatem monasterii in civitate quae hactenus ab ejus nomine Tunnacaestir cognominatur: qui cum eum in pugna peremptum audiret, venit quaerere si forte corpus ejus invenire posset, inventumque alium illi per omnia simillimum, putavit ipsum esse: quem ad monasterium suum deferens, honorifice sepelivit, et pro absolutione animae ejus saepius missas facere curavit. Quarum celebratione factum est quod dixi, ut nullus eum posset vincire, quin continuo solveretur. Interea comes qui eum tenebat, mirari et interrogare coepit quare ligari non posset, an forte literas solutorias de qualibus fabulae ferunt, apud se haberet, propter quas ligari non posset. At ille respondit nihil se talium artium nosse; « Sed habeo fratrem, inquit, presbyrum in mea provincia, et scio quia ille me interfectum putans, pro me missas crebras [Al., celebrare] facit: et si nunc in alia vita essem, ibi anima mea per intercessiones ejus solveretur a poenis. » Dumque aliquanto tempore apud comitem teneretur, animadverterunt qui eum diligentius considerabant, ex vultu et

habitu et sermonibus ejus, quia non erat de paupere vulgo, ut dixerat, sed de nobilibus. Tunc secreto advocans eum comes, interrogavit eum intentius unde esset, promittens se nihil ei mali facturum pro eo, si simpliciter sibi quis fuisset, proderet. Quod dum illo faceret, ministrum se regis fuisse manifestans, respondit: « Et ego per singula tua responsa cognoveram quia rusticus non eras, et nunc dignus quidem es morte, quia [Al., quod] omnes fratres et cognati mei in illa sunt pugna interempti; nec te tamen occidam, ne fidem mei promissi praevaricer. »

Ut ergo convaluit, vendidit eum Lundoniam Freso [Al., Fresoni; al., Frisoni] cuidam; sed nec ab illo cum illuc duceretur ullatenus potuit alligari. Verum cum alia atque alia vinculorum ei genera hostes imponerent [Al. add. dissoluta sunt]; cumque vidisset qui emerat vinculis eum non potuisse cohiberi, donavit ei facultatem sese redimendi si posset. A [Al. om. A] tertia autem hora quando missae fieri solebant, saepissime vincula solvebantur. At ille dato jurejurando ut rediret, vel pecuniam illi pro se mitteret, venit Cantiam ad regem Hlotheri, qui erat filius sororis Aedilthrydae reginae de qua supra dictum est, quia [Al., qui] et ipse quondam ejusdem reginae minister fuerat: petiitque et accepit ab eo pretium suae redemptionis, ac suo domino pro se, ut promiserat, misit.

Qui post haec patriam reversus atque ad suum fratrem perveniens, replicavit ex ordine cuncta quae sibi adversa, quaeve in adversis solatia provenissent: cognovitque, referente illo, illis maxime temporibus sua fuisse vincula soluta quibus pro se missarum fuerant celebrata sollemnia. Sed et alia quae periclitanti ei commoda contigissent et prospera, per intercessionem fraternam et oblationem hostiae salutaris caelitus sibi fuisse donata intellexit. Multique haec a praefato viro audientes accensi sunt in fide ac devotione pietatis ad orandum, vel ad eleemosynas faciendas, vel ad offerendas Domino victimas

sacrae oblationis, pro ereptione suorum qui de saeculo migraverant: intellexerunt enim quia [Al., quod] sacrificium salutare ad redemptionem valeret et animae et corporis sempiternam.

Hanc mihi historiam etiam quidam eorum, qui ab ipso viro in quo facta est audiere, narrarunt: unde eam quia liquido comperi, indubitanter Historiae nostrae Ecclesiasticae inserendam credidi.

CAPUT XXIII. De vita et [Al. om. vita et] obitu Hilde abbatissae.

Anno post hunc sequente, hoc est, anno dominicae incarnationis sexcentesimo octogesimo, religiosissima [Al., religiosa] Christi famula Hild, abbatissa monasterii quod dicitur Streaneshalch, ut supra retulimus, post multa quae fecit in terris opera caelestia, ad percipienda praemia vitae caelestis de terris ablata transivit die quinta decima Kalendarum Decembrium, cum esset annorum sexaginta sex: quibus aequa portione [Al., partitione] divisis, triginta tres primos in saeculari habitu nobilissime conversata complevit, et totidem sequentes nobilius in monachica vita Domino consecravit. Nam et nobilis natu erat, hoc est, filia nepotis Aeduini regis, vocabulo Hererici: cum quo etiam rege, ad praedicationem beatae memoriae Paulini, primi Nordanhymbrorum episcopi, fidem et sacramenta Christi suscepit, atque haec usquedum ad ejus visionem pervenire meruit, intemerata servavit.

Quae cum, relicto habitu saeculari, illi soli servire decrevisset, secessit ad provinciam Orientalium Anglorum [DCXLVIII]: erat namque propinqua regis illius, desiderans exinde, si quo modo posset, derelicta patria et omnibus quaecumque habuerat, in

Galliam pervenire, atque in monasterio Cale peregrinam pro Domino vitam ducere, quo facilius perpetuam in caelis patriam posset mereri. Nam et in eodem monasterio soror ipsius Heresuid, mater Alduulfi regis Orientalium Anglorum, regularibus subdita disciplinis, ipso tempore coronam exspectabat aeternam: cujus aemulata exemplum, et ipsa proposito peregrinandi annum totum in praefata provincia retenta est: deinde ab Aedano episcopo in [Al. om. in] patriam revocata, accepit locum unius familiae ad septentrionalem plagam Uiuri fluminis, ubi aequo anno uno monachicam cum perpaucis sociis vitam agebat.

Post haec facta est abbatissa in monasterio quod vocatur Heruteu [DCL]; quod videlicet monasterium factum erat non multo ante a religiosa Christi famula Heiu, quae prima feminarum fertur in provincia Nordanhymbrorum propositum vestemque sanctimonialis habitus, consecrante Aedano episcopo, suscepisse. Sed illa post non multum tempus facti monasterii, secessit ad civitatem Calcariam quae a gente Anglorum Kaelcacaestir [Al., Kalcacestir] appellatur, ibique sibi mansionem instituit. Praelata autem regimini monasterii illius famula Christi Hild, mox hoc regulari vita per omnia, prout a doctis viris discere poterat, ordinare curabat: nam et episcopus Aidan, et quique noverant eam religiosi, pro insita ei sapientia et amore divini famulatus, sedulo eam visitare, obnixe amare, diligenter erudire solebant.

Cum ergo aliquot annos huic monasterio, regularis vitae institutioni multum intenta praeesset [DCLVIII], contigit eam suscipere etiam construendum sive ordinandum monasterium in loco qui vocatur Streaneshalch, quod opus sibi injunctum non segniter implevit. Nam eisdem quibus prius monasterium, etiam hoc disciplinis vitae regularis instituit: et quidem multam inibi quoque [Al., multum videretur esse] justitiae, pietatis, et castimoniae, caeterarumque virtutum, sed maxime pacis et

caritatis custodiam docuit: ita ut in exemplum primitivae Ecclesiae nullus ibi dives, nullus esset egens, omnibus essent omnia communia, cum nihil cujusquam esse videretur proprium. Tantae autem erat ipsa prudentiae, ut non solum mediocres quique in necessitatibus suis, sed etiam reges ac principes nonnunquam ab ea quaererent consilium, et invenirent. Tantum lectioni divinarum Scripturarum suos vacare subditos, tantum operibus justitiae se exercere faciebat, ut facillime viderentur ibidem qui ecclesiasticum gradum, hoc est, altaris officium apte subirent plurimi posse reperiri.

Denique quinque ex eodem monasterio postea episcopos vidimus, et hos omnes singularis meriti ac sanctitatis viros, quorum haec sunt nomina, Bosa, Aetla, Oftfor, Johannes et Uilfrid. De primo supra diximus, quod Eboraci fuerit consecratus antistes: de secundo breviter intimandum, quod in episcopatum Dorciccaestrae [Al., Dorcacaestrae] fuerit ordinatus: de ultimis infra dicendum est, quod eorum primus Hagustaldensis [Al., Augustald], secundus Eboracensis Ecclesiae sit ordinatus episcopus. De medio nunc dicamus, quia cum in utroque Hildae abbatissae monasterio lectioni et observationi Scripturarum operam dedisset, tandem perfectiora desiderans, venit Cantiam ad archiepiscopum beatae recordationis Theodorum: ubi postquam aliquandiu lectionibus sacris vacavit, etiam Romam adire curavit, quod eo tempore magnae virtutis aestimabatur: et inde cum rediens Brittaniam adiisset, divertit ad provinciam Huicciorum [Al., Huictiorum] cui tunc rex Osric praefuit; ibique verbum fidei praedicans, simul et exemplum vivendi sese videntibus atque audientibus exhibens, multo tempore mansit. Quo tempore antistes provinciae illius, vocabulo Bosel, tanta erat corporis infirmitate depressus, ut officium episcopatus per se implere non posset: propter quod omnium judicio praefatus vir in episcopatum pro eo electus, ac jubente Aedilredo rege, per

Vilfridum beatae memoriae antistitem qui tunc temporis mediterraneorum Anglorum episcopatum gerebat, ordinatus est [DCXCI]: pro eo quod archiepiscopus Theodorus jam defunctus erat, et necdum alius pro eo ordinatus episcopus. In quam videlicet provinciam [Al., in qua prov.] paulo ante, hoc est, ante praefatum virum Dei Boselum, vir strenuissimus et doctissimus, atque excellentis ingenii, vocabulo Tatfrid, de ejusdem abbatissae monasterio electus est antistes [DCLXXX]: sed priusquam ordinari posset, morte immatura praereptus est.

Non solum vero praefata Christi ancilla et abbatissa Hild, quam omnes qui noverant ob insigne pietatis et gratiae matrem vocare consueverant, in suo monasterio vitae exemplo praesentibus exstitit: sed etiam [Al. add. in] plurimis longe manentibus, ad quos felix industriae ac virtutis ejus rumor pervenit, occasionem salutis et correctionis ministravit. Oportebat namque impleri somnium quod mater ejus Bregusuid in infantia ejus vidit: quae cum vir ejus Hereric exularet sub rege Brittonum Cerdice, ubi et veneno periit, vidit per somnium, quasi subito sublatum eum quaesierit cum omni diligentia, nullumque ejus uspiam vestigium apparuerit. Verum cum sollertissime illum quaesisset, extemplo se reperire sub veste sua monile pretiosissimum: quod dum attentius consideraret, tanti fulgore luminis refulgere videbatur, ut omnes Brittaniae fines illius gratia splendoris impleret. Quod nimirum somnium veraciter in filia ejus de qua loquimur, expletum [Al., impletum] est: cujus vita non sibi solummodo, sed multis bene vivere volentibus exempla operum lucis praebuit.

Verum illa cum multis annis huic monasterio praeesset, placuit pio provisori salutis nostrae, sanctam ejus animam longa etiam [Al. add. in] infirmitate carnis examinari [DCLXXIV], ut, juxta exemplum Apostoli, virtus ejus in infirmitate perficeretur. Percussa etenim febribus, acri coepit ardore fatigari; et per sex continuos annos eadem molestia laborare non cessabat: in quo

toto tempore nunquam ipsa vel conditori suo gratias agere, vel commissum sibi gregem et publice et privatim docere praetermittebat. Nam suo praedocta exemplo, monebat omnes, et in salute accepta corporis Domino obtemperanter serviendum, et in adversis rerum sive infirmitatibus membrorum fideliter Domino esse gratias semper agendas. Septimo ergo suae infirmitatis anno, converso ad interanea dolore, ad diem pervenit ultimum, et circa galli cantum, percepto viatico sacrosanctae communionis, cum accersitis ancillis Christi quae erant in eodem monasterio, de servanda eas invicem, immo cum omnibus pace evangelica admoneret; inter verba exhortationis laeta mortem vidit, immo, ut verbis Domini loquar, de morte transivit ad vitam.

Qua videlicet nocte Dominus omnipotens obitum ipsius in alio longius posito monasterio quod ipsa eodem anno construxerat et appellatur Hacanos, manifesta visione revelare dignatus est. Erat in ipso monasterio quaedam sanctimonialis femina, nomine Begu, quae triginta et amplius annos dedicata Domino virginitate, in monachica conversatione serviebat. Haec tunc in dormitorio sororum pausans, audivit subito in aere notum campanae sonum, quo ad orationes excitari vel convocari solebant, cum quis eorum de saeculo fuisset evocatus: apertisque, ut sibi videbatur, oculis aspexit, detecto domus culmine, fusam desuper lucem omnia replevisse: cui videlicet luci dum [Al., cum] sollicita intenderet, vidit animam praefatae Dei famulae in ipsa luce comitantibus ac ducentibus angelis ad caelum ferri. Cumque somno excussa videret caeteras pausantes circa se sorores, intellexit vel in somnio vel in visione mentis ostensum sibi esse quod viderat. Statimque exsurgens nimio timore perterrita cucurrit ad virginem quae tunc monasterio abbatissae vice praefuit, cui nomen erat Frigyd, fletuque ac lacrymis multum perfusa, ac suspiria longa trahens nunciavit, matrem

illarum omnium Hild abbatissam jam migrasse de saeculo, et se aspectante cum luce immensa ducibus angelis ad aeternae limina lucis et supernorum consortia civium ascendisse. Quod cum illa audisset, suscitavit cunctas sorores, et in ecclesiam convocatas, orationibus ac psalmis pro anima matris operam dare monuit. Quod cum residuo noctis tempore diligenter agerent, venerunt primo diluculo fratres qui ejus obitum nunciarent, a loco ubi defuncta est. At illae respondentes dixerunt se prius eadem cognovisse: et cum exponerent per ordinem quomodo haec vel quando didicissent, inventum est, eadem hora transitum ejus illis ostensum esse per visionem, qua illam referebant exisse de mundo. Pulchraque rerum concordia procuratum est divinitus, ut cum illi exitum ejus de hac vita viderent, tunc isti introitum ejus in perpetuam animarum vitam cognoscerent. Distant autem inter se monasteria haec tredecim ferme millibus passuum.

Ferunt autem quod eadem nocte, in ipso quoque monasterio ubi praefata Dei famula obiit, cuidam virginum Deo devotarum quae illam immenso amore diligebat, obitus illius in visione apparuerit, quae animam ejus cum angelis ad caelum ire conspexerit, atque hoc ipsa qua factum est hora, his quae secum erant famulis [Al., famulabus] Christi manifeste narraverit, easque ad orandum pro anima ejus, etiam priusquam caetera congregatio ejus obitum cognovisset, excitaverit. Quod ita fuisse factum mox congregationi mane facto innotuit. Erat enim haec, ipsa hora cum aliis nonnullis Christi ancillis in extremis monasterii locis seorsum posita, ubi nuper venientes ad conversationem [Al., conversionem] feminae solebant probari, donec regulariter institutae in societatem congregationis susciperentur.

CAPUT XXIV. Quod in monasterio ejus fuerit frater cui donum canendi sit divinitus concessum.

In hujus monasterio abbatissae fuit frater quidam divina gratia specialiter insignis, quia [Al., qui] carmina religioni et pietati apta facere solebat; ita ut quicquid ex divinis literis per interpretes disceret, hoc ipse post pusillum verbis poeticis maxima suavitate et compunctione compositis, in sua, id est, Anglorum lingua proferret. Cujus carminibus multorum saepe animi ad contemptum saeculi, et [Al. add. ad] appetitum sunt vitae caelestis accensi. Et quidem et alii post illum in gente Anglorum religiosa poemata facere tentabant; sed nullus eum [Al., ei] aequiparare potuit. Namque ipse non ab hominibus, neque per hominem institutus canendi artem didicit; sed divinitus adjutus gratis canendi donum accepit. Unde nihil unquam frivoli et supervacui poematis facere potuit; sed ea tantummodo quae ad religionem pertinent, religiosam ejus linguam decebant. Siquidem in habitu saeculari usque ad tempora provectioris aetatis constitutus nil carminum aliquando didicerat. Unde nonnunquam in convivio, cum esset laetitiae causa ut omnes per ordinem cantare deberent, ille ubi adpropinquare sibi citharam cernebat, surgebat a media coena et egressus ad suam domum repedabat.

Quod dum tempore quodam faceret, et relicta domo convivii egressus esset ad stabula jumentorum quorum ei custodia nocte illa erat delegata, ibique hora [Al. add. jam] competenti membra dedisset sopori, adstitit ei quidam per somnium, eumque salutans, ac suo appellans nomine: « Caedmon, inquit, canta mihi aliquid. » At ille respondens, « Nescio, inquit, cantare; nam et ideo de convivio egressus huc secessi, quia cantare non poteram. » Rursum ille qui cum eo loquebatur, « Attamen, ait, mihi cantare habes. » « Quid, inquit, debeo cantare? » At ille, « Canta,

inquit, principium creaturarum. » Quo accepto responso, statim ipse coepit cantare in laudem Dei conditoris versus, quos nunquam audierat, quorum iste est sensus: « Nunc laudare debemus auctorem regni caelestis, potentiam creatoris, et consilium illius facta Patris gloriae. Quomodo ille cum sit aeternus Deus, omnium miraculorum auctor exstitit, qui primo filiis hominum caelum pro culmine tecti, dehinc terram custos humani generis omnipotens creavit. » Hic est sensus, non autem ordo ipse verborum quae dormiens ille canebat; neque enim possunt carmina, quamvis optime composita, ex alia in aliam linguam ad verbum sine detrimento sui decoris ac dignitatis transferri. Exsurgens autem a somno, cuncta quae dormiens cantaverat, memoriter retinuit, et eis mox plura in eundem modum verba Deo digni carminis adjunxit.

Veniensque mane ad villicum qui sibi praeerat, quid doni percepisset indicavit, atque ad abbatissam perductus, jussus est, multis doctioribus viris praesentibus, indicare somnium et dicere carmen, ut universorum judicio quid vel unde esset quod referebat, probaretur. Visumque est omnibus, caelestem ei a Domino concessam esse gratiam. Exponebantque illi quendam sacrae historiae sive doctrinae sermonem, praecipientes ei, si posset, hunc in modulationem carminis transferre. At ille suscepto negotio abiit, et mane rediens, optimo carmine quod jubebatur, compositum reddidit. Unde mox abbatissa amplexata gratiam Dei in viro, saecularem illum habitum relinquere, et monachicum suscipere [Al., recipere] propositum docuit, susceptumque in monasterium cum omnibus suis fratrum cohorti adsociavit, jussitque illum seriem sacrae historiae doceri. At ipse cuncta quae audiendo discere poterat, rememorando secum et quasi mundum animal, ruminando, in carmen dulcissimum convertebat; suaviusque resonando, doctores suos vicissim auditores sui [Al., suos] faciebat. Canebat autem de creatione

mundi, et origine humani generis, et tota Genesis historia, de egressu Israel ex [Al., de] Aegypto et ingressu in terram repromissionis, de aliis plurimis sacrae Scripturae historiis, de incarnatione dominica [Al., Domini ac] passione, resurrectione, et ascensione in caelum, de Spiritus sancti adventu, et apostolorum doctrina. Item de terrore futuri judicii, et horrore poenae gehennalis, ac dulcedine regni caelestis multa carmina faciebat; sed et alia perplura de beneficiis et judiciis divinis, in quibus cunctis homines ab amore scelerum abstrahere, ad dilectionem vero et sollertiam bonae actionis excitare curabat. Erat enim vir multum religiosus, et regularibus disciplinis humiliter subditus; adversum vero illos qui aliter facere volebant, zelo magni fervoris accensus: unde et pulchro vitam suam fine conclusit.

Nam propinquante hora sui decessus [Al., discessus], quatuordecim diebus, praeveniente corporea infirmitate, pressus est [DCLXXX]; adeo tamen moderate, ut et loqui toto eo tempore posset et ingredi. Erat autem in proximo [Al., proxima] casa, in qua infirmiores et qui prope morituri esse videbantur, induci solebant. Rogavit ergo ministrum suum vespere incumbente, nocte qua de saeculo erat exiturus, ut in ea sibi locum quiescendi praepararet: qui miratus cur hoc rogaret, qui nequaquam adhuc moriturus esse videbatur, fecit tamen quod dixerat. Cumque ibidem positi vicissim aliqua gaudente animo, una cum eis qui ibidem ante inerant, loquerentur ac jocarentur, et jam mediae noctis tempus esset transcensum, interrogavit [Al. add. omnes], si Eucharistiam intus haberent. Respondebant. « Quid opus est Eucharistia? neque enim mori adhuc habes qui tam hilariter nobiscum velut sospes loqueris. » Rursus ille: « Et tamen, ait, afferte mihi Eucharistiam. » Qua accepta in manu, interrogavit, si omnes placidum erga se animum, et sine querela controversiae ac rancoris haberent. Respondebant omnes placidissimam se

mentem ad illum, et ab omni ira remotam habere: eumque vicissim rogabant [Al. add. an] placidam erga ipsos mentem habere [Al., haberet]. Qui confestim respondit: « Placidam ego mentem, filioli, erga omnes Dei famulos gero. » Sicque se caelesti muniens viatico, vitae alterius ingressui paravit; et interrogavit, quam prope esset hora qua fratres ad dicendas Domino laudes nocturnas excitari deberent. Respondebant, « Non longe est. » At ille: « Bene ergo, exspectemus horam illam. » Et signans se signo sanctae crucis, reclinavit caput ad cervical, modicumque obdormiens, ita cum silentio vitam finivit. Sicque factum est ut quomodo simplici ac pura mente tranquillaque devotione Domino servierat, ita etiam tranquilla morte [Al., mente] mundum relinquens ad ejus visionem veniret, illaque lingua quae tot salutaria verba in laudem Conditoris composuerat, ultima quoque [Al., quaeque] verba in laudem ipsius, signando sese, et spiritum suum in manus ejus commendando clauderet: qui etiam praescius sui obitus exstitisse, ex his quae narravimus, videtur.

CAPUT XXV. Qualis visio cuidam viro Dei apparuerit, priusquam monasterium Coludanae urbis esset incendio consumptum.

His temporibus [DCLXXIX] monasterium virginum quod Coludi urbem cognominant, cujus et supra meminimus, per culpam incuriae flammis absumptum est. Quod tamen a malitia inhabitantium in eo, et praecipue illorum qui majores esse videbantur contigisse, omnes qui novere facillime potuerunt advertere. Sed non defuit puniendis admonitio divinae pietatis qua correcti, per jejunia, fletus et preces iram a se, instar Ninivitarum, justi Judicis averterent.

Erat namque in eodem monasterio vir de genere Scottorum, Adamnanus vocabulo, ducens vitam in continentia et [Al., vel] orationibus multum Deo devotam, ita ut nihil unquam cibi vel potus, excepta [Al., exceptis] die Dominica et quinta Sabbati perciperet; saepe autem noctes integras pervigil in oratione transigeret. Quae quidem illi districtio vitae arctioris, primo ex necessitate emendandae suae pravitatis obvenerat. Sed procedente tempore necessitatem in consuetudinem verterat.

Siquidem in adolescentia sua sceleris aliquid commiserat, quod commissum, ubi ad cor suum rediit, gravissime exhorruit, et se pro illo puniendum a districto Judice timebat. Accedens ergo ad sacerdotem a quo sibi sperabat iter salutis posse demonstrari, confessus est reatum suum, petiitque ut consilium sibi daret quo posset fugere a ventura [Al. add. Dei] ira. Qui audito ejus commisso dixit: « Grande vulnus grandioris curam medelae desiderat: et ideo jejuniis, psalmis et orationibus, quantum vales, insiste, quo praeoccupando faciem Domini in confessione propitium eum invenire merearis. » At ille quem nimius reae conscientiae tenebat dolor, et internis peccatorum vinculis quibus gravabatur, ocius desiderabat absolvi: « Adolescentior sum, inquit, aetate, et vegetus corpore: quidquid mihi imposueris agendum, dummodo salvus fiam in die Domini, totum facile feram, etiamsi totam noctem stando in precibus peragere, si integram septimanam jubeas abstinendo transigere. » Qui dixit: « Multum est ut tota septimana absque alimento corporis perdures; sed biduanum vel triduanum sat est observare jejunium. Hoc facito, donec post modicum tempus rediens ad te, quid facere debeas, et quamdiu poenitentiae insistere tibi plenius ostendam. » Quibus dictis, et descripta illi mensura poenitendi, abiit sacerdos, et ingruente causa subita, secessit [Al. add. in] Hiberniam unde originem duxerat [Al., traxerat], neque ultra ad eum juxta suum condictum rediit. At ipse memor praecepti ejus

simul et promissi sui, totum se lacrymis poenitentiae, vigiliis sanctis, et continentiae mancipavit; ita ut quinta solum Sabbati et Dominica, sicut praedixi, reficeret [Al., reficeretur], caeteris septimanae diebus jejunus permaneret. Cumque sacerdotem suum Hiberniam secessisse ibique defunctum esse audisset, semper ex eo tempore juxta condictum ejus memoratum, continentiae modum observabat; et quod causa divini timoris semel ob reatum compunctus coeperat, jam causa divini amoris delectatus praemiis indefessus agebat.

Quod dum multo tempore sedulus exsequeretur, contigit eum die quadam de monasterio illo longius egressum, comitante secum uno de fratribus, peracto itinere redire: qui cum monasterio propinquarent et aedificia illius sublimiter erecta aspicerent, solutus est in lacrymis vir Dei, et tristitiam cordis vultu indice prodebat. Quod intuens comes, quare faceret inquisivit. At ille: « Cuncta, inquit, haec quae cernis aedificia publica vel privata, in proximo est ut ignis absumens in cinerem convertat. » Quod ille audiens, mox ut intraverunt monasterium, matri congregationis, vocabulo Aebbae, curavit indicare. At illa merito turbata de tali praesagio vocavit ad se virum, et diligentius ab eo rem, vel unde hoc ipse nosset, inquirebat. Qui ait: « Nuper occupatus noctu vigiliis et psalmis, vidi adstantem mihi subito quendam incogniti vultus: cujus praesentia cum essem exterritus, dixit mihi ne timerem; et quasi familiari me voce alloquens, Bene facis, inquit, qui tempore isto nocturno [Al., nocturnae] quietis non somno indulgere, sed vigiliis et orationibus insistere maluisti [Al., valuisti]. At ego, Novi, inquam [Al., inquit], multum mihi esse necesse vigiliis salutaribus insistere, et pro meis erratibus sedulo Dominum deprecari. Qui adjiciens, Verum, inquit, dicis, quia et tibi [Al., quia ibi] et multis opus est peccata sua bonis operibus redimere, et cum cessant a laboribus rerum temporalium, tunc pro appetitu aeternorum bonorum liberius laborare; sed hoc

tamen paucissimi faciunt. Siquidem modo totum hoc monasterium ex ordine perlustrans singulorum casas ac lectos [Al., lectulos] inspexi, et neminem ex omnibus praeter te erga sanitatem animae suae occupatum reperi: sed omnes prorsus et viri et feminae aut somno torpent inerti, aut ad peccata vigilant. Nam et domunculae quae ad orandum vel legendum factae erant, nunc in commessationum, potationum, fabulationum, et caeterarum sunt inlecebrarum cubilia conversae. Virgines quoque Deo dicatae, contempta reverentia suae professionis, quotiescumque vacant, texendis subtilioribus indumentis operam dant quibus aut seipsas ad vicem sponsarum in periculum sui status adornent, aut externorum sibi virorum amicitiam comparent. Unde merito loco huic et habitatoribus ejus gravis de caelo vindicta flammis saevientibus praeparata est. » Dixit autem abbatissa: « Et quare non citius hoc compertum mihi revelare voluisti? » Qui respondit: « Timui propter reverentiam tuam, ne forte nimium conturbareris; et tamen hanc consolationem habeas, quod in diebus tuis haec plaga non superveniet. » Qua divulgata visione, aliquantulum loci accolae paucis diebus timere, et seipsos intermissis facinoribus castigare coeperunt. Verum post obitum ipsius abbatissae redierunt ad pristinas sordes, immo sceleratiora fecerunt. Et cum dicerent, Pax et securitas, extemplo praefatae ultionis sunt poena multati.

Quae mihi cuncta sic esse facta reverentissimus meus compresbyter Aedgils referebat, qui tunc in illo monasterio degebat. Postea autem discedentibus inde ob desolationem plurimis incolarum, in nostro monasterio plurimo tempore conversatus ibidemque defunctus est. Haec ideo nostrae Historiae inserenda credidimus, ut admoneremus lectorem operum Domini, quam terribilis [Al. add. sit] in consiliis super filios hominum; ne forte nos tempore aliquo carnis inlecebris servientes minusque Dei judicium formidantes, repentina ejus ira

corripiat, et vel temporalibus damnis juste saeviens affligat, vel ad perpetuam perditionem districtius examinans tollat.

CAPUT XXVI. De morte Ecgfridi et Hlotheri regum.

Anno dominicae incarnationis sexcentesimo octogesimo quarto, Ecgfrid rex Nordanhymbrorum misso Hiberniam cum exercitu duce Bercto, vastavit misere gentem innoxiam et nationi Anglorum semper amicissimam; ita ut ne ecclesiis quidem, aut monasteriis manus parceret hostilis. At Insulani, et quantum valuere, armis arma repellebant, et invocantes divinae auxilium pietatis, caelitus se vindicari continuis diu imprecationibus [Al., precationibus] postulabant. Et quamvis maledici regnum Dei possidere non possint, creditum est tamen quod hi qui merito impietatis suae maledicebantur, ocius Domino vindice poenas sui reatus luerent. Siquidem anno post hunc proximo idem rex, cum temere exercitum ad vastandam Pictorum provinciam duxisset, multum prohibentibus amicis et maxime beatae memoriae Cudbercto qui nuper fuerat ordinatus episcopus, introductus est, simulantibus fugam hostibus, in angustias inaccessorum montium, et cum maxima parte copiarum quas secum adduxerat, exstinctus anno aetatis suae quadragesimo, regni autem quinto decimo, die XIII Kalendarum Juniarum. Et quidem, ut dixi, prohibuerunt amici ne hoc bellum iniret; sed quoniam [Al., quomodo] anno praecedente noluerat audire reverentissimum Patrem Ecgberctum, ne Scottiam nil se laedentem impugnaret, datum est illi ex poena peccati illius, ne nunc eos qui ipsum ab interitu revocare cupiebant, audiret.

Ex quo tempore spes coepit et virtus regni Anglorum fluere, ac retro sublapsa referri. Nam et Picti terram possessionis suae

quam tenuerunt Angli et Scotti qui erant in Brittania, [Al. add. est] Brittonum quoque pars nonnulla, libertatem receperunt, quam et hactenus habent per annos circiter quadraginta sex; ubi inter plurimos gentis [Al., plurimas gentes] Anglorum vel interemptos gladio, vel servitio addictos, vel de terra Pictorum fuga lapsos, etiam reverentissimus vir Dei Trumuini qui in eos episcopatum acceperat, recessit cum suis qui erant in monasterio Aebbercurnig, posito quidem in regione Anglorum, sed in vicinia freti quod Anglorum terras Pictorumque disterminat; eosque ubicumque poterat, amicis per monasteria commendans, ipse in saepedicto famulorum famularumque Dei monasterio quod vocatur Streanaeshalch, locum mansionis elegit; ibique cum paucis suorum in monachica districtione vitam non sibi [Al. om. sibi] solummodo, sed et multis utilem plurimo annorum tempore duxit: ubi etiam defunctus, in ecclesia beati Petri apostoli, juxta honorem et vita et gradu [Al., gratia] ejus condignum conditus est. Praeerat quidem tunc eidem monasterio regia virgo Aelbfled una cum matre Eanflede quarum supra fecimus mentionem. Sed, adveniente illuc episcopo, maximum regendi auxilium simul et suae vitae solatium devota Deo doctrix invenit. Successit autem Ecgfrido in regnum Alfrid, vir in Scripturis doctissimus, qui frater ejus et filius Osuiu regis esse dicebatur: destructumque regni statum, quamvis intra fines angustiores, nobiliter recuperavit.

Quo videlicet anno, qui est ab incarnatione dominica sexcentesimus octogesimus quintus, Hlotheri Cantuariorum rex, cum post Ecgberctum fratrem suum qui novem annis regnaverat, ipse duodecim annis regnasset, mortuus erat octavo Idus Februarias [Al., Februarii]. Vulneratus namque est in pugna Australium Saxonum, quos contra eum Edric filius Ecgbercti adgregarat, et inter medendum defunctus. Ac post eum idem Edric anno uno ac dimidio regnavit: quo defuncto regnum illud per aliquod temporis spatium reges dubii vel externi

disperdiderunt; donec legitimus rex Uictred, id est, filius Ecgbercti, confortatus in regno, religione simul et industria gentem suam ab extranea invasione liberaret.

CAPUT XXVII. Ut vir Domini Cudberct [Al. Cudberctus] sit episcopus factus: utque in monachica adhuc vita positus vixerit vel docuerit.

Ipso etiam anno quo finem vitae accepit rex Ecgfrid, episcopum, ut diximus, fecerat ordinari Lindisfarnensium Ecclesiae, virum sanctum et venerabilem Cudberctum qui in insula permodica quae appellatur Farne, et ab eadem ecclesia novem ferme millibus passuum in Oceano procul abest, vitam solitariam per annos plures in magna corporis et mentis continentia duxerat. Qui quidem a prima aetate pueritiae, studio religiosae vitae semper ardebat; sed ab ineunte adolescentia monachicum et nomen adsumpsit et habitum. Intravit autem [Al., enim] primo monasterium Mailros, quod in ripa Tuidi fluminis positum, tunc abbas Eata, vir omnium mansuetissimus ac simplicissimus regebat: qui postea episcopus Hagustaldensis, sive Lindisfarnensis Ecclesiae factus est, ut supra memoravimus: cui tempore illo praepositus Boisil magnarum virtutum et prophetici spiritus sacerdos fuit. Hujus discipulatui Cudberct humiliter subditus, et scientiam ab eo [Al. add. sanctarum] Scripturarum et bonorum operum sumpsit exempla.

Qui postquam migravit ad Dominum Cudberct eidem monasterio factus [Al. om. factus] praepositus, plures et auctoritate magistri, et exemplo suae actionis regularem instituebat ad vitam. Nec solum ipsi monasterio regularis vitae monita simul et exempla praebebat, sed et vulgus circumpositum longe lateque a

vita stultae consuetudinis ad caelestium gaudiorum convertere curabat amorem. Nam et multi fidem quam habebant, iniquis profanabant operibus: et aliqui etiam tempore mortalitatis, neglectis fidei sacramentis quibus erant imbuti, ad erratica idolatriae medicamina concurrebant; quasi missam a Deo conditore plagam, per incantationes, vel fylacteria, vel alia quaelibet daemoniacae [Al., daemonicae] artis arcana cohibere valerent. Ad utrorumque ergo corrigendum errorem crebro ipse de monasterio egressus, aliquoties equo sedens, sed saepius pedes [Al., pedibus] incedens, circumpositas veniebat ad villas, et viam veritatis praedicabat errantibus; quod ipsum etiam Boisil suo tempore facere consueverat. Erat quippe moris eo tempore populis Anglorum, ut veniente in villam clerico vel presbytero, cuncti ad ejus imperium verbum audituri confluerent; libenter ea quae dicerentur, audirent; libentius ea quae audire et intelligere poterant, operando sequerentur. Porro Cudbercto tanta erat dicendi peritia, tantus amor persuadendi quae coeperat [Al., docuerat], tale vultus angelici lumen, ut nullus praesentium latebras ei sui cordis celare praesumeret; omnes palam quae gesserant, confitendo proferrent, quia nimirum haec eadem illum latere nullo modo putabant [Al., putarent]; et confessa dignis, ut imperabat, poenitentiae fructibus abstergerent. Solebat autem ea maxime loca peragrare, [Al. add. et] illis praedicare in viculis, qui in arduis asperisque montibus procul positi, aliis horrori erant ad visendum, et paupertate pariter ac rusticitate sua doctorum arcebant accessum. Quos tamen ille pio libenter mancipatus labori tanta [Al., tantum] doctrinae sollertis excolebat industria, ut de monasterio egressus saepe ebdomade [Al., hebdomada] integra, aliquando duabus vel tribus, nonnunquam etiam mense pleno domum non rediret; sed demoratus in montanis, plebem rusticam verbo praedicationis simul et opere virtutis ad caelestia vocaret.

Cum ergo venerabilis Domini famulus multos in Mailrosensi monasterio degens annos, magnis virtutum signis efulgeret [Al., effulgeret], transtulit eum reverentissimus abbas ipsius Eata ad insulam Lindisfarnensium, ut ibi quoque fratribus custodiam disciplinae regularis et auctoritate praepositi intimaret, et propria actione praemonstraret. Nam et ipsum locum tunc idem reverentissimus Pater abbatis jure regebat. Siquidem a temporibus ibidem antiquis et episcopus cum clero, et abbas solebat manere cum monachis; qui tamen et ipsi ad curam episcopi familiariter pertinerent. Quia nimirum Aedan qui primus ejus loci episcopus fuit, cum monachis illuc et ipse monachus adveniens, monachicam in eo conversationem instituit: quomodo et prius beatus Pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei reverentissimo papa Gregorio, quod et supra posuimus. « Sed quia tua fraternitas, inquit, monasterii regulis erudita, seorsum fieri non debet a clericis suis; in Ecclesia Anglorum, quae nuper auctore Deo ad fidem perducta est, hanc debet conversationem instituere, quae initio nascentis Ecclesiae fuit Patribus nostris; in quibus nullus eorum ex his quae possidebant aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. »

CAPUT XXVIII. Ut idem in vita anachoretica et fontem de arente [Al., saxosa] terra orando produxerit, et segetem de labore manuum ultra tempus serendi [Al., reddendi] acceperit.

Exin Cudberct crescentibus meritis religiosae intentionis, ad anachoreticae quoque contemplationis, quae diximus, silentia secreta pervenit [DCLXXVI]. Verum quia de vita illius et virtutibus ante annos plures sufficienter et versibus heroicis, et

simplici oratione conscripsimus, hoc tantum in praesenti commemorare satis sit, quod aditurus insulam protestatus est fratribus, dicens: « Si mihi divina gratia in loco illo donaverit, ut de opere manuum mearum vivere queam, libens ibi morabor; sin alias, ad vos citissime Deo volente revertar. » Erat autem locus et aquae prorsus et frugis et arboris inops, sed et spirituum malignorum frequentia humanae habitationi minus accommodus: sed ad votum viri Dei habitabilis per omnia factus est, siquidem ad adventum ejus spiritus recessere [Al., recesserunt] maligni. Cum autem ipse sibi ibidem expulsis hostibus mansionem angustam circumvallante aggere, et domos in ea necessarias, juvante fratrum manu, id est, oratorium, et habitaculum commune construxisset, jussit fratres in ejusdem habitaculi pavimento foveam facere: erat autem tellus durissima et saxosa, cui nulla omnino spes [Al., species] venae fontanae videretur inesse. Quod dum facerent, ad fidem et preces famuli Dei, alio die aqua plena inventa est, quae usque ad hanc diem, sufficientem cunctis illo advenientibus gratiae suae caelestis copiam ministrat [Al., subministrat]. Sed et ferramenta sibi ruralia cum frumento adferri rogavit, quod dum praeparata [Al., praefata] terra tempore congruo seminaret, nil omnino, non dico spicarum, sed ne herbae quidem ex eo germinare usque ad aestatis tempora contigit. Unde visitantibus se ex more fratribus, hordeum jussit adferri, si forte vel natura soli illius, vel voluntas esse superni largitoris, ut illius frugis ibi potius seges oriretur. Quod dum sibi adlatum, ultra omne tempus serendi, ultra omnem spem fructificandi, eodem in agro sereret, mox copiosa seges exorta desideratam proprii laboris viro Dei refectionem praebebat.

Cum ergo multis ibidem annis Deo solitarius serviret [DCLXXXIV], tanta autem erat altitudo aggeris quo mansio ejus erat vallata, ut caelum tantum ex ea, cujus introitum sitiebat,

aspicere posset, contigit ut congregata synodo non parva sub praesentia regis Ecgfridi juxta fluvium Alne [Al., Alnae], in loco qui dicitur Adtuifyrdi, quod significat, ad duplex vadum, cui beatae memoriae Theodorus archiepiscopus praesidebat, uno animo omniumque [Al., unanimo omnium] consensu ad episcopatum Ecclesiae Lindis farnensis eligeretur. Qui cum multis legatariis ac literis ad se praemissis, nequaquam suo monasterio posset erui; tandem rex ipse praefatus, una cum sanctissimo antistite Trumuine, nec non [Al. om. nec non] et aliis religiosis ac potentibus viris insulam navigavit. Conveniunt et de ipsa insula Lindisfarnensi in hoc ipsum multi de fratribus, genuflectunt omnes, adjurant per Dominum, lacrimas fundunt, obsecrant; donec ipsum quoque lacrimis plenum dulcibus extrahunt latebris, atque ad [Al., in] synodum pertrahunt. Quo dum perveniret, quamvis multum renitens, unanima cunctorum voluntate superatur, atque ad suscipiendum episcopatus officium collum submittere compellitur: eo maxime victus sermone, quod famulus Domini Boisil, cum ei [Al. om. ei] mente prophetica cuncta quae eum essent superventura patefaceret, antistitem quoque eum futurum esse praedixerat. Nec tamen statim ordinatio decreta, sed peracta hieme quae imminebat, in ipsa sollemnitate Paschali compieta est Eburaci sub praesentia praefati [Al. om. praefati] regis Ecgfridi, convenientibus ad consecrationem ejus septem episcopis in quibus beatae memoriae Theodorus primatum tenebat. Electus est autem primo in episcopatum Hagustaldensis Ecclesiae pro Tunbercto qui ab episcopatu [Al., episcopis] fuerat depositus: sed quoniam ipse plus Lindisfarnensi Ecclesiae in qua conversatus fuerat, dilexit praefici; placuit ut Eata reverso ad sedem Ecclesiae Hagustaldensis cui regendae primo fuerat ordinatus, Cudberct Ecclesiae Lindisfarnensis gubernacula susciperet.

Qui susceptum episcopatus gradum ad imitationem beatorum

apostolorum virtutum ornabat operibus. Commissam namque sibi plebem et orationibus protegebat adsiduis, et admonitionibus saluberrimis ad caelestia vocabat. Et, quod maxime doctores juvare solet, ea quae agenda docebat, ipse prius agendo praemonstrabat. Erat quippe ante omnia divinae caritatis igne fervidus, patientiae virtute modestus, orationum devotioni sollertissime intentus, affabilis omnibus qui ad se consolationis gratia veniebant; hoc ipsum quoque orationis loco ducens, si infirmis fratribus opem suae exhortationis tribueret; sciens quia qui dixit, Diliges Dominum Deum tuum; dixit et, Diliges proximum [Al. add. tuum sicut teipsum]. Erat [Al. add. et] abstinentiae castigatione insignis erat gratia compunctionis semper ad caelestia suspensus. Denique cum sacrificium Deo victimae salutaris offerret, non elevata in altum voce, sed profusis ex imo pectore lacrymis, Domino sua vota commendabat.

Duobus autem annis in episcopatu peractis, repetiit insulam ac monasterium suum [DCLXXXVII], divino admonitus oraculo quia dies sibi mortis vel vitae magis illius quae sola vita dicenda est, jam adpropiaret introitus: sicut ipse quoque tempore eodem nonnullis, sed verbis obscurioribus, quae tamen postmodum manifeste intelligerentur, solita sibi simplicitate pandebat; quibusdam autem hoc idem etiam manifeste revelabat.

CAPUT XXIX. Ut idem jam episcopus obitum suum proxime futurum Herebercto anachoretae praedixerit.

Erat enim [Al. add. quidam] presbyter vitae [Al. add. et morum probitate] venerabilis, nomine Hereberct [Al., Heriberct],

jamdudum viro Dei spiritalis amicitiae foedere copulatus; qui in insula stagni illius pergrandis de quo Deruentionis fluvii primordia erumpunt, vitam ducens solitariam, annis singulis eum visitare et monita ab eo perpetuae salutis audire solebat. Hic cum audiret eum ad civitatem Lugubaliam [Al., Leguraliam] devenisse, venit ex more, cupiens salutaribus ejus exhortationibus ad superna desideria magis magisque accendi. Qui dum sese alterutrum caelestis vitae poculis debriarent, dixit inter alia antistes: « Memento, frater Hereberct, ut modo quidquid opus habes, me interroges, mecumque loquaris: postquam enim ab invicem digressi fuerimus, non ultra nos in hoc saeculo carnis obtutibus invicem aspiciemus. Certus sum namque quod tempus meae resolutionis instat, et velox est depositio tabernaculi mei. » Qui haec audiens provolutus est ejus vestigiis, et fusis cum gemitu lacrymis, « Obsecro, inquit, per Dominum, ne me deseras, sed tui memor sis fidissimi sodalis, rogesque supernam pietatem, ut cui simul in terris servivimus, ad ejus videndam gratiam simul transeamus ad caelos. Nosti enim quia ad tui oris imperium semper vivere studui, et quicquid ignorantia vel fragilitate deliqui, aeque ad tuae voluntatis examen mox emendare curavi. » Incubuit precibus antistes, statimque edoctus in spiritu impetrasse se [Al. om. se] quod petebat a Domino: « Surge, inquit, frater mi, et noli plorare, sed gaudio gaude quia quod rogavimus, superna nobis clementia donavit. »

Cujus promissi et prophetiae veritatem sequens rerum astruxit eventus, quia et digredientes ab invicem non se ultra corporaliter viderunt, sed uno eodemque die, hoc est, tertia decima Kalendarum Aprilium, egredientes e corpore, spiritus eorum mox beata invicem visione conjuncti sunt, atque angelico ministerio pariter ad regnum caeleste translati. Sed Hereberct divina prius infirmitate decoquitur; illa, ut credibile est, dispensatione

dominicae pietatis, ut si quid minus haberet meriti a beato Cudbercto, suppleret hoc castigans longae aegritudinis dolor: quatenus aequatus gratia suo intercessori, sicut uno eodemque tempore cum eo de corpore egredi, ita etiam una atque indissimili sede perpetuae beatitudinis meruisset recipi.

Obiit autem Pater reverentissimus in insula Farne, multum deprecatus fratres ut ibi quoque sepeliretur, ubi non parvo tempore pro Domino militarat. Attamen tandem eorum precibus victus assensum dedit, ut ad insulam Lindisfarnensium relatus, in ecclesia deponeretur. Quod dum factum esset, episcopatum Ecclesiae illius anno uno servabat venerabilis antistes Uilfrid, donec eligeretur qui pro Cudbercto antistes ordinari deberet.

Ordinatus est autem [Al., om. autem] post haec Eadberct [DCLXXXVIII], vir scientia divinarum [Al. om. divinarum] Scripturarum simul et praeceptorum caelestium observantia, ac maxime eleemosynarum operatione insignis; ita ut, juxta legem, omnibus annis decimam non solum quadrupedum, verum etiam frugum omnium atque pomorum, necnon et vestimentorum partem pauperibus daret.

CAPUT XXX. Ut corpus illius, post undecim annos sepulturae, sit corruptionis immune repertum; nec multo post successor episcopatus ejus de mundo transierit.

[DCXCVIII] Volens autem latius demonstrare divina dispensatio, quanta in gloria vir Domini Cudberct post mortem viveret, cujus ante mortem vita sublimis crebris etiam miraculorum patebat indiciis, transactis sepulturae ejus annis undecim, immisit in

animo [Al., animos] fratrum ut tollerent ossa illius, quae [Al., qui] more mortuorum consumpto jam et in pulverem redacto corpore reliquo [Al., corpore, reliqua], sicca invenienda putabant: atque in novo recondita loculo, in eodem quidem loco, sed supra pavimentum dignae venerationis gratia locarent. Quod dum sibi placuisse Eadbercto antistiti suo referrent, adnuit consilio eorum, jussitque ut die depositionis ejus hoc facere meminissent. Fecerunt autem ita: et aperientes sepulcrum, invenerunt corpus totum quasi adhuc viveret, integrum, et flexilibus [Al., flexibilibus] artuum compagibus multo dormienti quam mortuo similius; sed et vestimenta omnia quibus indutum erat, non solum intemerata, verum etiam prisca novitate et claritudine [Al., claritate] miranda parebant [Al., apparebant]. Quod ubi videre fratres, nimio mox timore perculsi, festinaverunt referre antistiti quae invenerant, qui tum forte in remotiore ab ecclesia loco refluis undique pelagi fluctibus cincto, solitarius manebat. In hoc etenim semper Quadragesimae tempus agere, in hoc quadraginta ante dominicum natale dies in magna continentiae, orationis et lacrymarum devotione transigere solebat: in quo etiam venerabilis praedecessor ejus Cudberct priusquam insulam Farne peteret, aliquandiu secretus [Al., secretius] Domino militabat.

Adtulerunt autem ei et partem indumentorum quae corpus sanctum ambierant, quae cum ille et munera gratanter acciperet et miracula libenter audiret, nam et ipsa indumenta quasi patris adhuc corpori circumdata miro deosculabatur affectu, « Nova, inquit, indumenta corpori pro his quae tulistis, circumdate, et sic reponite in arca quam parastis. Scio autem certissime quia non diu vacuus remanebit locus ille, qui tanta miraculi caelestis gratia sacratus est; et quam beatus est cui in eo facultatem quiescendi Dominus totius beatitudinis auctor atque largitor praestare dignabitur. » Haec et hujusmodi plura ubi multis cum

lacrymis et magna compunctione antistes lingua etiam tremente complevit, fecerunt fratres ut jusserat, et involutum novo amictu corpus novaque in theca reconditum, supra pavimentum sanctuarii posuerunt. Nec mora, Deo dilectus antistes Eadberct morbo correptus est acerbo, ac per dies crescente multumque ingravescente ardore languoris, non multo post, id est, pridie Nonas Maias etiam ipse migravit ad Dominum: cujus [Al. add. etiam] corpus in sepulcro benedicti Patris Cudbercti ponentes, adposuerunt desuper arcam in qua incorrupta ejusdem Patris membra locaverant: in quo etiam loco signa sanitatum aliquoties facta, meritis amborum testimonium ferunt, e quibus aliqua in libro Vitae illius olim memoriae mandavimus. Sed et in hac Historia quaedam quae [Al., unum quod] nos nuper audisse contigit, superadjicere commodum duximus.

CAPUT XXXI. Ut quidam ad tumbam ejus sit a paralysi sanatus [Al., curatus].

Erat in eodem monasterio frater quidam, nomine Badudegn, tempore non pauco hospitum ministerio deserviens, qui nunc usque superest, testimonium habens ab universis fratribus cunctisque supervenientibus hospitibus [Al. om. c. sup. hosp.] quod vir esset multae pietatis ac religionis, injunctoque sibi officio supernae tantum mercedis gratia subditus. Hic cum quadam die lenas sive saga quibus in hospitale utebatur, in mari lavasset, rediens domum repentina medio itinere molestia [Al. add. corporali] tactus est, ita ut corruens in terram et aliquandiu pronus jacens, vix tandem resurgeret; resurgens autem sensit dimidiam corporis sui partem a capite usque ad pedes paralysis languore depressam: et maximo cum labore baculo innitens domum pervenit. Crescebat morbus paulatim, et nocte

superveniente gravior effectus est, ita ut, die redeunte, vix ipse per se exsurgere aut incedere valeret. Quo affectus incommodo, concepit utillimum [Al., utile] mente consilium, ut ad ecclesiam quoquo modo posset perveniens, intraret ad tumbam reverentissimi Patris Cudberct, ibique genibus flexis supplex supernam pietatem rogaret, ut vel ab hujuscemodi languore, si hoc sibi utile esset, liberaretur; vel si se tali molestia diutius castigari divina providente gratia oporteret, patienter dolorem ac placida mente sustineret inlatum. Fecit igitur ut animo disposuerat, et imbecilles artus baculo sustentans intravit ecclesiam; ac prosternens se ad corpus viri Dei pia intentione, per ejus auxilium Dominum sibi propitium fieri precabatur: atque inter preces velut in soporem solutus sensit, ut ipse postea referre erat solitus quasi magnam latamque manum caput sibi in parte qua dolebat, tetigisse, eodemque tactu totam illam quae languore pressa fuerat corporis sui partem, paulatim fugiente dolore, ac sanitate subsequente, ad pedes usque pertransisse [Al., subsequente pertransisse]. Quo facto, mox evigilans sanissimus surrexit, ac pro sua sanitate Domino gratias denuo referens, quid erga se actum esset fratribus indicavit: cunctisque congaudentibus ad ministerium quod solicitus exhibere solebat, quasi flagello probante castigatior rediit.

Sed et indumenta, quibus Deo dicatum corpus Cudbercti, vel vivum antea, vel postea defunctum vestierant, etiam ipsa a gratia curandi non vacarunt, sicut in volumine Vitae et virtutum ejus quisque legerit, inveniet.

CAPUT XXXII. Ut alter ad reliquias ejus nuper fuerit ab oculi languore curatus.

Nec silentio praetereundum quod ante triennium per reliquias ejus factum [DCCXXVIII], nuper mihi per ipsum in quo factum est, fratrem innotuit. Est autem factum in monasterio quod juxta amnem Dacore constructum ab eo cognomen accepit, cui tunc vir religiosus Suidberct abbatis jure praefuit. Erat in eo quidam adolescens cui tumor deformis palpebram oculi foedaverat, qui cum per dies crescens oculo interitum minaretur, curabant medici hunc adpositis pigmentorum fomentis emollire, nec valebant. Quidam abscidendum esse dicebant [Al., docebant]; alii hoc fieri metu majoris periculi vetabant. Cumque tempore non pauco frater praefatus tali incommodo laboraret, neque imminens oculo exitium humana manus curare valeret, quin [Al. add. potius] per dies augesceret, contigit eum subito divinae pietatis gratia per sanctissimi Patris Cudbercti reliquias sanari. Nam quando fratres sui corpus ipsius post multos sepulturae annos incorruptum reperierunt [Al., repererant], tulerunt partem de capillis quam more reliquiarum rogantibus amicis dare, vel ostendere in signum miraculi possent.

Harum particulam reliquiarum eo tempore habebat penes se quidam de presbyteris ejusdem monasterii, nomine Thruidred, qui nunc ipsius monasterii abbas est. Qui cum die quadam ingressus ecclesiam, aperuisset thecam reliquiarum, ut portionem earum roganti amico praestaret, contigit et ipsum adolescentem cui oculus languebat, in eadem ecclesia tunc adesse. Cumque presbyter portionem quantam voluit, amico dedisset, residuum dedit adolescenti, ut suo in loco reponeret. At ille salubri instinctu admonitus, cum accepisset capillos sancti capitis, adposuit palpebrae languenti, et aliquandiu tumorem illum infestum horum adpositione comprimere ac mollire curabat. Quo facto, reliquias, ut jussus erat, sua in theca recondidit, credens suum oculum capillis viri Dei quibus adtactus [Al., adlatus] erat, ocius esse sanandum. Neque [Al., add. enim] eum sua fides

fefellit. Erat enim, ut referre erat solitus, tunc hora circiter secunda [Al., horam . . . . secundam] diei. Sed cum alia, quaeque dies illa exigebat, cogitaret et faceret, imminente hora ipsius diei sexta, repente contingens oculum, ita sanum cum palpebra invenit, ac si nil unquam in eo deformitatis ac tumoris apparuisset.

LIBER QUINTUS

CAPUT PRIMUM. Ut Oidiluald [Al., Oidilvaldus] successor Cudbercti in anachoretica vita, laborantibus in mari fratribus, tempestatem orando sedaverit.

[DCLXXXVII.] Successit autem viro Domini Cudbercto, in exercenda vita solitaria quam in insula Farne ante episcopatus sui tempora gerebat, vir venerabilis Oidiluald, qui multis annis in monasterio quod dicitur Inhrypum, acceptum presbyteratus officium condignis gradu ipse [Al., ipso] consecrabat actibus. Cujus ut meritum vel vita qualis fuerit, certius clarescat, unum ejus narro miraculum quod mihi unus e fratribus propter quos et in quibus patratum est, ipse narravit: videlicet Gudfrid, venerabilis Christi famulus et presbyter, qui etiam postea fratribus ejusdem Ecclesiae Lindisfarnensis in qua educatus est, abbatis jure praefuit. « Veni, inquit, cum duobus fratribus aliis ad insulam Farne, loqui desiderans cum reverentissimo Patre Oidilualdo: cumque allocutione ejus refecti et benedictione petita domum rediremus, ecce subito, positis nobis in medio mari, interrupta est serenitas qua vehebamur, et tanta ingruit tamque fera tempestatis hiems [Al., tempestas hiemis], ut neque velo neque remigio quicquam proficere, neque aliud quam mortem sperare valeremus. Cumque diu multum cum vento pelagoque frustra certantes tandem post terga respiceremus, si forte vel ipsam de qua egressi eramus, insulam aliquo conamine repetere

possemus, invenimus nos undiqueversum pari tempestate praeclusos, nullamque spem nobis [Al. om. nobis] in nobis restare salutis. Ubi autem longius visum levavimus, vidimus in ipsa insula Farne, egressum de latibulis suis amantissimum Deo Patrem Oidilualdum iter nostrum inspicere. Audito etenim fragore procellarum ac ferventis Oceani, exierat videre quid nobis accideret: cumque nos in labore ac desperatione positos cerneret, flectebat genua sua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi pro nostra vita et salute precaturus [Al., deprecaturus]. Et cum orationem compleret, simul tumida aequora placavit; adeo ut cessante per omnia saevitia tempestatis, secundi nos venti ad terram usque per plana maris terga comitarentur. Cumque evadentes ad terram, naviculam quoque nostram ab undis exportaremus, mox eadem quae nostri gratia modicum siluerat, tempestas rediit, et toto illo die multum [Al. om. multum] furere non cessavit, ut palam daretur intelligi, quia modica illa quae provenerat intercapedo quietis ad viri Dei preces nostrae evasionis gratia caelitus donata est [Al., esset]. »

Mansit autem [Al., itaque] idem vir Dei in insula Farne duodecim annis ibidemque defunctus [Al. add. est]; sed in insula Lindisfarnensi juxta praefatorum corpora episcoporum, in ecclesia beati [Al., sancti] apostoli Petri sepultus est. Gesta vero sunt haec temporibus Aldfridi [Al. Adfridi] regis [DCXCIX], qui post fratrem suum Ecgfridum genti Nordanhymbrorum decem et novem [Al., octo] annis praefuit.

CAPUT II Ut episcopus Johannes mutum et scabiosum [Al. om. et scabiosum] benedicendo curaverit.

Cujus [Al., Hujus] regni principio defuncto Eata episcopo [DCLXXXV], Johannes, vir sanctus, Hagustaldensis Ecclesiae praesulatum suscepit: de quo plura virtutum miracula qui eum familiariter noverunt, dicere solent, et maxime vir reverentissimus ac veracissimus Bercthun, diaconus quondam ejus, nunc autem abbas monasterii quod vocatur Inderauuda, id est, in silva Derorum: e quibus aliqua memoriae tradere commodum duximus. Est [Al. add. autem] mansio quaedam secretior, nemore raro e vallo circumdata, non longe ab Hagustaldensi ecclesia, id est, unius ferme milliarii et dimidii spatio interfluente Tino amne separata, habens coemeterium sancti Michaelis archangeli, in qua vir Dei saepius ubi opportunitas adridebat temporis, et maxime in Quadragesima, manere cum paucis, atque orationibus ac lectioni quietus operam dare consueverat. Cumque tempore quodam, incipiente Quadragesima, ibidem mansurus adveniret, jussit suis quaerere pauperem aliquem majore infirmitate vel inopia gravatum, quem secum habere illis diebus ad faciendam eleemosynam possent [Al., posset]: sic enim semper facere solebat.

Erat autem in villa non longe posita quidam adolescens mutus, episcopo notus, nam saepius ante illum percipiendae eleemosynae gratia venire consueverat, qui ne unum quidem sermonem unquam profari [Al. proferre] poterat; sed et scabiem tantam ac furfures habebat in capite, ut nil unquam capillorum ei in superiore parte capitis nasci valeret, tantum in circuitu horridi crines stare videbantur. Hunc ergo adduci praecipit episcopus, et ei in conseptis ejusdem mansionis parvum tugurium fieri in quo manens quotidianam ab eis [Al., eo] stipem acciperet. Cumque una Quadragesimae esset impleta septimana, sequente Dominica jussit ad se intrare pauperem, ingresso eo linguam proferre ex ore ac sibi ostendere jussit; et adprehendens eum de mento, signum sanctae crucis linguae ejus impressit, quam signatam

revocare in os, et loqui illum praecepit: Dicito, inquiens, aliquod verbum, dicito Gae [Al., Gea; al., Gie], quod est, lingua Anglorum, verbum adfirmandi et consentiendi, id est etiam. Dixit ille statim, soluto vinculo linguae, quod jussus erat. Addidit episcopus nomina litterarum: « Dicito A, » dixit ille A. « Dicito B; » dixit ille et hoc. Cumque singula litterarum nomina dicente episcopo responderet, addidit et syllabas ac verba dicenda illi proponere. Et cum in omnibus consequenter responderet, praecepit eum sententias longiores dicere; et fecit: neque ultra cessavit tota die illa et nocte sequente, quantum vigilare potuit, ut ferunt qui praesentes fuere, loqui aliquid, et arcana suae cogitationis ac voluntatis, quod nunquam antea potuit, aliis ostendere; in similitudinem illius diu claudi qui curatus [Al., add. est] ab apostolis Petro et Johanne, exsiliens stetit et ambulabat; et intravit cum illis in templum ambulans, et exsiliens, et laudans Dominum; gaudens nimirum uti officio pedum, quo tanto erat tempore destitutus. Cujus sanitati congaudens episcopus praecepit medico, etiam sanandae scabredini capitis ejus curam adhibere.

Fecit ut jusserat, et juvante benedictione ac precibus antistitis nata est cum sanitate cutis venusta species capillorum, factusque est juvenis limpidus vultu et loquela promptus, capillis pulcherrime crispis, qui ante fuerat deformis, pauper et mutus. Sicque de percepta laetatus sospitate, offerente etiam ei episcopo ut in sua familia manendi locum acciperet, magis domum reversus est.

CAPUT III. Ut [Al. add. idem] puellam languentam orando sanaverit.

[DCLXXXVI.] Narravit idem Bercthun et aliud de praefato antistite miraculum. Quia cum reverentissimus vir Uilfrid post longum exilium in episcopatum esset Hagustaldensis Ecclesiae receptus, et idem Joannes, defuncto Bosa viro multae sanctitatis et humilitatis, episcopus pro eo Eboraci substitutus, venerit ipse tempore quodam ad monasterium virginum in loco qui vocatur Uetadun, cui tunc Heriburg abbatissa praefuit. « Ubi cum venissemus, inquit, et magno universorum gaudio suscepti essemus, indicavit nobis abbatissa, quod quaedam de numero virginum quae erat filia ipsius carnalis, gravissimo languore teneretur: quia phlebotomata est nuper in brachio, et cum esset in studio, tacta est infirmitate repentini doloris, quo mox increscente, magis gravatum est brachium illud vulneratum, ac versum in tumorem, adeo ut vix duabus manibus circumplecti posset, ipsaque jacens in lecto prae nimietate doloris jam moritura videretur. Rogavit ergo episcopum abbatissa ut intraret [Al., intrare] ad eam, ac benedicere illam dignaretur, quia crederet eam ad benedictionem vel tactum illius mox melius habituram. Interrogans autem ille quando phlebotomata esset puella, et ut cognovit quia in luna quarta, dixit: Multum insipienter et indocte fecistis in luna quarta phlebotomando. Memini enim beatae memoriae Theodorum archiepiscopum dicere, quia periculosa sit satis illius temporis phlebotomia, quando et lumen lunae, et rheuma Oceani in cremento est. Et quid ego possum puellae, si moritura est, facere? At illa instantius obsecrans pro filia quam oppido diligebat, nam et abbatissam eam pro se facere disposuerat, tandem obtinuit ut ad languentem intraret. Intravit ergo me secum adsumto ad virginem quae jacebat multo, ut dixi, dolore constricta, et brachio in tantum grossescente, ut nihil prorsus in cubito [Al., cubitu] flexionis haberet: et adstans dixit orationem super illam, ac benedicens egressus est. Cumque post haec hora competente consederemus ad mensam, adveniens quidam clamavit me foras [

Al., ducens foras], et ait: Postulat Quoenburg [Al., Quenburg], hoc enim erat nomen virginis, ut ocius regrediaris ad eam. Quod dum facerem, reperi illam ingrediens vultu hilariorem, et velut sospiti similem. Et dum adsiderem illi, dixit: Vis petamus bibere? At [Al., Et] ego; Volo, inquam, et multum delector, si potes. Cumque oblato poculo biberemus ambo, coepit mihi dicere quia ex quo episcopus oratione pro me, et benedictione completa egressus est, statim melius habere incipio; etsi necdum vires pristinas recepi, dolor tamen omnis et de brachio ubi ardentior inerat, et de toto meo corpore, velut ipso episcopo foras eum exportante, funditus ablatus est, tametsi tumor adhuc brachii manere videretur. Abeuntibus autem nobis inde, continuo fugatum dolorem membrorum fuga quoque tumoris horrendi secuta est; et erepta morti ac doloribus virgo, laudes Domino Salvatori una cum caeteris qui ibi erant, servis illius referebat. »

CAPUT IV. Ut conjugem comitis infirmam aqua benedicta curaverit.

Aliud quoque non multum huic dissimile miraculum de praefato antistite narravit idem abbas, dicens: « Villa erat comitis cujusdam qui vocabatur Puch, non longe a monasterio nostro, id est, duum [Al., duorum] ferme millium spatio separata: cujus conjux quadraginta ferme diebus erat acerbissimo languore detenta, ita ut tribus septimanis non posset de cubiculo in quo jacebat, foras efferri. Contigit autem eo tempore virum Dei illo ad dedicandam ecclesiam ab eodem comite vocari. Cumque dedicata esset ecclesia, rogavit comes eum ad prandendum in [Al. om. in] domum suam ingredi. Renuit episcopus, dicens se ad monasterium, quod proxime [Al., proximum) erat, debere reverti. At ille, obnixius precibus instans, vovit etiam se

eleemosynas pauperibus daturum, dummodo ille dignaretur eo die domum suam ingrediens jejunium solvere. Rogavi et ego una cum illo, promittens etiam me eleemosynas in alimoniam inopum dare, dum ille domum comitis pransurus ac benedictionem daturus intraret. Cumque hoc tarde ac difficulter impetraremus, intravimus ad reficiendum. Miserat autem episcopus mulieri quae infirma jacebat, de aqua benedicta quam in dedicationem ecclesiae consecraverat, per unum de his qui mecum venerant fratribus, praecipiens ut gustandam illi daret, et ubicunque maximum ei dolorem inesse didicisset, de ipsa eam aqua lavaret. Quod ut factum est, surrexit statim mulier sana, et non solum se infirmitate longa carere, sed et perditas dudum vires recepisse sentiens, obtulit poculum episcopo ac nobis: coeptumque ministerium nobis omnibus propinandi usque ad prandium completum non omisit; imitata socrum beati Petri [Al. add. apostoli], quae cum febrium fuisset ardoribus fatigata, ad tactum manus Dominicae surrexit, et sanitate simul ac virtute recepta, ministrabat eis. »

CAPUT V. Ut item [Al., idem; al. om., item] puerum comitis orando a morte revocaverit.

Alio item tempore vocatus ad dedicandam ecclesiam comitis vocabulo Addi, cum postulatum complesset ministerium, rogatus est ab eodem comite intrare ad unum de pueris ejus qui acerrima aegritudine premebatur, ita ut, deficiente penitus omni [Al., omnium] membrorum officio, jamjamque moriturus esse videretur; cui etiam loculus jam tunc erat praeparatus in quo defunctus condi deberet. Addidit autem vir etiam lacrimas precibus, diligenter obsecrans ut intraret oraturus pro illo, quia multum necessaria sibi esset vita ipsius; crederet vero quia si ille

ei manum imponere [Al., imponeret] atque eum benedicere voluisset, statim melius haberet. Intravit ergo illo episcopus, et vidit eum moestis omnibus jam morti proximum, positumque loculum juxta eum in quo sepeliendus poni deberet; dixitque orationem ac benedixit eum, et egrediens dixit solito consolantium sermone: Bene convalescas, et cito. Cumque post haec sederent ad mensam, misit puer ad dominum suum, rogans sibi poculum vini mittere, quia sitiret. Gavisus ille multum quia bibere posset, misit ei calicem vini benedictum ab episcopo; quem ut bibit, surrexit continuo, et veterno infirmitatis discusso, induit se ipse vestimentis suis; et egressus inde intravit, ac salutavit episcopum et convivas, dicens, quia ipse quoque delectaretur manducare et bibere cum eis. Jusserunt eum sedere secum ad epulas, multum gaudentes de sospitate illius. Residebat, vescebatur, bibebat, laetabatur, quasi unus e convivis agebat; et multis post haec annis vivens, in eadem quam acceperat salute permansit. Hoc autem miraculum memoratus abbas non se praesente factum, sed ab his qui praesentes fuere, sibi perhibet esse relatum.

CAPUT VI. Ut clericum suum cadendo contritum, aeque [Al. om. aeque] orando ac benedicendo a morte revocaverit.

Neque hoc praetereundum silentio [Al. add. arbitror], quod famulus Christi Herebald [Al., Heritbald], in seipso ab eo factum solet narrare miraculum, qui tunc quidem in clero illius conversatus, nunc [Al. add. in] monasterio quod est juxta ostium Tini fluminis, abbatis jure praeest. « Vitam, inquit, illius, quantum hominibus aestimare fas est, quod [Al., quam; al., quia] praesens optime cognovi, per omnia episcopo dignam esse

comperi. Sed et cujus meriti apud internum testem [Al., judicem] habitus sit, et in multis aliis, et in meipso maxime expertus sum: quippe quem ab ipso, ut ita dicam, mortis limite revocans, ad viam vitae sua oratione ac benedictione reduxit. Nam cum primaevo adolescentiae [Al. add. meae] tempore in clero illius degerem legendi quidem canendique studiis traditus, sed non adhuc animum perfecte a juvenilibus cohibens inlecebris, contigit die quadam nos iter agentes cum illo devenisse in viam planam et amplam aptamque cursui equorum: coeperuntque juvenes qui cum ipso erant, maxime laici, postulare episcopum ut cursu majore equos suos invicem probare liceret. At ille primo negavit, otiosum dicens esse quod desiderabant; sed ad ultimum multorum unanima intentione devictus: Facite, inquit, si vultis, ita tamen ut Herebald ab illo se certamine funditus [Al. om. funditus] abstineat. Porro ipse diligentius obsecrans, ut et mihi certandi cum illis copia daretur, fidebam namque equo quem mihi ipse optimum donaverat, nequaquam impetrare potui.

« At cum saepius huc atque illuc spectante me et episcopo, concitatis in cursum equis reverterentur; et ipse lascivo superatus animo non me potui cohibere, sed, prohibente licet illo, ludentibus me miscui, et simul cursu equi contendere coepi. Quod dum agerem, audivi illum post tergum mihi cum gemitu dicentem: O quam magnum vae facis mihi sic equitando! Et ego audiens, nihilominus coeptis institi vetitis. Nec mora, dum fervens equus quodam itineris concavum valentiore impetu transiliret, lapsus decidi, et mox velut emoriens sensum penitus motumque omnem perdidi. Erat namque illo in loco lapis terrae aequalis obtectus cespite tenui, neque ullus alter in tota illa campi planitie lapis inveniri poterat; casuque evenit, vel potius divina provisione, ad puniendam inobedientiae meae culpam, ut hunc capite ac manu quam capiti ruens subposueram, tangerem,

atque infracto pollice capitis quoque junctura solveretur; et ego, ut dixi, simillimus mortuo fierem. Et quia moveri non poteram, tetenderunt ibidem papilionem in qua jacerem. Erat autem hora diei circiter septima [Al., circiter horam . . . septimam], a qua ad vesperum usque quietus, et quasi mortuus permanens, tunc paululum revivisco, ferorque domum a sociis, ac tacitus tota nocte perduro. Vomebam autem sanguinem, eo quod et interanea essent ruendo convulsa. At episcopus gravissime de casu et interitu meo dolebat, eo quod me speciali diligeret affectu: nec voluit nocte illa juxta morem cum clericis suis manere, verum solus in oratione persistens noctem ducebat pervigilem, pro mea, ut reor, sospitate supernae pietati supplicans. Et mane primo ingressus ad me, ac dicta super me oratione, vocavit me nomine meo, et quasi de somno gravi excitatum interrogavit si nossem quis esset qui loqueretur ad me. At ego aperiens oculos, aio: Etiam tu es antistes meus amatus. Potes, inquit, vivere? Et [Al., At] ego: Possum, inquam, per orationes vestras, si voluerit Dominus. Qui imponens capiti meo manum, cum verbis benedictionis rediit ad orandum: et post pusillum me revisens [Al., ad me revertens] invenit sedentem et jam loqui valentem: coepitque me interrogare, divino, ut mox patuit, admonitus instinctu, an me esse baptizatum absque scrupulo nossem: cui ego, absque ulla me hoc dubietate scire respondi, quia salutari fonte in remissionem peccatorum essem ablutus; et nomen presbyteri a quo me baptizatum noveram, dixi. At ille: Si ab hoc, inquit, sacerdote baptizatus es, non es perfecte baptizatus: novi namque eum, et quia cum esset presbyter ordinatus, nullatenus, propter ingenii tarditatem, potuit catechizandi vel baptizandi ministerium discere, propter quod et ipse illum ab hujus praesumptione ministerii quod regulariter implere nequibat, omnimodis [Al., omnino] cessare praecepi. Quibus dictis, eadem hora me cathechizare ipse curavit; factumque est ut, exsufflante illo in faciem meam, confestim me melius habere sentirem.

Vocavit autem medicum, et dissolutam mihi emicranii [Al., mei cranii, om. mihi] juncturam componere atque alligare jussit. Tantumque mox accepta ejus benedictione convalui, ut in crastinum ascendens equum, cum ipso iter in alium locum facerem: nec multo post plene curatus, vitali etiam unda perfusus sum. »

Mansit autem in episcopatu annos triginta tres, et sic caelestia regna conscendens sepultus est in porticu sancti Petri, in monasterio suo, quod dicitur In silva Derorum, anno ab incarnatione Dominica septingentesimo vicesimo primo. Nam cum [Al. add. post] prae majore senectute minus episcopatui administrando sufficeret, ordinato in episcopatum [Al., episcopum] Eboracensis Ecclesiae Uilfrido presbytero suo, secessit ad monsterium [Al. add. suum] praefatum, ibique vitam in Deo digna conversatione complevit [DCCXVIII].

CAPUT VII. Ut Caedualla, rex Occidentalium Saxonum, baptizandus Romam venerit: sed et successor ejus Ini [Al. om. Ini] eadem beatorum apostolorum limina devotus adierit.

Anno autem regni Aldfridi tertio [DCLXXXVIII], Caedualla [Al., Cedualla], rex Occidentalium Saxonum, cum genti suae duobus annis strenuissime praeesset, relicto imperio propter Dominum regnumque perpetuum, venit Romam, hoc sibi gloriae singularis desiderans adipisci, ut ad limina beatorum apostolorum fonte baptismatis ablueretur, in quo solo didicerat generi humano patere vitae caelestis introitum: simul etiam sperans quia mox baptizatus, carne solutus, ad aeterna gaudia jam mundus transiret: quod utrumque ut mente disposuerat, Domino juvante [

Al., adjuvante] completum est. Etenim illo perveniens, pontificatum agente Sergio, baptizatus est die sancto Sabbati Paschalis, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo octuagesimo nono: et in albis adhuc positus, languore correptus, duodecimo Kalendarum Maiarum die solutus [Al. add. est] a carne, et beatorum est regno [Al., consortio] sociatus in caelis. Cui etiam tempore baptismatis papa memoratus Petri nomen imposuerat, ut beatissimo apostolorum principi, ad cujus sacratissimum corpus a finibus terrae pio doctus amore venerat, etiam nominis ipsius consortio jungeretur: qui in ejus quoque ecclesia sepultus est: et jubente pontifice epitaphium in ejus monumento scriptum [Al., scriptum est, ut] in quo et memoria devotionis ipsius fixa per saecula maneret, et legentes quoque vel audientes exemplum facti, ad studium religionis accenderet. Scriptum est ergo hoc modo: Culmen, opes, subolem, pollentia regna, triumphos, Exuvias, proceres, moenia, castra, lares; Quaeque patrum virtus, et quae congesserat ipse Caedual armipotens, liquit amore Dei, Ut Petrum, sedemque Petri rex cerneret hospes, Cujus fonte meras sumeret almus aquas, Splendificumque jubar radianti carperet haustu, Ex quo vivificus fulgor ubique fluit. Percipiensque alacer redivivae premia vitae, Barbaricam rabiem, nomen et inde suum Conversus convertit ovans, Petrumque vocari Sergius antistes jussit, ut ipse pater Fonte renascentis, quem Christi gratia purgans Protinus ablatum vexit in arce poli. Mira fides regis! clementia maxima Christi, Cujus consilium nullus adire potest! Sospes enim veniens supremo ex orbe Britanni, Per varias gentes, per freta, perque vias, Urbem Romuleam vidit, templumque verendum Aspexit, Petri mystica dona gerens. Candidus inter oves Christi sociabilis ibit: Corpore nam tumulum, mente superna tenet. Commutasse magis sceptrorum insignia credas, Quem regnum Christi promeruisse vides. Hic depositus est Caedual [Al., Cedual], qui et Petrus, rex Saxonum, sub die duodecimo Kalendarum

Maiarum, indictione secunda; qui vixit annos plus minus triginta, imperante domno Justiniano piissimo Augusto, anno et [Al., ejus] consulatus quarto, pontificante apostolico viro domno [Al., domino] Sergio papa anno secundo.

Abeunte autem Romam Caedualla [DCCXXV], successit in regnum Ini [Al., Hii] de stirpe regia; qui cum triginta et septem annis imperium tenuisset gentis illius, et ipse, relicto regno [Al., imperio] ac juvenioribus [Al., junioribus] commendato, ad limina beatorum apostolorum Gregorio pontificatum tenente profectus est, cupiens in vicinia sanctorum locorum ad tempus peregrinari in terris, quo familiarius a sanctis recipi mereretur in caelis: quod his temporibus plures de gente Anglorum, nobiles, ignobiles, laici, clerici, viri ac feminae certatim facere consuerunt.

CAPUT VIII. Ut, Theodoro defuncto, archiepiscopatus gradum Berctuald susceperit: et inter plurimos quos ordinavit, etiam Tobiam virum doctissimum Hrofensi Ecclesiae fecerit antistitem.

Anno autem post hunc quo Caedualla Romae defunctus est proximo, id est, sexcentesimo nonagesimo incarnationis Dominicae, Theodorus beatae memoriae archiepiscopus senex et plenus dierum, id est, annorum octoginta octo, defunctus est: quem se numerum annorum fuisse habiturum, ipse jamdudum somnii revelatione edoctus suis praedicere solebat. Mansit autem in episcopatu annis viginti duobus, sepultusque est in ecclesia sancti Petri, in qua omnium episcoporum Doruvernensium sunt corpora deposita: de quo una cum consortibus ejusdem sui gradus recte ac veraciter dici potest, quia corpora ipsorum in

pace sepulta sunt, et nomen eorum vivet in generationes et generationes. Ut enim breviter dicam, tantum profectus spiritalis tempore praesulatus illius Anglorum Ecclesiae, quantum nunquam antea potuere, coeperunt. Cujus personam, vitam, aetatem, et obitum, epitaphium quoque monumenti ipsius versibus heroicis triginta et quatuor palam ac lucide cunctis illo advenientibus [Al., venientibus] pandit; quorum primi sunt hi: Hic sacer in tumba pausat cum corpore praesul Quem nunc Theodorum lingua Pelasga vocat. Princeps pontificum, felix, summusque sacerdos Limpida discipulis dogmata disseruit. Ultimi autem hi: Namque diem nonamdecimam September habebat, Cum carnis claustra spiritus egreditur. Alma novae scandens felix consortia vitae, Civibus angelicis junctus in arce poli.

Successit autem Theodoro in episcopatu Berctuald, qui erat abbas in monasterio [Al. add. quodam], quod juxta ostium aquilonale [Al., aquilonare] fluminis Genladae positum [Al. add. quod] Racuulfe nuncupatur: vir et ipse scientia Scripturarum imbutus, sed et ecclesiasticis simul ac monasterialibus disciplinis summe instructus, tametsi praedecessori suo minime comparandus: qui electus est quidem in episcopatum anno Dominicae Incarnationis sexcentesimo nonagesimo secundo, die primo mensis Julii, regnantibus in Cantia Uictredo et Suaebhardo [Al., Wictredo et Suebbardo]; ordinatus [Al. add. est] autem anno sequente tertio die Kalendarum Juliarum, Dominica a Goduine [Al., Godwino] metropolitano episcopo Galliarum: et sedit in sede sua pridie Kalendarum Septembrium Dominica; qui inter multos quos ordinavit antistites, etiam Gebmundo Hrofensis Ecclesiae praesule defuncto, Tobiam pro illo consecravit, virum Latina, Graeca et Saxonica lingua atque eruditione multipliciter [Al., multiplici] instructum.

CAPUT IX. Ut Ecgberct vir sanctus ad praedicandum in Germaniam venire voluerit, nec valuerit: porro Uictberct advenerit [Al., adierít] quidem; sed quia nec ipse aliquid profecisset, rursum in Hiberniam unde venerat, redierit.

Eo tempore [DCLXXXIX] venerabilis, et cum omni honorificentia nominandus famulus Christi et sacerdos Ecgberct, quem in Hibernia insula peregrinam ducere vitam pro adipiscenda in caelis patria retulimus, proposuit animo pluribus prodesse; id est, inito opere apostolico, verbum Dei aliquibus earum quae nondum audierant, gentibus evangelizando committere: quarum in Germania plurimas noverat esse nationes, a quibus Angli vel Saxones qui nunc Brittaniam incolunt, genus et originem duxisse noscuntur; unde hactenus a vicina gente Brittonum corrupte Garmani [Al., Germani] nuncupantur. Sunt autem Fresones, Rugini, Danai, Hunni [Al., Dani, Huni], antiqui Saxones Boructuari [Al., Boructuarii]: sunt [Al. add. etiam] alii perplures hisdem in partibus populi paganis adhuc ritibus servientes, ad quos venire praefatus Christi miles circumnavigata Brittania disposuit, si quos forte ex illis ereptos Satanae ad Christum transferre valeret, vel si hoc fieri non posset, Romam venire ad videnda atque adoranda beatorum apostolorum ac martyrum Christi limina cogitavit.

Sed ne aliquid horum perficeret, superna illi oracula simul et opera restiterunt. Siquidem electis sociis strenuissimis et ad praedicandum verbum idoneis, utpote actione simul et eruditione praeclaris, praeparatisque omnibus quae navigantibus esse necessaria videbantur, venit die quadam mane primo ad eum unus de fratribus, discipulus quondam in Brittania, et minister Deo dilecti sacerdotis Boisili, cum esset idem Boisil praepositus monasterii Mailrosensis sub abbate Eata, ut supra narravimus,

referens ei visionem quae sibi eadem nocte apparuisset: « Cum expletis, inquiens, hymnis matutinalibus in lectulo [Al., lecto] membra posuissem [Al., deposuissem], ac levis mihi somnus obrepisset, apparuit magister quondam meus et nutritor amantissimus Boisil, interrogavitque me, an eum cognoscere possem. Aio: Etiam, tu es enim Boisil. At ille: Ad hoc inquit, veni, ut responsum Domini Salvatoris Ecgbercto adferam, quod te tamen referente oportet ad illum venire. Dic ergo illi quia non valet iter quod proposuit, implere: Dei enim voluntatis est ut ad Columbae monasteria magis pergat docenda. » Erat autem Columba primus doctor fidei Christianae transmontanis Pictis ad aquilonem, primusque fundator monasterii quod in Hii insula multis diu Scottorum Pictorumque populis venerabile mansit. Qui videlicet Columba nunc, a nonnullis composito a Cella et Columba nomine, Columcelli vocatur. Audiens autem verba visionis Ecgberct, praecepit fratri qui retulerat ne cuiquam haec alteri referret, ne forte inlusoria esset visio. Ipse autem tacitus rem considerans, veram [Al., veracem] esse timebat: nec tamen a praeparando [Al., parando] itinere, quo ad gentes docendas iret, cessare volebat.

At post dies paucos rursum venit ad eum praefatus frater, dicens quia et ea nocte sibi post expletos Matutinos [Al., expletas Matutinas] Boisil per visum apparuerit, dicens: « Quare tam negligenter ac tepide dixisti Ecgbercto quae tibi dicenda praecepi? At nunc vade, et dic illi quia, velit nolit, debet ad monasteria Columbae venire, quia aratra eorum non recte incedunt: oportet autem eum ad rectum haec tramitem revocare. » Qui haec audiens denuo praecepit fratri, ne haec cui [Al., cuiquam] patefaceret. Ipse vero, tametsi certus est factus de visione, nihilominus tentavit iter dispositum cum fratribus memoratis incipere. Cumque jam navi imposuissent quae tanti itineris necessitas poscebat, atque opportunos aliquot dies [Al.,

diebus] ventos exspectarent, facta est nocte quadam tam saeva tempestas, quae perditis nonnulla ex parte his quae in navi erant rebus, ipsam in littus [Al., latus] jacentem inter undas relinqueret: salvata sunt tamen omnia quae erant Ecgbercti, et sociorum ejus. Tum ipse [Al., ille] quasi propheticum illud dicens, « Quia propter me est tempestas haec, subtraxit se illi profectioni, et remanere domi passus est. »

At vero unus de sociis ejus, vocabulo Uictberct, cum esset et ipse contemptu mundi ac doctrinae scientia insignis, nam multos annos in Hibernia peregrinus anachoreticam in magna perfectione vitam egerat [DCXC], ascendit navem, et Fresiam perveniens duobus annis continuis genti illi ac regi ejus Rathbedo [Al., Radhbedo] verbum salutis praedicabat, neque aliquem tanti laboris fructum apud barbaros invenit auditores. Tunc reversus ad dilectae locum peregrinationis [DCXCI], solito in silentio vacare Domino coepit; et quoniam externis [Al., exterius] prodesse ad fidem non poterat, suis amplius ex virtutum exemplis prodesse curabat.

CAPUT X. Ut Uilbrord [Al., Wilbrord] in Fresia praedicans, multos ad Christum converterit; et ut socii ejus Hewaldi [Al., Ewaldi] sint martyrium passi.

Ut autem vidit vir Domini Ecgberct, quia nec ipse ad praedicandum gentibus venire permittebatur, retentus [Al. add. est] ob aliam sanctae Ecclesiae utilitatem de qua oraculo fuerat praemonitus, nec Uictberct illas deveniens in partes, quicquam proficiebat, tentavit adhuc in opus verbi mittere viros sanctos et industrios, in quibus eximius Uilbrord presbyterii gradu et merito praefulgebat. Qui cum illo advenissent, erant autem numero

duodecim, divertentes ad Pippinum ducem Francorum, gratanter ab illo suscepti sunt: et quia nuper citeriorem Fresiam, expulso inde Rathbedo [Al., Radhbedo] rege, ceperat, illo eos ad praedicandum misit; ipse quoque imperiali auctoritate juvans, ne qui [Al., quis] praedicantibus quicquam molestiae inferret; multisque eos qui fidem suscipere vellent beneficiis adtollens: unde factum est, opitulante gratia divina, ut multos in brevi ab idolatria ad fidem converterent Christi [DCXCII].

Horum secuti exempla duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hibernia multo tempore pro aeterna patria exulaverant, venerunt ad provinciam antiquorum Saxonum, si forte aliquos ibidem praedicando Christo adquirere possent. Erant autem unius ambo, sicut devotionis, sic etiam vocabuli: nam uterque eorum appellabatur Hewald; ea tamen distinctione, ut pro diversa capillorum specie unus Niger Hewald, alter Albus Hewald diceretur: quorum uterque pietate religionis imbutus, sed Niger Hewald magis sacrarum litterarum erat scientia institutus [Al., instructus]. Qui venientes in provinciam, intraverunt hospitium cujusdam villici, petieruntque ab eo, ut transmitterentur ad satrapam qui super eum [Al., eos] erat, eo quod haberent aliquid legationis et causae utilis [Al., utilitatis], quod deberent ad illum perferre. Non enim habent regem iidem antiqui Saxones, sed satrapas plurimos suae genti praepositos, qui ingruente belli articulo mittunt aequaliter sortes, et quemcumque sors ostenderit, hunc tempore belli ducem omnes sequuntur, huic obtemperant; peracto autem bello, rursum aequalis potentiae omnes fiunt satrapae. Suscepit ergo eos villicus, et promittens se mittere eos ad satrapam qui super se erat, ut petebant, aliquot diebus secum retinuit.

Qui cum cogniti essent a barbaris quod essent alterius religionis, nam [Al. add. hymnis] et psalmis semper atque orationibus vacabant, et quotidie sacrificium Deo victimae salutaris

offerebant, habentes secum vascula sacra et tabulam altaris vice dedicatam, suspecti sunt habiti, quia si pervenirent ad satrapam et loquerentur cum illo, averterent illum a diis suis et ad novam Christianae fidei religionem transferrent, sicque paulatim omnis eorum provincia veterem cogeretur nova [Al., in novam] mutare culturam. Itaque rapuerunt eos subito, et interemerunt: Album quidem Hewaldum veloci occisione gladii, Nigellum autem longo suppliciorum cruciatu et horrenda membrorum omnium discerptione: quos interemptos in Rheno [Al., Rhenum] projecerunt. Quod cum satrapa ille quem videre volebant audisset, iratus est valde quod ad se venire volentes peregrini non permitterentur; et mittens occidit vicanos illos omnes, vicumque incendio consumpsit. Passi sunt autem praefati sacerdotes et famuli Christi quinto Nonarum Octobrium die.

Nec martyrio eorum caelestia defuere miracula. Nam cum perempta eorum corpora amni, ut diximus, a paganis essent injecta, contigit ut haec contra impetum fluvii decurrentis, per quadraginta fere millia passuum, ad ea usque loca ubi illorum erant [Al., essent] socii, transferrentur. Sed et radius lucis permaximus atque ad caelum usque altus omni nocte supra locum fulgebat illum ubicumque ea pervenisse contingeret, et hoc etiam paganis qui eos occiderant intuentibus. Sed et unus ex eis in visione nocturna apparuit cuidam de sociis suis, cui nomen erat Tilmon, viro illustri, et ad saeculum quoque nobili, qui de milite factus fuerat monachus; indicans quod eo loci corpora eorum posset invenire, ubi lucem de caelo terris radiasse conspiceret. Quod ita completum est. Inventa namque eorum corpora juxta honorem martyribus condignum recondita sunt, et dies passionis vel inventionis eorum congrua illis in locis veneratione celebratur. Denique gloriosissimus dux Francorum Pippin ubi haec comperit misit, et adducta [Al., comperit, . . . adducta] ad se eorum corpora condidit cum multa gloria in

ecclesia Coloniae civitatis, juxta Rhenum. Fertur autem quia in loco in [Al. om. in] quo occisi sunt fons ebullierit, qui in eodem loco usque hodie copiosa fluenti sui dona profundat [Al., perfundat].

CAPUT XI. Ut viri venerabiles Suidberct in Brittania, Uilbrord Romae sint in Fresiam ordinati episcopi.

Primis sane temporibus adventus eorum in Fresiam [DCXCII], mox ut comperit Uilbrord datam sibi a principe licentiam ibidem praedicandi, acceleravit venire Romam, cujus sedi apostolicae tunc Sergius papa praeerat, ut cum ejus licentia et benedictione, desideratum evangelizandi gentibus opus iniret, simul et reliquias beatorum apostolorum ac martyrum Christi ab eo se sperans accipere, ut dum in gente cui praedicaret destructis idolis ecclesias institueret, haberet in promptu reliquias sanctorum quas ibi introduceret; quibusque ibidem depositis, consequenter in eorum honorem quorum essent illae [Al., essent, illa Sing.], singula quaeque loca dedicaret. Sed et alia perplura quae tanti operis negotium quaerebat, vel ibi discere, vel inde accipere cupiebat. In quibus omnibus cum sui voti compos esset effectus, ad praedicandum rediit.

Quo tempore fratres qui erant in Fresia verbi ministerio mancipati, elegerunt ex suo numero virum modestum moribus et mansuetum corde Suidberctum qui eis ordinaretur antistes, quem Brittaniam destinatum ad petitionem eorum ordinavit reverentissimus Uilfrid episcopus, qui tunc forte patria pulsus in Merciorum regionibus exulabat. Non enim eo tempore habebat episcopum Cantia, defuncto quidem Theodoro, sed necdum Berctualdo successore ejus qui trans mare ordinandus ierat, ad

sedem episcopatus sui reverso.

Qui videlicet Suidberct accepto episcopatus de Brittania regressus, non multo post ad gentem Boructuarorum secessit, ac multos eorum praedicando ad viam veritatis perduxit. Sed expugnatis non longo post tempore Boructuaris a gente antiquorum Saxonum, dispersi sunt quolibet hi qui verbum receperant; ipse [Al., ipseque] antistes cum quibusdam Pippinum petiit, qui interpellante Blithrydae [Al., Blithrude] conjuge sua, dedit ei locum mansionis in insula quadam Rheni, quae lingua eorum vocatur In littore: in qua ipse, constructo monasterio quod hactenus haeredes ejus possident, aliquandiu continentissimam gessit vitam, ibique diem clausit ultimum.

Postquam vero per annos aliquot in Fresia, qui advenerant docuerunt [DCXCVI], misit Pippinus, favente omnium consensu, virum venerabilem Uilbrordum Romam, cujus adhuc pontificatum Sergius habebat, postulans ut eidem Fresonum genti archiepiscopus ordinaretur. Quod ita ut petierat impletum est anno ab incarnatione Domini sexcentesimo nonagesimo sexto. Ordinatus est autem in ecclesia sanctae martyris Ceciliae, die natalis ejus, imposito sibi a papa memorato nomine Clementis: ac mox remissus ad sedem episcopatus sui, id est, post dies quatuordecim ex quo in Urbem venerat.

Donavit autem ei Pippin locum cathedrae episcopalis in castello suo inlustri, quod antiquo gentium illarum verbo Uiltaburg, id est, Oppidum Uiltorum, lingua autem Gallica Trajectum vocatur; in quo aedificata ecclesia, reverentissimus pontifex longe lateque verbum fidei praedicans, multosque ab errore revocans, plures per illas regiones ecclesias, sed et monasteria nonnulla construxit. Nam non multo post alios quoque illis in regionibus ipse constituit antistites ex eorum numero fratrum qui vel secum, vel post se illo ad praedicandum venerant; ex quibus aliquanti

jam dormierunt in Domino. Ipse autem Uilbrord, cognomento Clemens, adhuc superest [DCCXXXI] longa jam venerabilis aetate, utpote tricesimum et sextum in episcopatu habens annum, et post multiplices [Al., multiplicis] militiae caelestis agones ad praemia remunerationis supernae tota mente suspirans.

CAPUT XII. Ut quidam in provincia Nordanhymbrorum a mortuis resurgens, multa et tremenda et desideranda quae viderat narraverit.

His temporibus [DCXCVI] miraculum memorabile, et antiquorum simile in Brittania factum est. Namque ad excitationem viventium de morte animae, quidam aliquandiu mortuus ad vitam resurrexit corporis, et multa memoratu digna quae viderat, narravit; e quibus hic aliqua breviter perstringenda esse putavi. Erat ergo paterfamilias in regione Nordanhymbrorum quae vocatur Incuneningum, religiosam cum domo sua gerens vitam; qui infirmitate corporis tactus, et hac crescente per dies ad extrema perductus, primo tempore noctis defunctus est; sed diluculo reviviscens ac repente residens, omnes qui corpori flentes assederant, timore immenso perculsos in fugam convertit: uxor tantum quae [Al. add. eum] amplius amabat, quamvis multum tremens et pavida, remansit: quam ille consolatus: « Noli, inquit, timere, quia jam vere resurrexi a morte qua tenebar, et apud homines sum iterum vivere permissus; non tamen ea mihi qua ante consueram conversatione, sed multum dissimili ex hoc tempore vivendum est. » Statimque surgens abiit ad villulae oratorium, et usque ad diem in oratione persistens, mox omnem quam possederat substantiam in tres divisit portiones, e quibus unam conjugi, alteram filiis tradidit, tertiam sibi ipse [Al., sibi

ipsi] retentans, statim pauperibus distribuit. Nec multo post saeculi curis absolutus ad monasterium Mailros, quod Tuidi fluminis circumflexu maxima ex parte clauditur, pervenit; acceptaque tonsura, locum secretae mansionis quam praeviderat abbas, intravit: et ibi usque ad diem mortis in tanta mentis et corporis contritione duravit, ut multa illum, quae alios laterent, vel horrenda, vel desideranda vidisse, etiamsi lingua sileret, vita loqueretur.

Narrabat autem [Al., enim] hoc modo quod viderat: « Lucidus, inquiens, aspectu, et clarus erat indumento qui me ducebat. Incedebamus autem tacentes, ut videbatur mihi, contra ortum solis solstitialem; cumque ambularemus, devenimus ad vallem multae latitudinis ac profunditatis, infinitae autem longitudinis; quae ad laevam nobis sita, unum latus flammis ferventibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore nivium [Al., nimium] omnia perflante atque verrente non minus intolerabile praeferebat. Utrumque autem erat animabus hominum plenum, quae vicissim hinc inde videbantur quasi tempestatis impetu jactari. Cum enim vim fervoris immensi tolerare non possent, prosiliebant miserae in medium frigoris infesti: et cum neque ibi quippiam requiei invenire valerent, resiliebant rursus urendae in medium flammarum inextinguibilium. Cumque hac infelici vicissitudine longe lateque, prout aspicere poteram, sine ulla quietis intercapedine innumerabilis spirituum deformium multitudo torqueretur, cogitare coepi quod hic fortasse esset infernus, de cujus tormentis intolerabilibus narrare saepius audivi. Respondit cogitationi meae ductor qui me praecedebat: Non hoc, inquiens, suspiceris; non enim hic infernus est ille quem putas.

« At cum me hoc spectaculo tam horrendo perterritum paulatim in ulteriora produceret, vidi subito ante nos obscurari incipere loca, et tenebris omnia repleri. Quas cum intraremus, in tantum

paulisper condensatae sunt, ut nihil praeter ipsas aspicerem, excepta dumtaxat specie et veste ejus qui me ducebat. Et cum progrederemur sola sub nocte per umbras, ecce subito apparent ante nos crebri flammarum tetrarum globi, ascendentes quasi de puteo magno, rursumque decidentes in eumdem. Quo cum perductus essem, repente ductor meus disparuit, ac me solum in medio tenebrarum et horridae [Al., horrendae] visionis reliquit. At cum iidem globi ignium sine intermissione modo alta peterent, modo ima baratri repeterent, cerno omnia quae ascendebant fastigia flammarum plena esse spiritibus hominum, qui instar favillarum cum fumo ascendentium nunc ad sublimiora projicerentur, nunc retractis ignium vaporibus relaberentur in profunda [Al., profundum]. Sed et foetor incomparabilis cum eisdem [Al., ejusdem] vaporibus ebulliens, omnia illa tenebrarum loca replebat. Et cum diutius ibi pavidus consisterem, utpote incertus quid agerem, quo verterem gressum, qui me [Al., qui mihi] finis maneret: audio subitum [Al., subito] post terga sonitum immanissimi fletus ac miserrimi, simul et cachinnum crepitantem quasi vulgi indocti captis hostibus insultantis. Ut autem sonitus idem clarior redditus ad me usque pervenit, considero turbam malignorum spirituum, quae quinque [Al. om. quinque] animas hominum moerentes ejulantesque, ipsa multum [Al., vero] exultans et cachinnans medias illas trahebat in tenebras: e quibus videlicet hominibus, ut dignoscere potui, quidam erat adtonsus ut clericus, quidam laicus, quaedam femina. Trahentes autem eos maligni spiritus descenderunt in medium [Al., medio] baratri illius ardentis; factumque est ut cum longius subeuntibus eis, fletum hominum, et risum daemoniorum clare discernere nequirem, sonum tamen adhuc promiscuum in auribus haberem. Interea ascenderunt quidam spirituum obscurorum de abysso illa flammivoma, et adcurrentes circumdederunt me, atque oculis flammantibus, et de ore ac naribus ignem putidum efflantes angebant, forcipibus quoque

igneis quos tenebant in manibus, minitabantur me comprehendere, nec tamen me ullatenus contingere, tametsi terrere praesumebant. Qui cum undiqueversum hostibus et caecitate tenebratum conclusus huc illucque oculos circumferrem, si forte alicunde quid auxilii quo salvarer, adveniret, apparuit retro via [Al., viam] qua veneram quasi fulgor stellae meantis inter tenebras, qui paulatim crescens et ad me ocius festinans ubi adpropinquavit, dispersi sunt et aufugerunt omnes qui me forcipibus rapere quaerebant spiritus infesti.

« Ille autem qui adveniens eos fugavit erat ipse qui me ante ducebat: qui mox conversus ad dexterum iter, quasi contra ortum solis brumalem me ducere coepit. Nec mora, exemptum tenebris in auras me serenae lucis eduxit: cumque me in luce aperta duceret, vidi ante nos murum permaximum, cujus neque longitudini hinc vel inde, neque altitudini ullus esse terminus videretur. Coepi autem mirari quare ad murum accederemus, cum in eo nullam januam vel fenestram vel ascensum alicubi conspicerem. Cum ergo pervenissemus ad murum, statim nescio quo ordine fuimus in summitate ejus. Et ecce ibi campus erat latissimus ac laetissimus, tantaque fragrantia vernantium flosculorum plenus, ut omnem mox foetorem tenebrosae fornacis, qui me pervaserat, effugaret admirandi hujus suavitas odoris. Tanta autem lux cuncta ea loca perfuderat, ut omni splendore diei, sive solis meridiani radiis videretur esse praeclarior. Erantque in hoc campo innumera hominum albatorum conventicula, sedesque plurimae agminum laetantium. Cumque inter choros felicium incolarum medios me duceret, cogitare coepi quod hoc fortasse esset regnum caelorum, de quo praedicari saepius audivi. Respondit ille cogitatui meo: Non, inquiens, non [Al. om. non] hoc est regnum caelorum quod autumas.

« Cumque procedentes transissemus, et has beatorum mansiones spirituum, aspicio ante nos multo majorem luminis gratiam quam prius; in qua etiam vocem cantantium dulcissimam audivi; sed et odoris fragantia miri tanta de loco effundebatur, ut is quem antea degustans quasi maximum rebar, jam permodicus mihi odor videretur: sicut etiam lux illa campi florentis eximia, in comparatione ejus quae nunc apparuit lucis, tenuissima prorsus videbatur, et parva. In cujus amoenitatem loci cum nos intraturos sperarem, repente ductor substitit; nec mora, gressum retorquens, ipsa me qua venimus via reduxit.

« Cumque reversi [Al., reversione] perveniremus ad mansiones illas laetas spirituum candidatorum, dixit mihi: Scis quae sint ista omnia quae vidisti? Respondi ego. Non. Et ait: Vallis illa quam aspexisti flammis ferventibus et frigoribus horrenda rigidis, ipse est locus in quo examinandae et castigandae sunt animae illorum, qui differentes confiteri et emendare scelera [Al. add. sua] quae fecerant, in ipso tandem mortis articulo ad poenitentiam confugiunt, et sic de corpore exeunt: qui tamen quia confessionem et poenitentiam vel in morte habuerunt, omnes in die judicii ad regnum coelorum perveniunt [Al., pervenient). Multos autem preces viventium et eleemosynae et jejunia et maxime celebratio missarum, ut etiam ante diem judicii liberentur, adjuvant. Porro puteus ille flammivomus ac putidus quem vidisti, ipsum est os gehennae, in quo quicumque semel inciderit nunquam inde liberabitur in aevum. Locus vero iste florifer, in quo pulcherrimam hanc juventutem jocundari ac fulgere conspicis, ipse est in quo recipiuntur animae eorum qui in bonis quidem operibus de corpore exeunt, non tamen sunt tantae perfectionis, ut in regnum caelorum statim mereantur introduci qui tamen omnes in die judicii ad visionem Christi et gaudia regni caelestis intrabunt. Nam quicumque in omni verbo et opere et cogitatione perfecti sunt, mox de corpore egressi ad regnum

caeleste perveniunt: ad cujus vicina (Al., vicinia) pertinet locus ille, ubi sonum cantilenae dulcis cum odore suavitatis ac splendore lucis audisti. Tu autem quia nunc ad corpus reverti et rursum inter homines vivere debes, si actus tuos curiosius discutere, et mores sermonesque tuos in rectitudine ac simplicitate servare studueris, accipies et ipse post mortem locum mansionis inter haec quae cernis agmina laetabunda spirituum beatorum. Namque ego cum ad tempus abscessissem a te, ad hoc feci ut quid de te fieri deberet agnoscerem. Haec mihi cum dixisset, multum detestatus sum reverti ad corpus, delectatus nimirum suavitate ac decore loci illius quem intuebar, simul et consortio eorum quos in illo [Al. add. esse] videbam. Nec tamen aliquid ductorem meum rogare audebam: sed inter haec nescio quo ordine repente me inter homines vivere cerno. »

Haec et alia quae viderat idem vir Domini, non omnibus passim desidiosis ac vitae suae incuriosis referre volebat, sed illis solummodo qui, vel tormentorum metu perterriti, vel spe gaudiorum perennium delectati, profectum pietatis ex ejus verbis haurire volebant. Denique in vicinia cellae illius habitabat quidam monachus, nomine Haemgils, presbyteratus etiam quem bonis actibus adaequabat [Al., operibus adornabat], gradu praeeminens, qui adhuc superest, et in Hibernia insula solitarius ultimam vitae aetatem pane cibario et frigida aqua sustentat. Hic saepius ad eumdem virum ingrediens, audivit ab eo repetita interrogatione, quae et qualia essent quae exutus corpore videret [Al., viderat]: per cujus relationem, ad nostram quoque agnitionem pervenere quae de his pauca perstrinximus. Narrabat autem visiones suas etiam regi Aldfrido viro undecumque doctissimo; et tam libenter, tamque studiose ab illo auditus est, ut ejus rogatu [Al. add. in] monasterio supra memorato inditus, ac monachica sit tonsura coronatus, atque ad eum audiendum saepissime cum illas in partes devenisset accederet. Cui videlicet

monasterio tempore illo religiosae ac modestae vitae abbas et presbyter Aediluald praeerat, qui nunc episcopalem Lindisfarnensis Ecclesiae cathedram condignis gradu actibus servat [Al., tenet].

Accepit autem in eodem monasterio locum mansionis secretiorem, ubi liberius continuis in orationibus famulatui sui Conditoris vacaret. Et quia locus ipse super ripam fluminis erat situs, solebat hunc creber [Al., crebro] ob magnum castigandi corporis affectum ingredi, ac saepius in eo supermeantibus undis immergi; sicque ibidem quamdiu sustinere posse videbatur, psalmis vel precibus insistere, fixusque manere ascendente aqua fluminis [Al. add. et] usque ad lumbos, aliquando usque ad collum; atque inde egrediens ad terram nunquam ipsa vestimenta uda atque [Al., vel] algida deponere curabat, donec ex suo corpore calefierent et siccarentur. Cumque tempore hiemali defluentibus circa eum semifractarum crustis glacierum, quas et ipse aliquando contriverat quo haberet locum standi sive immergendi [Al. add. se] in fluvio, dicerent [Al., dicerentque] qui videbant: « Mirum, frater Drycthelme (hoc enim erat viro nomen), quod tantam frigoris asperitatem ulla ratione tolerare praevales! » Respondebat ille simpliciter, erat namque homo simplicis ingenii ac moderatae naturae: « Frigidiora ego vidi. » Et cum dicerent: « Mirum quod tam austeram tenere continentiam velis! » Respondebat: « Austeriora ego vidi. » Sicque usque ad diem suae vocationis infatigabili caelestium bonorum desiderio corpus senile inter quotidiana jejunia domabat, multisque et verbo et conversatione saluti [Al., salutis causa] fuit.

CAPUT XIII. Ut e contra alter ad mortem veniens, oblatum sibi a daemonibus codicem suorum viderit

peccatorum.

At contra, fuit quidam in provincia Merciorum cujus visiones ac verba, non autem et conversatio [Al., verba et conversatio], plurimis, sed non sibimetipsi profuit. Fuit autem [Al. add. quidam] temporibus Coenredi, qui post Aedilredum regnavit [DCCV], vir in laico habitu atque officio militari positus; sed quantum pro industria exteriori regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulo ut confiteretur, et emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superventu tempus omne poenitendi et emendandi perderet. Verum ille, frequenter licet admonitus, spernebat verba salutis, seseque tempore sequente poenitentiam acturum esse promittebat. Haec inter tactus infirmitate, decidit in lectum, atque acri coepit dolore torqueri. Ad quem ingressus rex, diligebat enim eum multum, hortabatur ut vel tunc antequam moreretur, poenitentiam ageret commissorum. At ille respondit [Al., respondebat], non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cum ab infirmitate resurgeret; ne [Al. add. forte] exprobrarent sibi sodales, quod timore mortis faceret ea quae sospes facere noluerat; fortiter quidem, ut sibi videbatur, locutus, sed miserabiliter, ut post patuit, daemonica [Al., daemoniaca] fraude seductus.

Cumque morbo ingravescente, denuo ad eum visitandum ac docendum rex intraret, clamabat [Al., clamavit] statim miserabili voce: « Quid vis modo? Quid huc venisti? Non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre. At ille: Noli, inquit, ita loqui, vide ut sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi scientiam certus prae oculis habeo. Et quid, inquit, hoc est? Paulo ante, inquit, intraverunt domum hanc duo pulcherrimi juvenes, et resederunt circa me, unus ad caput, et unus ad pedes; protulitque unus libellum perpulchrum, sed vehementer modicum, ac mihi ad legendum dedit, in quo omnia

quae unquam bona feceram, intuens scripta reperi, et haec erant nimium pauca et modica. Receperunt codicem, neque aliquid mihi dicebant. Tum subito supervenit exercitus malignorum et horridorum [Al., horrendorum] vultu spirituum, domumque hanc et exterius obsedit, et intus maxima ex parte residens implevit. Tunc ille qui et obscuritate tenebrosae faciei et primatu sedis major esse videbatur eorum, proferens codicem horrendae visionis, et magnitudinis enormis, et ponderis pene importabilis, jussit uni ex satellitibus suis mihi ad legendum deferre [Al., deferri]. Quem cum legissem, inveni omnia scelera, non solum quae opere vel verbo, sed etiam quae tenuissima cogitatione peccavi, manifestissime in eo tetricis [Al., tetris] esse descripta litteris. Dicebatque ad illos qui mihi adsederant viros albatos et praeclaros: Quid hic sedetis, scientes certissime quia noster est iste [Al., ipse]? Responderunt: Verum dicitis [Al., dicis]; accipite, et in cumulum damnationis vestrae ducite. Quo dicto, statim disparuerunt: surgentesque duo nequissimi spiritus, habentes in manibus vomeres [Al., cultra; al., furcas], percusserunt me, unus in capite, et alius in pede: qui videlicet modo cum magno tormento irrepunt in interiora corporis mei [Al., in mea viscera], moxque ut ad se [Al. om. se] invicem perveniunt, moriar, et paratis ad rapiendum me daemonibus, in inferni claustra pertrahar. »

Sic loquebatur miser desperans, et non multo post defunctus poenitentiam quam ad breve tempus cum fructu veniae facere supersedit, in aeternum sine fructu poenis subditus facit. De quo constat quia, sicut beatus papa Gregorius de quibusdam scribit, non pro se ista cui non profuere, sed pro aliis viderit, qui ejus interitum cognoscentes, differe tempus poenitentiae, dum vacat, timerent, ne improviso mortis articulo praeventi impoenitentes perirent. Quod autem codices diversos per bonos sive malos spiritus sibi vidit offerri, ob id superna dispensatione factum est,

ut meminerimus facta et cogitationes nostras non in ventum diffluere, sed ad examen summi Judicis cuncta servari; et sive per amicos angelos in fine nobis ostendenda, sive per hostes. Quod vero prius candidum codicem protulerunt angeli, deinde atrum daemones: illi perparvum, isti enormem: animadvertendum est quod in prima aetate bona aliqua fecit, quae tamen universa prave agendo juvenis obnubilavit. Qui si e contrario errores pueritiae corrigere in adolescentia, ac bene faciendo a Dei oculis abscondere curasset, posset eorum numero sociari de quibus ait Psalmus: Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. XXXI, 1) . Hanc historiam, sicut a venerabili antistite Pecthelmo didici, simpliciter ob salutem legentium, sive audientium, narrandam esse putavi.

CAPUT XIV. Ut item alius moriturus deputatum sibi apud inferos locum poenarum viderit.

Novi autem ipse fratrem, quem utinam non nossem, cujus etiam nomen, si hoc aliquid prodesset, dicere possem; positum in monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter viventem. Corripiebatur quidem sedulo a fratribus ac majoribus loci, atque ad castigatiorem vitam converti ammonebatur. Et quamvis eos audire noluisset, tolerabatur tamen ab eis longanimiter, ob necessitatem operum ipsius exteriorum: erat enim fabrili arte singularis. Serviebat autem multum ebrietati et caeteris vitae remissioris inlecebris; magisque in officina sua die [Al., diu] noctuque residere, quam ad psallendum atque orandum in ecclesia audiendumque cum fratribus verbum vitae concurrere consuerat. Unde accidit illi, quod solent dicere quidam, quia qui non vult ecclesiae januam sponte humiliatus ingredi, necesse

habet in januam inferni non sponte damnatus introduci. Percussus enim languore atque ad extrema perductus vocavit fratres, et multum moerens ac damnato similis coepit narrare, quia videret inferos apertos et Sathanan dimersum [Al., demersum; al., immersum] in profundis [Al., profundum] tartari, Caiphanque [Al., Caiphan quoque] cum caeteris qui occiderunt Dominum, juxta eum flammis ultricibus contraditum: in quorum vicinia, inquit, heu misero mihi locum despicio [Al., aspicio] aeternae perditionis esse praeparatum. Audientes haec fratres, coeperunt diligenter exhortari, ut vel tunc positus adhuc in corpore poenitentiam faceret [Al., ageret]. Respondebat ille desperans: « Non est mihi modo tempus vitam mutandi, cum ipse viderim judicium meum jam esse completum. »

Talia dicens, sine viatico salutis obiit, et corpus ejus in ultimis est monasterii locis humatum, neque aliquis pro eo vel missas facere, vel psalmos cantare, vel saltem orare praesumebat. O quam grandi distantia divisit Deus inter [Al. om. inter] lucem et tenebras! Beatus protomartyr Stephanus passurus mortem pro veritate, vidit caelos apertos, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei; et ubi erat futurus ipse post mortem, ibi oculos mentis ante mortem, quo laetior occumberet, misit. At contra, faber iste tenebrosae mentis et actionis, imminente morte, vidit aperta tartara, vidit damnationem diaboli et sequacium ejus; vidit etiam suum infelix inter tales carcerem, quo miserabilius ipse desperata salute periret, sed viventibus qui haec cognovissent causam salutis sua perditione relinqueret. Factum est hoc nuper in provincia Berniciorum; ac longe lateque diffamatum, multos [Al., multosque] ad agendam et non differendam scelerum suorum poenitudinem provocavit. Quod utinam exhinc etiam nostrarum lectione litterarum fiat!

CAPUT XV. Ut plurimae Scottorum Ecclesiae, instante Adamnano, catholicum Pascha susceperint; utque idem librum de Locis Sanctis scripserit.

Quo tempore [DCCI] plurima pars Scottorum in Hibernia, et nonnulla etiam de Brittonibus in Brittania, rationabile et ecclesiasticum Paschalis observantiae tempus Domino donante suscepit. Siquidem Adamnan presbyter et abbas monachorum qui erant in insula Hii, cum legationis gratia missus a sua gente, venisset ad Aldfridum regem Anglorum, et aliquandiu in ea provincia moratus, videret ritus Ecclesiae canonicos; sed et a pluribus qui erant eruditiores esset sollerter admonitus, ne contra universalem Ecclesiae morem, vel in observantia Paschali, vel in aliis quibusque decretis cum suis paucissimis, et in extremo mundi angulo positis vivere praesumeret, mutatus mente est; ita ut ea quae viderat et audierat in Ecclesiis Anglorum, suae suorumque consuetudini libentissime praeferret. Erat enim vir bonus et sapiens, et scientia Scripturarum nobilissime instructus.

Qui cum domum rediisset, curavit suos qui erant in Hii, quive eidem erant subditi monasterio, ad eum quem cognoverat, quemque ipse toto ex corde susceperat, veritatis callem perducere, nec valuit. Navigavit [Al. add. itaque] Hiberniam et praedicans eis, ac modesta exhortatione declarans legitimum Paschae tempus, plurimos eorum, et pene omnes qui ab Hiiensium dominio erant liberi, ab errore avito correctos ad unitatem reduxit catholicam, ac legitimum Paschae tempus observare perdocuit. Qui cum celebrato in Hibernia canonico Pascha, ad suam insulam revertisset, suoque [Al., suisque in] monasterio catholicam temporis Paschalis observantiam instantissime praedicaret, nec tamen perficere quod conabatur posset, contigit eum ante expletum anni circulum migrasse de saeculo [DCCII]. Divina utique gratia disponente, ut vir unitatis

ac pacis studiosissimus ante ad vitam raperetur aeternam, quam, redeunte tempore Paschali, graviorem cum eis qui eum ad veritatem sequi nolebant, cogeretur habere discordiam.

Scripsit idem vir de Locis Sanctis librum legentibus multis utillimum; cujus auctor erat docendo ac dictando Galliarum episcopus Arcuulfus, qui locorum gratia sanctorum venerat Hierosolymam, et lustrata omni terra repromissionis, Damascum quoque, Constantinopolim, Alexandriam, multas [Al., multasque] maris insulas adierat; patriamque navigio revertens, vi tempestatis in occidentalia Brittaniae littora delatus est: ac post multa, ad memoratum Christi famulum Adamnanum perveniens, ubi doctus in Scripturis sanctorumque locorum gnarus esse compertus est, libentissime est ab illo susceptus, [Al. add. et] libentius auditus; adeo ut quaeque ille se in Locis sanctis memoratu digna vidisse testabatur, cuncta mox iste litteris mandare curaverit. Fecitque opus, ut dixi, multum [Al., multis] utile, et maxime illis qui longius ab eis locis in quibus patriarchae et apostoli erant, secreti, ea tantum de his quae lectione didicerint, norunt. Porrexit autem librum hunc Adamnan Aldfrido regi, ac per ejus est largitionem etiam minoribus ad legendum contraditus. Scriptor quoque ipse multis ab eo muneribus donatus, [Al., add. in] patriam remissus est. De cujus scriptis aliqua decerpere, ac nostrae huic Historiae inserere commodum fore legentibus reor.

CAPUT XVI. Quae in eodem libro de loco Dominicae nativitatis, passionis, et resurrectionis commemoraverit.

Scripsit ergo de loco Dominicae nativitatis in hunc modum: «

Bethleem, civitas David, in dorso sita est angusto ex omni parte vallibus circumdato [Al., circumdata], ab occidente in orientem mille passibus longa, humili [Al., humilis], sine turribus muro per extrema plani verticis instructo; in cujus orientali angulo quasi quoddam naturale semiantrum est, cujus exterior pars nativitatis Dominicae fuisse dicitur locus; interior Praesepe Domini nominatur. Haec spelunca tota interius pretioso marmore tecta, supra locum ubi Dominus natus specialius traditur, sanctae Mariae grandem gestat ecclesiam. » Scripsit item hoc modo de loco passionis ac resurrectionis illius: « Ingressis [Al., ingressus] a septemtrionali parte urbem Hierosolymam, primum de locis sanctis pro conditione platearum divertendum est ad ecclesiam Constantinianam, quae Martyrium appellatur. Hanc Constantinus imperator, eo quod ibi crux Domini ab Helena [Al. add. ejus] matre reperta sit, magnifico et regio cultu construxit. Dehinc ab occasu Golgothana videtur ecclesia, in qua etiam rupis apparet illa, quae quondam ipsam adfixo [Al., ipsa infixo] Domini corpore crucem pertulit, argenteam modo pergrandem sustinens crucem, pendente magna desuper aerea rota cum lampadibus. Infra ipsum vero locum Dominicae crucis, excisa in petra crypta est, in qua super altare pro defunctis honoratis sacrificium solet offerri, positis interim in platea corporibus. Hujus quoque ad occasum ecclesiae, anastasis, hoc est, resurrectionis Dominicae rotunda ecclesia, tribus cincta parietibus, duodecim columnis sustentatur, inter parietes singulos latum habens spatium viae, quae tria altaria in tribus locis parietis medii continet, hoc est, australi, aquilonali, et occidentali. Haec bis quaternas portas, id est, introitus per tres e regione parietes habet, e quibus quatuor ad vulturnum, et quatuor ad eurum spectant. Hujus in medio monumentum Domini rotundum petra excisum est, cujus culmen intrinsecus stans homo manu contingere potest, ab oriente habens introitum, cui lapis ille magnus adpositus est; quod intrinsecus ferramentorum vestigia usque in praesens ostendit.

Nam extrinsecus usque ad culminis summitatem totum marmore tectum est. Summum vero culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem. In hujus ergo monumenti aquilonali parte sepulcrum Domini in eadem petra excisum [Al. add. est], longitudinis septem pedum, trium mensura palmarum pavimento altius eminet; introitum habens a latere meridiano, ubi die noctuque duodecim lampades ardent, quatuor intra sepulcrum, octo supra in margine dextro. Lapis qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est; cujus pars minor quadratum altare, ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat; major vero in orientali ejusdem ecclesiae loco quadrangulum aliud altare sub linteaminibus exstat. Color autem ejusdem monumenti et sepulcri albo et rubicundo permixtus esse videtur. »

CAPUT XVII. Quae item de loco ascensionis Dominicae, et sepulchris patriarcharum [Al. add. scripserit].

De loco quoque Dominicae ascensionis praefatus auctor hoc modo refert: « Mons Olivarum altitudine monti Sion par est, sed latitudine et longitudine praestat, exceptis vitibus et olivis rarae ferax arboris, frumenti quoque et hordei fertilis. Neque enim brucosa, sed herbosa et florida soli illius est qualitas: in cujus summo vertice, ubi Dominus ad caelos ascendit, ecclesia rotunda grandis, ternas per circuitum cameratas habet porticus, desuper tectas. Interior namque domus propter Dominici corporis meatum camerari et tegi non potuit: altare ad orientem habens angusto [Al., augusto] culmine protectum, in cujus medio ultima Domini vestigia, caelo desuper patente ubi ascendit, visuntur. Quae cum quotidie a credentibus terra tollatur, nihilominus manet, eamdemque adhuc speciem veluti impressis signata [Al.,

signatam] vestigiis servat. Haec circa aerea rota jacet, usque ad cervicem alta, ab occasu habens introitum, pendente desuper in trochleis magna lampade, tota [Al., totaque] die et nocte lucente. In occidentali ejusdem ecclesiae parte [Al. add. sunt] fenestrae octo, totidemque e regione lampades in funibus pendentes usque Hierosolymam per vitrum fulgent; quarum lux corda intuentium cum quadam alacritate et compunctione pavefacere dicitur. In die ascensionis Dominicae per annos singulos, missa peracta, validi flaminis procella desursum venire consuevit, et omnes qui in ecclesia adfuerint terrae prosternere. »

De situ etiam Chebron [Al., Hebron] et monumentis Patrum ita scribit: « Chebron quondam civitas et metropolis regni David, nunc ruinis tantum quid tunc [Al., tum] fuerit ostendens. Uno ad orientem stadio speluncam duplicem in valle habet, ubi sepulchra patriarcharum quadrato muro circumdantur, capitibus versis ad aquilonem; et haec singula singulis tecta lapidibus instar basilicae dolatis; trium patriarcharum candidis, Adam obscurioris et vilioris operis, qui haud longe ab illis ad [Al., in] borealem extremamque muri illius [Al., illius loci] partem pausat. Trium quoque feminarum viliores et minores memoriae cernuntur.

« Mamre [Al., Mambre etiam] collis mille passibus [Al. add. est] a monumentis his ad boream, herbosus valde et floridus, campestrem habens in vertice planitiem; in cujus aquilonali parte quercus Abrahae duorum hominum altitudinis truncus ecclesia circumdata est. » Haec de opusculis excerpta praefati scriptoris ad sensum quidem verborum illius, sed brevioribus strictisque comprehensa sermonibus, nostris ad utilitatem legentium Historiis indere placuit. Plura voluminis illius si qui [Al., si quem; al., si quis] scire delectat, vel in ipso illo volumine, vel in eo quod de illo dudum strictim excerpsimus, epitomate requirat.

CAPUT XVIII. Ut Austrates Saxones episcopos acceperint Eadberctum et Eollan [Al., Eollam], Occidentales Danihelem [Al., Danielem] et Aldhelmum; et de scriptis ejusdem Aldhelmi.

Anno Dominicae Incarnationis septingentesimo quinto, Aldfrid rex Nordanhymbrorum defunctus est anno regni sui vicesimo necdum impleto; cui succedens in imperium filius suus Osred, puer octo circiter annorum, regnavit annis undecim. Hujus regni principio antistes occidentalium Saxonum Haeddi [Al., Heddi] caelestem migravit ad vitam. Bonus quippe erat vir ac justus et episcopalem vitam, sive doctrinam magis insito sibi virtutum amore quam lectionibus institutus exercebat. Denique reverentissimus antistes Pecthelm, de quo in sequentibus suo loco dicendum est, qui cum successore ejus Aldhelmo multo tempore adhuc diaconus sive monachus fuit, referre est solitus, quod in loco quo defunctus est, ob meritum sanctitatis ejus multa sanitatum [Al. om. sanitatum] sint patrata miracula, hominesque provinciae illius solitos ablatum inde pulverem propter languentes in aquam mittere, atque hujus gustum sive aspersionem multis sanitatem aegrotis et hominibus et pecoribus conferre: propter quod frequenti ablatione [Al., oblatione] pulveris sacri, fossa sit ibidem facta non minima.

Quo defuncto, episcopatus provinciae illius in duas parochias divisus est. Una data [Al. add. est] Daniheli, quam usque hodie regit; altera Aldhelmo, cui annis quatuor: strenuissime praefuit: ambo et in rebus ecclesiasticis, et in scientia Scripturarum sufficienter instructi. Denique Aldhelm, cum adhuc esset presbyter, et abbas monasterii quod Maildufi urbem nuncupant, scripsit, jubente synodo suae gentis, librum egregium adversus

errorem Brittonum, quo vel Pascha non suo tempore celebrant, vel alia perplura ecclesiasticae castitati et paci contraria gerunt, multosque eorum qui Occidentalibus Saxonibus subditi erant Brittones, ad catholicam Dominici Paschae celebrationem hujus lectione perduxit. Scripsit et de Virginitate librum eximium, quem in exemplum Sedulii geminato opere, et versibus hexametris, et prosa composuit. Scripsit et alia nonnulla, utpote vir undecumque doctissimus: nam et sermone nitidus, et scripturarum, ut dixi, tam liberalium quam ecclesiasticarum erat eruditione mirandus. Quo defuncto, pontificatum [Al., episcopatum] pro eo suscepit Fortheri [DDCCIX], qui usque hodie superest; vir et ipse in Scripturis sanctis multum eruditus.

Quibus episcopatum administrantibus [DCCXI] statutum est synodali decreto, ut provincia Australium Saxonum, quae eatenus ad civitatis Ventanae, cui tunc Danihel praeerat, parochiam pertinebat, et ipsa sedem episcopalem ac proprium haberet episcopum: consecratusque est eis primus antistes Eadberct, qui erat abbas monasterii beatae memoriae Uilfridi episcopi, quod dicitur Selaeseu [Al., Selaeu]; quo defuncto, Eolla [Al., Ceolla] suscepit officium pontificatus. Ipso autem ante aliquot annos ex hac luce subtracto, episcopatus usque hodie cessavit.

CAPUT XIX. Ut Coinred Merciorum, et Offa orientalium Saxonum rex [Al., reges] in monachico habitu Romae vitam finierint; et de vita vel obitu Uilfridi episcopi.

Anno autem imperii Osredi quarto [DCCIX], Coinred, qui regno Merciorum nobilissime tempore aliquanto praefuerat, nobilius

multo regni sceptra reliquit. Nam venit Romam, ibique adtonsus, pontificatum habente Constantino; ac monachus factus, ad limina apostolorum, in precibus, jejuniis et eleemosynis usque ad diem permansit ultimum; succedente in regnum Ceolredo filio Aedilredi, qui ante ipsum Coinredum idem regnum tenebat. Venit autem cum illo et filius Sigheri regis orientalium Saxonum, cujus supra meminimus, vocabulo Offa, juvenis amantissimae aetatis et venustatis, totaeque suae genti ad tenenda servandaque regni sceptra exoptatissimus. Qui pari ductus devotione mentis, reliquit uxorem, agros, cognatos et patriam propter Christum, et propter Evangelium, ut in hac vita centuplum acciperet, et in saeculo venturo vitam aeternam. Et ipse ergo ubi ad loca sancta Romam pervenerunt [Al., pervenit], adtonsus, et in monachico vitam habitu complens, ad visionem beatorum apostolorum in caelis, diu desideratam, pervenit.

Eodem sane anno quo hi Brittaniam reliquere, antistes eximius Uilfrid, post quadraginta et quinque annos accepti episcopatus, diem clausit extremum in provincia quae vocatur Inundalum: corpusque ejus loculo inditum, perlatum est in monasterium ipsius, quod dicitur Inhrypum, et juxta honorem tanto pontifici congruum, in ecclesia beati apostoli Petri sepultum. De cujus statu vitae, ut ad priora repedantes, paucis quae sunt gesta, memoremus, cum esset puer bonae indolis, atque aetatem moribus transiens [Al., transigens], ita se modeste et circumspecte in omnibus gereret [Al., gerebat], ut merito a majoribus quasi unus ex ipsis amaretur, veneraretur, amplecteretur, ubi quartum decimum aetatis contigit annum, monasticam saeculari vitam praetulit. Quod ubi patri suo narravit, jam enim mater obierat, libenter ejus votis ac desideriis caelestibus adnuit, eumque coeptis insistere salutaribus jussit. Venit ergo ad insulam Lindisfarnensem, ubique monachorum famulatui se contradens, diligenter ea quae monasticae castitatis

ac pietatis erant, et discere curabat et agere [DCXLVIII]. Et quia acris erat ingenii, didicit citissime psalmos, et aliquot codices; necdum quidem adtonsus, verum eis quae tonsura majores sunt virtutibus, [Al. add. id est] humilitatis et obedientiae, non mediocriter insignitus: propter quod et a senioribus, et [Al., a] coaetaneis suis justo colebatur affectu. In quo videlicet monasterio cum aliquot annos Deo serviret, animadvertit paulatim adolescens animi sagacis, minime perfectam esse virtutis viam quae tradebatur a Scottis, proposuitque animo venire Romam, et qui ad sedem apostolicam ritus ecclesiastici sive monasteriales servarentur, videre. Quod cum fratribus referret, laudaverunt ejus propositum, eumque id quod mente disposuerat [Al., disposuit], perficere suadebant. At ille confestim veniens ad reginam Eanfledam, quia notus erat ei [Al., cui notus erat], ejusque consilio et suffragiis praefato fuerat monasterio sociatus, indicavit ei desiderium sibi inesse beatorum apostolorum limina visitandi: quae delectata bono adolescentis proposito, misit eum Cantiam ad regem Erconberctum [DCLII], qui erat filius avunculi sui, postulans ut eum honorifice Romam transmitteret. Quo tempore ibi gradum archiepiscopi Honorius, unus ex discipulis beati papae Gregorii, vir in rebus ecclesiasticis sublimiter institutus servabat. Ubi cum aliquandiu demoratus adolescens animi vivacis, diligenter his quae inspiciebat discendis operam daret, supervenit illo alius adolescens, nomine Biscop, cognomento Benedictus, de nobilibus Anglorum, cupiens et ipse Romam venire: cujus supra meminimus.

Hujus ergo comitatui rex sociavit Uilfridum, utque [Al., atque] illum secum Romam perduceret [Al., perducere] jussit [CCLIII]. Qui cum Lugdunum pervenissent, Uilfrid a Dalfino, civitatis episcopo, ibi retentus [Al., retento] est, Benedictus coeptum iter naviter [Chiffl., coeptum lintre navali iter] Romam usque complevit. Delectabatur enim antistes prudentia verborum

juvenis, gratia venusti vultus, alacritate actionis, et constantia ac maturitate cogitationis: unde et omnia quae necesse habebat, abundanter ipsi cum sociis suis, quamdiu secum erant, donabat: et insuper offerebat, ut si vellet, partem Galliarum non minimam illi regendam committeret, ac filiam fratris sui virginem illi conjugem daret, eumque ipse loco adoptivi semper [Al. om. semper] haberet. At ille, gratias agens pietati quam erga eum, cum esset peregrinus, habere dignaretur, respondit propositum se magis alterius conversationis habere, atque ideo, patria relicta, Romam iter agere coepisse.

Quibus auditis, antistes misit eum Romam [DCLIV], dato duce itineris, et cunctis simul quae necessitas poscebat itineris largiter subministratis; obsecrans [Al., observans] sedulo, ut cum patriam reverteretur, per se iter facere meminisset. Veniens vero [Al. add. Ulftridus] Romam, et orationibus ac meditationi rerum ecclesiasticarum, ut animo [Al., omnino] proposuerat, quotidiana mancipatus instantia, pervenit ad amicitiam viri doctissimi ac sanctissimi, Bonifacii videlicet archidiaconi, qui etiam consiliarius erat apostolici papae; cujus magisterio quatuor Evangeliorum libros ex ordine didicit, computum Paschae rationabilem, et alia multa quae in patria nequiverat ecclesiasticis disciplinis accommoda, eodem magistro tradente percepit; et cum menses aliquot ibi studiis occupatus felicibus exegisset, rediit ad Dalfinum in Galliam [DCLV], et tres [Chiffl., sex] annos apud eum commoratus, attonsus est ab eo, et in tanto habitus amore, ut heredem sibi illum facere cogitasset. Sed ne hoc fieri posset, antistes crudeli morte praereptus est [DCLVIII], et Uilfrid ad suae potius, hoc est, Anglorum gentis episcopatum reservatus. Namque Baldhild regina, missis militibus, episcopum jussit interfici, quem ad locum quidem quo decollandus erat, secutus est Uilfrid clericus illius, desiderans cum eo, tametsi ipso multum prohibente, pariter occumbere. Sed hunc ubi peregrinum

atque oriundum de natione Anglorum cognovere carnifices, pepercere illi, neque eum trucidare cum suo voluere pontifice.

At ille Brittaniam veniens, conjunctus est amicitiis Alchfridi regis, qui catholicas Ecclesiae regulas sequi semper et amare didicerat. Unde et ille [Al., illi], quia catholicum eum esse comperit, mox donavit terram decem familiarum in loco qui dicitur Stanford, et non multo post monasterium triginta familiarum in loco qui vocatur Inhrypum [DCLXI]; quem videlicet locum dederat pridem ad construendum inibi monasterium his qui Scottos sequebantur. Verum quia illi postmodum optione data maluerunt loco cedere, quam Pascha catholicum caeterosque ritus canonicos juxta Romanae et apostolicae Ecclesiae consuetudinem recipere, dedit hoc illi, quem melioribus imbutum disciplinis ac moribus vidit.

Quo in tempore [DCLXIV] ad jussionem praefati regis presbyter ordinatus est in eodem monasterio ab Agilbercto episcopo Geuissorum, cujus supra meminimus, desiderante rege ut vir tantae eruditionis ac religionis sibi specialiter individuo comitatu sacerdos esset ac doctor. Quem non multo post detecta et eliminata, ut et [Al., om. et] supra docuimus, Scottorum secta Galliam mittens, cum consilio atque consensu patris sui Osuiu, episcopum sibi rogavit ordinari, cum esset annorum circiter triginta, eodem Agilbercto tunc episcopatum agente Parisiacae civitatis [Al., Parisiaca civitate]; cum quo et alii undecim episcopi ad dedicationem antistitis convenientes, multum honorifice ministerium impleverunt. Quo adhuc in transmarinis partibus demorante, consecratus est in episcopatum Eburaci, jubente rege Osuio, Ceadda vir sanctus, ut supra memoratum est, et tribus annis Ecclesiam sublimiter regens, dehinc ad monasterii sui, quod est in Laestingaei, curam secessit, accipiente Uilfrido episcopatum totius Nordanhymbrorum provinciae.

Qui deinde regnante Ecgfrido, pulsus est episcopatu [DCLXXVIII], et alii pro illo consecrati antistites, quorum supra meminimus: Romamque iturus, et coram apostolico papa causam dicturus, ubi navem conscendit, flante Favonio pulsus est Fresiam, et honorifice susceptus a Barbaris ac rege illorum Aldgilso, praedicabat eis Christum, et multa eorum millia verbo veritatis instituens [Al., instruens], a peccatorum suorum sordibus fonte Salvatoris abluit; et quod postmodum Uilbrord reverentissimus Christi pontifex in magna devotione complevit (Vid. lib. V, c. 11, 12) , ipse primus ibi opus evangelicum coepit. Ibi ergo hiemem cum nova Dei plebe feliciter exigens, sic Romam veniendi iter repetiit; et ubi causa ejus ventilata est, praesente Agathone papa et pluribus episcopis, universorum judicio absque crimine accusatus fuisse [Al., fuisset], et episcopatu esse dignus inventus est [DCLXXIX]. Quo in tempore idem papa Agatho cum synodum congregaret Romae centum viginti quinque episcoporum, adversus eos qui unam in Domino Salvatore voluntatem atque operationem dogmatizabant, vocari jussit et Vilfridum, atque inter episcopos considentem dicere fidem suam simul et provinciae sive insulae de qua venerat: cumque catholicus fide [Al. om. fide] cum suis esset inventus, placuit hoc inter caetera ejusdem synodi gestis inseri, scriptumque est hoc modo: « Uilfridus Deo amabilis episcopus Eboracae [Al., Eboracensis] civitatis, apostolicam sedem de sua causa appellans, et ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus, et cum aliis centum viginti quinque episcopis [Al., coepiscopis] in synodo in judicii sede constitutus, et pro omni Aquilonali parte, Brittaniae et Hiberniae insulis quae ab Anglorum et Brittonum, necnon Scottorum et Pictorum gentibus incoluntur, veram et catholicam fidem confessus est, et cum subscriptione [Al., conscriptione] sua corroboravit. »

Post haec reversus [Al., veniens] Brittaniam, provinciam

Australium Saxonum ab idolatriae ritibus ad [Al. add. veram] Christi fidem convertit [DCLXXXI]. Vectae quoque insulae verbi ministros destinavit: et secundo anno Aldfridi qui post Ecgfridum regnavit, sedem suam et episcopatum, ipso rege insitante, recepit [DCLXXXVI]. Sed post quinque annos denuo accusatus, ab eodem ipso rege et plurimis episcopis praesulatu pulsus est [DCXCI]: veniensque Romam, cum praesentibus accusatoribus acciperet locum se defendendi, considentibus episcopis pluribus cum Apostolico papa Johanne, omnium judicio probatum est accusatores ejus non nulla in parte falsas contra eum machinasse calumnias: scriptumque [Al. add. est] a praefato papa regibus Anglorum Aedilredo et Aldfrido, ut eum in episcopatum suum, eo quod injuste fuerit condemnatus, facerent recipi [DCCIV]. Juvit autem causam absolutionis ejus lectio synodi beatae memoriae papae Agathonis, quae quondam ipso praesente in urbe, atque in eodem concilio inter episcopos residente, ut praediximus, acta est. Cum ergo [Al., enim] causa exigente synodus eadem coram nobilibus et frequentia populi jubente apostolico papa diebus aliquot legeretur, ventum est ad locum ubi scriptum erat: « Uilfridus, Deo amabilis episcopus Eboracae civitatis, apostolicam sedem de sua causa appellans, et ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus, » et caetera quae supra posuimus. Quod ubi lectum est, stupor adprehendit audientes; et silente lectore coeperunt alterutrum requirere quis esset ille Uilfridus episcopus. Tunc Bonifacius, consiliarius apostolici papae, et alii perplures qui eum temporibus Agathonis papae ibi viderant [Al., ubi viderunt], dicebant ipsum esse episcopum qui nuper Romam accusatus a suis atque ab apostolica sede judicandus advenerit [Al., advenerat]: « qui jamdudum, inquiunt, aeque accusatus huc adveniens, mox audita ac dijudicata causa et controversia utriusque partis, a beatae memoriae papa Agathone probatus [Al., prolatus] est contra fas a suo episcopatu repulsus; et tanti apud eum habitus est, ut ipsum in concilio quod congregarat

episcoporum [Al., episcopum], quasi virum incorruptae fidei et animi probi residere praeciperet. Quibus auditis, dicebant omnes una cum ipso pontifice, virum tantae auctoritatis qui per quadraginta prope annos episcopatu fungebatur, nequaquam damnari debere, sed ad integrum culpis accusationum absolutum, patriam cum honore reverti.

Qui cum Brittaniam remeans in Galliarum partes devenisset, tactus est infirmitate repentina, et ea crescente adeo pressus, ut neque equo vehi posset, sed manibus ministrorum portaretur in grabato [DCCV]. Sic delatus [Al. add. est] in Maeldum civitatem Galliae, quatuor diebus ac noctibus quasi mortuus jacebat, halitu tantum pertenui quia viveret demonstrans. Cumque ita sine cibo et potu, sine voce et auditu quatriduo perseveraret, quinta demum inlucescente [Al., influente] die, quasi de gravi experrectus somno exsurgens resedit; apertisque oculis, vidit circa se choros psallentium simul et flentium fratrum; ac modicum suspirans interrogavit, ubi esse Acca presbyter; qui statim vocatus intravit, et videns eum melius habentem ac loqui jam valentem, flexis genibus gratias egit Deo cum omnibus qui aderant fratribus. Et cum parum consedissent, ac de supernis judiciis trepidi, aliqua confabulari [Al., aliquantum fabulari] coepissent, jussit pontifex caeteros ad horam egredi, et ad Accan presbyterum ita loqui exorsus est: « Visio mihi modo tremenda apparuit, quam te audire ac silentio tegere volo, donec sciam quid de me fieri velit Deus. Adstitit enim mihi quidam candido praeclarus habitu, dicens se Michaelem esse archangelum: et ob hoc, inquit, missus sum ut te a morte revocem: donavit enim tibi Dominus vitam per orationes ac lacrymas discipulorum ac fratrum tuorum, et per intercessionem beatae suae genitricis semperque virginis Mariae. Quapropter dico tibi, quia modo quidem ab infirmitate hac sanaberis; sed paratus esto, quia post quadriennium revertens, visitabo te; patriam vero perveniens,

maximam possessionum tuarum [Al. om. tuarum] quae tibi ablatae sunt, portionem recipies, atque in pace tranquilla vitam terminabis. Convaluit igitur episcopus cunctis gaudentibus, ac Deo gratias agentibus, coeptoque itinere Brittaniam venit.

Lectis autem epistolis quas ab apostolico papa advexerat, Berctuald archiepiscopus, et Aedilred quondam rex, tunc autem abbas, libentissime faverunt: qui videlicet Aedilred accitum ad se Coinredum quem pro se regem fecerat, amicum episcopo [Al., amico] fieri petiit, et impetravit. Sed Aldfrid Nordanhymbrorum rex eum suscipere contempsit, nec longo tempore superfuit: unde factum est ut regnante Osredi filio ejus, mox synodo facta juxta fluvium Nidd, post aliquantum utriusque partis conflictum, tandem cunctis faventibus, in praesulatum sit suae receptus Ecclesiae. Sicque quatuor annis, id est, usque ad diem obitus sui, vitam duxit in pace. Defunctus est autem [Al. add. quarto Idus Octob.] in monasterio suo quod habebat in provincia Undalum sub regimine Cudualdi abbatis; et ministerio fratrum perlatus in primum suum monasterium quod vocatur Inhrypum, positus [Al. add. que] est in ecclesia beati apostoli Petri, juxta altare ad Austrum (DCCIX), ut et [Al. om. et] supra docuimus; et hoc de illo supra [Al. om. supra] epitaphium scriptum: Uilfridus hic magnus requiescit corpore praesul, Hanc Domino qui aulam ductus pietatis amore Fecit, et eximio sacravit nomine Petri, Cui claves caeli Christus dedit arbiter orbis; Atque auro ac tyrio devotus vestiit ostro. Quin etiam sublime crucis radiante metallo, Hic posuit trophaeum, necnon et quattuor auro Scribi Evangelii praecepit in ordine libros; Ac thecam e rutilo his condignam condidit auro: Paschalis qui etiam sollemnia tempora cursus Catholici ad justum correxit dogma canonis, Quem statuere Patres, dubioque errore remoto Certa suae genti ostendit moderamina ritus: Inque locis istis monachorum examina crebra Colligit, ac monitis cavit quae regula Patrum Sedulus instituit:

multisque domique forisque Jactatus nimium per tempora longa periclis, Quindecies ternos postquam egit episcopus annos, Transiit, et gaudens caelestia regna petivit. Dona, Jesu, ut grex pastoris calle sequatur.

CAPUT XX. Ut religioso abbati Hadriano Albinus, Uilfrido in episcopatum Acca successerit.

Anno post obitum praefati Patris proximo [DCCX], id est, quinto Osredi regis, reverentissimus Pater Hadrianus abbas (Vid. lib. IV, c. 1) , cooperator in verbo Dei Theodori beatae memoriae episcopi, defunctus est, et in monasterio suo in ecclesia beatae Dei Genitricis sepultus (Vid. lib. II, c. 6) ; qui est annus quadragesimus primus, ex quo a Vitaliano papa directus est cum Theodoro; ex quo autem Brittaniam venit, tricesimus nonus. Cujus doctrinae simul et Theodori inter alia testimonium perhibet, quod Albinus discipulus ejus qui monasterio ipsius in regimine successit, in tantum studiis scripturarum institutus est, ut Graecam quidem linguam non parva ex parte, Latinam vero non minus quam Anglorum, quae sibi naturalis est, noverit.

Suscepit vero pro Uilfrido episcopatum Hagustaldensis Ecclesiae Acca presbyter ejus, vir et ipse strenuissimus, et coram Deo et hominibus magnificus; qui et ipsius ecclesiae suae, quae in beati Andreae apostoli honorem consecrata est, aedificium multifario decore ac mirificis ampliavit operibus. Dedit namque operam, quod et hodie facit, ut adquisitis undecumque reliquiis beatorum apostolorum et martyrum Christi, in venerationem illorum poneret altaria, distinctis porticibus in hoc ipsum intra muros ejusdem ecclesiae, sed et historias passionis [Al., passionum] eorum, una cum caeteris ecclesiasticis voluminibus, summa

industria congregans, amplissimam ibi ac nobilissimam bibliothecam fecit, necnon et vasa sancta et luminaria aliaque hujusmodi quae ad ornatum domus Dei pertinent, studiosissime paravit. Cantatorem [Al., cantorem] quoque egregium, vocabulo [Al., nomine] Maban, qui a successoribus discipulorum beati papae Gregorii in Cantia fuerat cantandi sonos edoctus, ad se suosque instituendos accersiit, ac per annos duodecim tenuit: quatenus et quae illi non noverant, carmina ecclesiastica doceret; et ea quae quondam [Al. om. quondam] cognita longo usu vel negligentia inveterare coeperunt, hujus doctrina priscum renovarentur in statum. Nam et ipse episcopus Acca cantator erat peritissimus, quomodo etiam in litteris sanctis doctissimus, et in catholicae fidei confessione castissimus, in ecclesiasticae quoque institutionis regulis sollertissimus exstiterat; et usquedum [Al. add. sua] praemia piae devotionis accipiat [Al., acciperet], existere non desistit [Al., destitit]: utpote qui a pueritia in clero sanctissimi ac Deo dilecti Boza, Eboracensis episcopi, nutritus atque eruditus est; deinde ad Uilfridum episcopum spe melioris propositi adveniens, omnem in ejus obsequio usque ad obitum illius explevit aetatem: cum quo etiam Romam veniens multa illic quae in patria nequiverat, Ecclesiae sanctae institutis [Al., institutionis] utilia didicit.

CAPUT XXI. Ut Ceolfrid abbas regi Pictorum architectos ecclesiae, simul et epistolam de catholico Pascha, vel de [Al., Pascha et] tonsura miserit.

Eo tempore [DCCX] Naiton, rex Pictorum, qui Septemtrionales Brittaniae plagas inhabitant, admonitus ecclesiasticarum frequenti meditatione scripturarum, abrenunciavit errori, quo

eatenus in observatione Paschae cum sua gente tenebatur, et se suosque omnes ad catholicum Dominicae Resurrectionis tempus celebrandum perduxit. Quod ut facilius et majori auctoritate perficeret, quaesivit auxilium de gente Anglorum, quos jamdudum ad exemplum sanctae Romanae et apostolicae Ecclesiae suam religionem instituisse cognovit. Siquidem misit legatarios ad virum venerabilem Ceolfridum, abbatem monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli, quod est ad ostium Uiuri amnis, et juxta amnem Tinam, in loco qui vocatur In Gyruum, cui ipse post Benedictum, de quo supra diximus, gloriosissime praefuit; postulans ut exhortatorias sibi litteras mitteret, quibus potentius confutare posset eos qui Pascha non suo tempore observare praesumerent; simul et de tonsurae modo vel ratione qua clericos insigniri deceret: excepto quod etiam ipse in his non parva ex parte esset imbutus. Sed et architectos sibi mitti petiit, qui juxta morem Romanorum ecclesiam de lapide in gente ipsius facerent, promittens hanc in honorem beati apostolorum principis dedicandam; se quoque ipsum cum suis omnibus morem sanctae Romanae et apostolicae Ecclesiae semper imitaturum, in quantum dumtaxat tam longe a Romanorum loquela et natione segregati hunc ediscere potuissent. Cujus religiosis votis ac precibus favens reverentissimus abba Ceolfrid, misit architectos quos petebatur [Al., petebat], misit illi et litteras scriptas in hunc modum:

« Domino excellentissimo et gloriosissimo regi Naitano, Ceolfrid abbas in Domino salutem.

« Catholicam sancti Paschae observantiam, quam a nobis, rex Deo devote, religioso studio quaesisti, promptissime ac libentissime tuo desiderio, juxta quod ab apostolica sede didicimus, patefacere satagimus. Scimus namque caelitus sanctae Ecclesiae donatum, quotiens ipsi rerum Domini, discendae, docendae, custodiendae veritati operam impendunt. Nam et vere

omnino dixit quidam saecularium scriptorum, quia felicissimo mundus [Al., mundi] statu ageretur, si vel reges philosopharentur, vel regnarent Philosophi. Quod si de Philosophia hujus mundi vere intellegere, [Chiffl. add. id est] de statu hujus mundi merito diligere [Chiffl., dicere] potuit homo [Chiffl. add. mortalis] hujus mundi; quanto magis [Al. add. vel] civibus patriae caelestis in hoc mundo [Al., mundum] peregrinantibus optandum est et totis animi viribus supplicandum, ut quo plus in mundo quique valent, eo amplius ejus qui super omnia est judicis mandatis auscultare contendant, atque ad haec observanda secum eos quoque qui sibi commissi sunt, [Al. add. et] exemplis simul et auctoritate instituant? Tres sunt ergo regulae sacris inditae litteris, quibus Paschae celebrandi tempus nobis praefinitum, nulla prorsus humana licet auctoritate mutari; e quibus duae in lege Mosi divinitus statutae, tertia in Evangelio per effectum Dominicae passionis et resurrectionis adjuncta est. Praecepit enim lex ut Pascha primo mense anni, et tertia ejusdem mensis septimana, id est, a quinta decima die usque ad vicesimam primam fieri deberet: additum [Al. add. que] est per institutionem apostolicam ex Evangelio, ut in ipsa tertia septimana diem Dominicam exspectare, atque in ea temporis Paschalis initium tenere debeamus. Quam videlicet regulam triformem quisquis rite custodierit, nunquam in adnotatione festi Paschalis errabit. Verum si de his singulis enucleatius ac latius audire desideras, scriptum est in Exodo, ubi liberandus de Aegypto populus Israel, primum Pascha facere jubetur, quia dixerit Dominus ad Moysen et Aaron: Mensis iste vobis principium mensium primus erit in mensibus anni. Loquimini ad universum coetum filiorum Israel, et dicite eis: Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias et domos suas. Et paulo post: Et servabitis eum usque ad quartam decimam [Al. add. diem] mensis hujus. Immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Quibus verbis

manifestissime constat, quod ita in observatione paschali mentio fit diei quartae decimae, ut non tamen in ipsa die quarta decima Pascha fieri praecipiatur; sed adveniente tandem vespera [Al., vespere] diei quartae decimae, id est, quinta decima luna, quae initium tertiae septimanae faciat, in caeli faciem prodeunte, agnus immolari jubeatur: et quod ipsa sit nox quintae decimae lunae, in qua percussis Aegyptiis, Israel est a longa servitute redemptus. Septem, inquit, diebus azyma comedetis. Quibus item verbis tota tertia septimana ejusdem primi mensis decernitur sollemnis esse debere. Sed ne putaremus easdem septem dies a quarta decima usque ad vicesimam esse computandas [Al., supputandas], continuo subjecit: In die primo non erit fermentum in domibus vestris. Quicumque comederit fermentum, peribit [Al., fermentum in domibus vestris peribit] anima illa de Israel. A die primo usque ad diem septimum, et caetera, usquedum ait: In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Aegypti. Primum ergo diem azymorum appellat eum in quo exercitum eorum esset educturus de Aegypto. Constat autem quia non quarta decima die, in cujus vespera agnus est immolatus, et quae proprie Pascha sive Phase dicitur; sed quinta decima sunt educti ex Aegypto, sicut in libro Numerorum apertissime scribitur. Profecti igitur de Ramesse quinta decima die mensis primi, altera die [Al. add. fecerunt] Phase filii Israel in manu excelsa. Septem ergo dies azymorum, in quarum prima eductus est populus Domini ex Aegypto, ab initio, ut diximus, tertiae septimanae, hoc est, a quinta decima die mensis primi, usque ad vicesimam primam ejusdem mensis diem completam computari oportet. Porro dies quarta decima extra hunc numerum separatim [Al., separatum] sub Paschae titulo praenotatur, sicut Exodi sequentia patenter edocent; ubi cum dictum esset: In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Aegypti; protinus adjunctum [Al., additum] est: Et custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo.

Primo mense, quarta decima die mensis comedetis azyma usque ad diem vicesimam primam ejusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentatum non invenietur in domibus vestris. Quis enim non videat, a quarta decima usque ad vicesimam primam, non septem solummodo, sed octo potius esse dies, si et ipsa quarta decima annumeretur? Sin autem, ut diligentius explorata Scripturae veritas docet, a vespera diei quartae decimae usque ad vesperam vicesimae primae computaverimus, videbimus profecto quod ita dies quarta decima vesperam suam in [Al. om. in] festi Paschalis initium prorogat [Al., porrigat], ut non amplius tota [Al. add. sola] sacra sollemnitas quam septem tantummodo noctes cum totidem diebus comprehendat: unde et vera esse probatur nostra diffinitio, qua tempus paschale primo mense anni, et tertia ejus hebdomada celebrandum esse diximus. Veraciter enim tertia agitur hebdomada, quod a vespera quartae decimae diei incipit, et in vespera vicesimae primae completur. Postquam vero Pascha nostrum immolatus est Christus, diemque nobis Dominicam, quae apud antiquos una vel prima Sabbati, sive Sabbatorum vocatur, gaudio suae resurrectionis fecit esse sollemnem; ita hanc [Al. add. nunc] apostolica traditio festis paschalibus inseruit, ut nil omnimodis de tempore Paschae legalis praeoccupandum, nihil minuendum esse decerneret. Quin potius statuit ut exspectaretur juxta praeceptum legis idem primus anni mensis, exspectaretur quarta decima dies illius, exspectaretur vespera ejusdem. Et cum haec dies in Sabbatum forte inciderit, tolleret unusquisque agnum per familias et domos suas, et immolaret [Al., immolarent] eum ad vesperam, id est, praepararent omnes Ecclesiae per orbem, quae unam catholicam faciunt, panem et vinum in mysterium carnis et sanguinis Agni immaculati, qui abstulit peccata mundi: et praecedente congrua lectionum, orationum, [Al. add. et] caeremoniarum paschalium sollemnitate, offerrent haec Domino in spem futurae suae redemptionis. Ipsa est enim eadem nox in qua de Aegypto per

sanguinem agni Israelitica plebs erepta est; ipsa in qua per resurrectionem Christi liberatus est a morte aeterna populus omnis Dei. Mane autem inlucescente die Dominica, primam paschalis festi diem celebrarent. Ipsa est enim dies in qua resurrectionis suae gloriam Dominus multifario piae revelationis gaudio discipulis patefecit. Ipsa prima dies azymorum, de qua multum distincte in Levitico scriptum est: Mense primo, quarta decima die mensis [Al. add. hujus], ad vesperam, Phase Domini est, et quinta decima die mensis hujus sollemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit celeberrimus sanctusque. Si ergo fieri posset [Al., potuisset] ut semper in diem quintum decimum primi mensis, id est, in lunam quintam decimam Dominica dies incurreret, uno semper eodemque tempore cum antiquo Dei populo, quanquam sacramentorum genere discreto, sicut una eademque fide Pascha celebrare possemus. Quia vero dies septimanae non aequali cum luna tramite procurrit, decrevit apostolica traditio, quae per beatum Petrum Romae praedicata, per Marcum evangelistam et interpretem ipsius Alexandriae confirmata est, ut adveniente primo mense, adveniente in eo [Al. om. in eo] vespera diei quartae decimae, exspectetur etiam dies Dominica, a quinta decima usque ad vicesimam primam diem ejusdem mensis. In quacumque enim harum inventa fuerit, merito in ea Pascha celebrabitur: quia nimirum haec ad numerum pertinet illarum septem dierum, quibus azyma celebrari jubetur. Itaque fit ut nunquam Pascha nostrum a septimana mensis primi tertia in utramvis partem declinet: sed vel totam eam, id est, omnes septem legalium azymorum dies, vel certe aliquos de illis teneat. Nam etsi saltem unum ex eis, hoc est, ipsum septimum adprehenderit, quem tam excellenter Scriptura commendat: Dies autem, inquiens, septimus erit celebrior et sanctior, nullumque servile opus fiet in eo; nullus arguere nos poterit, quod non [Al., nos] recte Dominicum Paschae diem, quem de Evangelio

suscepimus, in ipsa quam lex statuit, tertia primi mensis hebdomada celebremus. Cujus observantiae catholica ratione patefacta, patet e contrario error inrationabilis eorum qui praefixos in lege terminos, nulla cogente necessitate, vel anticipare, vel transcendere praesumunt. Namque sine ratione necessitatis alicujus anticipant illi tempus in lege praescriptum, qui Dominicum [Al., cum Dominicam] Paschae diem a quarta decima mensis primi, usque ad vicesimam putant lunam esse servandum. Cum enim a vespera diei tertiae decimae vigilias sanctae noctis celebrare incipiunt, claret quod illam [Al., illum] in exordio sui [Al., suo] Paschae diem statuunt, cujus nullam omnino mentionem in decreto legis inveniunt. Et cum vicesima prima die mensis Pascha Dominicum celebrare refugiunt, patet profecto, quod illam per omnia diem a sua sollemnitate secernunt, quam lex majore prae caeteris festivitate memorabilem saepenumero commendat: sicque diem Paschae ordine perverso, et aliquando in secunda hebdomada totam compleant, et nunquam in hebdomadae tertiae die septimo ponant; rursumque qui a sexta decima die mensis saepedicti usque ad vicesimam secundam Pascha celebrandum magis autumant, non minore utique errore, tametsi altero latere, a recto veritatis tramite divertunt, et veluti naufragia Scyllae fugientes, in Charybdis voraginem submergendi decidunt. Nam cum a luna sexta decima primi mensis oriente, id est, a vespera diei quintae decimae Pascha incipiendum doceant; nimirum constat quia quartam decimam diem mensis ejusdem, quam lex primitus et praecipue commendat, a sua prorsus sollemnitate secludunt: ita ut quintae decimae, in qua populus Dei ab Aegyptia [Al., Aegyptiaca] servitute redemptus est, et in qua Dominus suo mundum sanguine a peccatorum tenebris liberavit, in qua etiam sepultus spem nobis post mortem beatae quietis tribuit, vix vesperam tangant. Iidemque poenam erroris sui in semetipsos recipientes, cum in vicesima secunda die mensis, Paschae diem

statuunt Dominicum, legitimos utique terminos Paschae aperta transgressione violant, utpote qui ab illius diei vespera Pascha incipiunt, in qua hoc lex consummari et perfici debere decrevit. Illam in Pascha diem adsignent primam, cujus in lege mentio nulla usquam reperitur, id est, quartae primam septimanae. Qui utrique [Al., utique] non solum in diffinitione et computo lunaris aetatis, sed et in mensis primi nonnunquam inventione falluntur. Quae disputatio major est, quam epistola hac [Al., haec] vel valeat comprehendi, vel debeat. Tantum hoc dicam, quod per aequinoctium vernale semper inerrabiliter possit inveniri, qui mensis juxta computum lunae, primus anni, qui esse debeat ultimus. Aequinoctium autem, juxta sententiam omnium Orientalium, et maxime Aegyptiorum, qui prae caeteris doctoribus calculandi palmam tenent, duodecimo Kalendarum Aprilium die provenire consuevit, ut etiam ipsi horologica inspectione probamus [Al., probavimus]. Quaecumque ergo luna ante aequinoctium plena est, quarta decima videlicet vel quinta decima existens, haec ad praecedentis anni novissimum pertinet mensem, ideoque Paschae celebrando habilis non est. Quae vero post aequinoctium vel in ipso aequinoctio suum plenilunium habet, in hac absque ulla dubietate, quia primi mensis est, et antiquos Pascha celebrare solitos, et nos ubi Dominica dies advenerit, celebrare debere noscendum est. Quod ita fieri oportere illa nimirum ratio cogit, quia in Genesi scriptum est, quod fecit Deus duo luminaria magna; luminare majus, ut praeesset diei; et luminare minus, ut praeesset nocti: vel, sicut alia dicit editio, luminare majus in inchoationem diei; et luminare minus in inchoationem noctis. Sicut ergo prius Sol a medio procedens Orientis, aequinoctium vernale suo praefixit exortu; deinde Luna, Sole ad vesperam [Al., vesperum] occidente, et ipsa plena a medio secuta est Orientis: ita omnibus annis idem primus Lunae mensis eodem necesse est ordine servari, ut non ante aequinoctium, sed vel ipso aequinoctii die,

sicut in principio factum est, vel eo transcenso plenilunium habere debeat. At si uno saltem die plenilunium tempus aequinoctii praecesserit, non hanc primo mensi [Al., mense] anni incipientis, sed ultimo potius praeteriti lunam esse adscribendam; et ideo festis Paschalibus inhabilem, memorata ratio probat. Quod si mysticam quoque vos in his rationem audire delectat, primo mense anni, qui etiam mensis novorum dictus est, Pascha facere jubemur; quia renovato ad amorem caelestium spiritu mentis nostrae, Sacramenta Dominicae Resurrectionis, et ereptionis nostrae celebrare debemus, tertia ejusdem mensis septimana facere praecipimur; quia ante legem et sub lege promissus, tertio tempore saeculi cum gratia venit ipse qui Pascha nostrum immolaretur Christus: quia tertia post immolationem suae passionis die resurgens a mortuis, hanc Dominicam vocari, et in ea nos annuatim Paschalia ejusdem resurrectionis voluit festa celebrare: quia nos quoque ita solum veraciter ejus sollemnia celebramus, si per fidem, spem et caritatem Pascha, id est, transitum de hoc mundo ad Patrem, cum illo facere curamus. Post aequinoctium veris, plenilunium mensis praecipimur observare Paschalis; ut videlicet primo sol longiorem nocte faciat diem, deinde luna plenum suae lucis orbem mundo praesentet; quia primo quidem Sol justitiae, in cujus pennis est sanitas, id est, Dominus Jesus, per resurrectionis suae triumphum cunctas mortis tenebras superavit: ac sic ascendens in caelos, misso desuper Spiritu, Ecclesiam suam quae saepe Lunae vocabulo designatur, internae gratiae luce replevit. Quem videlicet ordinem nostrae salutis Propheta contemplatus aiebat: Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo. Qui ergo plenitudinem lunae paschalis ante aequinoctium provenire posse contenderit, talis in mysteriorum celebratione maximorum a sanctarum quidem Scripturarum doctrina discordat; concordat autem eis qui sine praeveniente gratia Christi se salvari posse confidunt: quia [Al., qui] etsi vera lux tenebras mundi moriendo

ac resurgendo nunquam vicisset, perfectam se habere posse justitiam dogmatizare praesumunt. Itaque post aequinoctialem solis exortum, post plenilunium primi mensis hunc ex ordine subsequens; id est, post completam diem ejusdem mensis quartam decimam, quae cuncta ex lege observanda accepimus, exspectamus adhuc monente Evangelio in ipsa hebdomada tertia tempus diei Dominicae, et sic demum votiva Paschae nostri festa celebramus, ut indicemus nos non cum antiquis excussum Aegyptiae servitutis jugum venerari, sed redemptionem totius mundi, quae in antiqui Dei populi liberatione praefigurata, in Christi autem resurrectione completa est, devota fide ac dilectione colere, utque [Al., atque] resurrectionis etiam nostrae, quam eadem die Dominica futuram credimus, spe nos certissima gaudere signemus. Hic autem quem vobis sequendum monstramus, Computus Paschae, decennovenali circulo continetur; qui dudum quidem, hoc est, ipsis Apostolorum temporibus, jam servari in Ecclesia coepit, maxime Romae et Aegypti, ut supra jam diximus. Sed per industriam Eusebii qui a beato martyre Pamphilo cognomen habet, distinctius in ordinem compositus est; ut quod eatenus per Alexandriae pontificem singulis annis per omnes Ecclesias mandari consueverat, jam deinde congesta in ordinem serie lunae quartae decimae, facillime posset ab omnibus sciri. Cujus computum Paschalis Theophilus Alexandriae praesul in centum annorum tempus Theodosio imperatori composuit. Item successor ejus Cyrillus seriem nonaginta et quinque annorum in quinque decennovenalibus circulis comprehendit: post quem Dionysius Exiguus totidem alios ex ordine pari schemate subnexuit, qui ad nostra usque tempora pertingebant. Quibus termino adpropinquantibus, tanta hodie calculatorum exuberat copia, ut etiam in nostris per Brittaniam Ecclesiis plures sint qui mandatis memoriae veteribus illis Aegyptiorum argumentis, facillime possint in quolibet spatia temporum Paschales protendere

circulos, etiamsi ad quingentos usque et triginta duos voluerint [Al., volverint] annos; quibus expletis, omnia quae ad solis et lunae, mensis et septimanae consequentiam spectant, eodem quo prius ordine recurrunt. Ideo autem circulos eosdem temporum instantium vobis mittere supersedimus, quia de ratione tantum temporis Paschalis instrui quaerentes, ipsos vobis circulos Paschae catholicos abundare probastis.

« Verum his de Pascha succincte, ut petistis, strictimque commemoratis, tonsuram quoque, de qua pariter vobis litteras fieri voluistis, hortor ut ecclesiasticam et Christianae fidei congruam habere curetis. Et quidem scimus quia neque apostoli omnes uno eodemque sunt modo adtonsi, neque nunc Ecclesia catholica sicut una fide, spe et caritate in Deum consentit, ita etiam una atque indissimili totum per orbem tonsurae sibi forma congruit. Denique ut superiora, id est, patriarcharum tempora respiciamus, Job exemplar patientiae, dum ingruente tribulationum articulo caput totondit [Al., totundit], probavit utique quia tempore felicitatis capillos nutrire consueverat. At Joseph, et ipse castitatis, humilitatis, pietatis caeterarumque virtutum executor ac doctor eximius, cum servitio absolvendus, attonsus esse legitur: patet profecto quia tempore servitutis, intonsis in carcere crinibus manere solebat. Ecce uterque vir Dei diversum ab altero vultus habitum foris praemonstrabat, quorum tamen intus conscientia in parili virtutum sibi gratia concordabat. Verum, etsi [Al., si] profiteri nobis liberum est, quia tonsurae discrimen non noceat, quibus pura in Deum fides, et caritas in proximum sincera est; maxime cum nunquam Patribus catholicis sicut de Paschae vel fidei diversitate conflictus, ita etiam de tonsurae differentia legatur aliqua fuisse controversia; inter omnes tamen quas vel in Ecclesia, vel in universo hominum genere reperimus tonsuras, nullam magis sequendam nobis amplectendamque jure dixerim, ea quam in

capite suo gestabat ille, cui se confitenti Dominus ait: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferni [Al., inferi] non praevalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni coelorum (Matth. XVI, 18) . Nullam magis abominandam detestandamque merito cunctis fidelibus crediderim, ea quam habebat ille, cui gratiam sancti Spiritus comparare volenti dicit idem Petrus: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti per pecuniam [Al., pecunia] possideri: non [Al. add. enim] est tibi pars neque sors in sermone hoc (Act. VIII, 20, 21) . Neque vero ob id tantum in coronam adtondemur, quia Petrus ita attonsus est; sed quia Petrus in memoriam Dominicae passionis ita attonsus est, idcirco et nos qui per eandem Passionem salvari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice, summa videlicet corporis nostri parte gestamus. Sicut enim omnis Ecclesia quia per mortem sui vivificatoris Ecclesia facta est, signum sanctae crucis ejus in fronte portare consuevit, ut crebro vexilli hujus munimine a malignorum spirituum defendatur incursibus; crebra hujus [Al., ejus] admonitione doceatur, se quoque carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigere debere: ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes arctioribus se necesse habent pro Domino continentiae frenis astringere. Formam quoque coronae quam ipse in passione [Al. add. sua] spineam portavit in capite, ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est, exportaret et auferret a nobis, suo quemque in capite per tonsuram praeferre, ut se etiam inrisiones et opprobria pro illo libenter ac promte omnia [Al. prompto animo] sufferre ipso etiam frontispicio doceant: ut coronam vitae aeternae, quam repromisit Deus diligentibus se, se semper exspectare, proque hujus perceptione et adversa se mundi et prospera contemnere designent. Caeterum tonsuram eam quam magum ferunt habuisse Simonem, quis, rogo, fidelium non statim cum ipsa magia primo detestetur, et merito exsufflet

aspectu? Quae [Al., exsufflet? Quae aspectu] in frontis quidem superficie, coronae videtur speciem praeferre; sed ubi ad cervicem considerando perveneris, decurtatam eam quam te videre putabas, invenies coronam; ut merito talem Simoniacis et non Christianis habitum convenire cognoscas: qui in praesenti quidem vita a deceptis hominibus putabantur digni perpetuae gloria coronae; sed in ea quae hanc sequitur vitam, non solum omni spe coronae privati, sed aeterna insuper sunt poena damnati. Neque vero me haec ita prosecutum aestimes, quasi eos qui hanc tonsuram habent, condemnatos [Al., condemnandos] judicem, si fide et operibus unitati catholicae faverint: immo confidenter profiteor, plurimos ex eis sanctos ac Deo dignos extitisse, ex quibus est Adamnan, abbas et sacerdos Columbiensium egregius, qui cum legatus suae gentis ad Aldfridum regem missus, nostrum quoque monasterium videre voluisset, miramque in moribus ac verbis prudentiam, humilitatem, religionem ostenderet, dixi illi inter alia conloquens: « Obsecro, sancte frater, qui ad coronam te [Al. om. te] vitae quae terminum nesciat [Al. add. te] tendere credis, quid contrario tuae fidei habitu terminatam in capite coronae imaginem portas? et si beati consortium Petri quaeris, cur ejus quem ille anathematizavit, tonsurae imaginem imitaris? et non potius ejus cum quo in aeternum beatus vivere cupis, etiam nunc habitum te, quantum potes, diligere monstras? » Respondit ille: « Scias pro certo, frater mi dilecte, quia etsi Simonis tonsuram ex consuetudine patria habeam, Simoniacam tamen perfidiam tota mente detestor ac respuo: beatissimi autem apostolorum principis, quantum mea parvitas sufficit, vestigia sequi desidero. » At ego: « Credo, inquam, vere quod ita sit; sed tamen indicio fit [Al., sit], quod ea quae apostoli Petri sunt, in abdito cordis amplectimini, si quae ejus esse nostis, etiam in [Al. om. in] facie tenetis. Namque prudentiam tuam facillime dijudicare reor, quod aptius multo sit, ejus quem corde toto abhominaris, cujusque

horrendam faciem videre refugis, habitum vultus [Al., vultum] a tuo vultu Deo jam dicato separare; et e contra, ejus quem apud Deum habere patronum quaeris, sicut facta vel monita cupis sequi, sic etiam morem habitus te imitari condeceat. » Haec tunc [Al. add. cum] Adamnano dixi, qui quidem quantum [Al. om. quantum] conspectis Ecclesiarum nostrarum statutis [Al. add. quantum] profecisset, probavit, cum reversus ad Scottiam, multas postea gentis ejusdem turbas ad catholicam temporis Paschalis observantiam sua praedicatione correxit: tametsi eos qui in Hii insula morabantur monachos, quibusque speciali rectoris jure praeerat necdum [Al., nec] ad viam statuti melioris reducere valebat. Tonsuram quoque, si tantum sibi auctoritatis subesset, emendare meminisset. Sed et tuam nunc prudentiam, rex, admoneo, ut ea quae unitati catholicae et apostolicae Ecclesiae concinnant [Al., concinunt], una cum gente cui te Rex regum et Dominus dominorum praefecit, in omnibus servare contendas. Sic enim fit ut post acceptam temporalis regni potentiam, ipse beatissimus apostolorum princeps caelestis quoque regni tibi tuisque cum caeteris electis libens pandat introitum. Gratia te Regis aeterni longiori tempore regnantem, ad nostram omnium pacem custodiat incolumem, dilectissime in Christo fili. »

Haec epistola cum praesente rege Naitono, multisque viris doctioribus esset lecta, ac diligenter ab his qui intelligere poterant, in linguam ejus propriam interpretata, multum de ejus exhortatione gavisus esse perhibetur; ita ut exsurgens [Al., surgens] de medio optimatum suorum consessu genua flecteret in terram, Deo gratias agens, quod tale munusculum de terra Anglorum mereretur accipere. « Et quidem et antea novi, inquit, quia haec erat vera Paschae celebratio, sed in tantum modo [Al., tantummodo] rationem hujus temporis observandi [Al., observandam] cognosco, ut parum mihi omnimodis [Al.,

omnino] videar de his antea intellexisse. Unde palam profiteor, vobisque qui adsidetis praesentibus protestor, quia hoc observare tempus Paschae cum universa mea gente perpetuo volo; [Al. add. et] hanc accipere debere tonsuram quam plenam esse rationis audimus [Al., audivimus], omnes qui in meo regno sunt clericos decerno. » Nec mora, quae dixerat, regia auctoritate perfecit. Statim namque jussu publico mittebantur ad transcribendum, discendum, observandum, per universas Pictorum provincias circuli Paschae decennovenales, oblitteratis per omnia erroneis octoginta et quatuor annorum circulis. Adtondebantur omnes in coronam Ministri altaris, ac Monachi: et quasi novo se discipulatui beatissimi apostolorum principis Petri subditam, ejusque tutandam patrocinio gens correcta gaudebat.

CAPUT XXII. Ut Hiienses monachi, cum subjectis sibi monasteriis canonicum, praedicante Ecgbercto, celebrare Pascha coeperint.

Nec multo post illi quoque qui insulam Hii incolebant monachi Scotticae nationis, cum his quae sibi erant subdita monasteriis, ad ritum Paschae ac tonsurae canonicum Domino procurante perducti sunt. Siquidem anno ab incarnatione Domini septingentesimo sexto decimo, quo Osredo occiso, Coenred gubernacula regni Nordanhymbrorum suscepit, cum venisset ad eos de Hibernia Deo amabilis, et cum omni honorificentia nominandus Pater ac sacerdos Ecgberct, cujus superius memoriam saepius [Al., saepe] fecimus, honorifice ab eis et multo cum gaudio susceptus est. Qui quoniam et doctor suavissimus, et eorum quae agenda docebat erat exsecutor devotissimus, libenter auditus ab universis, immutavit piis ac sedulis exhortationibus inveteratam illam traditionem parentum

eorum, de quibus apostolicum illum licet proferre sermonem, quod aemulationem Dei habebant, sed non secundum scientiam; catholicoque illos, atque apostolico more celebrationem, ut diximus, praecipuae sollemnitatis sub figura coronae perpetis [Al., perpetuae] agere perdocuit. Quod mira divinae constat factum dispensatione pietatis, ut quoniam gens illa quam [Al., quae] noverat scientiam divinae cognitionis libenter ac sine invidia populis Anglorum communicare curavit: ipsa quoque postmodum per gentem Anglorum in eis quae [Al., quam] minus habuerat, ad perfectam vivendi normam perveniret. Sicut e contra Brittones, qui nolebant Anglis eam quam habebant, fidei Christianae notitiam pandere, credentibus jam populis Anglorum et in regula fidei catholicae per omnia instructis, ipsi adhuc inveterati et claudicantes a semitis suis, et capita sine corona praetendunt, et sollemnia Christi sine Ecclesiae Christi societate venerantur.

Susceperunt autem Hiienses monachi, docente Ecgbercto, ritus vivendi catholicos sub abbate Duunchado, post annos circiter octoginta, ex quo ad praedicationem gentis Anglorum Aldanum miserant antistitem. Mansit autem vir Domini Ecgberct annos tredecim in praefata insula, quam ipse velut nova quadam reducente gratia ecclesiasticae societatis et pacis Christo consecraverat; annoque Dominicae incarnationis septingentesimo vicesimo nono [Al., octavo], quo Pascha Dominicum octavo Kalendarum Maiarum die celebrabatur, cum missarum sollemnia in memoriam ejusdem Dominicae resurrectionis celebrasset, eodem die et ipse migravit ad Dominum, ac gaudium summae festivitatis quod cum fratribus quos ad unitatis gratiam converterat, inchoavit, cum Domino et apostolis caeterisque caeli civibus complevit, immo idipsum celebrare sine fine non desinit. Mira autem divinae dispensatio provisionis erat, quod venerabilis vir non solum in Pascha transivit de hoc mundo ad Patrem;

verum etiam cum eo die Pascha celebraretur, quo nunquam prius in eis locis celebrari solebat. Gaudebant ergo fratres de agnitione [Al., cognitione] certa et catholica temporis Paschalis; laetabantur de patrocinio pergentis ad Dominum Patris, per quem fuerant correcti; gratulabatur ille quod eatenus in carne servatus est, donec illum in Pascha diem suos auditores, quem semper antea vitabant, suscipere ac secum agere videret. Sicque certus de illorum correctione reverentissimus Pater exsultavit, ut videret diem Domini: vidit, et gavisus est.

CAPUT XXIII. Qui sit in praesenti status gentis Anglorum, vel Brittaniae totius.

Anno Dominicae incarnationis septingentesimo vicesimo quinto, qui erat [Al. add. annus] septimus Osrici regis Nordanhymbrorum qui Coenredo successerat, Ulctred filius Ecgbercti, rex Cantuariorum, defunctus est nono die Kalendarum Maiarum; et regni quod per triginta quatuor semis annos tenebat, filios tres, Aedilberctum, Eadberctum, et Alricum [Al., Aldricum] reliquit heredes. Anno post quem proximo Tobias, Hrofensis Ecclesiae praesul defunctus est, vir ut supra meminimus, doctissimus. Erat enim discipulus beatae memoriae magistrorum, Theodori archiepiscopi et abbatis Hadriani: unde, ut dictum est, cum eruditione litterarum vel ecclesiasticarum vei generalium, ita Graecam quoque cum Latina didicit linguam, ut tam notas ac familiares sibi eas, quam nativitatis [Al., novitatis] suae loquelam haberet. Sepultus vero est in porticu sancti Pauli apostoli, quam intro ecclesiam sancti Andreae sibi ipse in locum sepulcri fecerat. Post quem episcopatus officium Alduulf, Berctualdo archiepiscopo consecrante suscepit.

Anno Dominicae incarnationis septingentesimo vicesimo nono, apparuerunt cometae duae [Al., duo] circa solem, multum intuentibus terrorem incutientes. Una [Al., unus] quippe solem praecedebat, mane orientem; altera [Al., alter] vespere sequebatur occidentem, quasi orienti simul et occidenti dirae cladis praesagae [Al., praesagi]: vel certe una [Al., unus] diei, altera [Al., alter] noctis praecurrebat exortum, ut utroque tempore mala mortalibus imminere signarent. Portabant autem facem [Al., faciem] ignis contra aquilonem, quasi ad accendendum adclinem: apparebantque mense Januario, et duabus ferme septimanis permanebant. Quo tempore gravissima Sarracenorum lues Gallias misera clade vastabat, et ipsi non multo post in eadem provincia dignas suae perfidiae poenas luebant. Quo anno sanctus vir Domini Ecgberct, ut supra commemoravimus, ipso die Paschae migravit ad Dominum: et mox peracto Pascha, hoc est, septima Iduum Maiarum die, Osric rex Nordanhymbrorum, vita decessit, cum ipse regni quod undecim annis gubernabat, successorem fore Ceoluulfum [Al., Ceoldwlfum] decrevisset, fratrem illius qui ante se regnaverat, Coenredi regis, cujus regni et principia et processus tot ac tantis redundavere rerum adversantium motibus, ut quid de his scribi debeat, quemve habitura [Al., habituri] sint finem singula, necdum sciri valeat.

Anno Dominicae incarnationis septingentesimo tricesimo primo, Berctuald archiepiscopus, longa consumptus aetate, defunctus est die Iduum Januariarum; qui sedit [Al., egit] annos triginta septem, menses sex, dies quatuordecim; pro quo anno eodem factus est archiepiscopus, vocabulo Tatuini, de provincia Merciorum, cum fuisset presbyter in monasterio quod vocatur Briudun. Consecratus est autem in Doruverni civitate, a viris venerabilibus Danihele Uentano, et Ingualdo Lundoniensi, et Alduino [Al., Adwaldo]. Lyccitfeldensi, et Alduulfo Hrofensi

antistitibus, die decima Junii mensis, Dominica; vir religione et prudentia insignis, sacris quoque litteris nobiliter instructus.

Itaque in praesenti, Ecclesiis Cantuariorum Tatuini et Alduulf episcopi praesunt. Porro provinciae Orientalium Saxonum Inguald episcopus; provinciae Orientalium Anglorum Aldberct et Hadulac episcopi; provinciae Occidentalium Saxonum, Danihel et Fortheri episcopi; provinciae Merciorum, Alduini episcopus; et eis populis qui ultra amnem Sabrinam ad occidentem habitant, Ualchstod episcopus; provinciae Huicciorum Uilfrid episcopus; provinciae Lindisfarorum Cyniberct [Al., Cymberct] episcopus praeest. Episcopatus Uectae insulae ad Danihelem pertinet, episcopum Uentae civitatis. Provincia Australium Saxonum jam aliquot annis absque episcopo manens, ministerium sibi episcopale ab Occidentalium Saxonum antistite quaerit. Et hae omnes provinciae caeteraeque australes ad confinium usque Hymbrae fluminis, cum suis quaeque [Al., quoque] regibus, Merciorum regi Aedilbaldo subjectae sunt. At vero provinciae Nordanhymbrorum, cui rex Ceoluulf praeest, quatuor nunc episcopi praesulatum tenent; Uilfrid in Eboracensi Ecclesia, Ediluald in Lindisfaronensi [Al. add. Ecclesia], Acca in Hagustaldensi, Pecthelm in ea quae Candida casa vocatur, quae nuper multiplicatis fidelium plebibus, in sedem pontificatus addita, ipsum primum habet antistitem. Pictorum quoque natio tempore hoc et foedus pacis cum gente habet Anglorum, et catholicae pacis ac veritatis cum universali Ecclesia particeps existere gaudet. Scotti qui Brittaniam incolunt suis contenti finibus nil contra gentem Anglorum insidiarum moliuntur aut fraudium. Brittones, quamvis et maxima ex parte domestico sibi odio gentem Anglorum, et totius catholicae Ecclesiae statum Pascha minus recte moribusque improbis impugnent; tamen et divina sibi et humana prorsus resistente virtute, in neutro cupitum possunt obtinere propositum: quippe qui quamvis ex

parte sui sint juris, nonnulla tamen ex parte Anglorum sunt servitio mancipati. Qua [Al., Et; al., Quae] adridente pace ac serenitate temporum, plures in gente Nordanhymbrorum, tam nobiles, quam privati, se suosque liberos, depositis armis satagunt magis accepta tonsura, monasterialibus adscribere votis, quam bellicis exercere studiis. Quae res quem sit habitura finem, posterior aetas videbit. Hic est inpraesentiarum universae status Brittaniae, anno adventus Anglorum in Brittaniam circiter ducentesimo octogesimo quinto, dominicae autem incarnationis anno septingentesimo tricesimo primo: in cujus regno perpetuo exsultet terra, et congratulante in fide ejus Brittania, laetentur insulae multae, et confiteantur memoriae sanctitatis ejus.

CAPUT XXIV. Recapitulatio chronica totius Operis; et de persona Auctoris.

Verum ea quae temporum distinctione latius digesta sunt, ob memoriam conservandam, breviter recapitulari placuit.

Anno igitur ante incarnationem Dominicam sexagesimo, Gaius Julius Caesar, primus Romanorum, Brittanias bello pulsavit, et vicit; nec tamen ibi regnum potuit obtinere.

Anno ab incarnatione Domini 46, Claudius, secundus Romanorum, Brittanias adiens, plurimam insulae partem in deditionem recepit; et Oreadas quoque insulas Romano adjecit imperio.

Anno incarnationis Dominicae [Al., ab incarn. Domini] 167, Eleuther Romae praesul factus, quindecim annos Ecclesiam gloriosissime rexit: cui litteras rex Brittaniae Lucius mittens, ut Christianus efficeretur petiit, et impetravit.

Anno ab incarnatione Domini 189, Severus imperator factus, decem et septem annis regnavit, qui Brittaniam vallo a mari usque ad mare praecinxit.

Anno 381, Maximus in Brittania creatus imperator, in Galliam transiit, et Gratianum interfecit.

Anno 409, Roma a Gothis fracta [Al. add. est]: ex quo tempore Romani in Brittania regnare cessarunt.

Anno 430, Palladius ad Scottos in Christum credentes a Caelestino papa primus mittitur episcopus.

Anno 449, Marcianus cum Valentiniano imperium suscipiens, septem annis tenuit: quorum tempore Angli a Brittonibus accersiti [Al., arcesiti] Brittaniam adierunt.

Anno 538, eclipsis solis facta est XIV Kalendas Martii, ab hora prima usque ad tertiam.

Anno 540, eclipsis solis facta est XII Kalendas Julias [Al., Julii], et apparuerunt stellae pene hora dimidia ab hora diei tertia.

Anno 567, Ida regnare coepit, a quo regalis Nordanhymbrorum prosapia originem tenet, et duodecim annis in regno permansit.

Anno 565 [Al., 562], Columba presbyter de Scottia venit Brittaniam ad docendos Pictos, et in insula Hii monasterium fecit.

Anno 596, Gregorius papa misit Brittaniam Augustinum cum monachis, qui verbum Dei genti Anglorum evangelizarent.

Anno 597, venere Brittaniam praefati doctores, qui fuit annus plus minus centesimus quinquagesimus adventus Anglorum in Brittaniam.

Anno 601, misit papa Gregorius pallium Brittaniam Augustino

jam facto episcopo, et plures verbi ministros, in quibus et Paulinum.

Anno 603, pugnatum [Al. add. est] ad Degsastanae.

Anno 604, Orientales Saxones fidem Christi percipiunt [Al., perceperunt] sub rege Sabercto antistite Mellito.

Anno 605, Gregorius [Al. add. papa] obiit.

Anno 616, Aedilberct rex Cantuariorum [Al. add. gentis] defunctus est.

Anno 625, Paulinus a Justo archiepiscopo ordinatur genti Nordanhymbrorum antistes.

Anno 626, Eanfled, filia Aeduini regis, baptizata [Al. add. est] cum duodecim in sabbato Pentecostes.

Anno 627, Aeduini rex baptizatus cum sua gente in Pascha.

Anno 633, Aeduine rege perempto, Paulinus Cantiam rediit.

Anno 640, Eadbald rex Cantuariorum obiit.

Anno 642 [Al., 645], Osuald rex occisus.

Anno 644, Paulinus, quondam Eboraci, sed tunc [Al. nunc] Hrofensis antistes civitatis, migravit ad Dominum.

Anno 651, Osuini rex occisus, et Aidan episcopus defunctus est.

Anno 653, Middilangli sub principe Penda, fidei mysteriis sunt imbuti.

Anno 655, Penda periit [Al., Penda rex Merciorum occisus est], et Mercii sunt facti Christiani.

Anno 664, eclipsis facta: Earconberct rex Cantuariorum defunctus, et Colman cum Scottis ad suos reversus est; et

pestilentia venit; et Ceadda ac Uilfrid Nordanhymbrorum ordinantur episcopi.

Anno 668, Theodorus ordinatur episcopus.

Anno 670, Osuiu rex Nordanhymbrorum obiit.

Anno 673, Ecgberct, rex Cantuariorum obiit; et synodus facta est ad Herutforda, praesente Ecgfrido rege, praesidente archiepiscopo Theodoro, utillima, decem capitulorum.

Anno 675, Uulfheri, rex Merciorum, postquam septem decim annos regnaverat, defunctus, Aedilfredo fratri reliquit imperium.

Anno 676, Aedilred vastavit Cantiam.

Anno 678, [Chiffl., 677] cometa apparuit; Uilfrid episcopus a sede sua pulsus est ab Ecgfrido rege; et pro eo Bosa, Eata et Eadhaeth consecrati antistites.

Anno 679, Aelfuini occisus.

Anno 680, synodus facta est in campo Haethfeltha de fide catholica, praesidente archiepiscopo Theodoro: in qua adfuit Johannes abba Romanus. Quo anno Hild abbatissa in Streanaeshalch obiit.

Anno 685, Ecgfrid rex Nordanhymbrorum occisus est [Al., obiit]. Anno eodem Hlotheri rex Cantuariorum obiit.

Anno 688, Caedualdrex Occidentalium Saxonum Romam de Brittania pergit.

Anno 690, Theodorus archiepiscopus obiit.

Anno 697, Osthryd regina a suis, id est, Merciorum primatibus, interempta.

Anno 698 [Al., 699], Berctred dux regius Nordanhymbrorum a

Pictis interfectus.

Anno 704, Aedilred, postquam triginta unum [Al om. unum] annos Merciorum genti praefuit, monachus factus, Coenredo regnum dedit.

Anno 705, Aldfrid rex Nordanhymbrorum defunctus est.

Anno 709, Coenred rex Merciorum, postquam quinque [Al., sex] annos regnabat, Romam pergit.

Anno 711, Berctrid praefectus cum Pictis pugnavit.

Anno 716, Osred rex Nordanhymbrorum interfectus, et rex Merciorum Ceolred defunctus; et vir Domini Ecgberct Hiienses monachos ad catholicum Pascha et ecclesiasticam correxit tonsuram.

Anno 725, Uictred rex Cantuariorum obiit.

Anno 729, cometae apparuerunt, sanctus Ecgberct transiit. Osric mortuus est.

Anno 731, Berctuald archiepiscopus obiit. Anno eodem Tatuini consecratus archiepiscopus nonus Dorovernensis Ecclesiae, Aedilbaldo rege Merciorum quintum decimum agente annum imperii.

Haec de Historia Ecclesiastica Brittaniarum [Al., Brittanorum], et maxime gentis Anglorum, prout vel ex litteris antiquorum, vel ex traditione majorum, vel ex mea ipse cognitione scire potui, Domino adjuvante digessi Baeda famulus Christi [Al., Dei famulus] et presbyter monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli, quod est ad Uiuraemuda et Ingyruum.

Qui natus in territorio ejusdem monasterii [DCLXXIX], cum essem annorum septem, cura propinquorum datus sum

educandus reverentissimo abbati Benedicto, ac deinde Ceolfrido; cunctumque ex eo tempus vitae in ejusdem monasterii habitatione peragens, omnem meditandis Scripturis operam dedi: atque inter observantiam disciplinae regularis et quotidianam cantandi in ecclesiia curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habui.

Nono decimo autem vitae meae anno diaconatum [DCXCI]; tricesimo gradum presbyteratus [DCCII], utrumque per ministerium reverentissimi episcopi Johannis, jubente Ceolfrido abbate, suscepi.

Ex quo tempore accepti presbyteratus usque ad annum aetatis meae quinquagesimum nonum [DCCXXXI], haec in Scripturam sanctam meae meorumque necessitati ex opusculis venerabilium Patrum breviter adnotare, sive etiam ad formam sensus et interpretationis eorum superadjicere curavi.

In principium Genesis, usque ad nativitatem Isaac, et jectionem [Al., ejectionem, dejectionem, reprobationem] Ismahelis, libros IV [Al., III].

De Tabernaculo, et vasis ejus, ac vestibus Sacerdotum, libros III [Al., IV].

In primam partem Samuhelis, id est, usque ad mortem Saulis, libros III.

De aedificatione templi, allegoricae expositionis sicut et caetera, libros II.

Item in Regum librum XXX quaestionum.

In Proverbia Salomonis, libros III.

In Cantica canticorum, libros VII [Al., VIII; al., VI].

In Isaiam, Danihelem, duodecim prophetas, et partem Hieremiae distinctiones capitulorum ex tractatu B. Hieronymi excerptas.

In Ezram [Al., Esdram] et Neemiam, libros III.

In Canticum Habacum, librum I.

In librum beati Patris Tobiae, explanationis allegoricae de Christo et Ecclesia, librum I.

Item, capitula lectionum in Pentateuchum Mosi, Josue, Judicum.

In libros Regum, et Verba dierum.

In librum beati Patris Job.

In Parabolas, Ecclesiasten, et Cantica canticorum.

In Isaiam Prophetam, Ezram quoque, et Neemiam.

In Evangelium Marci, libros IV.

In Evangelium Lucae, libros VI.

Omeliarum Evangelii, libros II.

In Apostolum quaecumque in opusculis sancti Augustini exposita inveni, cuncta per ordinem transcribere curavi.

In Actus Apostolorum, libros II.

In Epistolas VII [Al., VI] catholicas, libros singulos.

In Apocalypsin sancti Johannis, libros III.

Item, Capitula lectionum in totum Novum Testamentum, excepto Evangelio.

Item, librum epistolarum ad diversos: quarum [Al., om. quarum] de sex aetatibus saeculi una est; de mansionibus filiorum Israel, una; una [Al. om. una] de eo quod ait Isaias: Et claudentur ibi in

carcerem, et post dies multos visitabuntur; de ratione Bissexti, una; de Aequinoctio, juxta Anatolium, una.

Item, de historiis sanctorum; librum vitae et passionis sancti Felicis confessoris de metrico Paulini opere in prosam transtuli.

Librum vitae et passionis sancti Anastasii, male de Graeco translatum, et pejus a quodam imperito emendatum, prout potui, ad sensum [Al., prout ad sensum] correxi.

Vitam sancti Patris, monachi simul et antistitis, Cudbercti, et prius heroico metro, et postmodum plano sermone descripsi.

Historiam abbatum monasterii hujus, in quo supernae pietati de servire gaudeo, Benedicti, Ceolfridi, et Huaetbercti in libellis duobus.

Historiam Ecclesiasticam nostrae insulae ac gentis, in libris V.

Martyrologium de natalitiis sanctorum martyrum diebus; in quo omnes quos invenire potui, non solum qua die, verum etiam quo genere certaminis, vel sub quo judice mundum vicerint, diligenter [Al. om. diligenter] adnotare studui.

Librum Hymnorum, diverso metro, sive rhythmo.

Librum Epigrammatum heroico metro, sive elegiaco.

De Natura rerum, et de Temporibus libros singulos.

Item, de Temporibus librum unum majorem.

Librum de Orthographia, alphabeti ordine distinctum.

Item, librum de metrica Arte; et huic adjectum [Al., adjunctum] alium de Schematibus sive Tropis libellum, hoc est, de figuris modisque locutionum, quibus Scriptura sancta contexta est.

Teque [Al., Te] deprecor, bone Jesu, ut cui propitius donasti

verba tuae [Al. add. sapientiae vel] scientiae dulciter haurire, dones etiam benignus, aliquando ad te fontem omnis sapientiae pervenire, et parere [Al., apparere] semper ante faciem tuam.